

ካብ ጉዕዞታት ታሪኽ ኤርትራ

አብዚ መጽሓፍዚ
ጥንታዊ ታሪኽ ኤርትራ
ጸረ-ባዕዳውያን ገዛትን ወረርትን
ዘሕለፈቶ ሕልኸልኸ ብድሆታትን
ፈተናታት ምትእትታው ወታዕደራዊ ዕብለላታት
ቆራጽ ግብረ ቃልሲ ኤርትራውያን
ምጅማር ኣርኅታዊ ገደቢ ኤርትራ
ክላዕ ዕለት ኣርኅት ወዘተ
ተዘርዘሩ ይርከቡ።

ደራሲኡ
መሓሪ ንጉሰ

መሰል ደራሲኡ ብሕገ ለተሓለወ ኢዩ።
All Rights Reserved

መሰረ

እብ ገበር እዚ መጽሓፍዚ ዘይኒ ስሎ ስልላ ናይ እብ ኸሰጥ
ላይቶ ካብ ግዳ ሃይ ኢግልጽ ናይ ግሰፊ ካብ ክገን ተሸጊኑ
ተባብሶ ክብዕዕጥ ንኤርትራ ክሓክ ክሎ ግን እብ ጥማ እዕራፍ
ቋንቋ ግራብ እጽኒዕ ልክዕ ግራባዊ እሰጥገይ መሳሎ ግሰብ ከፖ
ገሓተዎ ዚምሰከር ምግብ ንሕብር።

መሓሪ ንጉሰ

ምስጋና

እዚ መጽሓፍዚ ክጽሕፍ ከለኹት ብኤርትራዊ ሃገራውነትም ተደፋፊ እም ኣብ ኣደ ኣደ ትርጉምን ቃላትን ሰነ ጽሑፋዊ ምኽርታት ብምልጋስ ካልእ ቡባይነቱ መበራትዒ ፍናን ብምውፋይ ብቐንዕና እተሓባብሩኒ፡

1. ኣቶ መሓመድ ዑመር ኣኼቶ
 2. ዶክተር ገብረሚካኤል ምስ ደቆም
 3. ኣቶ ሞላእ ገብረታተዮስ
 4. ኣቶ እስቲፋኖስ ሓጎስ
 5. ኣቶ ተስፋይ ገብረአምሳክ ሸኩቲ
 6. ኣቶ ኣብርሃም ሃይለ
 7. ኣቶ በረኸት ገብረማርያም
- ብፍላይ ከእ
8. ኣቶ ሳሙኤል ኢዮሱ
 9. መምህር ይሱሓቅ ዮሴፍ

ነቲ ረቂቕ ጽሑፊይ ብምንባብን ኣደ ኣደ ሰነ ጽሑፋዊ ምኽርታት ብምልጋስን ብዝገበሩለይ ምትሕብባር፣ ብልቢ ኣመስግኖም።

10. ከምኡውን ንቤት ትምህርቲ ኮምፒዩተር I.C.E.T (ኢ.ሲ.ፕ) መሰልጠኒ ማእከል ኣብ ምጽሓፍን ለይኣትውትን ንዝገበሩለይ ምትሕግጋዝ ብልቢ ኢመስግኖም።

መሓሪ ንጉሰ

መቐድም

እዚ መጽሓፍዚ ካብ ጥንተ ዘመናት ጀሚሩ ሕልኸላኸት ጉዕዞ ታሪኽ ኤርትራ ሃገርና ጅግንነት መራሕትናን ውፋያት ዓብይቶትን ወዘተ ብምግለጽ፡ ምስ ምሁራት ኤርትራውያንን ብተመክሮ ዝበሰሉ ካልእት ኤርትራውያንን፡ ጸሓፍትን መዝገብቲ ታሪኽን እናተመሸርካ፡ እናተዛተኻ ብምምያጥ ታሪኽና እሃብቲምካ ንምምዘጋብ ኪጥዕም ብዚበል ሃንቱውታ እተበገሰ ኢዩ።

ኤርትራ ሃገርና ከምዚ ሎሚ ብውፋይ መስጥእትነትን ዘይጽንፈፍ ጽንዓትን ገድልን ደቃ ተገናኢፋቶ ዘላ ኣርነት ከይረኸበት ምስ ጎረባብታ ዚፈለ ሕንጽጽ-ዶብ፡ ኣብ ካርታ እተሳለል ደረት ከይነበራ ከለ- ከመይ ነይራ፡ ካብ ባዕዳውያን ወረርሽኻን ከመይ ዝበለ ግፍዕን ውርደትን ብድህን ይወርዶ ነበረ፡ ዚብሉ ጽንኩራት ሕቶታት ዳህሲሳካ፡ ንኡስ ዝከራ-ታሪኽ ኤርትራ ብጥርጉፍ ንምብርካት እተሓለነ ኢዩ። ስለዚ ኣንበብቲ ብተገዳስነት ኣንቢዮም ብጽቡቕ ጎድኑ ኪዕዘቡም እናተመኸኹ ካልእት ምሁራትን ግዳላት ሃገራውያንን ብሰራሕን ብገፊሕን ኣብራህም ኪምልእም በዓል ምሉእ ተስፋ ኢዩ።

መሓሪ ንጉሰ

መወከሲታት (ምንጨ)

እቲ ወቐቐኹል-ም መወከሲታት ወይ ምንጨ-ታሪኽ

ብእተፈላለዩ ቋንቋታት እተጸሕፉ ታሪኽ ኤርትራ ዚጠቐሱ መጽሓፍታት፡ መጻሕፍቲ፡ ጋዜጣታት ወይ ካልእ ጽሑፋት ብምንባብን ብምትርጓምን ዝጠራቐምኩም።

ንምርግጋጽ ዝረኽቡኩም ዝርዝር ምንጨ-ታሪኽን ብምምዘጋብ እተኣከበ ኢዩ።

ብዘይካዚ እዚ መጽሓፍዚ ስግጉቶም ቡብክእሉቶም ዝተርጎሙለይ ሰባት ብምምዘጋብን ምስ እዞም ዚሰዕቡ ብዝርዝር ተጠቐደም ዘለው ብምምሰኻርን እተኣከበ ኢዩ።

1. ኣክፍፍላ ሕጋዊ ግብረ ከሳስን ተኸሳስን ሰሚዕካ መሚኻ ፍትሕን ፍርድን ምብያን ንዝበደለ ምቕጻዕ ምእላር ኣብ ጊዚ ሰልጣን መብረክ ናብ ደሴታት ዳህላክ ከም እተጀመረ ኣብ መቐብሮም እተረኸበ ጽሑፍ ብTedeschi, Dahlak P.lg LUD.C 'ISLAM P.43 ብ1093 የረጋግጽ። ንሶም ብ1093 ከም ዝሞቱ የብርሀ።
2. ጅግንነት ደቂ ፖርቶጋል ብሚጉኤል ዳል ካስታን 1585- ታሪኽ ኤርትራን ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕን
3. መጽሔት ዶሚኒካ ዳል ኮርየረ ፊሪንሰ (ኢጣልያ) ኣመጻጽኣ ጅሰፕ ሳፕቶ ናብ ኤርትራ ብተኸታታሊ እተጸሕፈ
4. ፕሮፊሰር ዮሃንስ ኮልመዲን ጸዓዘጋን ሃዘጋን ወለዶ ሰብ ኣማሲን እተባህለ ብትግርኛ እተጸሕፈ 306 ገዛት ብዘሓዘ መጽሓፍ

5. ጅሊቲ ጅሰፕ ታሪኽ ኤርትራ ብጀንቲ ጣልያን 1890 238 ገጽት ዘለዎ
6. ተኸለጻጽቕ መኩሪያ ናብ ትሽግቲኤን ታሪኻዊ መጻሕፍቶም ብሓጻር ከም ዝጠቐሰዎ
7. ብዩኒቨርሲቲ ኦዲስ ኣበባ እትሕተመ ጥንታዊ ሰለልታት ዘለዎ ብኤሪክ ሮብሰን ኣክሰፎርድ ዩኒቨርሲቲ ፕሪስ ናይሮቢ ሎንዶን ብ1952

ፍሉይ ኣብሬታ

ከቡራት ኣንበብቲ፣ ኣነ ብኒሕ ድእምበር ብእዋን ቍልዕ ነተይ መባእታዊ ትምህርቲ ዘወድእ ዕድልውን ኣየጋጠመንን። ቡብቕሩብ ልብን ሳዕርን እናሓደረ ይበቀላ ከም ዚብሃል ብዝቐሰምኩም ትምህርትን ንዚፈልጡ ዓበይቲ ሰባት ብምውካስን እተፈላለዩ መጻሕፍቲ ብምንባብን ግን ዝደለብኩምም ተመክሮታት ኣሎ-ወኒ፡ ስለዚ ኣብዚ መጽሓፍዚ ከይተረኸበ ጸኒሑ እተዘለለ ፍጻሜ እንተ ተራእየ ወይውን ገለ ጊጋታት እንተ ተቐልቀለ ተመሊሑን ተኣሪሙን ተሓዲሱን ኪጽሓፍ ዚከኣል ስለ ዝኸነ፣ ኣንበብቲ በዚ መልክዕዚ ከም እትቐበልዎ ዝገበየ እምንቶይ ምጃኑ ብእኸብሮት እገልጽ።

መሓሪ ንጉሰ
ቍ.ሳ.ፓ. 3465
ኣስመራ ኤርትራ።

ኤርትራን ጥንታዊ ታሪኻን

ሃገራዊ-ኤርትራ አብ ማእከል ምብራቕ አፍሪቃ ማለት አብቲ ቀርኒ አፍሪቃ ተባሂሉ ዚኖሉሉ ሓውሲ ደሴታዊ ዞባ ምብራቕ አፍሪቃ እትርከብ ሃገር ኢያ፡ እቢጋግሳ ታሪኽ ኤርትራ እውን ካብ እቢጋግሳ ታሪኽ ካልኣት ሃገራት ዓለም እተፈልዩ ዘይኮነስ፡ ፖለቲካዊ ሕልኽባኻትን፡ ሀርፋን ግዝእትን፡ ዓመጽን፡ ሽፍትነትን ብዝፈጠር ወራራት ዝጨቀወ ኢያ ነይሩ።

መጠነ ሰፍሓት መሬት ኤርትራ ካብ ጥንቲ ጀሚሩ “ካብ ከምዚ እተባህሉ ቦታ ተባቢሶ ከላዕ ከምዚ እተባህሉ ቦታ ዚበጽሕ ኢያ” ተባሂሉ ኪዘንቶ ድኣ እምበር፡ ከንድዚ ቁመት ከንድዚ ከኣ ሰፍሓት ኣለውዎ ኢልካ ዚንብብ ዘመናዊ ካርታ ኣይነበርን።

ዳርጋ ኮሎን ሃገራት ዓለም እውን እንተኾነ ብዘይካ ብዝነበረን ኣይልን ግዝፍን ተደጊረን ግዝእትን ኣያላትን ዝነበሩ ውሑዳት ሃገራት ታሪኻዊ ሰፍሓትን ምስ ናይ ኤርትራ ዚመሳሰል ኢያ ነይሩ።

ዝበዘሕ ክልላት ሃገራት ዓለም ብዓባይቲ ንቦታት፡ ብአፍላጋት፡ ብዓባይቲ ደንጎላታት፡ ጨርሕታት፡ ጤሬራት ወዘተ ኢያ ዚደረገ ዝነበረ።

ኤርትራ እውን በዚ መልክዕዚ ክዕምጽጽጥ ንዚመጽኡ ወረርሽኝ ጸላእትን ናጊታ እናጸረገት ክልላዊ መሬታ ዓቲባ እትነብር ዝነበረት ሃገር ኢያ።

ዓመታት ኣሲፉ፡ ወራራትን ዓመጽን ባዕዳውያን እናባዘከ ምስ ከደ ግን ንግዝእት መሬታ ከላዕ ተከዘ ምላሽን ከኢኡን ዘርጊሑ ልዑላውኃታ ከከም ኣድላይነቲ እናተሸገሸሉት ዘመናት ዘሕለፈት ሃገር ምዃና ዚክኣድ ኣይኮነን።

ሰፍሓት መሬት ኤርትራ 124,320 ኪሎ ሜተር ትርብዒት ወይ ከኣ 45,405 ትርብዒት ማይልስ ኪኸውን ክሉ ካብ ሰሜን ንደቡብ ዚዝርጋሕ ምስ ቀይሕ ባሕሪ ዘዳውባ ግማም ባሕሪ ድማ ማለት ካብ ጸንፊ ራእሲ ቁላር ከላዕ ጸንፍ ራእሲ ካሉብ-ድመራ 1,200 ኪሎ ሜተር ወይ ከኣ 700 ማይልስ ዚበጽሕ ንውሓት ኣለዎ።

ብዝሒ ህዝቢ ኤርትራ ድማ ካብ 3,500,000 ከላዕ 4,000,000 ይበጽሕ። ኤርትራ፣

- ብምዕራብ ምስ ሃገር ሱዳን
- ብደቡብ ምስ ኢትዮጵያን ጅቡቲን
- ብምብራቕ ምስ ግማም ቀይሕ ባሕርን-ሱዳንን ትዳውብ።

ኤርትራ፣ ኣፈሻዊ ጥዕላ ማሕበር ሕቡራት ሃገራት ዓለም ብ3 ታሕሳስ 1950 ዓ.ም ብዘዕባ እተን ግዝእት ኢጣልያ ዝነበራ ሃገራት ተዛትዩ ብዘሕሰፎ ውሳኔ መሰረት፣ ምስ ኢትዮጵያ ብፈደራላዊን ኣብራ ውስጠ-ናጻ ኮይና ከም እትመሓደር ተገብረ።

እቲ ፈደራላዊ ውዕል ድማ ብሃገይ ሃይለሰላሴ ብ11 መስከረም 1952 ዓ.ም ተፈሪመ ጸዳቹ እብ ግብር ወገል። እንተኾነ ግን ሃገይ ሃይለሰላሴ በቲ ፈደራላዊ ሕብረት ስለ ዘይገቡ ብወርሒ ታሕሳስ 1960 ዓ.ም ንኤርትራ ንበጠም ነቲ ስማዊ ባይቶ ኤርትራ አፍሪሶም፡ ንግንደራ ኤርትራ አውራይም፡ ቷንቷታትና ኣጊደም “ሕጂ ኤርትራ ኣንቲ ኢትዮጵያዊት ግዝእት መንግስቲ ሃገይ ኢትዮጵያ ኢያ” ኢሉም አፍሪሶም።

በዚ ድማ ሰውራ ኤርትራ ተባቢሶ ንሰላላ ዓመታት ዚኣክል ንኣርኑት ኤርትራ ተቐሰሰ። ብ24 ግንቦት 1991 ዓ.ም ከኣ ኤርትራ ብደም ደቃን ረሃጸምን ተሓጺባ ናጻ ወጽኤት።

እንሆ ከኣ ልዑላውኃት ኤርትራ ብዓለም ተፈሊጡ ናጻ ሃገር ኤርትራ ኣባል ማሕበር ሕቡራት ሃገራት ዓለም ኮይና ትርከብ ኣላ።

“ወደባት ኤርትራ”

ንኤርትራ ብመሬታዊ ምስ ካልኣት ዓለም እተራኸባ ዝነበረት ወደብ ኣዳሊስ እትብሃል ዝነበረት ከተማ ኢያ። ድሕሪ ብዙሕ እዮን ግን እቶም ናብ ወደብ ኣዳሊስ ብምምልላስ ዚሃግን ዚዋሰኑን ዝነበሩ ነጋዶ ኮነ ዓህሰቲ መሬት ብወረርሽኝ ካብ ካልእ ዓለማት ዚመጽኡ ሕገ-ኣልቦ ሽፍታት ባሕርን ሰላም ስለ ዝሰኣኑ ምምጻእ ኣቋረጹ እሞ ምንቅስቃስ ወደብ ኣዳሊስ ብብቑሩብ እናህሑተለን እናደኸመን ስለ ዝኸደ፡ እተገልግሉም ስእና ገረውረው ስለ ዝበለት ኩሉም ነበርታ ካብኣ እናረፋቹ ተባታኑ። በብቑሩብ ከኣ እታ ከተማ ብጸሓይን ንፋሰን እናሃሰሰት ከይዳ ዑና ኮይና ተረፈት።

ብድሕሪዚ ኣብ ዘመን ምምሕዳር ባሕሪ ነጋሲ ይሱሓቕ ኣብ ኣሰታት 1536 ዓ.ም ኣንቲ ኣዳሰ ምጡን ዕብዮት ዝነበራ ወደብ ኣብ ሕርጊን ተመስሪታ ኣገልግሉት ከተበርከት ጀመረት፡ ሰዓባውን ወደብ ባጽዕ ብ1570 ዓ.ም ኣብላ ብቲርካውያን ተመዓራርፍ ተሃንጸት።

ወደብ ሕርጊን እብተን ቀዳሞት ዓመታት ንሰራዊትን ነጋዶን ቲርኪ፣ ከም መጠን “ግዝእት ሃገረ ቲርኪ” ከተገልግል ምስ ጸንሑት፣ በዚ ኣጋጣሚ እዋናትዚ ምስ ምሰራውያንን ካልኣት ምስ መንግስቲ ቲርኪ ርከብ ዝነበርም ህዝብታትን ተላለዮትም እናማዕበለትን እናተፈለጠትን ከይዳ ማዕበላ ነበረት። ማዕሪ ማዕሪ ሕርጊን ከኣ ወደብ ባጽዕ ነጋዶን ካልኣት ኣይሰቲ ኣጋይሽን እናተቐበለት ማዕበለትን ተፈለጠት።

ወደብ ባጽዕ ከምዚ ኣላ ንብዙሕ ዓመታት ምስ ጸንሑት እብቲ ኣጋ መወጃታ መበል 18 ዘመን ግን ቲርካውያን ኮነ ምስራውያን እናደኸሙ ከይደም ብሓደስቲ ኣውሮጳውያን ኣይልታት እናተገበሉ ምስ ከዳ፣ ካብቲ ከባቢ ኤርትራዊ ግማም ቀይሕ ባሕሪ ኪርሕቅ ተገደዱም ኤርትራዊት ወደብ ባጽዕ ኣብ ትሕቲ ኣድቫ ኢጣልያዊ ግዝእት ወደቆት።

ስለምንታይ ቀይሕ ባሕሪ (ባሕሪ-ኤርትራ)

ቀደም ዘመን እቶም ፍሉጣት ባሕሪኛታት ዝነበሩ ግሪካውያን ኣብ ልዕሊ እተዓህሰሱን ዘይተዓህሰሱን ወትያናትን ባሕሪታትን ብተን ብዘመናም ኣዘየን ዓባይቲ ዝብሃሉ ዝነበሩ መራኽቦም ገርም እናሰፈሩ ከለዉ፣ ብባሕሪ ኤርትራ ማለት ቀይሕ ባሕሪ ኣብሉም ብምሕላፍ ዕዮታቶም ከካይዱ ከለዉ፣ ኣይ ለይቲ መሬት ወጊሑስ ጸሓይ ብጊሓት በሪቕ ቀይሕ ሕብረ ግዞም ምስ ሃበት፣ እቶም ግሪካውያን ባሕሪኛታት ነቲ ሰማያዊ ባሕሪ ኪህብ ዝግብኡ ባሕሪ እንተ ረኣይዎ ብጫራ ጸሓይ ብጊሓት ቀይሕ መሰሉ ተራእዮም እሞ “እዚ ባሕሪዚ ቀይሕ ኢያ” “ንኪብሉ ባሕሪ ኤርትራ” ኢሉም ጸውዕዎ። ኤርትራ ማለት ብቷንቷ ግሪኽ ቀይሕ ማለት ኢያ። ከምዚ ኣሉ ከኣ እቲ ባሕሪ “ባሕሪ ኤርትራ” ተባሂሉ ተፈለጠ። ካልኣት ህዝብታት ዓለም ድማ ነቲ ኤርትራስ ዚበል ግሪካዊ ቃል ናብ ቷንታኦም እናተርጎሙ ቀይሕ ባሕሪ በልዎ።

ኣብ ውሽጢ ባሕሪ ኤርትራ ብፍላይ ከኣ ኣብ ውሽጢቲ ኤርትራ እትውገና ክፍሊ ኣዘዩ ብዙሕ ማይልስ ትርብዒት ሰፍሓት ዘለዎ፡

- ሀ. በብዓይነቶም ምሩጻት ዓላታት
- ለ. ካልኣት ዓላ መሰል ፍጡራት

ዝፋረዮሉን ዚዕቆቡሉን እካውሕን በዓትን ሰንጭሮታትን ጉድጓዳትን ጉሕጓሒትን ንመግቢ ዓሳታትን መሰሎምን ዚኸውን ቡቕሊታት ውሽጢ-ባሕሪ ይርከቡ። እዚ ቡቕሊታት ባሕሪ ዝተመራጸንት ኣብ ዓለም ካብ ዚርከቡ ቡቕሊታት ውሽጢ ባሕሪ ብካልኣይ ደረጃ ተመሪጹ ተመዝጊቡ ኣሎ። ተቫይዱ ዘሎ መጽናዕቲ ሊቃውንቲ ዓለም ከም ዚረጋገጹ ከኣ 62 ምሩጻት ዓይነት ዓሳታትን መሰሎምን ኣብ ባሕሪ-ኤርትራ ዚፋረዩ ኣለዉ። እዞም ምሩጻት ዓሳታት እዚ እም ካብ 2001 ዓ.ም ጀሚሮም ናብ ዕዳጋታት ኣመሪካን ካልኣት ሃገራትን ኪዝርግሑ ኣብ ስምምዕ ተበጊሑ ከም ዘሎ ይረጋገጽ። እቲ መጽናዕቲ እናቐጸለ ምስ ክድውን ካልኣት ገና ዘይተፈልጠን ዘይተመዝገቡን ምሩጻት ዓይነት ዓሳታት ከም ዚርከቡ ዘጠራጥር ኣይኮህን።

ኣብ ባሕሪ-ኤርትራ ማለት ባጽዕ ካብ 1904 ዓ.ም ጀሚሩ ብመግባእታዊ ምምሕዳር ኢጣልያ እተመሰረተ ዓቢ ቍጠባዊ ምህርቲ ዝህብ ፋብሪካ ጨው እውን ኣሎ። እዚ ብኮሚካላዊ መጽሃኒት ተሓጊኑ ረጊኡ ብዘመናዊ ማሺናት ዚጸረ ጨው ዓብ ዕዳጋታት ዓለም እናተፈልጠ ስለ ዝኸደ ንኤርትራ ዓቢ ተፈላጥኝት ኣበርኪቲላ ኣሎ።

እኩባት ደሴታት ዳህላክ-ኤርትራ

ኣብ ውሽጢ ቀይሕ ባሕሪ ኤርትራ ልዕሊ 350 ገሽና እኩባት ደሴታት ዳህላክ ዚበሃላን ካልኣትን ኤርትራውያን ደሴታት ኣለዉ። ካብዞን ልዕሊ 350 ገሽና ደሴታት ዳህላክ ኣታ ብስፍሓታ ዝዓበዩት ደሴታት ዳህላክ ከቢር ትብሃል። ደሴታት ዳህላክ ካብ ወደብ ባጽዕ ኣሰታት 60 ኪሎ ሜተር ንባሕሪ ኣበለን እትው ኣለን ዚርከባ ኣያን።

ብጥንቲ ዘመን ኣብ ባሕሪታት ዚዛውኑ ጨውይትን ወረርትን ባሕረኛታት (ሸፍታት ባሕሪ) ወይ እውን ባሕሪ እናሸጠን እናለወጠን መነባብርእም ዚመርሑ ካብ ወገን ሰሜን (ኢትዮጵያ) ኮነ ካብ ካልኣት ዞታታት እናመጹኡ ኣብ ደሴታት ዳህላክ ዕዳጋባሮት ዘርጊሑም ብመልክዕ ሓራጅ ሰብ ይሸጡን ይልውጡን ከም ዝነበሩ እውን ይዝናቱ ኣይዩ። እዚ ዓይነት ምንቅስቃስ ንግድ ዚ ብወጥኑ ንእኩባት ደሴታት ዳህላክ ኣብ ዓለም ተፈሊጠን ውሩያት ከም ዝኸና ብምግባር ከም ዘላዩን እውን ይእመን። ብካልኣይ ወገን ከኣ ኣብ እኩባት ደሴታት ዳህላክ ተኣልዮም ብምዕራብ ዝተፈላለዩ ዓይነት ኣቕሑትን ባሕሪን ዚሸጡን ዚልውጡን ዝነበሩ ነጋዶ ኮነ ባሕረኛታት ሕጊ ቀረጽን ግብርን ብዚእገዙ ስራሕን ንሱልጣን እኩባት ደሴታት ዳህላክ ግብጻ ቀረጽ ይኸፍሉ ምንባሮም ይረጋገጽ።

ኣብ መንጎ ዚ መን ይፈልጥ “ብክፈል ኣይከፍልን” ተጓፊጦም ኣተኸሰሱ ሰባት እንተ ኣጋጠሙ ድማ ከላሰን ተከላሰን ናብ ቅድሚ ዓራት (መንበር) ሱልጣን መብረክ እተባህሉ ኤርትራዊ ቀሪቦም ይፍረዱ ነበሩ። ሱልጣን መብረክ ከኣ ከከም ክብደት ባደሎም፡

ብጥረ ወርቂ ወይ ጥረ ቅርሺ
ወይ ከኣ ብማእሰርቲ

ይቐጽዕም ነበሩ። ሱልጣን መብረክ እቶም ንመጀመርያ ጊዜ መንበረ-ፍርዲ ሰሪዮም ብእማኸርቶም ተማእኪሎም ንደቂ ኤርትራን ወጻእተኛታትን ኪረርዱን ከማሓድሩን ዝጀመሩ ኣዮም።

ሱልጣን መብረኽ ብ1013 ዓ.ም ካብዛ ዓለም ብሞት ምስ ሓለፉ ኣብ ዳህላክ ከቢር እተባህሉት ደሴት ከም እተቐብሩ

እቲ ኣብ መቐብሮም ተቐረኡ ዘሎ ጽሑፍ የረጋግጽ፡ ብድሕሪ ሱልጣን መብረኽ ድማ

ስም	ዝሞተሉ ዓ.ም
1. ሱልጣን መብረኽ ባዕሎም	1093
2. ቀዳማዊ ኣቡ ሳዳት ኣልሙዋፋቕ	1148
3. ሸሽ ያሕያ ኣቡ ሳዳት ኣልሙዋፋቕ	1167
4. ዳግማዊ ኣቡ ሳዳት ኣልሙዋፋቕ	1171
5. ሸሽ መሊከ	1181
6. ሸሽ ዘይና ልሙል	1181
7. ሸሽ ዘክያል	1193
8. ዳግማዊ ያሕያ	1218
9. ኣቡ ዓብዳላዊ	1230
10. ባልሳዊ ኣቡ ሳዳት	1250

ብብእዋናም የማሓድሩን ፍትሒ ይህቡን ግብርን ቀረጽን ከኣ ይእክቡን ነበሩ።

ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ

ኤርትራ ሃገርና “ኤርትራ” ዚብል ስም ቅድሚ ምውሳዳ፣ “ምድረ-ዝባን-ሓሜሲን” እንተባህሉት ትጽቦ ከም ዝነበረት ፍሉጥ ኪኸውን ከሎ፣ ኣብ መንጎ ዚ እዋናት ዚ ካብ ኣሰታት 1550 ዓ.ም ጀሚሮም ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ እተባህሉ ኤርትራዊ፣ ኣብታ ቡቲ እዋንቲ ርእሲ ከተማ ዚ ሃገር ዚ ኮይና ዝነበረት ጥንታዊት ከተማ ድባርባ ሰፊሮም የመሓድርዋ ነበሩ።

ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ኣብ ርእሲቲ እተደራረበ ሓላፍነቶም ማለት ምክልኻል ሃገርን ምምሕዳራዊ ዕዮታቶምን፣ ካልኣት ሓላፍነታዊ ግቡኣቶምን፣ ኣብታ ቡቲ ዘመን-ሱልጣናም

ሰልጠናን ማዕቢን ዝነበረት ኤርትራዊት ወደብ ደኸና (ወደብ ሕርጊን) እናኸሩ ሕጋዊ መንግስታዊ ግብረ የእትውን ንግዳዊ ቀረጽ ይቆጸጹን ነበሩ። ወደብ ደኸና ማለት ወደብ ሕርጊን ኣብ 1540 ዓ.ም ተመሰረታ ወደባዊ ኣገልግሎታ ምሃብ ዝጀመረት ጥንታዊት ወደብ ኤርትራ ኣያ።

ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ኣብ ዘመን ሰልጣን ምምሕዳሮም ኣዝዮም ፍሉጣትን እመናትን ለባማት መሳርሕትን ኣማኸርትን ነበርዎም። ካብኣታቶም ኣብ ገሽና ጽንኩር ውሳኔ ዚሓትት ኩነትን ወታሃደራዊ ስልትን ዘማኸርዎም ዝነበሩ፡

- 1. ኣባ ሓሊቦ
- 2. ኣባ ኣሰካላ

እተባህሉ ክልተ ሊቃውንቲ መነኮሳት ይዝከሩ። እዞም እተጠቐሱ ክልተ መነኮሳት ሊቃውንቲ እዚ እም ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ንሃገር ዚመርር ጸላኢ ተቐልቂሉ ሃገር ተረቢሹ ኣሎ ተባሂሉ ወታሃደራዊ ስልፍታት መስሪዕ ኪምድቡ፣ ወይ እውን ካልእ ሃገራዊ ምምሕዳራዊ ትልምታት ኪኣንጽጹ ክለዉ ወይ እውን ብከተት ንውግእ ኪጠብሱ ክለዉ ካብ ኅድፍም ከይተፈልዩ ብስተርን ኣብ ቅለፅ ባይቶን ይመኸርዎምን ይኣልይዎምን ነበሩ። ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ንኣባ ሓሊቦን ኣባ ኣሰካላን ኣዝዮም ይእምንዎም ስለ ዝነበሩ ሓይላዶ ኣዋን ብምኽሪ ክልቲኦም መዲሶም-ም ዝነበሩ ትልሚ ሰሪዞም የጀርጹ ከም ዝነበሩ ይፍለጥ፣ ኣድላይ እንተኸነውን ቡቲ እቶም ክልተ ኣማኸርቶም ብዝሰገሱሎም ትልሚ ተመሪሖም ጉዳያት ይፍጽሙ ነበሩ። ክልቲኦም እመናትን ቅነዓትን ውሩያትን ኣማኸርቲ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ከም ዝነበሩውን ይረጋገጽ። ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ብዚይካዞም እተጠቐሱ ክልተ ኣማኸርቲ፣ ካልኣት፡

- ሀ. ወታሃደራዊ ሓላፍነት እተሰከሙ ኣዘዞትን መራሕትን
- ለ. ኣማሓደርቲ ዞታታትን ንኣሳ ዞታታትን ከከም መጠን

ከብድት እተዋበም ሓላፍኝት እተመደበ ሹመኛታት እዋፊሮም ምምሕዳሮም ይመርሑ ነበሩ። ካብእቶም፡

1. ሰምኢን
2. አሰገዶም
3. ክርስቶሳዊ
4. ያዕቆብ

እተባህሉ ሊቃውንቲ ይጥቀሱ፡ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ብመጀመርታ ከንቲባ ይሰሓቕ እናተባህሉ ነታ ሃገር ንሓያሎ ፃመታት ከመሓደርጥ ምስ ጸንሑ ክእለቶምን መንፋዳቶምን ተወፋይነቶም ስለ ዘመሰከሩ፣ በቲ እዋንቲ እቲ ዝለዓለ ሹመተ ስልጣን ዝነበረ ተዋሂቡዎም ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ተባሂሎም ተሾሙ።

በዚ እዋናትቲ ዝነበሩ ኢትዮጵያውያን እብ ዝነበሩም ቦታ ኮይኖም ንኤርትራ “ምድሪ ግዝእት ባሕሪ ነጋሽ” ኢሎም ጸውዑዎ። ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ብዘመነ ስልጣናዎም እብ ኢትዮጵያ ኣሕመድ ግራኝ እተባህለ መራሕ ሰራዊት ቅድሚኡ ዝነበሩ ሰበ ስልጣንን እመንቲ ክርስትናን እናደምሰሰ ንሰሜን ገጹ ማለት ንኤርትራ ኣቢሉ ይጓፃዝ ከም ዝነበረ ተነገርዎም ፈሊጦም ነበሩ። ሰራዊቶም ኣሰሊፎም ተጠንቂቆም ተጸበይዎ። እቶም እብ ኢትዮጵያ ዝነበሩ ጸረ-ኣሕመድ ግራኝ ካእ “ኣሕመድ ግራኝ ንሰሜን ኣቢሉ ይጓፃዝ ኣሎ” ዚብል ዜና ምስ ሰምዑ ናብ ግዝእት ባሕሪ ነጋሽ፣ ምድሪ ባሕሪ ምስ ከደ፣ “ይኼድ ግድፍዎ” ናብኣ ይረኽቡ ይብሉ ነበሩ ይባሃል።

እቶም ጸረ ኣሕመድ ግራኝ ዝኾኑ ህዝብታት ኢትዮጵያ “ኣንታ ኣሕመድ ግራኝ እምበር ንምድሪ ሱዳን ማለት ሱዋኪንን ፖርት-ሱዳንን ምስ ከደ ከይተመልሰ ደንጉዩ” ዚብል ዜና ምስ ሰምዑ “ናብ ምድሪ ባሕሪ ግዝእት ባሕሪ ነጋሽ ምስ ከደ ናብኡ ተርፉ ይኸውን” እናበሉ ይሳረቡ

ነበሩ። ሽዑ ነበረ ኢትዮጵያውያን እተጋንኑ ወረታት ብምስግጻዎ ኣርትራ ከመይ ከምዝኾነት ናበይ ከም እትርከብን ከፈልጡ ዝኸኸሉ።

ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ድልዳል እምነተ-ሃይማኖት ስለ ዝነበርዎ በብእዋኑ ንገጻም ድብረ-ቢዛን እናደቡ ጥባእን ካልእ ሀያባትን የበርከቱ ነበሩ።

ርክብ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕን መንግስቲ ቱርክን

ሰራዊት ውግእ መንግስቲ ቱርክን፣ ግዝእታዊ ምምሕዳሩን ካብ 1557 ዓ.ም ጀሚሩ ወደብ ባጽዕን ካብቢኣን ብምሓዝ ኣሰፊሑ ከሰ-፣ ሃጺይ ገላዊደምስ እተባህሉ ንገሳ ኢትዮጵያ ብ1559 ዓ.ም ካብካ ፃለም ምስ ሓለፉ፣ ሃጺይ ሚናስ ዝተባህለ ሓምም ነገሉ ነበረ። እንተኾነ ሃጺይ ሚናስ ብዘገዘበ ማለት ህዝቢ ኢትዮጵያ ተቐባልነት ስለ ዘይረኽቡ፣ እብ ኢትዮጵያ ሓድሕፃዊ ናዕቢ ተሳላሉ ውግእን ወረ ውግእን ኮይኑ ሰላም ረሓቐት። እዚ ናዕብን ውግእንዚ ከእ ካብ ውሽጢ ኢትዮጵያ ተዋጊሎ ከም ሕግም-ተላገብ ናብ ደቡባዊ ዞባታት ምድረ-ባሕሪ (ኤርትራ) ኣቢሉ ለሓመ። ሃገርና ድማ ካብ ኢትዮጵያ ሃሃዲኖም ናይ ዝመጽኡ ሰራዊትን ህዝብን መልቆቢት ኮነት።

በዚ እዋናትቲ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ እብ ወደብ ደብኖ (ሕርጊጎ) ክሰዉ፣ ሓይ ገረድ እተባህለ ኣብቲ እብ ማእከል ኢትዮጵያ ንስልጣን ዝኾነድ ዝነበረ ምናሕፋሕ ንዘለዓለ ስልጣን ዝመጻደር ዝነበረ፣ ናብ ደብኖ (ሕርጊጎ) ብምምጻእ ናብ ቅድሚያ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ቀረቡ፣ “ነብኸትኩም ኣብዚ እብ ቋላ ኩንኩም ባሕሪ ትሕልዉ። እብ ደጋታት ምድረ-ባሕሪ ዘሎ ህዝብኹም ግን ብጸላእቲ ተወራሩ ይሳቕ ኣሎ። እዚ ከእ ዓቢ ጌጋ ኢዩ” ኢሉ ብነድሪ ተሳረቡ።

በዚ ከምዚ ዝበል ምክንያት ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ነቲ ገረድ እተሳረቦ ኣሚናም ህጹጽ ባይቶ ጌርም ምስ እግዢርቶምን ጻበይቲ ስብ-ስልጣናዎን ዘተዩ። እቶም ኣብቲ ዋዕላ ዝነበሩ ኣግዢርትን ጻበይቲ ስብ-ስልጣንን ምድረ-ባሕሪን ድማ “ህኣክል ሓይሊ ሰብን ብረትን እንተ ዚህልዉናሲ ንደጋ ደይብና ዘመጽኡ ጸላእና ብምክልኻል እንተ ንጸርጎ ዝበለጸ ያግኻን።

እንተኾነ ግን ሓይሊ ሰብናን ብረትናን ከምቲ ዝደለ ኣይኮነን” ብምለት ንጸር ሓሳቦም ብሓድነታዊ ስምረት እቕረቡ። ስለዚ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ እቲ ሓቶኛ ታሪኻዊ እዋናዊ ዘንታት ሃገርም ከምቲ እቶም ኣግዢርቲ ዝበልዎ ስለ ዝነበረ፣ ከሉ ሃገር ልዕሊ ህልዊ ዓቕምም ምንባሩ ተረጋጊጦም፣ ካብ ወደብ ደብኖ (ሕርጊጎ) ተበጊሶም ናብታ ሽዑ ፍልይቲ ማለት ምስ ንቐጽ መራት ዘይትረኽቡ ብባሕሪ እተኸበት ደሴት ዝነበረት ወደብ ባጽዕ ከይደም ምስቲ ኣብሉ ዝነበረ ዝለዓለ ቱርካዊ ቦዓል ስልጣን ተራሽቦም፣ መንነቶም ብምግላጽ “ብወገን ደቡብ ምድረ-ባሕሪ ጸላእቲ ካብ ኢትዮጵያ መጺእም ናዕብን ወራራትን ወለደም ሃገር የዕንዉ። ዘራእቲ የሕርሩ፣ ዓድታት የፍርሱ፣ ጥሪት ይዘምቱ ስለ ዘለዉ ሓገዙቲ ሰራዊትን ኣድላይ ብረትን ብመልክዕ ሓገዝ ከመሃበኒ” ብማለት ኣረድኡ።

እቲ እብ ወደብ ባጽዕ ዝነበረ ዝለዓለ ኣግሓዳሪ ቱርኪ (ሱልጣን) ከእ ንነሱ እቲ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ዘቕረብዎ ጸገማት ብምርጻእ ግዚኣል ዘበለ ሓገዝቲ ኪገብርልኩም እኛ ብማለት ገለጸሉም። በዚ ከምዚ ድማ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ካብ ቱርኪ ሓገዝ ሓይሊ ሰብን ብረትን ረኺቦም ተርጎዑ።

በዚ ከምዚ ስምምዕ ተገሩ ወታዕደራውን ተገባባውን ስምረት ምስ ተኸተመ፣ ብመረከብት ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ዚምረሑ ገዢ ሓይሊ ካብ ወደብ ባጽዕን ከባቢኣን ብ1582 ዓ.ም ንደጋ ኣቢሉ ተዋጊሎ እቲ ሓይልታት ሰራዊት ንኣፍራስን ኣባቕልን ኣእዳግን ዚገብሩት ዓረብያታትን ዚኸውን መንገድታት እናጸረገ፣

ገሩባ ገላዕታ ሰጊሩ ንተላገታ ድግስ ሰንጠቐ

ንክላድ አስራው ቡሮቸ
ንሰንጭርታት እንግልኒ ጣሕሲሱ
ንሩባ ጭሆት ጥሐሱ

ንውሕጅ ሙናትን በራራዎን እቲ ውሕጅ ከላዕ ዚጎድል እናተጸበየ ሓሊፋ ንደጋ ኦርትራ ደየበ። ኣብ ደጋውን ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ኣብ ቅድሚያም ንገጸንሎም ጸላሊ እናቕሸመዱ፡ ንምልእቲ ሃገራምድሪ ባሕሪ ሓራ ኣውጽእዎ። ኣብዚ ውግእትዚ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ።

ሀ. ብምሉእ ሓገዝ ቲርኪ

ለ. ብምትሕብባር ገራድን ሰራዊቲን

እንግድዕልም ደልዲሉ በርቲያም ነበሩ።

ሞት ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕን ገራድን

እቲ ገራድ እተባህለ ንስልጣን ዚወዳደር ዝነበረ ኢትዮጵያዊ ኣብ ጎድኒ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ከይኑ ብጅግንነት እናተሞገኤ ከሎ ኣብ ግእከል ሚዳ ውግእ ተወጊኦ ወደቐ። ኣብ መወዳእታ ወርሒ ሕዳር 1579 ዓ.ም ደማ ህይወቲ ሓለፈት። ከምዚ ኣሉ እቲ ጸረ ኢትዮጵያውያን ወረርሽቤ ውግእ እናቐጸለ ከሎ፣ ሓደ ከዚኡ መሰሉ እተራእዮም ሓደሽ ውግእ ኣጋጠሞም እሞ ነቶም ክልተ እሙናት እማኸርቶም ጸዊያም፡ “እህ ውግእ እዚኣስ ንዓይ ትኸውንዶ ይመስለኩም። ዘዋጽኣኒ እንተኸይኑ ክዋጋእ፣ ዘዋጸኣኒ እንተድኣ ከይኑ ደማ ከንሓሰበሉ” ብማለት ሓተትዎም።

እቶም እማኸርቶም ግን እቲ ሓደ “ኣይፋልኩምን ጎይታይ ሎሚ መዓልቲ ናትኩም ኣይኮነትን እሞ ኣይትሞግኡ” ዚብል ምኸሪ ኪህቦም ከሎ እቲ ሓደ ግን “ግዲ የብልኩምን ጎይታይ ሎሚ መዓልታኹም እያ። ከትዕወቱ ኢኹም። ተሞግኡ ድኣ” በሎም። ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ በዚ ከምዚ

ዝበለ ግንታ ርእይቶ ተደናገርም እኳ እንተ ነበሩ፣ ነቲ ንዋጋእ ድኣ ጎይታይ ዝበለ ኣማኸሪም ኣሚናም ዶባት ሃገርም ንምድሓን ገበእ ህዝቦም ካብ ህልቂት ንምድሓን ኪሞግኡ ወሰኑ። በዚ ከምዚ ዝበለ ውሳኔ መሰረት ከኣ ብ13 ታሕሳስ 1579 ዓ.ም 40 ፈረሰኛታት ኣዕጠኞም ካልኣት እግረኛ ሰራዊትን መራሕም ንመግእ ወረሩ። እንተኸነ ግን ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ንቅድሚት እናገበገቡ ከለዉ፣ ሓደ ወታዕደር ጸላሊ ኣብ ቆጥቲቶ ተኣቢኡ ጸኒሑ ኣብ ዝገባ ፈረሶም ከይናም እናጋለበ ከለዉ ብከፍት ወርዊሩ ኣዘንገራ ውግእም እሞ ካብ ፈረሶም ወደቐ። ብኡን ብኡን ደማ በቲ ዝወረደም መውጋእቲ ካብዞ ሓደም ብሞት ተፈልዩ።

ድሕሪ ሞት ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ከባቢ ቀይሕ ባሕሪ ጥራይ ዘይኮነሰ፣ ዚከብከለሉ መራሕ ሰኢኑ ብዙሕ ቢታትት ኦርትራ ኣብ ትሕቲ ግዝእት ቲርኪ ወደቐ። ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ኦርትራዊ ኣፈ-ታሪኽ ከም ዘረጋግጸ ትውልዲ ዓይም ገዛላምዛ ድባርዋ እያ።

ልዕል ኢሉ ከም እተገልጸ፣ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ በብእጉኑ ገዳም ቢዘን እናደየቡ ሞባእ ይህቡ ሰለ ዝነበሩ፣ ኣቶ ተክለ ጸድኞ መኮርያ እተባህሉ ኢትዮጵያዊ ደራሲ ብዘዕባ ታርኽ ገሳውደምስ እተባህሉ ንጉስ ኣብ ዝጸሓፍም መጽሓፍ “ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ተወጊኦም” ምስ ወደቐ፣ ንሞት ተቐሪቦም ኪጸገሩ ከለዉ ናይ መወዳእታ እተሃረቡዎ ቃል፣ “ናተይ ሞትን ሞት ገራድን ኣይኮነን ዜሕዝኒ። ኣዝዩ ዜሕዝኒ ምስ ዚይመግኸርትና ምምኸርና ጥራይ ኣኖ” ዚብል ነበረ ይብሉ።

ንጉስ ግራኝ ብመራትና ፖርቶጊዛውያን ብባሕርና

ግራኝ ሙሓመድ ተሪር እምነት ምስልምና ዝነበሮ ከከኸውን ከሎ፣ ነቲ ብከርስትና ዝሓምን ዝነበረ መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣጥቂቑ ስልጣኡ መንግስቲ ገበእ ርእሱ ንምህናጽ ብዚመስል ኣገባብ፣ ብብዝሒ ሰራዊት ሓይሉ ኣደልዲሉ ብ1528 ዓ.ም ካብ ደቡባዊ ሃገራዊ ካብ እተባህለት ዞባ ተበጊሱ፣ ብኸልጠፍ ንምልእቲ ኣውራጃ ሃራር ኣብ ትሕቲ ምልኮ ከሉ ከሰለ።

እንደገና ካብ ሃራር ተበጊሱ ንሰሜን ገዱ እናተዳዕዘ ደው ዘብሎ ሓይሉ ከይረኸበ፣ ንከሰላ ርገዱ ከላዕ ወደብ ሰዋኪን እተባህለት ወደብ ሱፋን በጽሖ። ኣብ ፖርት ሱፋን ምስ በጽሖ ደማ ምስ ኣዘዘትን ሓለፍትን መንግስቲ ተረኺቡ፣ ፖለቲካውን ወታዕደራውን ውዕላት ብምክታም ስምረትን ውዲትን ገበረ።

ከንታት ከምዚ ኣሉ ከሎ እቲ “መንግስቲ ከርስትና እያ” ዚብል መንግስቲ ሃጺይ ኢትዮጵያ ብሓይሉ ኣሕመድ ግራኝ ኣዝዩ ርክክልከል ኣሉ ሰለ ዝነበረ፣ ካብ መንግስቲ ፖርቶጋል ብዝሓተቶ ወግግዮ ሓገዝ መሰረት ሰራዊት ፖርቶጋል ዘመናዊ ብረትን ውሑድ መዳፍትን ዓጢቕም ብ1541 ዓ.ም ናብ ወደብ ሕርጊን ብመርከብ ተጸጓኖም ብምምጻእ ወረሩ። ካብ ሕርጊን ብከግሪ ተበጊሶም ንገንደር ኣቢሎም ምድሪ እናጣሓሱ ተጸሉ።

በቲ ሓደ ወገን ደማ፣ ግራኝ መሓመድ ካብ ወደብ ሰዋኪን ተበጊሱ፣ ከተማ ጎንደርን ዘባዊ ከልላታን ንምሓገዝ፣ ብደብራ-ታቦር እተባህለት ዓዲ ተጠውዮ ከላዕ ፋገራ እተባህለ ቦታ በጽሖ።

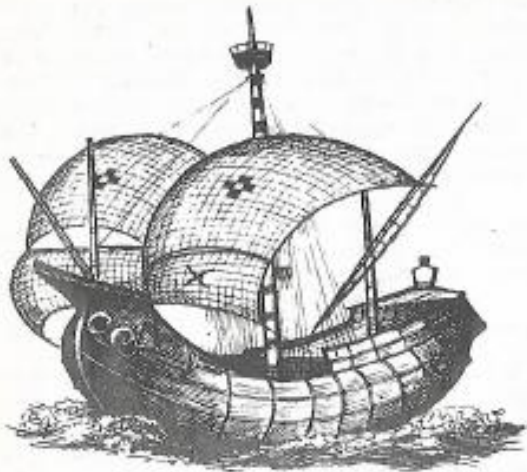
እቲ ሰራዊት ፖርቶጊዛውያን ዓቀይቲ ኢትዮጵያን ብወገኑ በቲ ከርስቶርር እተባህለ ጅነራል እናተመርሖ፣ ካብ ከተማ ጎንደር ተበጊሱ ናብቲ ግራኝ ሙሓመድ ዓራዓሉ ዝነበረ ሰፈር በጽሖግ እቲ ክልተ ሓይልታት ተረኺቡ ውግእ ገጠመ። ኣብቲ ውግእቲ እቲ ከርስቶርር እተባህለ ፖርቶጊዛዊ ጅነራል ተወጊኦ ብሰራዊት ሙሓመድ ግራኝ ተግረኺ። ሰራዊት ሙሓመድ ግራኝ ሽዑን ሽዑን ገልገል ፈርሰ ሓሪዶም እናሓመ ተኸፍኸንዎ እሞ ካብቲ መውጋእቲ ሓወዩ።

በዚ ኣጋጣሚ ሙሓመድ ግራኝ ናብቲ ጅነራል ከርስቶርር ዝነበሮ ቦታ ከይዱ “ኣጃሽ ሃይማኖተይን ዕላማይን ትእምንዶ እይፋልካ” ኣሉ ሓተቶ። ጅነራል ከርስቶርር ግን “ገይማናትካ ኣይቕበል፣ ዕላማኻ ኣይእምን” እናበለ ኣብ ገዱ ጠፍ በለሉ።

ብድሕሪዚ ሙሓመድ ግራኝ “ይተቀል” ኣሉ ኣዘዘ እሞ እቶም ሰራዊቲ ንክላድ ከርስቶርር ቆሪጾም ናብቲ ተርካውያን ዝነበርዎ ሰፈር ወሲዶም ነታ እተቐርጸት ከላድ ከርስቶርር ኣረከቡም። ሽዑ እቶም ኣቶታትሓ ከርስቶርር ዝረእዩ ኢትዮጵያውያን

“ርእሲ ጅግና ብምሳር ተቐርጸት
ዓጽመን ሰግኡን ኣብ ምድሪ ተቐብረት
ነፍሱ ግን ተረፈት”
በሉ ይብሃል

ግራኝ ሙሓመድ ሃገርና ኦርትራ ካብ ጫፍ ከላዕ ጫፍ ዝጨፍጨፈ ባዕዳዊ ሓይሉ ሰለ ዝነበረ፣ በቲ ካልኣይ ወገን ከኣ ኣብ ልዕሊ ህዝቡና ብዙሕ በደል ዝፈጸመ ሰለ ዝነበረ ብዙሓት ሰባትውን ታሪኽ ህይወቲ ከካገርም ሰለ ዝሓተቲኒ እንሆ ኣሕጽር ኣበለ ምስ ታሪኽ ሃገርና ዝከረዮ ኣላሹ።

ንመጀመርያ ጊዜ አብ ንምገም ተይሕ ባሕሪ ምድሪ ኢርትራ ብ1513 ዓ.ም እተጸግዐት ዝግበየት መርከብ

ጸረ ግራኝ መሓመድ ዝወጸ አዋጅ

ግራኝ መሓመድ አብ ከሱ መሪታት ምድረ-ሓበሻ (ኢትዮጵያ) ማዕቢሉ፡ ደልዲሉ፡ በምግናን ተፈሊጡ፡ ከም ልቡ-እናዓንደረ ከሉ ብዙሓት ህዝብታት ኢትዮጵያን ዓለምን ንጉስ ግራኝ መሓመድ እናበሉ ብምጥቃስ ይሰምይዎ ከም ዝነበሩ ከጥቀስ ዚግብኦ ሓቂ ኢዩ። እዚ ከምዚ ዝበለ ፍናንዚ ከኣ ንንገስታትን መሳፍንትን ኢትዮጵያ ጥራይ ዘይተነሳ ነተን ከም በዓል መንግስቲ ፖርትጋል ዝአመሰላ፡ በቲ አዋንቲ ሓያላት ዝነበሩ መንግስታት ምዕራብ እውን አሰጊሎዎንን አሰኪፍዎንን ነበረ።

በዚ ከምዚ ዝበለ ምክንያት ከኣ እቲ በቲ አዋንቲ አብ ገበጎ ሃገሩ ብመጥቃዕቲ ንጉስ ግራኝ መሓመድ ዝረግጸ ጠፊእዎ ዝነበረ ሃጻይ ገላውደምስ እተባህለ ንጉስ ነገስታት ኢትዮጵያ “እቲ ካብ ሃገረ ፖርቶጋል ንሓገዝ ኢትዮጵያ ሰራዊት መሪሖ ዝመጽኤ ከሪስተፎሮ ዳክምሪ እተባህለ መሪሕ ሰራዊት መማቲ ከይአክልሲ ርእሱ ተቐሪጸ ናብ ሰራዊት መንግስቲ ቲርኪ ተሰዲዳ” ዝበል ጸብጸብ ምስ በጽሖ ኣዝዩ ሓዘን ጎሃዩን እሞ ብወግኑ “ግራኝ መሓመድ ተቲሉ ከሳኑ ቆሪጹ ርእሱ ዘምጽአሰይ ዓራተይ ማለት ንግስተይ ከውርዕ ኢዩ” ኢሉ አወጀ።

በዚ አዋንቲ ከኣ ግራኝ መሓመድ ድሕሪ ከበድ ውግእ ከተማ ጎንደር ኪሕዝ ኢሉ ተበገሰ እሞ ከተማ ጎንደር ነበጽሖ 40 ኪሎ ሜተር ጥራይ ምስ ተረረ አብ በለሳ እተባህለ ቦታ ሓደ ካልእ ዘይሓሰደ ሓድሻ ከኑነት ኢጋጠሞ።

እቲ ዘጋጠሞ ሰራዊት ውግእ ብጀነራል አልፎንሲ ካልዲይራ እተባህለ ፖርቶጊዛዊ ዚምራሕ ኢትዮጵያዊ ሰራዊት ኢዩ ነይሩ።

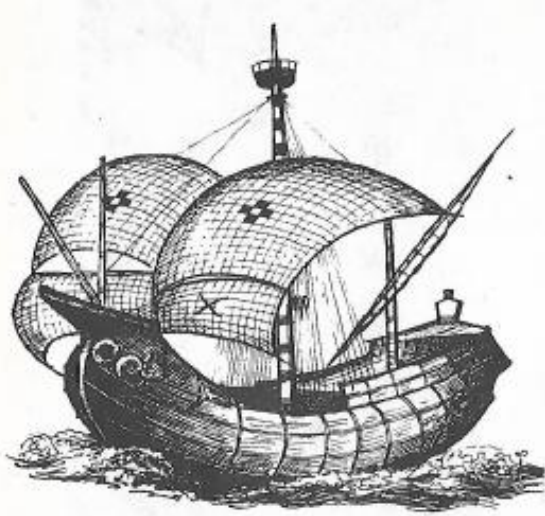
አብቲ ውግእ ዝነበረ ፒዮትሮ ሊዮን እተባህለ ፖርቶጊዛዊ ሓዉ ንጀራል አልፎንሲ ብ26 ዩካቲት 1543 አብቲ አብ ሳፋማርያም እተባህለ ቦታ እተፈጸመ ውግእ ተመልከተለይ ኢሉ ንንጉስ ግራኝ መሓመድ ባዕሉ አናተዋገኤ ከሉ ብጥይት ወግኦ። ግራኝ መሓመድ ግን ብጥይት ተወጊኦ ተወጸዑ ከሉ ቀስ ኢሉ ካብ ብጽቲ ተፈልዮ፡ ካብ በቐሎ ወሪዱ አብ ትሕቲ ሓደ ዓቢ ኦም አዕረፈ። እንተኾነ ግን ፒዮትሮ ሊዮን እጸቢቐ ርእይዎን አለልይዎን ነበረ። ለምዕራብ ኢትዮጵያ ተከራካሪ ብጥይት ኣዳገሞ። እቲ ህቡብን ዘይክእል ዚመስል ዝነበረ ግራኝ መሓመድ ከኣ ካብታ ኮፍ ኢሉላ ዝነበረ ቦታ ከይተገሰኦ ቦታ ካልአይቲ ጥይት ካብዛ ዓለም ብሞት ተፈልዮ። እዚ ብዕለተ ርቡዕ 26 ዩካቲት 1543 ዓ .ም ተፈጸመ። አብዚ እዋን ውግእዚ በዓልቲ ቤት ግራኝ መሓመድ ብ300 ፈረሰኛታትን 300 እግረኛ ሰራዊትን ትሕሉ ከም ዝነበረት ይዝንቶ።

ድሕሪ ሞት ንጉስ ግራኝ መሓመድ እታ ሳፋማርያም እተባህለት ውግእ እተፈጸመላ ቦታ ቅድም ምቕታል ደክምረ ተባሂላ ነበረት። ጸኒሓ ድማ በሪ ግራኝ መሓመድ ተባህለት። ሰዓብቲ ምስልምና ድማ ዓመት ዓመት እናኸዱ ይነግድዎ ነበሩ። መስጊድ ከሰርሖላውን ፈቲኖም ነበሩ። እንተኾነ ግን እታ መስጊድ ኣይተሰርሖትን። ድሕሪ ሞት ንጉስ ግራኝ መሓመድ ሰዓብቲን ሰራዊቲን መሪሖ ሰኢኖም ተበታተኑ ይብሃል።

በዚ መሰረትዚ እውን “እማም ጎረቤት ተመሓላፊ” ከም ዝብሃል ካብ ወራር ግራኝ መሓመድ ሰጊኦ አብ ሓለዎ ገበጎ ርእሳ ተዋፊራ ዝነበረት ሃገራ-ምድሪ ባሕሪ (ኤርትራ) እውን ተገላገለት።

እዚ ሰኢሊዚ ንጉስ መሓመድ ግራኝ መሓመድ ንክሪስቶ ደክምረ ኪፈርዶ ከሉ ዘርኢ ኢዩ

ላንቲ ካብተን ንመጽመርታ ግዜ ብ1542 ዓ.ም ወደብ ባጽዕ እተጸገገት መርከብ ፖርቶጊዛውያን

ታሪኽ ህይወት ግራኝ መሓመድ

ጠባባ ህይወት ንጉሥ ግራኝ መሓመድ ዝነገር እተፈላለዩ እብ ጽውጽዮይ እተሰወጠ ኣፈ-ታሪኻት ኣሎ። ብኣፈ-ታሪኽ ከም ዚባሃል ንጉሥ ግራኝ ኣቡኡ ቀሺ ኢማም እተባህለ ክርስትያን ከኸውን ከሎ ኣዲኡ ግን ወይዘሮ ሰዲዳ እተባህለት ኣሰላመይቲ ኢያ ይባሃል።

ንሱ ብ1500 ዓ.ም እብ ደቡባዊ ሃረር ዘይላ እብ እተባህለት ዓዲ ኢዩ ተወለዱ። ኣብኡ ቀሺ ኢማም ንወይዘሮ ሰዲዳ ብዘይ ሕጋዊ መርዓ ለግድዮ ምስኡ ኣዲሩ ከብቕዕ፣ ወጋኢታ ንቤተ ክርስትያን ከኸይድ ከሎ፣ ከይረእዩ ነቲ መቐንጃት ወይዘሮ ሰዲዳ ምስ ጋዕዲ ጠጅሲሉ ስለ እተማልእ እተም ካልእት ካህናት ረኣዩዎ እሞ ብኡን ብኡን እብ ውሽጢ ቤተ ክርስትያን ከሎ ብቅርሕንቲ ቀተልዎ። ካልእት ነገርቲ ጽውጽዮይ እኢመድ ግራኝ “ንመቐንጃት ወይዘሮ ሰዲዳ መት-ኣዝ መስቀሉ መሰልዎ፣ መስቀሉ ሐዚሉ ኢዩ ከይዱ” ይብሉ።

ወይዘሮ ሰዲዳ ግን ካብ ቀሺ ኢማም ጠኒላ ነበርትሞ ኣደ ተባዕታይ ውሳድ ወለደት። ነቲ እተወልደ ህጻን ከእ ብሸም ኣቦኡ ኢማም ኣለ ጨካን ኣቀታትላ ኣቦኡ እናኣጋነነት ብምንጋር ኣዕቦዮቶ።

ዚ ቅርሕንቲዚ ተባጊሉ ከእ “ስመይ መሓመድ ኢዩ። ነሱዚ ከእ ሕጎ ኣቦይ ክፈዲ ኢዮ” ኣሉ ሰራዊት ጸባቢቲ ነፍ ወዲ 27 ዓመት ጥራይ ከሎ ህዝቡ-ክርስትያን ከጥፍኦ ኮበሩ። ኣብዚ እጥንዚ ናይ ሃረር ኣማሓዳሪ ዝኾነ ጠባባ መሓመድ ስምዎም “ከቶኝ ወደ ግራ” ኣሉ ብእምሓርኛ ህረብ ተሰምዖ። በዚ ከምዚ ከእ ግራኝ መሓመድ ተባህለ ነብል’ቲ ኣፈ ታሪኽ።

ግራኝ መሓመድ ከይደንጎዩ ንምልእቲ ሃረር እብ ትሕቲ ምልኮ ኣእተዎ። ዚፅንቅሮ ወይ ጠጠው ዘብሎ ከይረኸበ ድማ ንሰሜን ኣቢሉ ዝሰገሰ። ንኢርትራ እናጸህሰሰ ከእ ክሳብ ከሰላ በጽሖ። ኣደ መሓመድ መኻታር እተባህለ ኣማሓዳሪ ከተማ ከሰላ ዝኾነ ከእ ተኸብሪ ተቐቢሉ ኣእንገደ። በዚ ኣቀባብላዚ ተሓጥሱ ከእ ንፖርት ሱዳን በጽሖ። ኣብዚ ቦታዚ ከይኑ ድማ ምስ ቱርካውያን ተራኸቡ ፖለቲካውን ወታደራውን ስምረት ዝበረ። ኣብዚ ከሎውን መንፍጻቲን ጸዕሩን ብቱርካውያን ተፈላግነት ስለ ዝረኸበ ዓረባት መሓመድ ኣቢን ኢብራኒም ኣልጋህዚን ተባጊሉ ብክብሪ ተጸወዐ። (ኣብን ኣደ ኣዚዩ ዓቢ ክብሪ ዝኾነ ሸመተ መጻውዒ ጆጋኑ ቱርካውያን ዝኾነ ኢዩ)

ዓረባት መሓመድ ኣብን ኢብራኒም ኣልጋህዚን (መሓመድ ግራኝ)

ድሕሪ ሞት ንጉስ ግራኝ

ንጉስ ግራኝ መሐመድ አብ ውግእ ተመልከተለይ ኣሉ-
ዝቐተለ ፒዮትሮ ሊዮነ እተባህለ ፖርቶጊዛዊ ወታዕደር ከም
ዝክበረ ጽሑፍ የረጋገጸ። እንቲኹን ግን ሓይ ካልእ
ኢትዮጵያዊ ወታዕደር፣ ነቲ ሃገይ ገላጭዎስ ንጉስ ግራኝ
መሐመድ ተቲሎ ርእሱ ቐረጸ። ዘምጽአለይ “ዓራተይ ከውርሰ
ኢዮ” ኢሉም ሂሶም-ዎ ዝክበሩ ኣዋጅ ዘይረበዕ፣ ንጉስ ግራኝ
መሐመድ ብጥይት ተወቐዑ ከም ዝወደቐ ርእይ ነበረ።

ሀ. ፒዮትሮ ሊዮነ ከልተ እገዢ ግራኝ መሐመድ ቆሪጹ
ሓይቲ ብምምጻእ ናብ ሃገይ ገላጭዎስ ቀረቡ “እንሆ
እምበእር ከልተ እገዢ ግራኝ መሐመድ ቀተለዮ ኢዮ”
ኢሉ ኣቐረበ።

ለ. እቲ ኢትዮጵያዊ ወታዕደር ከኣ ኣብቲ ሬሳ ግራኝ
መሐመድ ወዲቐዎ ዝክበረ ቦታ ከይዱ ርእሱ ቆሪጹ
“ገዳይ ገዳይ” እናበለ ኣብ ቐድሚኡ ንጉስ ገላጭዎስ
ቀረቡ ኣበርከተ። እዚ ኮሎ ከኣ ሓውቲ ንጉስ
ገላጭዎስ ንምምርጻው ዚገበር ዝክበረ ውድድር ኢዩ።

ገላጭዎስ ግን ሓይቲኡም እገዢ ግራኝ መሐመድ ሓይቲኡም
ከኣ ርእሱ ስለ ዘቐረበ፣ ግራኝ መሐመድ ብሓይ ሰብ
ዘይኮነሰ ብከልተ ሰባት ከም እተቐተለ ኢዩ ዘረጋግጸ። ስለዚ
ቡቲ ዝሃብኩም ቃል መሰረት ሓውተይ ኪወሰድ ዘኽእል
ጭብጢ ዘቐረበ የልቦን ብማለት ንክልቲኦም ሓውተም
ኣይሃብምን። ጸይሎም ግን “መምለስ እግሪ” ኢሉም ብርከት
ወርቅን ብሩርን ሂሶም ብምጥባር ኣፋነውዎም። ንጉስ
ገላጭዎስ ነታ እተቐርጸት ርእሲ ንጉስ ግራኝ ኣብ ኣጎዛ
ኣቐማገጫም ንዝመጽኡ ከቡር ጋሻ የርእይዎ ነበሩ። እዚ ድማ
ሓይ ካብቲ ትርጉም ዘይብሉ ኣብ ታሪኽ ዓለም ዚደጋገም
ዝክበረ ዘገገርዎ ዘገርዎ ፍጻሜ ነበረ።

ታሪኽ-ኤርትራ ብኣገላልጻ ፖርቶጊዛውያን

እዚ ፍሉይ ጽሑፍ-ዚ ደራሲ-ዚ መጽሓፍ-ዚ ካብቲ
“ጅግንት ደቂ ፖርቶጋል” ብዚብል ኣርእሰቲ ብቋንቋ
እንግሊዝ እተጻጸፈ ዝረኸቦ እተተርጎመ ኢዩ። እቲ ደራሲ
ዛገ እተጠቐሰ መጽሓፍ ከዓሉ ኪጅምር ከሎ፣

ምድሪ ሓግሲን (ኤርትራ)
ዝጻገመን ዝበረኸንዶ
ወይሲ ቋላን ደጋን
ተባሂሉ ኪጽዎዕ ይግባእ ይብል።

ቀጺሉ ኣብቲ ዝበረኸ መሬት ሓግሲን ኪንካ ንቀይሕ ባሕሪ
ብሰፊሑ ከትርእዮ ትክእል። ናብቲ ደጋዊ ምድራ-ሓግሲን
ዚንጎራካ ኣየር ድማ ንጥዕና ዚሰማማዕ ኢዩ ብማለት
ይገልጸ።

እቲ ደራሲ ቀጺሉ ኪጽሕፍ ከሎ ገዳም ደብረ ቢዛን
ጥንታውን ዝጻቦየን ከም ዝኾነ ዘኪሩ፣ “ገዳም ደብረ-ቢዛን
ካብቲ ቀንዲ ሰባት ዚመሓለፉሉ መንገዲ እተፈንተተ ኮይኑ
ከብቐዕ ምስቲ ቆላዊ መሬት ሓግሲን ድኣ እምበር ምስቲ
ደጋዊ መሬት ሓግሲን ሲ ርከብ የብልን” ይብል።

እዚ ካስታ ንሆዝ እተባህለ ፖርቶጊዛዊ ደራሲ-ዚ ንገዳም
ደብረ ቢዛን ደይቡ በጺሑ ምስ ተመልሰ፣ ኣብ መንገዱ
ወይ ኣብ ዝገነ ገዳም ደብረ ቢዛን እኾነ በለሰ ግዲ
ወገእም ኮይኑ፣ “እዚ ምድራዚ ህዝቡ ኮነ መሬቲ ሓዲሽ
ፍጡር ኢዩ ዚመስል። ንመረድኢ ሓይ ሰብ ኣብ ገዝኡ
ዝወግል ወይ ካብ ግዳም ንገዝኡ ኣትዩ ኪምሳሕ ከሎ፣ እቲ
ንበረካ ብዘይ ሰንቲ ዝወፈረውን ጸሙ ኣይውዕልን ኢዩ።”
ይብል ብምስክርነት።

ደራሲ ካስታ ንሆዝ ብፍላይ ብዛዕባ ታሪኽ ባሕሪ-ነጋሲ
ይሰሓቕ ኪጽሕፍ ከሎ “ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ኣማሓዓሪ
ምድሪ ሓግሲን ከሆነውን ከሎ፣ ኣብታ ደባርዋ እተባህለት
ርእሰ-ከተማኡ ኢዩ ዚቐመጥ” እናበለ ብሰፊሑ ይገልጸ።
ቀጺሉ ከኣ “ሰም እቲ ኣማሓዓሪ ይሰሓቕ ኢዩ። እቲ ባሕሪ
ነጋሲ ዚብል ቃል ግን ናይ ሹመት ቅጽል መጻፂዮ-ኡ ኢዩ”
ብማለት ይገልጸ። ሰም ኣቦ ባሕሪ ነጋሲ መን ከም ዝብሃል
ግን ኣይጠቐስን።

እዚ ካስታ ንሆዝ እተባህለ ፖርቶጊዛዊ ደራሲ-ዚ ኣብቲ
ጽሑፍ ቀጺሉ “ፖርቶጊዛውያን ብወርሒ የካቲት 1541 ዓ.
ም ናብ ወደብ ሕርጊን በጺሑም ካብ መርከብ ኪወርዱ
ከለዉ፣ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ምስ ዝለበሱ ካህናት ዓበይቲ
እማኸርቲን ሓቢሩ ከብሪ ዝመልኦ ኣቀባብላ ጌሩ ኢዩ
ተቐቢልዎም” እናበለን እናኣግሰን ገሲጹ ኣሎ።

ካስታ ንሆዝ ቀጺሉ ብዛዕባ ከተማ ደባርዋ “ኣብ ደባርዋ
ተገኒጸም ዘለዉ ዝውቲ ብዕንጨይቲ እተሰርሑ ሃዳሙ ድኣ
እምበር ብዚንጎ- እተሃይሙ ኣይኮኑን። እቲ ንመንደቕ
ዘዘውትርዎ እምኒ እንተኾነውን ከም ዝክበር ኣልዒሉም
ዘምጽእዎ ድኣ እምበር እተጸርቦ እምኒ ኣይኮነን። ነታ ከተማ
ካብ ጫፍ ከሳዕ ጫፍ ብኣርባዕተ መእዘን እናዘርኩ ብትዕ
ዝብቲ ርእየዮ ኢዩ።

እቶም ብቐርጺም ዝሓሹን ዝበለጹን መሲሎም ዝርእዩ
ዝውቲ ብሳዕሲ ብሳዕሪ ዝመስል እተሃይሙ፣ ሕልፍኚ
ዝባሃሉ ኢዮም። ብዘይካ እዚኦቶም ኣጎዶ ዝመስል ቅርጺ
ዘለዎም ነጥሕቲ ዝውቲ እውን ርእየ ኢዩ።

ዝኾነ ኮይኑ ግን ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ኣብቲ ህድሞ
ዚብሃል ኣደራሽ እናተቐመጠ ኢዩ ሰርሑ ዘካይድ። ስለዚ
እቲ ህድሞ መሰርሑኡን መንበሪኡን ኢዩ” ይብል። ቀጺሉ

“ኣብ ደባርዋ ከለቑ፣ ብዘይካ ብዕንጨይቲ እተኣጎዶ ሓዊ
ካልእ መብራህቲ ኣይረእኹን። ከምኡ እውን ብቐምብቆ
ዚመሓለፍ ወይ ዝቐዳሕ ማይ የልቦን። ማይ እንተ ደለኻ
ንሩባ ወይ ካልእ ማይ ዘለዎ ቦታ ወሪድካ ምስቶም እንሰሳ
ሓቢርካ ኢኻ እትሰቲ፣ ካብ ሩባ ማይ ዘምጽኣሉም
ዘለውዎም ሰባት ግን ኣብ ገዝእም ኮይናም ማይ ይሰትዩ
ኢዮም። እኔ ብወገይ ኣብ ሩባ ሰሓቲት ዝብሃል ውሕጅ
ከይዶ ዝሰተኸም ዝጠግመን ዝጸረየን ማይ ምንባሩ
ኣይርስዎን” ይብል።

እዚ ካስታ ንሆዝ እተባህለ ደራሲ-ዚ ቀጺሉ ብዛዕባ ኣማውታ
ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ኪጽሕፍ ከሎ “ኣብ ኢትዮጵያ ንጉስ
ገላውደዎስ ምስ ሞተ ሓው ሚናሰ እተባህለ ምስ ነገሰ
ኣብቲ ሃገር ርግኣት ተሳኢኑ ሓድሕዳዊ ኮናት ተወለዑ
ነበረ።

በዚ መሰረት-ዚ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ እቲ ዕግርግርን ውግእ
ሓድሕድን ኣብ ሃገሩ ምእንቲ ከይልሕም ፈሪሁ ምስ
ቲርካውያን ወታዕደራዊ ስምረት ጌሩ ንሃገሩ እናተኸላኸለ
በ13 ታሕሳስ 1579 ዓ.ም ተወጊኡ ሞተ” ይብል። (ደራሲ
ካስታ ንሆዝ ብዛዕባ ሃገርና በ1585 ዓ.ም ኣብ ዝሕፈሩ ገጽ 80
ተመልከት)

ምልቃቕ ቲርካውያን ካብ ኤርትራ

ድሕሪ ሞት ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ፣ ሰራዊት ውግእ ቲርኪ
ቡቲ ምስእም ጌሮም-ዎ ዝክበሩ ወታዕደራዊ ስምረት ብርቲዕ
ምትእትታው ስለ ዝክበርም፣ ብሓቶም ዚቆጸጸርም ወይ
ድማ “ካብዚ ክሳዕዚ እንተ ዘይኮይኑ ካልእ ፍቓድ
ምንቕስቃስ ኣይተዋህበኩምን” ብማለት ዚገትእም ወይ እውን
ዚከሸቡም መራሒ ወዲ ሃገር ስለ ዘይረኸቡ፣ ነታ ሃገር
ዳርጋ ብምልታ ብዘይ ከበድ ጸገም ኣብ ትሕቲ ምልኮም

አለተውቀው። በዚ ከምዚ ሰራዊት ውግእ ተርኪ ኣብ ከባቢ ባጽዕ ጥራይ ተወሲኖም ከም ዘይነበሩ፣ ቐላን ከበላን ሓዋይሎም ነዛ ሃገር ሓመድ ድፋጭኣ ኣብልዑዎ። ተርካውያን ግዝእቶም ብዘይ መጠን ሕሱምን መሪርን ኢዩ ዝነበረ እዮ ህዝብና ከላዕ ሎሚ ጨካን ኣግሓዳድራ እንተ ኣጋጠም “ወይ ጉድ... እንታይ ዓይነት ግዝእት ኢዩዚ። ግዝእት ተርኪ” እናበለ ይምስል ኣሎ።

ግዝእቲ ተርካውያን መደበር ምምሕዳርም ኣብ ከተማ ድባርባ ሰራዊት ከብቲዎ፣ ሰራዊቶም ጨገፈር ምምሕዳርምን ከለ።

1. ኣብ ባጽዕን ከባቢኡን
2. ኣብ ሸዕብን ከባቢኡን
3. ኣብ ገድገድን ከባቢኡን
4. ኣብ ዓላን ከባቢኡን
5. ኣብ ከላድ ዒቃን ከባቢኡን

ዘርጊሖም መደበራት ሰራዊታን ድፋዓትን ኣብያተ ምምሕዳራትን ሰራሖምን ሃኒጺምን ተቐመጡ።

ኣብ ከባቢ እስመራ እውን ኣብ በለዛ እትብሃል ብሰሚን እስመራ እትርከብ ዓዲ፣ ኣብ ሓንቲ ጥርኪ መቆጸሪት ፅርዒ ሰራሖም ይጥቀሙ ነበሩ እዮ በዚ ምክንያትዚ እታ ቦታ ማለት ጠሬር “መውዓል ተርኪ” ተብሂላ ትጽገዎ ኣላ።

ሰራዊት ተርኪ ብ1557 ዓ.ም ኢዮም ንመጀመሪያ ጊዚ ብባሕሪ መጺኦም መሪት ኡርትራ ረጊጺም እተቐመጡ። ብገዛላ ፍቓዶም ድማ ብመርሒ ጥሪ 1846 ነታ ሃገር ብውክልና ንግብጻውያን ወይ ምዕራባውያን ኣረኪቦሙዋ ከዩ።

እቲ ወግዓዊ ምርክኻብ ድማ ኣብ ከተማ ድባርባ ኢዩ ተፈጺሙ። ኣቶም እተረኸቡ ወክልቲ መንግስቲ ተርኪን ግብጽን።

1. ብወገን ተርኪ ማለት ኣረካቢ ባግዳድ ከሊፋ
2. ብወገን ግብጺ ማለት ተረካቢ ከላ ከድብ ፓሻ እስማዒል ነበረ።

ግዝእት ግብጻውያን (ምስሪ) ኣብ ኡርትራ

ግብጻውያን ከምታ እተረከቡዎ ንኡርትራ ኣብ ድባርባ ኮይኖም ወይ ቀንዲ መደበር ምምሕዳርም ተኸለውም ኢዮም ኪገዝሉዎ ዝጀመሩ።

ቀንዲ ቤት ጽሕፈቶም ኣብታ “ምስላም” እተባህለት ከርባ ገሮም፣ ኣብ እንዳ በርጌዲል እትብሃል ቦታ ከላ ዓቢ ቤት ማእሰርቲ ሰራሖም ነበሩ።

ግብጻውያን ከም ተርካውያን ኣብ ኡርትራ ህድኣት ዝመልኦ ከካታት እየጋጠሞምን። ብዘሕ ጸገማትን ፅንቆታትን ነይሩም። ንመረድኡ።

1. ኣብ ጉንደት እተባህለት ቦታ ኡርትራ ብመርሒ የካቲት 1875 ሰራዊት ኢትዮጵያ መጺኡ ከበድ ውግእ ከፈተሎም ከይኣክል ሰዓሩ ፋሕ-ብትን ኣበልዎም።

በዚ ምክንያትዚ ድማ ነቲ ኣብ ድባርባ ዝነበረ ቤት ጽሕፈት ምምሕዳርም፣ ነቶም ተኣሲሮም ዝነበሩ ሰባት ብነጻ ፈቲሖም፣ ሰንደቕ ዕላምኦም ጠቐሲሎም ጠንጠኛሙዋ ከይደም።

ግብጻውያን በዚ መልክዕዚ ካብ ድባርባ ኮነ ዳርጋ ካብ ምለኣ ሕበላ ለቂቆም ብ16 መጋቢት 1875 ዓ.ም ባጽዕ ኣትዮም ሰፈሩ።

ካብዚ እተጠቐሰ ወርሕን ዕለትን ጀሚሩ ከላ እታ ስምይትን ፍልጥትን ርእሲ ከተማ ኡርትራ ከይኖ ዝነበረት ድባርባ ተራ ዓዲ ተቐይራ መሰታ ከለን ዓድታት ኡርትራ ኮነት።

2. ምስራውያን (ግብጻውያን) እንደገና ንሰራዊቶም ዳግመ ስርርዕ ገሮም ብ1876 ዓ.ም ናብ ጉራዕ እትብሃል ዓ ባይ ዓዲ ምስ ሰራዊት ኢትዮጵያ ተራኺቦም ተዋጊኦም ስለ እተላዕሩ ፋሕ-ብትን ኢሎም ከም ቡቕቡቕ ተዘርዮም ተረፉ።

ኣብቲ ውግእ ማለት ኣብ ክልቲኡ ውግኣት መሪሕ ሰራዊት ውግእ ተርካውያን ዝነበረ ጅነራል ሓብን ሙለይ እስማዒል ዝብሃል ኢዩ። ንሱ ኣብ ውግእ ጉራዕ ተማረኹሲ ኣለላ ወዲ ቁቢ ዝብሃል ዓቀይታይ (ዳሓር ራእሲ ዝኾነ) ንንጉሰ ዮሃንስ ሓቲቲ ማለት ኣፍቲዳ ቀሚሰ ዓረብ እስማዒል ገፈፋ ተኸዲኦም ከም እተላእለ ታሪኽ ይምስከር።

እስግዳል ፓሻ
 (ባብ መጽሐፍ አገ ግሲያስ ትጽ 9
 እስግዳል ፓሻ ብመዝነት ላዕላዊ ላላሬ ንጌ 9 መታት ኣብ መሬት
 ኣረትራ ከም ዝበርቀ ዜንገራሉ ኢዩ።

አሉላ ኣብ ኤርትራ

አሉላ ወዲ ቁቢ ተባሂሉ እናተጸውዐ ዝገበየ ከሽውን ከሎ፣
 መንእሰይ ከሎ ግን ጋዳ ኣርኣዖ ምስ እተባህሉ ኣብ ተንቢን
 እማሓዳሪ ዝኾነ ተግባራዊ ገልግል ነበረ። ኣብዚ ከይኑ
 እናኣገልገል ከሎ ከንዲ ሰብ ከይኑ ኣብ ዕድመ መርፃ ምስ
 በጽሑ ከለ ወይዘሮ ኣምላሳት እተባህሉት ጻል ንይትኡ ግለት
 ጻል ጋዳ ኣርኣዖ ተመርጻዎ።

ጸኒሑ ግን ክብ ሓሙኡ ጋዳ ኣርኣዖ ፍቓድ ሓቲቲ ምስ
 ሰራዊት ሃጺይ ዮሃንስ ተሓዊሱ ተግባራዊ። ኣብቲ ሃጺይ
 ዮሃንስን ሃጺይ ተኸላጊዮርጊስን እተባህሉ ክልተ ተወዳደርቲ
 ነገስታት ኢትዮጵያ እተባህሉ መጻልቲ እውን መራሕ
 ሰራዊት ወገን ሃጺይ ዮሃንስ ከይኑ ጅግነትን ወታደራዊ
 ክእለቲን ኣርኣዮ። ንሃጺይ ተኸላጊዮርጊስ ዝግረሹውን ገሱ
 ኢዩ ይብሃል። እቲ ዝገርም፤

1. ሃጺይ ዮሃንስ ቅድሚ ምንጋሶም ሰሞም ካሳ ኢዩ
 ነይሩ። በ1864 ዓ.ም ምስ ነገሱ ግን ዮሃንስ ተባሂሉም
 ሸሞም ተየሩ።
2. አሉላ ከኣ ቆልዓ ከሎ ሸሙ ሲጋን ኢዩ ነይሩ።
 ደሓር ግን ንሃጺይ ዮሃንስ ኣፍቲዩ "ሰመይ አሉላ
 ኢዩ" ኢሉ ብኣዋጅ ኣፍሊጡ ተየረ።

አሉላ ኣብ ኤርትራን ካልእን እናኸደ ጸረ ቲርክን ካልእትን
 ጸላእቲ ሃጺይ ዮሃንስ ይዋጋእ ሰለ ዝኾነረ "አሉላ ኣባ ነጋ"
 ኢሉም ሸሙዎ።

ራእሲ አሉላ ኣብ ኤርትራ ኣብ ዓዲ ተኸላይን ኣብ
 ኣስመራን ተቐሚጡ እናገዝኡ ንምድሪ ኤርትራ ሓመዳ
 ንላዕሊ ክላዕ እትወጽእ ብግብርን ግቡን ካልእ ግፍዕን
 ዝበዝበዘ ነበረ።

ደሓር ግን ድሕሪ ሞት ሃጺይ ዮሃንስ ብውዲት ንጉስ
 ምንሊክ ምስ ራእሲ ሓጎስ ከም ዚታኸሰ ተገሩ ብጥይት
 ተወጊኡ ሞተ-ክልቢ ሞተ።

አብ ኤርትራ አሉላ ወዲ ቁቢ ዝሓደን በሰላታት ጌና
 ኣይሓወዮን። እኚኡውን ግለት በ2000 ዓ.ም ወያነ ካልእ
 በሰላታት ዘራኦም ከይኣኸሉም ኑቲ ዝገበየ ኣብ መቐለ
 ዚርከብ መንገዲ "ጎደና ራእሲ አሉላ" ኢሉም ሰምዮም-ዎ
 ኣለዉ።

አሉላ ኣባ ነጋ ቀምሽ ዓረብ ተኸላይኛም ከለው

ሃጻይ ዮሃንስ ራብዓይ እዚአም ነበሩ።

አብ ታሪኽ ባሕሪ ነጋሲ ይሱሳቾ ዚገዘፍ ዓመተ ምሕረትን ዕለትን

መንግስቲ ቱርኪ፡

1. በ1500 ዓ.ም መንግስቲ አትማን ቱርኪ ሃይማኖት ምስልምና ንምስፍሕፋሕ፣ ዘይክእል ገዢ ሰራዊት ሰራፊ እየፈረ።
2. በ1516 እቲ ንመጀመሪያ ንአፍሪቃ እተላእከ ገዢ ሰራዊት ውግእ ቱርኪ ግብጺ አትዩ ይልደል።
3. በ1527 ሰራዊት ቱርኪ ንሱብኪን (ፖርት ሱዳን) አትዩ ግዝእቲ ምዃና አወጀ።
4. በ1545 ንደሴት ሰብኪን ሓዙ መሸሻ
5. በ1555 ሰራዊት ቱርኪ ባሕሪ ኤርትራ አትዩ ንደሴታት ያህላኳ ሓዘን
6. በ1557 ሰራዊት ውግእ ቱርኪ ናብ ደሴት ባጽዕ አትዩ መሸሻ

ባሕሪ ነጋሲ ይሱሳቾ

7. በ1559 እቲ ቡቲ እዋን ባሕሪ ነጋሲ ይሱሳቾ ዝነበረ ንጉስ ኢትዮጵያ ሞተ
8. በ1561 እቲ ገራድ እተባህለ ኢትዮጵያዊ ባሕሪ ነጋሲ ይሱሳቾ "ብወገን ደቡብ ዚርከብ መራትኩም ይውረር አሎ" እናበለ ሓበሮም
9. ባሕሪ ነጋሲ ይሱሳቾ ካብ መንግስቲ ቱርኪ ሓገዝ ሓይሊ ሰብን ብረትን ሓተቲ
10. በ1570 ባሕሪ ነጋሲ ይሱሳቾ ብሓገዝ ሰራዊት ቱርኪ ንምልእቲ ከበሳ ነጻ አውጺኦም መሸሻዎ።
11. በ1579 በ13 ሕጻር እቲ ገራድ እተባህለ ኢትዮጵያዊ ብጥይት ተወጊኦ ሞተ።

12. በ113 ታሕሳስ ገራድ ካብ ዚመውት ልክዕ ሓደ ወርሒ ጥራይ ምስ ገበረኛ ባሕሪ ነጋሲ ይሱሳቾ ብጅግንነት እናተዋግኡ በጸላእቶም ብጥይት ተወቓዖም ሞቱ። ካብቲ ዕለትቲ ጀግራ ድማ ምልእቲ ኤርትራ አብ ትሕቲ ግዝእት ቱርኪ አተወት።
13. በ1846 ብዕለት 1ጥሪ ቱርካውያን ንኤርትራ ንግብጻውያን እረኪቦመዋ ለቂቆም ውጽኡ።
14. በ1875 ውግእ ጉንደት (አብ መንጎ ምስራውያን ኢትዮጵያውያንን) እተፈጸመሉ
15. በ1875 ግብጻውያን ካብ ድባርዋ ለቂቆም ንምጽዋዕ ሃዲሞም ከዱ።
16. 1876 ውግእ አብ ገራዕ
17. ብዕለት 17 ታሕሳስ 1885 ግብጻውያን ካብ ባጽዕ ንብረቶም ብምሉኡ ጸዒናም ንሃገሮም ከዱ።

ፈተነ ወራራት ግብጺ

ግብጻውያን ብሸሻኽ ምዕራብ ኤርትራ ሃገርና እናአተዉ እውን ብኩሕ ጊዜ ፈተናታት ወራራ ገሮም ነይሮም ኢዮም። በ1832 ዓ.ም ብወገን ገዳርፍ (ሱዳን) መጸኢም አባሳቢሎም ነይሮም። ግና ተሳቢሮም ተመለሱም። እንደገና በ1834 ዓ.ም መጸኢም ከብቶራ ተደፊኦም ተመለሱ እምበር ኤርትራ አይአተዉን፤ ከምብሓድሽ በ1837 ዓ.ም በገዳርፍ አቢሎም ተቐልቲሎምሲ መተማ ምስ በጽሑ ከኅታት መዚኖም ግዲ ኮይኖም ንኤርትራ ብማዕዶ ርእዮም ድኣ ሃረፍዋ እምበር መሬት ኤርትራ ረገጸምሲ አይተቐጸጸርዋን። ሓክሰ ፓሻ እተባህለ ግብጻዊ መራሕ ሰራዊት ዝመርሖ ወራር ግን ብወገን ምዕራብ ኤርትራ ፈንጢሱ አትዩ ነበረ።

ብዝሒ ናህሪ ወራራት ባዕዳውያን ሓድሕዳዊ ግርጭት ኤርትራውያን ማዕረ-ማዕረ

ሀ. ሓይሊ ወራር ምስራውያን አብ ደሴት ባጽዕ
 ለ. ውዲታዊ ምትእትታው ሰራዊት ጣልያን አብ ወደብ ዓሳብ ሐ. ወራር ኢትዮጵያ ብግርሳ ተሸነደ
 መ. ሃገራዊ ሓይሊ አብ ጸፃዘጋ (ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን) ሰ. ራእሲ ወልደሚካኤል አብ ዝገጋ

እቲ አብ ድባርዋ ገዛኢ ቤተ መንግስቲ ሰራፊ ንኤርትራ መሸሻኹ ዝነበረ ባዕዳዊ ሰራዊት ምስራ አብ ወደብ ባጽዕን ከባቢኣን ሰራቲ ኤርትራ ንዓይ ከም ማለት "እስኪ ትሓልፍዮ" እናበለ ክፍክር ከሎ፣ በቲ ሓደ ወገን ከኣ መንግስቲ ኢጣልያ "አብ አፍሪቃ ግድን ግዝእት ኢጣልያ ሀሉ ይግባእ" ብማለት ብውዲትን ሓይሊ ገንዘብን ተደገፉ ምስራውያን ዋሳ ብሓይሊ ካብ ወደብ ባጽዕ አውጺኡ ምስገን ኤርትራ ንምሓዝ ይህንደድ ነበረ። በቲ ባልሳይ ግን ከኣ እቲ ንሓደ እዋን ትኹን ጠጠው ኢሉ ዘይፈልጥ ብ ሰማያዊ ወገን ኢትዮጵያ ከም ሸሸን ፍልሓን ዚውሕዝ ነበረ ገፋዲ ወራራት ኢትዮጵያ ሓይሊ ብዝፈቐደ መጠን ወርር፡ ይዘምት፡ ሃገር ይድምስሰ ነበረ።

ኤርትራዊ ሓይሊሽ

ብዚ እዋናትዚ

1. ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን አባ-ጋላ ብጊዜአም ወግዳዊ አማሓዳሪ ኤርትራ ከም ዝነበሩ ብምእማን ነቶም ብሸሶ ከርናዓት ዚህንደዱ ዝነበሩ ወራርቲ ባዕዳውያን ሓይልታት፤

“አቲም ሀዘቢ
 እህ ሃገር እዚአ ዋናታት አለውዋ
 አይትተናኸዩና ተመለሱ
 እንተ እሸኩም ግን
 ከነዓግሳስም ከክሊል ሓይሊ አሉና
 ዘይመረትኩም ካብ ምድላይ ተቆጠቡ
 አይንቆጠብን እና እንተ በልኩም ግን
 በቲ ዝሰዕብ ጉድኣት ንሕና እይንሕተትን
 እና”

እናበሉ ከም ሕጋዊ ጠበቅን መራሕ ሃገርን ኮይኖም ይቃልሱ ክሰሩ።

2. ኢርትራውያን መራሕቲ ሃገር ብወገኖም በብዝነበርዎ፣ እብ መንጎኦም ዝነበረ ሓድሕዳዊ ግርጭት ኣቐጥጦም ሃገር ንምሕላው ከሽውን ከሉ ጥርጉፋት ክሰሩ። ጸኒሖም ግን እቲ እብ መንጎ ዚምዕብል ዝነበረ ውድድር ስልጣን ይግንፍል እሞ እቲ ሓድሕዳዊ ውግእ እናተላዕለ ብዙሓት ጀጋኑ ደቂ ሃገርን ቊጠባ ሃገርን ይጎድእ ነበረ።

ንመረድኢ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን፣ ብውድድር ስልጣን ተበጊሶም ውሑዳት ሰዓብቲ ጥራይ ሓዘም ጸረ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ሓያሉ እዋናት ተዋግኡ። ሓደ እዋን ራእሲ ወልደሚካኤል አቶ እናተባህሉ ከለዉ ብወገን ሰሚን እስመራ ማለት ኣኸሪዮ ጸረ ደጃዝማች ሃይሉ ዓረዶም ከለዉ፣ ደጃዝማች ሃይሉ ከአ ብወክደባ ኣቢሉም ብምምጻእ ጎበጠዎም እሞ አብቲ ውግእቲ ደጃዝማች ሃይሉ ሰዓሩ። ራእሲ ወልደሚካኤል ድማ ተሳዕሩ። አብቲ ውግእ ከአ ባሕሪ

ነጋሲ ጉራደ ዘርእይ እተባህሉ ጅግና ዓብይታይ ደጃዝማች ሃይሉ ዝነበሩ ምስ ሓያሉ ብጸተም ምቲ።

ድሕሪ ውግእ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ንዓውቶም ብድግስ ከጸንብልዎ ከለዉ፣ ሓደ አብቲ ድግስ ዝነበረ ጥዑምዝሊ እተባህለ ውሩይ ዋጣ (ዶንዲ ወይ ተቆናይ)

ወልደሚካኤል ግዙፍ ጎርፋ
 በዓል ወልደሚካኤል በዓል ጎርፋ
 በዓል ወልደሚካኤል በዓል ዲታ ሚታ
 ተዋጊኦም ዘየጸንዑ ዋልታ

እናበለ ንአይተ ወልደሚካኤል ጸረርም። እቲ ምስኡ ዝነበረ ካልአይ ዋጣ ግን።

ወዲ ቶሾመ ወዲ ክቡር በዓል
 ምስ ዘይመላዓልትኻ እባ አይትልዓል
 ንጽባሕ ከይትኸነካ ዓባይ ሰዓል

ብማለት ከአልዮ ፈተነ። በዚ ማጥሚዚ መሰረት ጥዑምዝሊ ስም ኣቦኡ ቶሾመ ከም ዝነበረ ንርዳእ። ጥዑምዝሊ ቶሾመ ብመጠኑ ኣብ ኤርትራ ዝለዓለ ፍልጠት ማጥሚ ዝነበረ ሰነ-ጥበባዊ ዝነበረ ኢዩ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ጸኒሖም ክሰሩ።

ወይዘሮ ውባ ንል ራእሲ ወልደሚካኤል

ወይዘሮ ውባ ተኸሪ ንል ራእሲ ወልደሚካኤል ከኾና ከለዋ ኣዲኤን ከአ ወይዘሮ ኣብሰራ ኢዮን ዚብሃላ። እንተኾነ ግን ወይዘሮ ውባ በቲ ኣቦኤን ራእሲ ወልደሚካኤል ዝግትርም ዝነበሩ ዓወታት ብዙሕ ዘይግደሳን ዘይሕጎሳን ነበራ እሞ እቲ ጥዑምዝሊ ወዲ አይተ ቶሾመ እተባህለ ክኣላ ዋጣ ከምዚ ዚሰዕብ ጌሩ ኣብ ዳስ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ኮይኑ ኣውሎ በለለን።

ውባ ሓውተይ እንቲ ውባ ሓውተይ
 ውባ ሓውተይ እንቲ ውባ ሓውተይ
 ውሰደኹ ግዳ ከሳዕ መቐነተይ
 ሕማምኪ ሕማመይ
 ሞትኪ ሞተይ
 ኮፍ ኢሉ ኪሓደር
 ተጸጊዑ ኣብ ሱር ጋባ
 መን ኢኻኸ ዘይትብሎ
 እንታይ ሰባ
 ኮፍ ኢሉ ኪሓደር
 ተጸጊዑ ኣብ ሱር ጋባ

ማለቲ ራእሲ ወልደሚካኤል ድሕሪ ምዝላቕም ኣብ ትሕቲ እም ጋባ ደቂሶም ከለዉ ማንቲላ እዝናም ኸኣ ከም ዝመረመቶም ብምንጋር ከጸርፎም ሰለ ዝደለዩ ኢዩ።

ጥዑምዝሊ ኣብቲ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ኣባ.ጋላ ኣዳልዮም ዝነበሩ ድግስ ሮማ እናቆረጸ ሚስ እናጎጽጎጸ ኢዩ ነዚ ኣብ ሳዕሊ እተጠቐሰ ኣውሎ ጌሩ ጌራእሲ ወልደሚካኤል ዘእኣሰ። ጎሚዳ ግን ኸኡ እቲ እተባህለ ከምቲ ኣብ ሳዕሊ እተገልጸ ብሰለይቶም ሰሚዮም ብዙሕ ሓዘኑ።

በቲ እዋን ውግእ ኣብ ኣኸሪያ ተባዒሮም ኣዝሊቑምሲ፣ ኣብ ኣደ ገረብ ኣጽሊሉም ደቂሶም ከልዉ፣ ማንቲሉ ኣዘንጊዓ እዝኖም ክሲሉ ቆሪጻቶም ነበረት፣ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ንክድዓት ጥዑምዝጊ ምስቲ ተግባር እታ ማንቲሉ ብምንጽጻር

ጥዑምዝጊን እታ ማንቲሉን ምዃልቶም ድኣ ይጸበዩ

በሉ ብሓዘን።

ካልኣይ ውግእ ደጃዝይሉን ጎሚዳን ኣብ ማይ በላ

እዚ ምዕራፍዚ ከጠራቕም ከሉኹ ከም ኣብራታ “ታሪኽ ወለዶ ሰብ ሓማሲን” ዋነታ ጸዓዘጋን ሃዘጋን ብዚብል ኣርእሰቲ ብጥርፈሰር የሃንሰ ኮልመዲን ኣብ ከተማ ሮማ ኢጣልያ ብ1912 እተጻሕፈ ምንባብይ እጠቅስ።

እይተ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ብደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ተጠቐዶም ምስ ተሳዕሩ ንወደብ ባጽዕ ወሪዶም ካብቶም ኣብኡ ዝክበሩ ምስራውያን

“ብረት እንተ ትህበኒ

ነቶም ካብ ድባርጥ ዘውጽኡኹም (ደጌዑ ማለት ተጋሩ)

እጥቐዎ ብምስገን ሕገ ምፈጸሙ ነይረ።

ብኡ ኣቢሉ ወን ፅላማታተይ ምፈጸምኩ (ኤርትራ ናጻ ምገባርኩ) ስሉዚ ብብረት ሓግዘኒ”

ብማለት ሓተትዎም።

ምስራውያን ብወገኖም ከኣ ነቲ ካብ እይተ ወልደሚካኤል ዝቐረበሉም መግለጺ ሚእቲ ብሚእቲ ኣመንዎም እኖ 300 ሰናዲር እተባህሉ ዓይነት ጠበንጃታት ኣወፈዱሉም።

በቲ እዋንቲ ኣብ ባጽዕ ኮይኖም ዘመሓደሩ ዝክበሩ ምስራውያን ኣዘዘቲ፡

1. ጅነራል ሓሰን

2. ጅነራል ኣህርን

እተባህሉ ኣዮም።

እይተ ወልደሚካኤል በዚ ከምዚ ዝበለ ብልሓት እኹል ብረት ምስ ረኸቡ፣ ሰራጭቶም ኣኸቢሎም ጸረ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ከዋግኡ ተበገሱ። ከልቲኡ ሓይልታት ጸዓዘጋን ሃዘጋን ድማ ኣብ ከባቢ ማይበላ መሬት ወክድባ ተጋጨዉ። ኣብዚ ውግእዚ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ብጥይት ተወጊእዎ ሞቲ። እይተ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ድማ ተዓወቲ።

ብድሕሪ ዓወት፣ እይተ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ብ11 ሓምለ ሰኔይ መዓልቲ ጸዓዘጋ እትኖም ሃሰይዋ። እዋኑ ኣብ መንጎ 1878-1882 ዓ.ም ከም ዝነበረ ይግመት።

ድሕሪ ኣርባዕተ መዓልታት እይተ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ካብ ጸዓዘጋ ተበጊሶም ንዓዶም ሃዘጋ ከዓ። ኣብ ሃዘጋ ድማ ኣህናትን ሊቃውንትን ልብሰ ተክህኖ ለቢሶም መስተሓም ኣምረሑም ተቐበልዎም። ህዝቢውን ብዕልልታን ፈኸራን ኣሞንሶም።

እይተ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ከምቲ “ራእሲ ዝቐተለ ራእሲ” ዝብሃል ካብታ ደጃዝማች ሃይሉ ዝሞቲላ ዕለት ጀሚሮም፡

1. ደጃዝማች ወልደሚካኤል ተባሂሉም ተሾሙ

2. እቲ እታ ዝበል ኣጸዋውዕላም ተሪፋ፣ ባእጻዋውዓ ዓበይቲ ኣቲም ተባሂሉም ኪጸውዑ ጀመሩ።

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ቀጸሉም “ድሕሪ ደጊም ርእሰ ከተማ ሃገርና ሃዘጋ ድኣ እምበር ጸዓዘጋ ኣይኮነትን” ኢሉም ብኣዋጅ ኣገገሩ።

ኣብ ቀብሪ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ጸሓይ እምበር ለበሰት ለይቲ ርኢኹሙም፣ ሞት ደገዝማቲ ተመለሳኸ እይትምጻእ ሰኔይ መዓልቲ ተባሂሉ ተለቐሰ

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ሰሎሞን ዓወት ተጓናጸፎም ዓዶም ምስ እተዉ፣ እቲ ጥዑምዝጊ ወዲ ቶሾመ እተባህሉ ተቐናይ (ሞገ) ተማሪኹ ናብኣም ቀረበ እኖ፡

እታ ወልዱ ሓወይ ብተይ ግኒ ወድኸን እምበይተይ ኢላኒ ተጸጊዑ ዝዓበዩ ከም ወይኒ ከምዚኣይ ትኸውን መሰሉኒ እንካ ካራ ሕረድኒ እንተ ዘይጨዘንካ ግን ሙሓረኒ

ብማለት ገጠመሉም። ንሶም ከኣ ሲሊቑም ሙሓርም።

“ሰራጭት ተጋሩ ኣብ ኣስመራ ተደምሰሰ” “ሞት ራእሲ ባርያኡ ገብረጸድቕ”

ራእሲ ባርያኡ ገብረጸድቕ ኣኹሓት ሰራጭት መራሒ ንደጃዝማች ወልደሚካኤል ሰዒሩ ንኤርትራ ድሂኹ ንህዝቢ ኤርትራ መለኹ ዝቐተለ ቀቲሉ

ንመቐለ ትግራይ ኪምለስ ብንገሳ የሃንሰ ተኣዘዙ ዝመጽኡ ኢዩ። ራእሲ ባርያኡ ምስ ፍቕዲ ዘይነበሩ ሰራጭት ሓሰኸኸኸ እናበለ መጸኡ። ካብ ጸጸራት ማለት ዕርዲ (ፎርቶ) ጅነራል ባልዲሲራ ክሳዕ ዕዓጋ ሓሙስን እግሪ ሓዝሓዝን ኣስፊሑ ዓሪዱ ኣዕረፈ።

ደጃዝማች ወልደሚካኤል ሰሎሞን ብወገኖም ከኣ ምምጻእ ራእሲ ባርያኡ ፈለጠ እኖ ህዝቦም ኣኸትቶም ብወገን ዓዲ ንፋሳ ኣቢሉም? ንቤት ጊዮርጊስ ብጸጋም ገዲፎም፣ ንጸሓይ ብድሕሪኡም ሓዘሉም ነቲ ዝጸበዮም ዝነበረ ሰራጭት ጸላኢ ውግእ ከፈቲሉ፣ እቲ ውግእ እናተኸየደ ከሉ ራእሲ ባርያኡ ምስቲ “ኣባ ጋላ” ተባሂሉ ዚጸዋዕ ኣዝማሪኡ (ሞገ) ኣብ ውሽጢ ድኳን (ቴንዳ) ከይወጽኡ ኣብ መጀመርታ እቲ ውግእ ተቐቲሉ ሞቲ። ኣብቲ ብኢትዮጵያውያን እተጸሕፈ ታሪኽ ኢትዮጵያውያን ራእሲ ባርያኡ ብከምዚ እተጠቐሰ ነገራት ከም ዝሞተ ተመሰኪሩ ተጻሒቶ ኣሉ። በዚ ከምዚ ሰራጭት ራእሲ ባርያኡ (ደጌዑ)

ዝሞተ ሞይቲ ዝሃደመ ሃዲሙ ዝተማረኸ ተማሪኹ

ተባታቲኡ ተረፈ።

ብድሕሪዚ ደጃዝማች ወልደሚካኤል ሰሎሞን ፈረሰም ተወጠሎም ኣብ ቅድሚ ሰራጭቶምን ህዝቦምን እናኣጋለቡ ከምቲ ልሙድን ግቡርን ባህሲ ፈከሩ። ስመ መጻውዒ ሹመቶም ድማ ካብ ደጃዝማች ናብ ራእሲ ተለወጠ እኖ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ጎሚዳ ተባሂሉም ተሾሙ።

ኣብቲ መጀመርታ፣ ራእሲ ወልደሚካኤል፡

- 1. ንራእሲ ባርያኡ ገብረጸድቕን
- 2. ንእይተ ገብረሰላሴ እተባህሉ በዓል ጸዕዳ-ከርሰትያን

“በወግኒ ቅበርም” ኢሉም ነቲ ህዝቢ አዘዘም። ደሓር ግን “ባርያኡ ንደጃዝማች ወልደሰላሴ ወዲ አይተ ዓንደሚካኤል በዓል ኮርባርያ፣ አብ ሓደ ውግእ ሰዓሮምስ፣ ወዲ ተመርጻ ሓውተይ ምዃኑ ምስ ፈለጠ አይትቅበርም ኢሉ ብአዛብእን ወካሩን አብሊዕም ኢዩ። ስለዚ ንባርያኡ ገብረጸድቅ ክይትቅበርም። ወካሩ ይጸወታሉ። ንክልእት ግን ቅበርም” ኢሉም እዘዘ። እንተኾነ ግን ደጃዝማች መስፍን እተባህሉ ወዲ ራእሲ ወልደሚካኤል ብላይቲ ተሓበኦም አበኦም ክይረአይዎም ነቲ ካብ አብባእ ዝተረፈ ኣዕጽምቲ ራእሲ ባርያኡ እኸቢዎም ብክርስትያናዊ ስርዓት ቀበርም።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ድሕሪ ዓወት ቤት መኻእ (ጸጸራት) ክልተ ዓመት ምስ ገበሩ፣ እቲ ምስ ደጃዝማች ሃይሉ ተወልደመድህን ጸዓጸጋ ኮይኑ ዘቋናጽቦም ዝኾነ ጥዑምዝጊ ወዲ ቆሾመ እተባህሉ ውሩይ አዝማሪ እብ ቅድሚ ሃራቶም (ዙፋኖም) ቀረቡ።

አርሓ ጎመድ ወዲ ማይ ፈለጋ ከመይ ገበርካዮም አብ አሰመራ ቀታል ባርያኡ ቀታል አባጋላ

ከመይ ገበርካዮም አብ ማይ ጉንዲ ንመኻናትዶ እውለድካዮን ወዲ ንሓማሲን ተኸቢልካሎም ዓዲ (ሃገር)

ወኻርያ ቤት መኻእ ጸጊብኪዶ ወኻርያ ዓዲ ሰግዶ ጸጊብኪዶ ወኻርያ ዓዲ ገጀረት ጸጊብኪዶ ጸጊብኛ እወ ወልዱ ዝሓረዶ ብኻራ ገዲፉ ብጎሚዶ

ንሲጋ ጎበዝ በላዕናዮ ከም ብሩንዶ ዓጽሚ አዳም ሰራሕናዮ አጎዶ ወዲ ማርያም ሰርሓላይ ዲንዶ ፍቓድ ግዳ ዘይህበና ዝተረፈ ንባሕሪ ክንጎግዶ (ክንሸጦ)

ካብ ሰማይዶ ወሪድካ ብገመድ ካብ መረትዶ ወጸእካ ካብ ሓመድ ምቕታልሲ ምቕተልካ ምሕረት እባ ልመድ

ኢሉ አዝመረ። (መወከሲ ዮሃንስ ኮልመዲን ሮማ 1917 ዓንታ ወለዶ ጸዓጸጋን ሃዘጋን)

ምእሳር ራእሲ ወልደሚካኤል

ራእሲ ወልደሚካኤል ብወገን ተይሕ ባሕሪ ዝተላቐሉ ዝኾነሩን ብወገን ደቡብ ኤርትራ ካብ ኢትዮጵያ ዜውሩ ዝኾነሩን፣ ብወገን ምዕራብ ኤርትራ ዚፍልሑ ዝኾነሩን ጸላላቶም፣

ንዓ ምስና ኩን እንተበልዎም እምቢ በል ንዓ ንሰማግዕ እንተበልዎም እምቢ ሕራይ እምበእር ንተዓረቕ እንተበልዎም እምቢ እምበእር ዓመት ዓመት ግብሪ ከፈለና እንተበልዎም እምቢ ብማለት እናእበዩ፣ ንሃገርም ዝደፈረ እናቐጥተው ሓየሉ እሞ እቲ ዘፍቕሮምን ዘክብሮምን ህዝቢ “እምቢ ያለ ወልዱ” እናበሰ ብጠብጦም ዜማ ደረፈሎም። እዚ ጥንታዊ ደርፊዲ ብዳሊኮ ተቐሪጹ ክሳዕ ሎሚ ኪድረፍ ይሰማዕ ኣሎ።

ሰለዚ እቶም ንጉስ ዮሃንስ ተባሂሎም አብ መቐለ ቤተ መንግስቶም ሰርዖም ዝኾነሩ ንጉስ ኢትዮጵያ ንራእሲ ወልደሚካኤል ንምምላሽ ወይ ንምድሃሽ ብኸሉ ፈቲናም ምዃን ምስ አበዮም፣

“ንራእሲ ወልደሚካኤል እንተሰ አባቢዱ እንተሰ አታሲሉ እንተሰ ተኸቢእ ብልሓት

አምጺኡ ዘምበርክክላይ እንተ ዝረከቡሲ ከንደይ ጽቡቕ ነይሩ” ኢሎም አብ ቅድሚ ራእሲ አሉላን ካልኦት ሹማቶምን ተሳሪቡ እሞ አሉላ ነዚ ዘረባ ንጉስ ዮሃንስ ሰሚዑ፣ “ነዚ ድሊት ጃንሆይ ኣነ አብ ግብሪ ከውዕሎ ይፈቐደለይ” ብማለት ተምበርኪኹ ለመነ። ንሶም ከአ ፈቐድለ። በዚ ከምዚ አሉላ ብ25 መስከረም መስቀል መዓ ልቲ ንሃዘጋ ከይዱ ምስ ራእሲ ወልደሚካኤል ተረኸቡ፣ ከምዚ ዘለዕብ ጌሩ ድማ ንራእሲ ወልደሚካኤል ተሳሪቦም

“ክቡር ጎይታይ ራእሲ በዚ ጸላእቲ ዝበዘኡም ሕማቕ ዘመንዚ ተፈላሊና ካብ እንነብር፣ ክም ከም ምሰራውያንን፣ ድርቡሽን ዝአመሰሉ ጸላእትና ብውህደት ሓይልና አጠናኸርና እንተ ንታላሶም ምሓሽ ነይሩ። ንሰኹም ራእሲ ወልደሚካኤል ድማ

ወዲ ዓበይቲ መሳፍንቲ ካብ ዘርእ እቶ-ሹም አኸም

አብዚ ንበይኸም ከመይ ገርኩም ንሃገርኩም ኪትከሸሉላ ትኸሸሉ። ሕጂ ከአ ዝሓለፈሰ ሓሊፉ ኢዩ። ሃጸይ ዮሃንስ ምላሽም ተዓሪቆም፣ ግዝእትኩምን ሹመትኩምን መሪቆም ክብሪ ሂዎም ኪቐርብኩም ደለዮም አለዉ።

“እዚ በዚ ሎሚ ዕለተ-መስቀል መዓልቲ ናብኹም አምጺኡኒ ዘሎ ድማ ነዚ ዓቢ ብሕራትዚ ከበረከትም ኢሉ ኢዩ።” ብማለት አጋኒኑ ነገርም።

ቀጺሉ ድማ ካህናት ሊቃውንቲን መነካሳትን ካልኦት ዓ በይትን አብ እተረኸቡሉ

ክቡር መስቀልን መጽሓፍ ቅዱስን

ጠቐዑ “እንተ ጠለምኩኹም ምድሪ ትጥለመኒ” ኢሉ መሓለሎም። ራእሲ ወልደሚካኤል ከአ ነቲ ማእላ አሚናም፣ አብ ርእሲኡ ጸላእቲ በዚሓመምም ነበሩ ሞ “እስኪ በዚ ደቡብ ሃገሪውን እንተ አዕረፍኩ” ኢሎም ንኢትዮጵያ ኣበሉም ተበገሱ።

በ27 መስከረም ውሕድ መረብ ተሳጊርም ሓማይ አብ እትብሃል ዓዲ ምስ በጽሑ “በሉ ሕጅስ ደኸምና ስለ ዘሎና ሓንሳእ ኮፍ ንበል። ቅርብ ነዕርፍ” ብማለት ኮፍ በሉ።

ኮሎ ሰራዊት ከዕርፍ ኮፍ ኢሉ ከሎ ድማ ምስኡም ዝነበሩ ከንቲባ ሃይሉ እተባህሉ ኤርትራዊ ንራእሲ ወልደሚካኤል ወዲ ሓወባኦም ክሰሉም ሓፍ ኢሎም ነጸልኦም ተዓጠቑም

“ክቡር ጎይታይ ራእሲ ወልደሚካኤል ተማሕጺኒኩም አሸኹ ዝባን ንጉስ ምሳይ ብጸጋመይ ኪትቆሙ”

ብማለት ዝትዎም። ራእሲ ወልደሚካኤል እኸባር ሕግን ስርዓትን ኢዮም ዝነበሩ እሞ ነቲ ድር ተአሊሙ ተጸኒዑ ዝነበረ ውዲት ከይፈለጡ ብግርህናን ቅንዕናን ብድድ ኢሎም ከምቲ ግቡርን ንቡርን

“በል ስለ ክብሩ ግዜ ንጉሰ
 ከምጥ ስርዓት እንወክ ተንሰኢ
 እንታይ ክትብሉኒ” በሉ
 ከንቲባ ሃይሉ ትቅብል እቢሉም
 “እንታይከ ዘይብሉኩም
 በዚ ምስ ሃጸይ የሃንሰ ንጉሰ ኢትዮጵያ ትዕረቆ
 ብካልእ ሸኽክ ክእ
 ኣብ ኣድባራትን በዓቲታትን
 መሸፈቲ ሸኽኩም ሰናዲር ሓቢእኩም ትርከቡ
 ሕጂ ከእ ነቲ ሓቢእኩም ሓቢእኩም
 ዘሉ ሰናዲር ኣሚንኩም
 ተፋጥጦላይ ኣለኹም
 ሓሶት እንተበልኩም ክረትዕ
 እማን እንተበልኩም ድማ
 ብገበን ብሕጊ ንጉሰ ትቅጽዑ”

ኢሉም ክሰም ብምቅራብ ኣብርሀሉም።

ራእሲ ወልደሚካኤል ከእ ከም ተሸላሲ ኮይኖም “እዚ
 ትብሉ- ዘለኹ ሓሶት ኣይ” በሉ ከንቲባ ሃይሉ ግን ከም
 ሕጊ ኮነ ስርዓት ዚእገዝ “እምበኣር ሓሶት ኣብ በልኩም
 ዋሕሰ ትሸላሉይ” በሉ። ራእሲ ወልደሚካኤል ከእ ጊና
 ገርህ ኢሉም፡ ካብቶም ኣብኡ ዝነበሩ ንጉዳይ ሰብ ብሰሙ-
 ጸዊዖም “እከለ ተዋሓሲኒ” በሉ። እቲ ሰብ ግን ገጽ ኣሉላ
 ርእይ ምስ ተገዘበ “ጎይታይ እኒ እይዓቕመይን” ኢሉ
 ኣበዮም።

ብድሕሪዚ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን “እኒ ክንዲ
 ጎይታይ ራእሲ ወልደሚካኤል ብሸላድ (ብሀይወት) እውሓስ
 እውሓስ እውሓስ ኣድላይ እንተኾነ ከእ ብሀይወት እውሓፍ”
 ዚብል ኤርትራዊ ካብ መንጎቶም ዝነበሩ ኣይተረኽበን እዮ

እምበኣር ዋሕሰ ካብ ስላንኩ ብጨርቀይ” ኢሉም መጎቱ።
 ብጨርቀይ ማለት ብወርቀይ ወይ ብጥራቀይ ማለት ኢዩ።

ኣሉላ ግን ነቲ ኮሎ ተባላሊቲ ኣጣጢሕዎ ዝነበረ ውዲት
 ይፈልጦ ስለ ዝነበረ፣ ዳኛ ክሱ ፍትሒ ክንዲ ዚህብ
 ሽዑን ሽዑን ማእላ ጠሊሙ “እምበኣር ዋሕሰ ካብ ስላንኩም
 ተጸሰሩ” ኢሉ ፈረደ። እዚ ኣሉላ ዝፈረደ ብሃጸይ የሃንሰ
 ከጸድቕ ስለ ዝነበሮ ከእ ራእሲ ኣሉላ ናብ ቅድሚ ሃጸይ
 ቀረቡ ብሓሶት ከይፋፈረ፡

“ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን
 ኣብ ፈቐዶ ባዓቲ
 ኣብ ፈቐዶ ገዳማት
 ወርቁ፡ ኣጽዋር ሓቢእካ ኣሉኻ
 ብካልኣይ ደረጃ ከእ ጸላእትኛ ምስ ሸኽኩ
 ወጸእተኛታት ውዲት ፈጠርካ ኣሉኻ
 ንሃገርካን ህዝብኻን ረሲዕካ
 ንእተነበረልካ ዓቢ ሓላፍነት ጠሊምካ
 ትነብር ኔርካ

እንተ ዘይኣመንካ
 ባዕላይ እኒ ኣሉላ
 እውሓስ እብላካ ኣሸኹ
 ኢግብእ በሊኒ
 እውሓስ ክብላካ”
 ኢሉ ፈንጠራዕ በሊ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን እቲ ኮሎ ተላሊሙ ዝነበረ
 ውዲት ስለ ዝሸበደም “ኡግብእ” ኪብሉ ኣይከኣሉን እዮ
 “ኻንሆይ ሆይ እዚ ኩሉ ኣብ ልዕላይ ዝፈሰሰ ዘሉ ክሲ

ሓሶት ኢዩ። ብውዲት ኢዩ ተታሒዞ ዘሉኹ። ዝፈጸምኩም
 ገበን የብለይን” ጥራይ በሉ።

ብድሕሪዚ ንጉሰ የሃንሰ
 “ክላሲ
 እውሓስ ኢሉኳ ኢግብእ ካብ ዘይትብል
 ገብርን ርቱዕን ኢኻ
 ፍርድኻ ሰማዕ”
 ምስ በሉ፣ ቀጸሉም
 ንሃገርካ ጠሊምካ
 ምስ ደቂ ወጸኢ ውዲት ካብ ገበርካ
 ትእዛዝና እውን ካብ ዘይሰማዕካ
 ዝተፈላለዩ ካልእ ሕጊውን ስለ ዘፍረስካ
 ዝፈጸምካዮ ክድዓት መሰታ ዘይርከቦ ስለ ዝኾነ
 ናተይ ሀይወት ክላዕ ዚፈትሓካ ተኣሰር”
 ኢሉም ፈረዱ። ቀጸሉም ድማ
 “ቀላብካ ዚኸውን ሓዳ ዓይነት እኸለ
 ሓጋዚኻ ኮይኑ ዘገልግልካ ሓዳ ሰብ
 ኪትመርጽ ተፈቂዳካ ኣለ”

በሉ።

በዚ ከምዚ ራእሲ ወልደሚካኤል ምስታ ወለተማርያም
 እትብሃል ኣገልጋሊቶም ተማሸርዖም፣
 “ካብ ሰብ ነፃ ወለተማርያም እትብሃል ጊላ ካብ እኸለ ከእ
 ሰገም መርጸ ኣለኹ ስለምንታይሲ ወለተማርያም ዝበልኩዎ
 እትፍጽም እምንቲ ኣገልጋሊቲይ ኢዩ። ሰገም ድማ
 ወለተማርያም ከም ዝመሸረትኒ

እንተ ደሸኻ ስዋ ትገብር
 እንተ ደሸኻ ቅጫ ትቅጭዎ
 እንተ ደሸኻ ጎጎ ትግግዎ
 እንተ ደሸኻ ንቦን ጥሕንን ትሕምላ

እንተ ደሸኻ ትብርኩቶ
 እንተ ደሸኻ ቆሎ ብርዶ ገርካ ትቅርጥም
 ገዓት ግዲትካውን ትምገቦ”

በሉ። ብማለት ብኣፈ ታሪኽ ይዝንቱ። ሽዑን ሽዑን እዚ
 ተፈቐደሎም እዮ ናብ ሓዳ ገበል ዝነበሮ ኣብ ሃዲምካ
 ዘይትወጽኣሉ ኣብ ማእከል ጸድፈ ዚርከብ በዓቲ ወሲዶም
 ኣሰርዖም።

በዚ ጽንኩር እዋንዚ እዛ ወለተማርያም እትብሃል ባርያኦም
 “ጎይታይ ሓዳ ዓቢ ገበል ኣብዚ በዓቲ ኣሎ” ኢላ ነገረቶም
 ድሕሪ ብዘሕ ምሕሳብ ድማ ራእሲ ወልደሚካኤል
 “እምበኣር ምእንቲ ከይንቆርር ብርቱዕ መጋርያ ሓዊ እንዲ።
 ብሉ ኣበልና ድማ ንመግብና ዝኸውን ብርኩታ ንጋግር”
 በልዋ ኮሎ ተፈጸመ። ምድሪ መሰየ ራእሲ ወልደሚካኤል
 ከእ “በሉ ወለተማርያም እምኒ ሩባ ዚመስል ከቢብ እምኒ
 ወይ ከእ ከቢብ ኣሓሊት ኣምጽእለይ። ብዕንጨይቲ
 እተሰርሑ መንቀርቀር ሓዊ ከእ ቀርብለይ” በልዋ።
 ወለተማርያም ከምቲ እተኣዘዘቶ ኩሉ ገበረት። ነታ ከባብ
 እምኒ ናብጥ ታህሪ እእተወዋ።

ብርቱዕ ረሲና ነቲ ታህሪ መሲላ ስጋ መሰለት። ምድሪ ምስ
 ጸልመተ እቲ ስጋ ሰብ ዝለመደ ገበል ጎሰሲ እናበለ
 መጽኢ። ራእሲ ወልደሚካኤል ነታ ረሲና ቀይሕ ስጋ
 መሲላ ዝነበረት ኣሓሊት በታ መንቀርቀር ኣልዲሎም
 ብድፍረት ናብ ኣፍ እቲ ገበል ቀረብሉ። እቲ ገበል ድማ
 እታ ዝረሰነት ኣሓሊት ስጋ መሲልዎ ፊት ኢሉ ወሓግ።
 በዚ ከእ እቲ ገበል ሓዊ ሰቲዩ ተማግልዐ፡ ተፋሕሰ። ሞተ
 ከእ።

ሃጸይ የሃንሰ
 “ግድፍዎ ቀላብ እቲ ገበል ይኹን
 ግድቲ ኣራዊት ግበርም”

አሉም ነበሩም ንጽባሒቱ ንግሥ ዓቀይቲ ጸዊያም "እስኪ ደሃዩ ፍላጠ" አሉም ሰደዱሉም። እቶም ዓቀይቲ ግን ኑቲ ገበል ሞይቱ ረኹበም። እቲ ዝረኤይዎ ነገር ከኣ ንሃጸይ የሃገሰ ነገርዎም።

ሸዑ ነበረ ሃጸይ የሃገሰ

"እዚ ዓኅን ሓማሴናይ

ቀደም አብ ውግእ ብጥይት ዘይሞተዶ

ሕጂ ብገበል ሞይቱ

በሉ ካብቲ ዘለዎ ጸድሬ አውጺእኩም

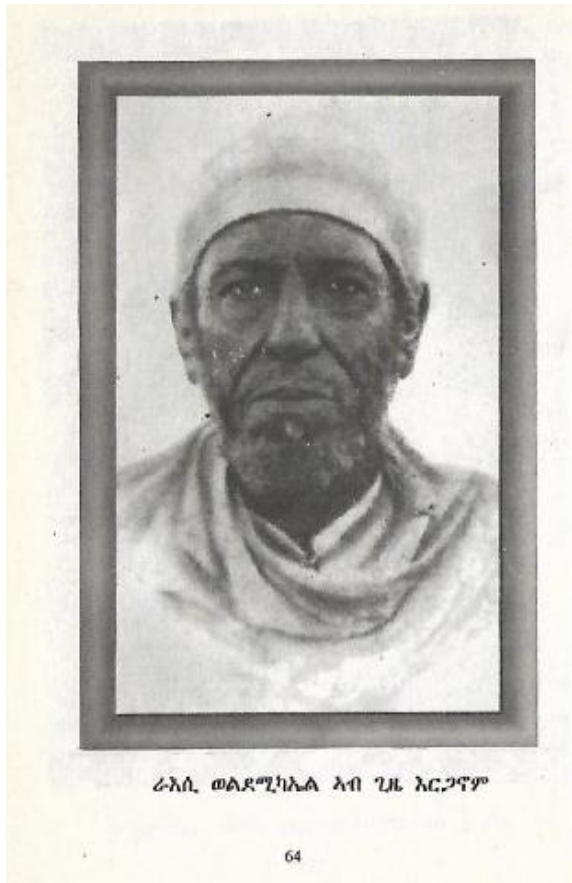
አብ እምባ ሰላማ እደይብኩም

ምስቶም ካልኣት እሱራት ጸምብርዎ

ብግለት ንእምባ ሰላማ ሰዲዶም ምስቶም ካብ 2000 ንላዕሊ በጺሒም ገነቡሩ እሱራት ኤርትራውያንን ኢትዮጵያውያንን ሓወሰንዎም።

ራእሲ ወልደሚካኤል አብ ዕድመ ሓመሳታት

ራእሲ ወልደሚካኤል አብ ጊዜ እርጋና

ራእሲ ወልደሚካኤል ምስ ተአሰሩ እተገጥሙ ቀሓሚ ሓዘል ግጥምታት

ሓባብ እንክሱካ ሰፊሕ መሬት
ሰናዲር እንክሱካ ምሩጽ ብረት
እንታይ እእተወካ አብ ሰንሰለት

ብደቂ ትግራይ እተደርፊሉም

ወዲ ሓማሴን ወይዚ ዕዋና
አብ ኢዱ ከሉሉ ልማና

አብ መወዳእታ እተገጥሙሉም

ንሓማሴን እንተከደካ ብዘመቻ
ሰጋ ሰብ ትጽዕና ብኮረሻ (ቻ)
ንክሉ-ጉዛይ እንተ ኸደካ ብዘመቻ
ሰጋ ሰብ ትጽዕና ብኮረሻ (ቻ)
ንመታሕት እንተከደካ ብዘመቻ
ሰጋ ሰብ ትጽዕና ብኮረሻ (ቻ)

ዳዕዳ ጣፍ ሰራዩ አብ ገብኻ ይልወስ
ሰርፍይ ካርነሽም አብ ገብኻ ይሕመስ
እካ ገበርካፍ ሬሳ ወዲ ሬሳ
ተጻውተልካዶ ንሳ ወዲ ንሳ
እተን ክልተ ዕርዲዶ ብድሕሬኻ ከይምለሳ

ራእሲ ወልደሚካኤል ወዲ እይተ ሰሉሞን ካብ ሃዘጋ፣ ብእዲእም ከኣ ወዲ ወይዘሮ ኢለን ካብ ሣግር ዚውለዱ ነበሩ።

ውሩይ ተቆናይ ጥዕምዝጊ ድማ ብሀይወት ከሰው ኮነ ድሕሪ ሕልፈተም ናገሳን ወቆሳን ሓዋይሱ ከኮም ዚግብእ ማሰ ይብሉሉም ነበረ።

ጅግንነት ህዝብና ነበረ ኮይኑ ከይተርፍ

ሓይ እዋን ራእሲ ወልደሚካኤል ሰለሞን ኣብ እምባ ሳዳዳ እተባህለ ዞባ እምባ ሰላማ ተኣሲርም ከለዉ ሓይ

እቶ ምራጭ ወዲ ሓምቢር ወዲ ዓዲ ቢሰ

ንራእሲ ወልደሚካኤል ከበጽሖም ከዱ እሞ ኣብተር ርክቦም ብዛዕባ ነገራት ሃገር ብሰራሖ ኣዕለሉን ተጠያየቆን። ኣብዚ እዋንዚ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰለሞን ግሉፍ ሓይገምበስ እተባህለ ወዲ ከንቲባ ጉልወት በዓል ዓዲ ተከላነን ገለ ቅንጣብ ኒሕ ኣባኡ ዝወረሰ ከም ገሰነ ሰሚዐ ኣለሎ። በዚ ምኽንያትዚ ከኣ ሓይ መልእክቲ ጽሑፊሉ ኣለሎ። ሰለዚ ነዛ መልእክቲ እዚ ኣብ ዘሎዎ ኪድካ ከትህበለይ ሓይራ። ኢሉም ሓተትዎም። እቶ ምራጭ ወዲ ሓምቢር ድማ “እሺ ንይታይ እገሰ ኣይከብደንን ኣይ። ከብጽሓሎም ኢየ” ብማለት ተቆቢሎም ኣብጽሑሎም።

ትሕዝቶታ መልእክቲ

ናብ ከቡር ወልዑል ሓይገምበስ ወዲ ከንቲባ ጉልወት

ከመይ ኣለሎኹ። እና በጸላእቲ ተጠቐዐ ወይ ተሳዓረ ዜይትንከሰ ተታለለን ተኸዲጎን ኣብ ኢደም ወዲቆ ኣለሎ። ናብ ቤት ማእሰርቲ ተገጉሃ ከም ዘለኹውን ፈለጥካ

ኣለሎኹ። ከሳዕ ሕጂ ማእሰርቲይ ዘይሰማዕካ ኣንተኸንካ ከኣ በዛ መልእክቲ እዚ ኣገረ ኣሃገረካ ኣለሎ።

ሰለዚ ዓቕምካ ብዝፈቐደ ሓይልን ብልሓትን ተጣቢብካ ካብዛ ጸልማት ኣውጽኢኒ። ብድሕሪኡ ዝበደልኩኻ እንተ ኣለሓይ ንሞት ኮነ ንሕልፈት ባዕልኻ ትፈርደኒ ሓይገምበስ ወዲ ሓይ ወዲ ጅግና እኻ እሞ ሓይራኻ ገራሓ ጸባባ ተሰፋይ ካብኻ ንዝጸገም ሞሕሱ ንሰኻ ዝነበረ ጅግንነት ከገልፍ ይታሓሉ ብኣኻ

ካብ ሓውብኻ ኣብኻ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰለሞን ኢሉም መልእክቲም ዓጸዉ።

ደጃዝማት ሓይገምበስ ነታ መልእክቲ ምስ ኣንበቡ ብሓቲ ሰምቦዎን ሓዘኑን። ነቲ ኣብ መንጎ ከልቲኦም ዝነበረ ደም ከይዘከሩ ድማ ሰራዊቶም ኣዕጠኞም ንዓድዋ ከይደም ንራእሲ ወልደሚካኤል ከውጽኡ ተበገሱ። ኣብ ዓድዋን ከባቢ ዓድዋን ከይኖም ጉዳዮም ከሰልጡ እውን ጸዓሩ። ከሰልጡም ግን ኣይካኣለን።

ገሰነ ኮይኑ ደጃዝማት ሓይገምበስ ወዲ ከንቲባ ጉልወት ንገሃርም ከምላሱ ከለዉ። ካብ ባሕሪ ሓማሴን (ደቡባዊ ባሕሪ) ብሓይሊ ተዘሚቲ ንዓድዋ ተወሲዱ ዝነበረ ኣዕኑድ ጽሕፊ ካብ እተሃንጹ ኣደራሻት ኣፍሪሶም ብምእካብ፣ ነቶም ገበራት ዓዲ-ኣርባዕተ ጸዊያም “ንዑ ከምታ ካብ መሬት እንዳማትኩም ዘምጸእኩመ-ዎ ተሰኪምኩም ንባሕሪ ሓማሴን ውሰድም” ኢሉም ኣዘዘዎም። እንተኸነ ሽዑን ሽዑን

ደንጊጸም “ደሓን እምበኣር ንሰኻትኩም ኣንታይ ገበርኩም ኢሉም ነቶም ገበር ካብ ደኻም መሓርዎም። ነቲ ኣዕኑድ ግን ብሓዊ ኣንደድም። ሽዑ ነበረ

እንታ ዘማት ዓዲ-ኣርባዕተ ዘማት ዓድዋ ንቕድሚት ምስ ከደ ንድሕሪት ዘይምለስ ንዓንዲ ባሕሪ ሓማሴን ዘንደደ ምስ ተተኸለ ናብ ዓዲ-ኣርባዕተ ሰብ ከይቀተለ

ተባሂሉ ሕላይ ተገጥመ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ተፈትሑ

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰለሞን ብንገሰ ሶሃንስ “ናተይ ዕድመ ይፍታሕካ” ብዝብል ፍርዲ ኣብ እምባ ሳዳዳ እተባህለ ሓይ ከፍሲ እምባ ሰላማ ንብዙሕ ዓመታት ተኣሲርም ምስ ጸንሑ፣ ንገሰ ሶሃንስ ኣብ ውግእ መተማ ኣንጻር ኣቲ ብኣሕመድ ኣልማህዲ ተመሰሪቲ ዚምራሕ ዝነበረ ህዝቡ-ኣማ እተባህለ ብኢትዮጵያውያን ድማ ሰራዊት ድርቡሽ ተባሂሉ ዚፍለጥ ብዓ መጋቢት 1889 ዓ.ም ተወጊኦም ሞቲ እሞ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰለሞን ከኣ ብድሕሪ ንገሰ ሶሃንስ ባዕሉም ዘዕቦይዎም ራእሲ መንገሻ እተባህሉ ንስልጣን ኢትዮጵያ ተረኪቦም ነበሩ። ሞይ ሶሃንስ ሞይቶም ኢዮም እሞ ፍርደይ ይረኣዮለይ” ኢሉም ኣመልከቲ። ራእሲ መንገሻ ከኣ ነቲ ብሓወባኦም እተወሰነ ፍርዲ ተመልኪቶም ንራእሲ ወልደሚካኤል ሰለሞን ካብ ቤት ማእሰርቲ ብወርሒ ሚያዝያ 1889 ዓ.ም ኣፍትሖም። ድርቡሽ ከኣ ንራእሲ ሃጺዮ ሶሃንስ ቆሪጾም ናብ ከተማ ምድሩ ማን ማለት ብልምዲ እንድሩማን እንብላ ንመዘርታ ኢሉም ኣቕሚጦም ነበሩ። ኣብ ትሕቲኡ ድማ ብቋንቋ ዓረብ “መሲክ ኣል ሓበሺ”

ዚብል መግለጺ ተጸሓፍም ነበረ። ተኸለ ጻድቕ መከተርያ እተባህሉ ኢትዮጵያዊ ደራሲ ብዛዕባ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰለሞን ኪዘከሩ ከለዉ፣ ብሓይሊ ከምዚ ዝሰዕብ ጌርም ይገልጹ።

“ራእሲ ወልደሚካኤል ንገንፍ ኪምለስ ኣይደለየን። ኣብ ኣክሱም ሓዳር ጌሩ ይነብር ነይሩ። ኣብ ውግእ ሰንዓፈን ኮዓቲን እውን ምስ ሰራዊት ኢትዮጵያ ኮይኑ ጸራ-ኣጣልያ ተሞገኡ” ኢሉም ይገልጹ።

ፕሮፈሰር ሶሃንስ ከልመዲን ብወገኖም ድማ ናብተ ወለደ ዘርኢ ሓማሴን ዝብል መጽሓፍም ራእሲ ወልደሚካኤል ኣንጻር ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ከም እተሞገኡ፣ እርተሞግኡ ከለዉ እውን ታርኽ ህይወቶምን ታርኽ ሃገርምን ኣብተ ሚዳ ውግእ ከም ዝጠፍኦም፣ ተመሲሶም እውን ደልጉም ከምዘይረኽቡዎን ይገልጹ። ፕሮፈሰር ሶሃንስ ተጸሎም ራእሲ ወልደሚካኤል ሓዳር ጌርም ብዙሓት ቆልዑ ወሲዶም ኣብ ኣክሱም ይቕመጡ ከም ዝነበሩን ኣብ መወፍታታ ከኣ ኣሪጎም ካብዛ ዓለም ከም ዝሓለፉን፣ ብድሕሪኦም ግን ደቆም ንገገርም ተመሲሶም ሃዚጋ ከም ዝኣተዉን ብምግላጽ ጽሑፍም ኣለዉ።

ዝርዝር ዘርኢ ራእሲ ወልደሚካኤል

ራእሲ ወልደሚካኤል ሓማሴን (ተጻመይቲ ሰብይቶም) ወይዘሮ ኣብሰራ ዝበሃላ በዓልቲ ኮርባርያ ኢየን። ካብኣን ከኣ ወይዘሮ ውባ ወልዱ። ወይዘሮ ውባ ከኣ ናብ ኣይተ ጉዳም በዓል ዓዲ ግራት ገብሩ ተመርጻዋ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ንወይዘሮ ኣብሰራ ፈቲሖም ንወይዘሮ ኣብርሃንጽዮን ኣብርሃ እተባህላ በዓልቲ ኣውሊዕጺሩ ተመርጻ ዉ። ወይዘሮ ኣብሰራ ድማ ካብኦም ተፈቲሖን ንኣይተ

ገብረሰላሴ አሰንዶም እተባህሉ በዓል ጸዕዳ-ክርስቲያን ተመርጧል። ራእሲ ወልደሚካኤል ካብ ወይዘሮ አብርሃኖን አብርሃ።

- 1. ልጅ በሰረጸዮን
2. ልጅ መኮነን

እተባህሉ ደቂ ወለዱ። ደጃዝማች መኮነን አብ ውግእ ወክድባ ዝሞቱ ኢዮም። ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ቀጺሉም ንወይዘሮ አብርሃኖን አብርሃ ፈቲሖም፣ ሓንቲ በዓልቲ ዓደሰፊዳ ተመርጧል። ካብኡን ድማ አርባዕተ ደቂ ወለዱ። ራእሲ ወልደሚካኤል እንደገና ነዘን አደ አርባዕተ ደቆም ዝኾና ሓዲጎም ንወይዘሮ ከሉ ደሃብ ጓል ጀሚላ ወዲ ሰባን-ልኦብ ካብ ዓዲ ዕጅል ተመርጧል። ካብኡን ከአ ወይዘሮ ለምለምን ወይዘሮ ለተልዑልን፣ ወይዘሮ ደስታን ወለዱ። ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ካብ ደቆም ክልተ አዋልድ ንእውራጃ ሰራዮ ግይ ጸዕዳ ተመርጧል። ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ወይዘሮ ከሉ ደሃብ ብሞት ምስ ተፈልዩለም ብዙኡ ከም ዝሓዘኑ ታሪኽ ይምሰክር።

ካብዚ ቀጺሉም ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ምስተን ቀዳመይቲ ሰበይቶም (ሓማኤም) ወይዘሮ አብሰራ ጓል ትኩእ ተጻረቹ። ካብኡን ድማ ንደጃዝማች መስፍን እተባህሉ ወይም ወለዱ። ብድሕራኡ ግን ተአሰሩ እሞ ካብ ከሉ ተፈልዩ።

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን አብ ኣሰታት 1889 ካብ ማእሰርቲ ምስ ወጽኡ ንወይዘሮ አወግሸ እተባህላ ጓል ሓምም ንንጉስ ዮሃንስ ዝኾና በዓልቲ ተምቤን ተመርጧል። እንተኾነ ግን አይወለድን እሞ ምስ ካልኦት ኣንስቲ ርክብ ገርም።

- 1. ንራእሲ ሃይለመለኮትን
2. ንወይዘሮ ጥሩን
3. ንልጅ ወበን

ወለዱ። ራእሲ ወልደሚካኤል ዝተረፈ ህይወቶም አብ ኣከሰም ኢዮም ኣሕሊፈሙዎ።

ዛንታ ኣባ ግፋው ሃብቲ ዛግረታይ

እቲ ብፕሮፌሰር ዮሃንስ ኮልመዲ ዛንታ ወለዶ ጸዓዘጋን ሃዘጋን ከም ዚገልጹ ኣባ ግፋው ሃብቲ ወይውን ቀሺ ሃብቲ ኣባ ግፋው ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ብጅግን-ቶም ዘመሰገንዎም ዝኾኑ ኢዮም።

ሓደ ጊዜ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን አብ ሃዘጋን አብ ጸዓዘጋን ዝርእዎ እኸሲ ከኸሉ (ኪርእዩ) ከኸዱ ከልዉ፣ ብኣጋጣሚ ቀሺ ሃብቲ ኣባ ግፋው ኣኮታቶም ኪበጽሑ ካብ ዛግር ንዓዲ ደዕቆብ መጺእም ነበሩ። ኣብ መንገዲ ምስ ራእሲ ወልደሚካኤል ጎፍ ንጎፍ ተራኸቡ። ከም ግብእ ሰላምታ ምስ ተዋሃቡን ተጠያየቹን ከአ ራእሲ ወልደሚካኤል “እንታ ንሸካሲ ንጅግንነት እምበር ንቅሽነት እይተብህግን አኺኻ” ኢሉም ነታ ዝፈትዉዋ ዕጥቆም ፈቲሖም ሸለሙዎ።

ቀሺ ሃብቲ (ኣባ ግፋው ሃብቲ) ካብቶም ቀዳማት ተባባት ጀጋኑ ስለ ዝነበሩ ድማ ደጎዕቲ።

- ቀሺ ግፋው ሃብቲ ቀሺ ግፋው ሃብቲ
ቀዳማን ሰንበትን ምስ ዳዊቲ
ሱይን ሰሎሰን ምስ ነዊቲ
ዓርብን ሓሙስን ምስ ከፍቲ
ወኪ-ዛግር ሓመዱ መራቲ
መትከል ኣቤት መወዓል ምረኻቲ
ብከሉ ዝሓልፎም ንመሳቲ
ተሸጊፈ ኪብል ዘይኣቲ

ብማለት ማሰ ገጠሙሉም።

ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ንልጅ እምባዩ አርኢዮ ቀተልዎ

ልጅ እምባዩ ወዲ ራእሲ አርኢዮ ወዲ ሓምም ንሃጸይ ዮሃንስ ዝኾነ ካብ አውራጃ ተምቤን ዚውሰድ ወዲ ትግራይ ኢዩ። ንሱ ጊና ጎበዝ ትሕቲ 20 ዓመት ከለዎ “ኪድ ንሓማሲን። ብሸመይ ከአ ነታ ብሃጸይ ዮሃንስ እተፈቐደትለይ ግዝእተይ አውራጃ እከሉ-ገሳይ ግብሪ እኸፍሳ” ተባሂሉ ብእቦኡ ተወኪሉ ዝመጽኦ ኢዩ።

እንተኾነ ግን ልጅ እምባዩ ሸኡ እኳ ፊተውራሪ ዚብል ሹመት እተሞህበ ወዲ መሳፍንቲ እንተ ነበረ ብጠባዩ ግን ዘይእሩም ስለ ዝነበረ፣ ዘዮምጽኦ ካብ ሕጊ ዝወጽኦ ዘይእሩም ተግባራትን ብልግናን ብብድዕ ኪፍጽም ተራእዮ እሞ ደጃዝማች ባህታ ጊና አይተ ባህታ እናተባህሉ ከልዉ፣ “ስማዕ ፊተውራሪ እምባዩ፣ አብዚ ዓደይ፣ እተወለድኩሉ ሃገረይ፣ ብድዕ አይትፈጽም” ብማለት ኪመኸርዎ ፈተኑ። ንሱ ግን አይሰምዐን። በዚ ነገርዚ ዝተላዕለ ድማ አብ መንጎ ክልቲኦም ምትፍናንን ምጽሕታር ምድርን ተጀመረ። እቲ ጽልኢ ከአ እናተረረ ከደ።

ስለዚ መወዳእትኡ ሓዲእም ካብ ዓዲ ሓወያ ሓዲእም ከአ ካብ ዓዲ ዳዕር መደልደል ንውግእ ተብጊሶም ተጋጠሙ። አብቲ ውግእ ከአ ፊተውራሪ እምባዩ አርኢዮ ብጥይት ተወጊኡ ሞተ።

ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ካብታ ዕለት እቲኣ ጀሚሮም ናብታ እተወለዳላ ዓይም ቀሲኖም ኪነብሩ ስለ ዘይከኣሉ ሓደ-ሓደ ጊዜ ንባሕሪ እናወረዱ ማለጎም ንሰለድ ብምኻድ እናተኸወሉ ካብኡውን ንመረታ ደይቦም ካብ ቦታ ናብ ቦታ እናተሃወሩ ጸንሑ። መወዳእትኡ ግን ንመታሕት ከይደም አብ ምድሪ ሓባብ ምስ ከንቲባ ዑሳማን እተባህሉ

ባህታ ሓጎስን-ጣልያንን

መንግስቲ ኢጣልያ ንወደብ ባጽዕ ብ1887 ዓ.ም አብ ትሕቲ ምልኮ ኣእተዎ። ድሕሪ ክልተ ዓመት ድማ ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ንባጽዕ ወረደም ናብ ጣልያን ኣተዉ።

ሰራዊት ኢጣልያ ቀጺሉ ብ1890 ዓ.ም ኣስመራ በጺሑ ግዝኣቲ ኣስፋሕፍሑ ኣሞ ብ1891 ዓ.ም ከአ ንሰንይቲ ሓሳ።

በዚ መሰረትዚ መንግስቲ ኢጣልያ ንትልጎቲ ሳንጉንቲ እማሓዳሪ አውራጃ ደቡባዊ መሬት ኢርትራ ኢሉ ብሙሻም ንሰንይቲ ሰዲዱ ኣቐመጠ።

ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ኣቐዲሞም ካብ እምነት ተሞህዶ ወጺኦም ካብኡ ኣደምነት ተቐቢሉም ስለ ዝነበሩ፣ ንጣልያን ኣብ ሰንይቲ ካብ መንፈሳዊ ትምህርቲ ወጺኦ ነኸነ ቤት ትምህርቲ (ሰኮላ) ከይተረፈ ከኸፍት ፈቐዱሉ።

እንተኾነ ግን እቶም ደቂ ዓዲ “ሃይማኖትና” ዚዘርገልና ኢሉም ተጸረርዎም፣ በዚ ከምዚ ዝበለ ምኽንያት ከአ ብዙሓት ጸላእትን ተወዳደርትን ፈጠሩ።

ደጃዝማች ባህታ ሓገሶስ ሰንይ-ቴ

ብኻል ወገን ከአ ኢጣልያውያን ካብቲ አብ ኢድ ገባር ዝነበረ መሬት ዓዲ ዘዝመረጽም መሬት መንዚያም ከወሰዱ ከለዉ፣ ደጃዝማች ባህታ ሓገሶስ ካብ ደቂ ሃገር እቲ ዝለዓለ ሹመት ሓዘም ከለዉ፣ ነቶም መሬቶም ዝምንዘዑ ዝነበሩ ደቂ ሃገር ኣይተገደሱሎምን ይብሃል።

ብላላይ ወገን ድማ መንግስቲ ኢጣልያ ነቶም ዘይፈለጉምን ትእዛዙ ዘይፈጸሙን፣ ወይ ጸረ ምምሕዳር መንግስቲ ኢጣልያ ዘዕለሉን ዝሓመዩን፣ ብሓፈሻ ንግዝነት ጣልያን ኣሚን ኢሎም ዘይተቐበሉ ደቂ ኤርትራ መመሪቶ ከኣሰርም ከሎ ባዕሎም ቀንዲ ከሳሊ ብምዃን ንደሴት ናኸራ ሰዲዶም ኣእሰሩም። ደጃዝማች ባህታ ሓገሶስ እንተ ዝገደሱሎምሲ ዝኾነ ኤርትራዊ ብዘይ በደል ኣይምተኣሰረን? ብማለት ከኣ ብዙሓት ሓዘኑ።

ክልተ ተወዳደርቲ መንግስታት አብ ወደብ ባጽዕ

ምስራውያን ገና አብ ወደብ ባጽዕ ሰፊርም “እሎና እሎና እናበሉ ከለዉ፣ ብስቲር ድማ መንግስታት ኢጣልያን እንግሊዝን ንምስራውያን ሰጉንም ወደብ ባጽዕ ብሓይሎም ንምግባት ይማኸሩን ይረዳድኡን ነበሩ። አብ መወዳእታ ድማ ክልቲኦም መንግስታት እብታ ግዝነት እንግሊዝ ዝነበረት ወደብ ስዋክል እትብሃል ከተማ ሱዳን ብ16 ሕዳር 1888ዓ.ም አብ ምርድዳእ በጺሖም ውዕል ተፈራረሙ። እቲ እተሰማምዕሉ ውዕል ሓደ-ብሓደ ከምዚ ዚሰዕብ ዚብል ነበረ።

ቀዳማይ ዓንቀጽ፣ መንግስቲ ኢጣልያ በቲ ዝነበር ዘመናዊ ሓይሊ ብረትን ሰራዊትን ወታሃደራዊ

ብልሓትን ተጠቐሙ ንደሴት ባጽዕ ሓዘኑ አብ ኢዳ ከእቲ።

ካልኣይ ዓንቀጽ፣ እዚ አብ መንጎ መንግስታት ኢጣልያን እንግሊዝን እተገብረ ሚስጢራዊ ዘተን ስምምዕዚ ገፈታዊ ኮነ ንጸላኢ ብመሪኸቢ ብዙሓን ማለት ጋዜጣን ራድዮን ከይተገልጸ ብስቲር ብጥንቃቄ ኪትሓዝ።

ላልሳይ ዓንቀጽ፣ መራሕቲ መሪኸብ ማለት ባቡራት ባሕሪ ከኣ መን ይፈልጥ “እንታይ ትገብሩ ኣለኹም” ተብሂሎም እንተ ተሓተቱ “ንወደብ ዓሰብ ካብ ጸላኢ ንምሕላው ኢና ንንቀሳቐስ ዘለና ብማለት ብሓደ ቃል ኪምልሱ። ከምኡውን ነቲ ጉሰታቭ ቢያክኪ ዝቐተለ ገበኛ ንሃድን እሎና ኢሎም ከመኸንዩ።”

ራብዓይ ዓንቀጽ፣ ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ንወደብ ባጽዕ አብ ትሕቲ ምልኮ ኣእትዩ ምስ ሓዛ፣ ነቶም እማሓደርቲ እቲ ወደብ ዝነበሩ ደቂ ዓድን ካልኣት ሰብ-መዝን ዝኾነ ዓ ይነት ሕቶ ከይወርዶም (ብናጻ ኪርእዩ)

ሓመ-ሻይ ዓንቀጽ፣ ባንዲራታት ምስራ፣ ቱርኪ፣ ኢጣልያ፣ እንግሊዝ ኣርባዕቲና ብስምምዕ ተማኸርና ውሳኔ ከላዕ እንመሓላልፍ ኮለን መሪኸብ ንኣርባዕቲኡ ባንዲራታት ብምብልባል ከኸብርኢን

ሻዳ-ሻይ ዓንቀጽ፣ ካብዘን ኣርባዕተ ሃገራት ሓንቲ ዝኾነት ሃገር አብ ወደብ ምጽዋዕ መርከባ ከተጸገዕ እንከላ፣ ነቲ ካብ ጥንቲ ጀሚሩ አብ መንጎ እንግሊዝን ቱርኪን፣

ሓበሻን ምስርን ጣልያንን ዝነበረ ስምምዕን ፍቕርን ከም ዝነበር ከም ዝቐጽል ንምግባር ብምድግጋም እናተገልጸ ከም ዚነገር ኪገብሩ።

ሻቡዓይ ዓንቀጽ፣ ኮለኔል ከርምድ ድማ ብዜግነቱ እንግሊዛዊ እኳ እንተኾነ፣ ናይ ወደብ ባጽዕ ኣማሓዳሪ ኪኸውን ብመንግስቲ ምስራ እተሾመ ምዃኑ ከይተረሰዐ ኮሎ-ጊዜ ኪዝከር ዚብል ነበረ።

በዚ ከምዚ ዝበለ ግለጽ ምክንያት ድማ ሰራዊት ውግእ መንግስቲ ኢጣልያ ዘደለ ምቕርራብ ገበረ። ቅድሚ ወራር ምጅማሩ ግን ሓንቲ ንጸላኢ እትሰሊ መርከብ ናብታ (ይሉል እትብሃል ኤርትራዊት መርሳ (ንእሹቶ ወደብ) ካብ ደሴት ሲቺልያ ማለት (ሃገር ኢጣልያ) ሰራገሣ እትብሃል ወደብ ኣምጺኡ ኣሰፈረ።

አባ ጁሎቲ ጁሰፕ ናብ ወደብ ዓሰብ ኮይኑ ነታ መንግስቲ ኢጣልያ ብስቲር ብስም ሓደ ውልቃዊ ማሕበር ኢጣልያ ዝኪኡ ወኒንዋ ዝነበረ ንእሹቶ መሬት ኪሕሉ ተመዚዞ ዝነበረ ኢጣልያዊ ኣይ። ንሱ ባዕሉ ንወደብ በይሉል ከይዳ ነቲ ናይቲ ቦታ ኣማሓዳሪ መሓመድ ዓንፈሪ እተባህለ እቶም ደቂቲ ሃገር ነታ መጻኢ ዝነበረት መርከብ ከይጻብእዋ ወይ ጉድኣት ከወፍ-ዳላ ሓደራ ብማለት ተላበም።

እታ ብኮለኔል ታንኪሪዲ ሳሌታ ዚምርሑን ዚእዘዙን 805 ዝኾነ ወታሃደራት ኢጣልያ ሓዛ ዝነበረት መርከብ አብ ወደብ ባጽዕ እትያ ኪትጽጋዕ ካብ ኣድሚራል ትእዛዝ ትጽብ ሰለ ዝነበረት፣ ብኣዚኢ ኮምንደር ኤ.ኤም በትሮን እናተመርሑት ብዕለት 1 ዮካቲት 1885 ዓ.ም ካብ ከባቢ

ሰዋኪን ተበጊላ ብዕለት 4 የካቲት 1885 ዓ.ም ጥቅ ባጽዕ ሓዲራ ከተብቅዕ፣ ብሉይ-ቲ ሽኩሻ ሰብ ከይረዳያ ናብቲ ወደብ ተጸጊዓ፣ መልህቃ ዘርጊሓ ቆመት። እቶም አብታ መርከብ ዝነበሩ ወታዦራት ድማ ብሰላሕታ ወሪዶም መራት ኡርትራ ረገጹ። ኮሎኔል ሳሊታ ከእ ብወታዦራዊ ጥበብ ነቶም ወታዦራት በብጉጅልም በታቲኩ ከፋፈሉም። ነፍሲ ወከፍ ጉጅለ አብ እተዳለወላ ድፋዕ ተጸጊዓ አብ ሓለዋ ኪትጽመድ ድማ ትእዛዝ ተመሓላል። ከምቲ አብ ውዑል ዓንቀጽ ቁጽሪ 5 ተጠቂሱ ዘሎ ከእ ናይተን ኡርባዕተ እተጠቐሳ ሃገራት ባንዲራታት አብታ መርከብ ተሰቂለን ከም ዘምበልብላ ተገብረ።

ምድሪ ወጊሑ ጸሓይ ምስ በረቐ ህዝቢ ነታ መርከብ ምስ ረከቶ አዝዩ ገሪሞ እም ነታ መርከብ ከርኢ ተኣከበ። እቶም ወታዦራት ግን ነቲ ህዝቢ ስለ ዝፈርህዎን ዝጠርጠርዎን “ንሕና ንንግድ ዝመጸእና ሰላማውያን ኢና” ብማለት ዓው ኢሉም እናጨደሩ ብመጉልሕ ድምጺ ጌሮም ተሳረቡ። በዚ ምክንያት ዚ ኮሎኔል ከርመድ አብ ወደብ ባጽዕ ላዕላዎይ በዓል ስልጣን ስለ ዝነበረ ከእ ተልጠፉ ንወደብ ሰዋኪን ብባሕሪ አቢሉ ብምክድ፣ ነቲ አብኡ ዝነበረ ሚሰተር ዋይልድ እተባህለ ቆንሰል እንግሊዝ “ወታዦራት ጣልያን ባጽዕ ብሓይሊ አትዮም” ኢሉ ነገር።

እቲ እንግሊዝቲ ቆንሰል ከእ “ከምዚ ዝበለ ፍጻሜ ቅድሚ ሰውሚ ብመንግስቲ እንግሊዝ ኣይተፈጸመን። ብድሕሪ ሕጅውን ዚፍጸም ኣይኮነን። እዚ ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ አብ ባጽዕ ጌሮምም ዘለዉ ብሚኒስተር ወጻኢ ጉዳያት መንግስትና ተማሂዙ እተፈቐደ ስለ ዝኾነ ካባይ ኪትረኽቦ እትኸእል ሓገዝ የልቦን” ኢሉ እፋኑም። (ብሰምም እንግሊዝን ጣልያንን ብሰተር እተፈቐደ ኢዩ ብማለት)

በቲ ሓደ ወገን ከእ እቲ ነባር ፓቕ እተባህለ ቀዳማይ ሚኒስተር ዝነበረ፣ ናብቲ ቆንሰል እናተመላለሰ “ሰራዊት ውግእ መንግስቲ ኢጣልያ ንወደብ ባጽዕ ወሪሮም ሓጸም” ብማለት እኳ እንተ ነገር፣ እቲ ቆንሰል እንግሊዝ ግን ኣይተገደሰሉን። ኮሎኔል ሳሊታ ከእ ንህዝቢ ባጽዕን ከባቢኡን እናኣከበ ጽሑይ ማይን ካልእን እናቐረበ ምስ ዝዓበን ዝነኣሰን እናተራኸበ ፕሮፖጋንዳ ይዝርግኡ ነበረ። ከምዚ ኢሉ ከእ ክሳዕ ደኻኛ (ሕርጊን) ኣረፋይሉ፣ ዊዓ፣ ሱሓጢ፣ በጺሑ ግዝእቲ ኣሰፋሕራሑ።

ዓባይቲ ፖለቲካውያን መንግስቲ ኢጣልያ ከእ ንኣይሮ ማለት ምስሪ እናተመላለሱ “መንግስቲ ኢጣልያ አብ ኣፍሪቃ ግዝእት ዘይብላ ስለ ዝኾነት ግደፋልና” እናበሉ ፖለቲካዊ ዝርርብ የካይዱ ነበሩ።

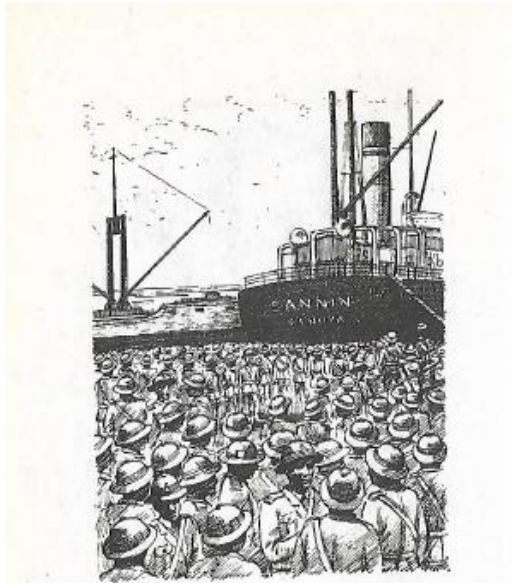
መንግስቲ ምስሪ ድማ በቲ እዋንቲ ብሓይልን ቀጠባን ኣዝዩ ደኽሙ ስለ ዝነበረ፣ ነቲ ካብ መንግስቲ ኢጣልያ ዝቐረበሉ ሕቶ ተቐቢሉ ብዕለት 17 ታሕሳስ 1885 ካብ ወደብ ባጽዕ ጠቐሲሉ ወጸኡ ከደ።

ኮሎኔል ቶማስ አብ ውግእ ተደዓሊ (ዲጋሊ)

ማጅር ቾሳፕ ጋልያኖ ነሰራዊት ኢጣልያ መሪሑ ብወርሒ ነሓስ 1889 ኣሰመራ ዝኣተወ።

ወታዦራት ኢጣልያ (ሶልግቲ) በ1888 አብ ክልተ ሰራዊት ተክረሎም በጀነራል ባርያሪ ዜምራሕ ሰራዊት ሽረን፣ በጀነራል ጁሳፕ ጋልያኖ ዝምራሕ ሰራዊት ንአስመራ ኪቆጸጹ ካብ ሃገርም እተበገሱ።

ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ንክበሳ ኤርትራ ደናበ

በድሕሪዚ ከሱፕ ሚጀር ጀነራል ካርሎ ጆን እተባህለ ምራሕ ውግእ ንባጽዕ መጻኢ ምሉእ ሰልጣን ሓዘ። ብኡን ብኡን ከኣ ብዛዕባ ደጋዊ መሬት ኤርትራ መጽናዕቲ ኪገብር ጀመረ። እብ ደጋዊ መሬት ኤርትራ ዝሓሸን ዝበለጸን መሬት ከም ዘሉ ከኣ ኣረጋገጸ። ሰለዚ ከኣ “እብ ደጋ ኤርትራ ዝሓሸን ዝበለጸን መሬት ስለ ዘሉ ኣድጋይ ኣተኮር ኪግበረሉ እኣትት እለኹ” እናበለ ንመንግስቲ ኢጣልያ ኣፍለጠ። መንግስቲ ኢጣልያ ከኣ ነቲ ዝቐረበሉ ጽብጻብ መሰረት ጌሩ ብምምኽኻር “እምባኣር ነታ ወደብ በይሉል እተባህለት ወደብ መስርሒ ኸኸውን እብ ናይ 1885 ብባጀት መዲብናዮ ዘሉና 20,000,000 ሊረ ሰሪዝና ንደጋ መሬት ኤርትራ መጻጸይ ኪኸውን ንለውጦ” ብማለት ተሰማምዑ።

ሰለዚ ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ብዕለት 10 ጥሪ 1857 ካብ ወደብ ባጽዕ ተበጊሶ ንውሽጢ መሬት ኣቢሉ ንተደግሊ ተበገሰ። እብ ተደግሲ ምስ በጽሒ ግን ሰራዊት ውግእ ሓበሻ ማለት ደቀባት ረኺቦም ንጠመሉ እሞ ተሳዕረ። ንባጽዕ ኣቢሉ ክዘልቅ ከኣ ተገደደ። እንተኾነ ጀነራል ጆን ሰራዊት ወሳሰኹ ጥዕዝኡ ንክበሳ ኤርትራ ኣቢሉ ቀጸለ። እብ ኣጋ መጀመርታ ወርሒ ሓምሌ 1887 በጀነራል ፓትሪያክ ዝምራሕ ሓደ ክፍለ ሰራዊት ኢጣልያ ከተማ ኮረን ኣትዩ ሓዛ። እቲ ብጀነራል ጋልያኖ ዜምራሕ ካልኣይ ሰራዊት ኢጣልያ ከኣ ኣስመራ ኣተወ።

ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ንደጋ ኪድደብ ከሎ በራኺ ወዲ ከንቲባ ሸኪት እተባህሉ ደሓር እብ መወዳእታ ዕድሚኡም ብጣልያን ራእሲ በራኺ እተባህሉ ቀንዲ መራሒኡ ነበሩ።

በራኺ ወዲ ከንቲባ ሸኪት ቀንዲ መበቆሎም ኢትዮጵያዊ ኢዮም።

ቀጸሉ ጀነራል ኣንቶኒዮ ባልዲሲራ ቀንዲ ኣማሓዳሪ ኤርትራ ኮይኑ ክገልግል ብመንግስቲ ኢጣልያ እተሾመ ኢጣልያዊ ነበረ። ጀነራል ባልዲሲራ ንበራኺ ሹመት ሂቡ እብ ዝባን ጎቦ ኣርባዕተ ኣስመራ ኣስፈርም። ብወረራ ህዝብን ዓሳኸርን ጌሩ ድማ ገዛውቲ ሰሪሑ ብምሃብ ኣሰልጠኖም። ብዝተረፈ ግን ንሶም ብትውልዶም በዓል ኣንክራ ባሩኳ እተባህለት ዓዲ ትግራዊይ ኢዮም። ብዛዕባ በራኺ ወዲ ከንቲባ ሸኪት “ራእሲ በራኺን ግዝኣት ጣልያንን” ብዚብል ኣርእሰቲ ተጻሒፉ ዘሎ እብ ገጽ 142 ናይዚ መጽሓፍዚ ብዚያዳ ተመልከት።

መጀር ጀነራል ካርሎ ጆን ወታዦራዊ ልብሱ ተሻዲኑ ከሎ።

ውዑል ውጫሌ

መንግስቲ ኢጣልያን መንግስቲ ኢትዮጵያን ክልቲኦም ሰዓርን ተሳዓርን ዝነበሩ፣ ንኤርትራ ግን ክልተ ባዕዳውያን መንግስታት ኢዮም። ደሓር ግን ክልቲኦም ብውግእ ተቋኪሞም ነበሩ። ብዕለት 2 ግንቦት 1890 ኣብ ውጫሌ ኢተባህሉት ኢትዮጵያዊት ንእሹተ ከተማ ተራሽቦም ፖሎቲካዊ ዝርርብ ገበሩ። ኣብዚ ዝርርብዚ ብዛዕባታ ንክልቲኦም ዘይትብጽሑም ሃገራኡርትራ ብምዝርራብ ዋጋ ዕዳጋ ገበሩ። እንተኾነ ኣብ ዓንተጽ 17 ሸርሒ ብዘነበሮ ጽሑፍ ሰፈሩ ነበረ። ዓግማይ ኣብ መንጎ ክልቲኦም ሁውከት ፈጠረሉም።

እቲ ውዑል ብቋንቋ ፈረንሳ ብግራዝማች የቡፍ ተጻሒቶ ዝቐረበ ስለ ዝነበረ፣ ክልቲኦም ምእንቲ ኪርድእዎ ናብ ቋንቋ እንግሊዝ ከም ዝትርጎም ተገብረ። ኣብቲ ፈርማ ንመንግስቲ ኢጣልያ ወኪሉ ፈርምኡ ዝኸተመ ኣንዮዮነሊ ኢተባህሉ ኢጣልያዊ ነበረ። እንተኾነ ግን ኣብ ዓንተጽ 17 ኢትዮጵያ ምስ ካልኣት ሃገራት ርክብ ኪትገብር እንተ ደለየት፣ ኣቐዲማ ንመንግስቲ ኢጣልያ ኪትሓትት ይግባእ ዝብል ነበረ።

ነዚ ብሰኛር ክረሰቲ ፍራንቸስኮ ኢተባህሉ ኢጣልያዊ ናብ ቋንቋ እንግሊዝ ኢተተርጎመ ከኣ ንፈርማ ናብ ቅድሚ ሃጻይ ምክሊክ ብ14 ዩካቲት 1894 ናብ ውጫሌ ቀረበ። ኣብዚ እምነዚ እቲጺ ጸሃይቲ በዓልቲ ቤት ሃጻይ ምክሊክ ትርጉም እቲ ውዑል ኣቐዲማ ፈሊጣት ነበረት እም ክረሰቲ ክርእያ ኢሉ ናብኣ ኪበጽኡ 100 ሜትሮ ምስ ተረፎ “ኣይተኣትውሉይ” ኣላ ሰንገቶ። “ንሕናን ንሸኹም መንግስቲ ኢጣልያን ተፈላሊና ኢና” ከኣ በለቶ። ሲኛር ክረሰቲ ከኣ ጉዳይ ክደበሰጠ ንድገሪት ተመልሰ።

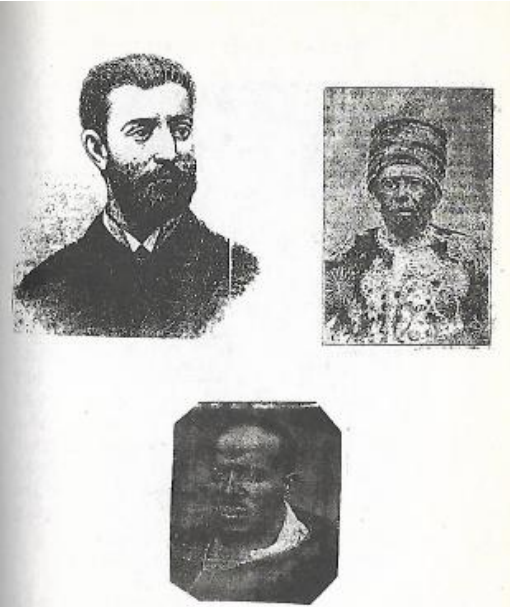
እቲ እተራሽቦሉ ቦታ “ሜዳ ኤረ ዶሎ” ዝብሃል ነበረ። እቲጺ ጸሃይቲ ንክረሰቲ ተፈላሊና ኢና ምስ በለቶ፣ እታ ቦታ ክሳፊ ለይቲ ሉም “ተለያይተናል” ተባሂላ ትጽዋዕ ኣላ። ውጫሌ ካብ ከተማ ኣስመራ 431 ኪሎ ሜተር ርሒቆ እትርከብ ኢትዮጵያዊት ከተማ ኢያ።

መንግስቲ ኢጣልያ ግን ነታ ዘበኣሰት ዓንተጽ እንደገና ኣረጎም ብ26 ጥቅምቲ 1896 ኣዲስ ኣበባ ከይዶም ተፈራረሙ። ብድገራቲ ፈርማ ብዕድመ መንግስቲ ኢጣልያ ብራእሲ መኮነን ዚምርሑ 18 ኢትዮጵያውያን ንሃገር ኢጣልያ ከይዶም ዑደት ገበሩ። ንጉስ ኣማኑኤል ኢተባህሉ ንጉስ ኢጣልያ ድማ ተቐቢሎም ኣዘራረቡሎም። ከምዚ ኢሉ መንግስቲ ኢጣልያ ኣስመራን ካልኣት ከተማታትን ገጠራትን ሒዞ ነዛ ሃገር ኣብ ትሕቲ ምልኮ ምስ ኣእተዋ፣ ንምምሕዳር ዚጠቐም ኢጣልያዊ ሰርዓተ ሕግን ሰነ-ሰርዓትን ኣናደንገ፣ ንዝተግእዘዝም ከም እመን ከልቢ እናኣምነሰ፣ ንሃገራውያን ግን እናኣሰረን እናረሸነን ኣብዛ ሃገር ክበድ ሰቓይ ፈጠረ።

ኣብ መወዳእታ ባይቶ ሃገር ኢጣልያ ተማኸሩ ዘጽደኛ ድንጋጌ መሰረት፣ እቲ ሽዑ ዝበረ ቀዳማይ ሚኒስተር ሃገር ኢጣልያ ሲኛር ፍራንቸስኮ ክረሰቲ “ካብ 1 ጥሪ 1891 ዓ.ም እዛ ሃገር ቀዳመይቲ ግዝኣት ሃገር ኢጣልያ ምዃና ኣወጀ።”

ዓግማዊ ምክሊክ ብእዋን ምፍርራም ውዑል ውጫሌ ኣብ ፈረስ ተወጠሑም ናብቲ ዝፈራረምሉ ቦታ ማለት ውጫሌ ኪብገሱ ክለው።

ኣብ ውዑል ውጫሌ ዝወፀሉ
 1. ሲኛር ፔትሮ ቦኒቶ እንተኣኒሊ (ጣልያን)
 2. ዓግማዊ ምክሊክ ዘኢትዮጵያ
 3. ገራዝማች የሲፍ ኣስተርጋሚ

ፈረስ ጅነራ አንቶኒላ ካብ ባቡር ባሕሪ ንወደብ ባጽዕ ከወርድ ከሉ። (ካብ አቢሳንያ ኢተዮጵያ መጽሓፍ ኢተረኸበ)

ጉዕዞ ጃሰፕ ሳፕቶ ንኤርትራ

ሰራዊት መንግስቲ ምስሪ ኣብ ከባቢ ቀይሕ ባሕሪ ኣሳፊሑ ከሉ፣ መንግስቲ ኢጣልያ ድማ ሰለይትን ዳህሰቲ መራትን ብወግዕን ብጉልባብ ፖለቲካን ተኸልኦ ኢተራላይ ጥበባት ንግብጻውያን ደፊሉ ብምውጻእ ኤርትራ ንምጉላት (ንምግባእ) ይጽዕር ነበረ።

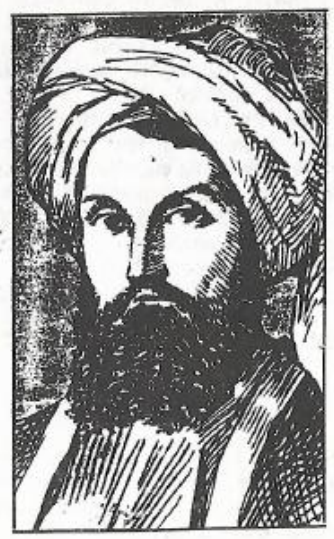
በዚ ዕላማዚ ሓደ ጃሰፕ ሳፕቶ ኢተዮጵያ ኢጣልያዊ ቀሺ ግለት ካብሉካዊ ፈላሲ፣ ንመንግስቲ ኢጣልያ ግዝእት ንምጥራይን ሃይማኖት ካብሉካ ንምስፍራሕን፣ ብ1869 ካብ ከተማ ፈረንሳ ተበገሰ፣ ብመትረብ ሱወጽ (ግብጺ) ኣቢሉ ንሃገሪ ንግስነት ሰዑዲ ዓረብ ተጸጊዑ ናብ ወደብ ሃገሪ የመን ኣዕረፈ። ናብ ሃገር የመን ኮይኑ ናብ ኤርትራ ዘእትዎ ብልሓት ኣጸኒዑ ምስ ወደኤ ከኣ እንደገና ብ15 ሕዳር 1869 ካብ የመን ተበጊሱ ንባሕሪ ኤርትራ ኣተወ። ንመርከቡ ከኣ ናብ ራስ ሉማቕ ኢተዮጵያት ኤርትራዊት ቦታ ኣጸግዓ። ንመጀመርታ እዋን ካብታ መርከቡ ወረዳ ከኣ መራት ኤርትራ ረገጸ። ኣብቲ ኤርትራዊ ቦታ ጃሰፕ ሳፕቶ ሽዑን ምስ፡

1. ሱልጣን ኢብራሂም
2. ሸኽ ሓሰን

ኢተዮጵያ ደቀባት ኤርትራ ተራሽቦ እሞ ሰላምታ ፈጣሪ ተዋሃሂቡ ተላለዮም። ሱልጣን ኢብራሂምን ሸኽ ሓሰንን ከልቲኦም ነታ መርከብ ምስ ረሳዩ ኢዮም ባዕሉም ከይደም ኢተራሽብዎ። ጃሰፕ ብቋንቋ ከይጸገም ዘድሊ መጽናዕቲ ጌሩ ሰለ ገነበረ ከኣ ነም ክልተ ኤርትራውያን ብፍሕሹው ገጽ ንነውሕ ዝበለ ደጃይቕ ኣዕለሉም። ንሳቶም ከኣ "በል

እምባኣር ጽባሕ ከንምለሰካ እና። ደሓን ወዓል" ብማለት ንሸው ተሰናቢቶም ንሰፈርም ከዱ። ንጽባኤቲ ሱልጣን ኢብራሂም ንበይኑ ናብ ኣባ ጃሰፕ ሳፕቶ መጽኢ እሞ ምስ ሱልጣን ኢብራሂም ተራሽቦ። ሰለ'ዚ ከኣ ድሕሪ ምውህግብ ሰላምታ "ብጸይካ ድኣ ኣበይ ተራራ" ብማለት ንሱልጣን ኢብራሂም ሓተቶ፡ ሱልጣን ኢብራሂም ብዙሕ ከይተገደሰ "ኣይረሽብኩምን" ብማለት መለሰሉ። ኣባ ጃሰፕ ሳፕቶ ቀጺሉ "እዚ ቦታኹም ኣዘዩ ሃሩር ኢዩ። ከመይ ገርኩም ኣብዚ ቦታኹም ጎንብሩ። ንሸካትኩም'ከ ናይዚ ቦታኹም ደቀባት ዲኹም። ቀንዲ እማሓዳሪኽ መን ኢዩ" ብማለት ሓተቶ።

ሱልጣን ኢብራሂም ከኣ ብግርህነት "ንሕና ኮነ ቀዳሞት ኣቦታትና ምልኣ ዘርእና ደቀባትኹም ቦታኹም እና። ቀዳሞት ወለድና ኣብዚ ነይርም።

ጃሰፕ ሳፕቶ ዕማመትን ቀምሽ ዓረብን ተሸኒኑ እማኒ ሃይማኖት ምስልምና መሰሊ መሬት ኤርትራ ረገጸ።

ንሕና ከአ አብአ አሎና። እሳ መሬት እዚአ ካባና ዚቐርብ የብላን። ንሕና ከአ ካብአ ዚቐርብ ካልእ መሬት የብልናን። ናትና ኢያ።። በሎ።

ጁሳጥ ሳፔቶ ከአ መልሲ ሱልጣን ኢብራሂም ሰሚዑ ምስ ረግሊ "እሞ ከምዚ ዝበልካዮ ዋናታት መሬት ንሸኻትኩም ካብ ኮንኩም እኔ በሃ እትርእያ መርከብ ጊረ ኢያ ናብ ዓለም ዝመላለሰ። ብእኣ ጊረ ብንገድ ዝኾነር ካጋዳይ ኢያ። አብእ እቕመጥ። ካብእ አናወረድኩ ከአ ሰራሕ ንግዳይ ኢካይድ። ስለዚ ነሃ መርከብይ ዘጸግዓሉን እነውን ካብታ መርከብ ወሪዶ ዘዕርፈሉን መኻዝን ዝኾነን ንእሸቶ መሬት ብከራይ እንዶ ሃቡኒ። ዝበልኩምኒ ከራይ ዝኸፍል እኸእል ኢያ። ብማለት ኣርጊጹ ሓተቶ።

አባ ጁሳጥ ሳፔቶ ቀጸሉ፣ "ብዘርእን ብዓሉትን እኳ እንተዘይተረኽብና ብሃይማኖት ግን ከም እንረኽብ ዓይኖኻ ይምስከር ኣሎ።። በሎም አባ ጁሳጥ ሳፔቶ ቦቲ ዕለት እቲ ብሃይማኖቲ ኣሰላገይ ምእንቲ ኪመሰል ገፊሕ ጀላብያ ዓ ረብ ተኸጂኑ ኣብ ርእሱ ዕማመት ጊሩ ነበረ።

ሱልጣን ኢብራሂም ከአ ነዚ ኩሉ ምስ ሰምዑ ገንዘብ ዘየሰኡቶ ሰብ ኣዘዩ ወሑድ ኢዩ እሞ ገንዘብ ሰሲዑ ግዲ ከይኑ "በል እሞ ከንደይ ዝእክል ሰፍሓት መሬት ኢዩ ዝእኸለካ" ብማለት ተመሊሱ ሓተቶ።

አባ ጁሳጥ ሳፔቶ ከአ ንሸኻኽ ደቡብ ኣብሉ እናጠመተ ብኢዱ እናአመልከተ "ካብዚ ከሳዕ እቲኣ" ኢሉ ኣመተሉ።

ሸዑ ሱልጣን ኢብራሂም "በል እምባእር እዚ ረጊጽኖዮ ዘሎና ግዳ ራሰ ሉማቕ ኢዩ ዚበሃል። እታ እትእምታ ዘሎኻ ጫፍ ከአ እግሪ ጎቦ ኢያ። ሰማ ድማ መታን ጋንጋ ኢዩ። ስለዚ ዶብ መሬትካ ካብ ራሰ ሉማቕ ከሳዕ እግሪ

ጎቦ መታን ጋንጋ ኢዩ ከኸውን" በሎ። በዚ ድማ ክልቲኦም ተሰማምዑ። አባ ሳፔቶ ነቲ መሬት ብ6,000 ማርያ ተራሃ (ቅርሺ ብሩር) ብከራይ ከም ዝሓዞ ድኡምበር እቲ ገንዘብ ክራይ ንወርሒ ወይ ንዓመት ምዃኑ ዚሕብር ንጹር መግለጺ ብወኪይ ኣይረኽቡኩን።

ዝኾነ ኮይኑ ግን አባ ጁሳጥ ሳፔቶ ቦታ ሰምምዕ ዝገበሩላ ቀዳመይቲ መዓልቲ 'ንሱልጣን ኢብራሂም ዕርቡን ኢሉ 2,500 ማርያ ተራሃ (ቅርሺ ብሩር) ከም ዝሃቦ ይረጋገጽ። ብሃዕባ ምፍራም ግን "እቲ ዝተራፈ ገንዘብ ምስ ከፈልኩኻ ሸዑ ንፈራረም" ኢሉ ተሰናቢትዎ ናብታ መርከብ ከደ።

ብድሕሪዚ አባ ጁሳጥ ሳፔቶ ንኢጣልያ ተመሊሱ፣ ነቲ እተበገሰሉ ዕላማ ዚኸውን ገንዘብ ንመንግስትን ህዝብን ኢጣልያ ብምሕታት ጸብጸብ ጸዕሩ ገለጸ።

ብሓጺር እሞን ዘድልዩ ገንዘብን ንቅን መታለሊ ዝኾነ ፖለቲካዊ ብልሓትን ስለ ዝረኸበ ከአ ቅርሺ ባጠራ ቆጶሩ ንኢርትራ ተመሊሱ መጽኢ።

Giuseppe Sapeto, che acquistò per l'Italia la baia di Assab e dintorni

IL SULTANO IBRAHIM DI ASSAB

እም ክልተ ሰባት እዚሓቶም ብ15 ሕዳር 1869 ኣብ ራሰሉማቕ እተባህለ ቦታ ኣርትራ ተረኽቦም ብሃዕባ ንአባ ጁሳጥ ሳፔቶ ንእሸቶ መሬት ብኸራይ ማለት 6,000 ሸሕ ቅርሺ ማርያ ተራሃ ብውልቂ ተሃራሪምን እተሰማምዑ ኢዮም። ንሓቶም ከአ

1. አባ ጁሳጥ ሳፔቶ ዕማመት ጊሩ ዘሉ ከም ተኻሪይ
2. ሱልጣን ኢብራሂም ከም ኣካራይ ኢዮም።

ዋዕላ ዓበይቲ ከባቢ ዓሰብ ሱልጣን ኢብራሂም ኣብ ወጥሪ

ብድሕሪዚ ሱልጣን ኢብራሂም ነቶም ኣብ ደቡባዊ ዓሰብ ዝነበሩ ዓበይቲ ዓዲ፣ ከምኡውን ሱልጣን ብርሃን ምክትል ኣማሓዳሪ ወይ ምክትል ሹም ዓሰብ ዝነበሩን ጸዊዑ ባይቶ ገበረ። "ኣይ ጁሳጥ ሳፔቶ እተባህለ ወዲ ወጸኢ ሃገር ንእሸቶ መሬት ኣካርኖኒ ስለ ዝበለኒ ሕራይ ኢለዮ ኣሉኹ። ዕርቡን እውን 2,500 ቅርሺ ማርያ ተራሃ ተቐባለ ኣሉኹ። እቲ ተሰማሚዕናሉ ዘሉና ከራይ ግን 6,000 ቅርሺ ማርያ ተራሃ ኢዩ ከኸውን" ብማለት ሓበርዎም።

- እቶም ኣብቲ ባይቶ ዝነበሩ ዓበይቲ ዓዲ ከአ፡
1. መጀመርታ ቀንዲ ኣማሓዳሪ ሸሽ ዓብደላ ሸሕም ብምኻንያት መገሻ ኣብዚ ዋዕላ ኣይተረኽቡን።
 2. እዚ ትብሎ ዘለኻ ምክራይ መሬት ከአ እየድልዩናን ኢዮ።
 3. ስለዚ እቲ ብሰም ዕርቡን እተቐበልካዮ ቅርሺ ባጠራ ነቲ ዝሃበካ ሰብ ምለሰሉ።

ብማለት ምክትል ኣማሓዳሪ ዓሰብ ዝኾኑ ሱልጣን ብርሃን ካብ ራሓይታ ብተብተብ መጸኢም ኣብቲ ባይቶ ኣርኪቦም ነበሩ። ብሰማምን ብሰም እቲ ባይቶን ንሱልጣን ኢብራሂም ኣዘዝዎም።

እቶም ኣብቲ ዋዕላ ዝነበሩ ዓበይቲ ዓዲ ብወገኖም ከአ ነቲ ብሱልጣን ብርሃን እተባህበ ጎረኣዝ ብዘይ ተቻውጥ ሰመርዎ።

ብድሕሪዚ አባ ጁሳጥ ሳፔቶ ብወርሒ መጋቢት ንዓሰብ ምስ መጸ ሱልጣን ኢብራሂም ነዚ ራሰሉ ፍብኡ ከይዱ "ሰማዕ አባ ጁሳጥ ሳፔቶ፣ እቲ ኣነን ንሸኻን ብሃዕባ መሬት ተሰማሚዕናዮ ዝነበርና ኣሕዋት ኣይተሰማምዑሉን ማለት

አይተቆበልምን እም ፈሪሱ አይ። ስለዚህ እቲ ዐርባ፣ ገሃብካ፣ እንካ ተቆበላ። በማለት ነገር። አባ ጁሰ፣ ሳፍቶ ግን ሳራሕን ልሕኝ ፖሎቲካን ስለ ዝነበረ፣ ርግላ ኢሉ “እምባሕር ፈሪሱ አይ ካብ በልካ፣ ሕራይ ገንዘብይ እወሰድ። ዝኾነ ኮይኑ ግን ንግዚኡ አብዚ ምሳኻም ስለ ዘለኹ ከላዕ ዝብገስ እቲ ገንዘብ ምሳኻ ይጽናሕ። ክነቅል ከሰኹ ክነግረካ አይ እም ሽዑ ትህበኒ” በሉ ዘረባ እጥጊሙ።

ጁሰ፣ ሳፍቶ ነቲ ገንዘብ ክቆበሉ ዘይደለየ ነቲ ውዑል ብትራ ከም ዚገጸግ ገዛበረ ሱልጣን ብርሃን ከም ዝኾነ ስለ ዝፈለጠ እም ንሱልጣን ብርሃን ብውልቂ ረኺቡ ኪድልሉሞ ሕራይ ምስ እበሉ ከአ ነቲ ውዑል ኪቆጽሉ ስለ ዝተሰበ አይ። ብኡ ምሳኻን ይቅ ከአ ንሱልጣን ብርሃን ሕራይ ክበል ተደጋጋሚ ጸዕርታት እነዩደ። አብ መወጃእታ ድማ ዳርጋ ሕራይ አበሉ።

ሱልጣን ብርሃን ግን ልመና ምስ በዝሓ፣ ሰማዕ አባ ጁሰ፣ ቅድም ነቲ ውዑልኩም እን አይ አብ ቅድሚ ኣሕዋት አፍሪሳ። ሕጂ እብዚ ንበይነይ ኮይነ ሕራይ እንተ በልካኻ ኣሕዋት ተባዚሞ ኪንዕቁኒ አይም። ስለዚ ዚኸውን ኣይኮነን” በሉ።

ጁሰ፣ ሳፍቶ ሱልጣን ብርሃን ዝበሉ ምስ ሰምዐ፣ “ክቡር ሱልጣን ብርሃን፣ ከምዚ ዝበልካዮ ክልተ ጊዜ ተሳሪፍኩ ኢሉም ምእንቲ ከይዕዘበኻ፣ አብ ልዕሊቲ እተሰማግዕናሉ 6,000 ቅርሺ ተወሳኺ 2,000 ማርያ ተሬዛ ክውሰኹም አይ። እቲ ክራይ ከአ አብ ክንዲ 6,000 ማርያ ተሬዛ 8,000 ማርያ ተሬዛ ይኸውን። በዚ ከአ ነቶም ኣሕዋት ኣንደገና ረኺብካ 2,000 ማርያ ተሬዛ ብላዕሊ ስለ ዝወሰኹኹ ሕራይ ንበሉ ኣልካ ኣረድአይም” በሉ። ስለዚ ሱልጣን ብርሃን ንሸኽ ዓብደላ ሸሕም ኣማሓዳሪ ኮተማ ዓሰብ ቀንዲ ኣማሓዳሪ ከም ምዃኖም መጠን ከይዱ እቲ ምስ ጁሰ፣

ሳፍቶ ዝተሰማግዖ ኣድሽ ውዑል ነገርም። ሸኽ ዓብደላ ሸሕም ከአ ካብቲ ብመገሻ ከይደሙም ዝኾነ ቦታ መጸእም ባዕሉም ምስ አባ ጁሰ፣ ሳፍቶ ኪዘራረቡ ዓደጥም። ከምዚ ኢሉም ሱልጣን ብርሃን ንሹሉም አብ ከባቢ ዓሰብ ዝነበሩ ዓበይቲ ዓድን ሹማምንትን ከሉ ነገርም። ቀጺሉ ከአ “ጁሰ፣ ሳፍቶ 2,000 ማርያ ተሬዛ ወሰኹኹ ኣሉ እም በዚ ጉዳይ እንተ ተሰማግዕናሉ ነቲ ገንዘብ አብ ምንታይ ክውዕሉ አይ። የጥጽአና ድዩኽ ወይስ ኣየጥጽአናን” ብማለት ኣተትጎም።

ንሳቶም ከአ ብሓደ ቃል “ወጽዓ ስለ ዘይብልና ንቅበሉ” ኢሉም መለሱሉ። በዚ ድማ ተሰማግዖ። ብድሕሪዚ ስልጣን ብርሃን፡

1. ባሻ ኣቡብከር
2. ስልጣን ኢብራሂም

ሓም ብዛዕባ እቲ ጉዳይ ኪፈራረሙ ከዱ። አባ ጁሰ፣ ሳፍቶ ከአ ምስ ክልተ ብጸቱ ኮይኑ ክጽበዮም ጸንሑ። ሸዑ እቶም ልኡኻት ነቲ ዝቆረበ ወፊዮ ከም እተቆበልም ነገርም። ንሱ ግን “እወ እን ንሸኽትኩም ምእንቲ ክትጥቀሙ ኢሉ 2,000 ማርያ ተሬዛ ወሰኹኩም ኣሰኹ። በዚ ከአ ነቲ ኣሳብ ስለ እተቆበልኩም ኣመሰግኹም። እንተኾነ ግን ሓንቲ ንእኹኹ ነገር ክሓተኩም። ማለት እታ ረቂድክመለይ ዘለኹም መራት ቆሩብ ጽብብ ስለ ዝበለት ከተማጽሑልይ ኣልምኹም” በሉም ብእዝዩ ልኡም ኣዘራርባ።

ንሳቶም ከአ “እቲ መራት ኣይሕረስ ኣይምሓስ ደረቕ አይ” ኢሉም ግዲ ኮይኖም “እምባሕር ካብ ራስ ሹማት ጀሚሩ ኮላዕ ጎቦ ጎልን ዳለለ ዘበጽሕ መራት ሂብናካ ኣሉና” በልም። እቲ ዝሃብም መራት ቁመቲ ካብ 7 ኪሉ ሜተር ዘይንእሰ ነበረ። ጁሰ፣ ሳፍቶ ገና በዚ እተፈቐደሉ መራት ኣይጸገበን። ስለዚ ድማ “በሉ ኣብካ ክሉና፡”

1. ደሴት ብኸረን
2. ደሴት ራስ አሰርማን
3. ደሴት ከኪያ
4. ደሴት ዳልማ

እተባህላ ናእኸቲ ደሴታት አብ ዓመት 100 ማርያ ተሬዛ ክራይ ኣኖኸፈልኩ ናብኣተን እናተማላለኩ ከጥቀመለን ወሰኹኒ በሉም። ንሳቶም ከአ ብዘይ ሓደ ተቓውሞ ኣፍቀዱሉ። ከም ውዑሉ ድማ ብድምር 8,100 ማርያ ተሬዛ ከፈለ።

ፊርማ ዘይነበር ውዑል

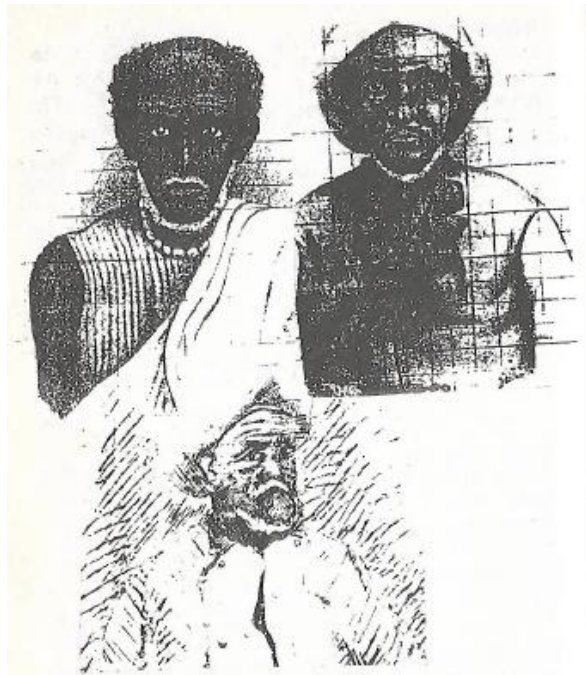
1. ጁሰ፣ ሳፍቶ ቦቲ ውዑል መሰረት ብድምር 8,100 ማርያ ተሬዛ ከፈለ
2. ስልጣን ብርሃን ብሽም ኣሕዋት ብድምር 8,100 ማርያ ተሬዛ ተቆበለ።

ዕለት 13 መጋቢት 1870 ተፈጸመ ቦታ ውዑል ቃል ፍሉይ ሰሙ ራስ ለማቕር ርእቀቲ ካብ ወደብ ዓሰብ ኣሰታት 25 ኪሉ ሜተር ይርእኹ። ቦታ ዕለተ ውዑል ድማ ጁሰ፣ ሳፍቶ ኣብታ መራተይ ዝበላ ቦታ ኤርትራ ባንደራ ኢጣልያ ሰቕሉ እምበልበላ። ንጽባሓቲ ድማ ኮማንዳንት ጎለልጥ ኣክቶን ብሰም ማሕበር ኮምጢ ማርቲማ ወኪል ኮይኑ ነተን ደሴታትን መራትን ካብ አባ ጁሰ፣ ሳፍቶ ተረከቡ። አብቲ ኣፈጻጽማ ውዑል ግን በየናይ ቋንቋ ይረዳድኡ ከም ዝነበሩ ዚሕብር ጽሑፍ ኣይረኸቡኩን።

በዚ እተጠቐሰ ዕለት ዓቢ ጽምብላዊ እንግዶት ተገብረ። ኣሳቲ እተባህላ ብእዮን ኣዝዩ ብሉጽ ዝነበረ 24 ኣባሰንቲ ነቢት ከአ ተሰትዩ ተጸንፈፈ። እዚ ከይኣክል ድማ ንጽባሓቲ ንደሴት ታዕዛዝ ቡር ኣበሉ ዝውንጨፍ ናይ ታሕጓስ 21 ጊዜ መድፍዕ ተተኮሰ። አብቲ ቦታ ድማ

(PROPRIETA RUBATTINO) (ርሳቲ ሩባቲኖ) ዚበል ጽሑፍ ዝሓዘ ታቢላ (ሰሉዳ) ተቐሸለ። እዚ ከአ እቲ ቦታ መራት ሩባቲኖ ኣይ ማለት ነበረ። ጁሰ፣ ሳፍቶ ሳፍቶ ገሃገረ ኢጣልያ ምስ ተመልሰ ንገገሩ ካብ፡

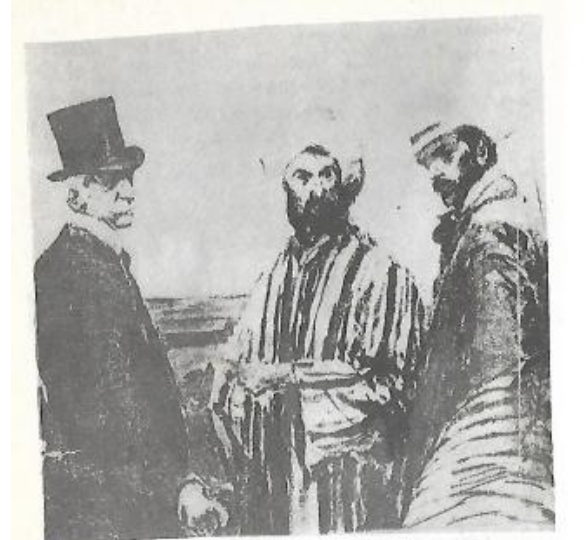
1. ስልጣን ኢብራሂም
2. ሸኽ ኣሰን

አብዚ ሰለሌ እዚ፣
 1. ሱልጣን ኢብራሂም
 2. ሱልጣን ባርኅን
 3. አብብር ፓሻ
 ይረዳዩ።

እተባሉ ክልተ ጸለምቲ መሬት ገዚኡ ዘረከበ” እናተባሉ ስሙ ገዲኑ እብ ጋዜጣታት ጅግና ተባሉ ተጸሕፈሉ። በዚ ከምዚ ገበለ ምክንያት ጁሳጥ ሳፔቶ እብ መላእ ሃገር ኢጣልያ እገዩ ተፈሊጡ ነበር።

1. አዝዮም ብዙ-ሓት ጸሓፍቲ ናብቲ ንሱ ዝኸበሮ ቦታ እናመጽኡ ቃል መሕተት ይገብርሉን ይጸሕፍሉን ነበሩ።
2. በቲ ጊዚኡ ካብ እተወልዱ ቆልዑ 25% ብሰሙ ተጸውዑ።
3. ደቂ ኣንሰትዮ ድማ “ንኮሻሲ ደኻ ፈላሲ ኪንካ እምበር ከምኻ ጅግና ምእንቲ ክወልድ ከምኻ ገበለ ሰብእይ ኢየ ዝጸበ ነይረ።” እናበላ ጸሓፋሉ።
4. ሓደ ጸሓፍይ እውን “ጁሳጥ ሳፔቶ እብ ከብዲ ኣዲኡ ልዕሊ 9 ወርሒ ሰለ ዝጸንሖ ኢየ ንፋዕ ኮይኑ” እናበለ ጸሓፊሉ እሞ ብዙ-ሓት ቆልዑ ነዲታቶም “ጁሳጥ እብ ከብዲ ኣዲኡ ልዕሊ 9 ወርሒ ሰለ ዝጸንሖ ኢየ ንፋዕ ኮይኑ። ንዓይ ከምኡ እብ ከብደኽኪ ኣጽኒሕኪ እንተ ትኾነሲ ንፋዕ ምኾንኩ ነይረ” እናበሉ ይሓትወን ነበሩ።
5. ብዙ-ሓት ጸሓፍቲ “ኣዲታት ሃገረ ኢጣልያ ቅድሚ ሕጅ ከም ጁሳጥ ሳፔቶ ዝኣመሰለ ንፋዕ ኢጣልያዊ ኣይወልድኩንን በሉ።” እተን ኣንሰቲ ከኣ፡ “ከም ብሓጽ ባዕልና ለዊስና ነብኩዮ እንተ ኾኸውን ወይ ከኣ ከም ጸብሒ ነቃም። እንተኾኸውን ከም ጁሳጥ ሳፔቶ ሓዩት ዝኾኑ ምስድና ኣለን ብጸሑፍ መሰላ ይብሃል።

አብዚ ሰለሌ እዚ ኣባ ጁሳጥ ሳፔቶ ንወኪላት ፍባቲና፡
 1. ኮማንደር ጉላልፕ ኣንተንዮ
 2. ሲኞር ኣንተንዮ ከረከም ከሱ። ኣባ ጁሳጥ ቀምሽ ዓረብ ተኾኒኡ እብ ማእከል ይርሕ።

ጁሳጥ ሳፔቶ ናብ ዓዲ ጸለምቲ (ኡርትራ ማለቶም እዩ) ናጻ መሬት ከም ዝረኸበ ዝነግር ጽሑፍን ሰለሉን ዝሓዘለ ወረቆት ከኣ እብ ፈቐዶ መንደቕ ገዛውቲ ጠቐዑ።

ማእከር ፍባቲና ከምባይ ኣብታ እተኻረይዎ መሬት ኡርትራ ንመጀመርታ ጊዜ ንመርከብ መንቀሳቆሲ ዝኸውን ፈሓም ማሳት ከሰል ኣቐመጡ። ቀጸሉም “መሬትናን ንብረትናን ዝሕልወልና ሓለውቲ ዘበዓኛታት ዩናይትድ ኪንግደም” ኢሉም ሰልጣናትታት ኣጠራቐሙ። ሰልጣናት ማለት ብቋንቋ ጣልያን ወታዎይር ማለት እዩ።

አሰዲሶም ከኣ ወዲ ሰብ ኣብ መዕቀልን መዕቀብን ዘይብሉ ሚዳ ከነብር ኣይኸእልን ኢዩ። ዚብል ምክንያት ፈጠርም በብቐሩብ ገዛውቲ ሃንጹ። ካብቶም በብምክንያቱ ኣብቲ ቦታ እተኻኸበሱ ኢጣልያውያን እቶም 9 ምሁራት ለቓውንቲ እዮም ነይርም እሞ ንመሬትን ገማግማን ባሕሪን ኡርትራ መርማርም ኣጽኒዮም ምስ ፈለጉ፣ ብግብላ ንመንግስቲ ኢጣልያ መሬት ኡርትራ ከምርምሩ እተላእኩ ከም ምንግራም መጠን ብ25 ታሕሳስ 1871 ንወደብ ዓሰብ ብድፍረት እተዉ።

እብ ወደብ ዓሰብ ኮይኖም ድማ ሰብ ከይረኣዮም ብሰቲር መጽናዕቶም ቀጸሉ። ነቲ መጽናዕቶም ከኣ ንሃገረ ኢጣልያ ከሰዱ ከኣሉ። እታ ቀዳመይቲ መልእኽቲ “ንወደብ ቀይሕ ባሕሪ በይሉል ነበርሓ” ትብል ነበረት።

ዚ መልእኽቲ ምስ ተቐበሉ ከኣ መንግስቲ ኢጣልያ “ንወደብ ቀይሕ ባሕሪ በይሉል መስርሒ ዝኸውን” ኢሉም ካብ ናይ 1884 ዓ.ም ዓመታዊ ባጀቶም 20,000,000 ሊረ (ገንዘብ ኢጣልያ) መደቡ። እንተኾነ ግን ቅድሚ ኣብ በይሉል ሰራሕ ምጅማርም ንወደብ ባጽ጑ ሓዘዎ እሞ ነቲ ንመስርሕ ወደብ በይሉል እተመደበ ገንዘብ ናብ ምሰራሕ ወደብ ባጽ጑ ቀየርዎ። እቲ ምሰራሕ በይሉል ዚብል ከኣ ሕልሚ ኮይኑ ተረፈ።

እቲ ፈጽሚ ምሻጥን ምዕዳግን ምስ ተወድኡ፣ ጣልያን “ርስቲ ፍባቲኖ” ዝብል ሰሌዳ ኪተኸሱ ከለው።

ንጉሥ ቪቶርዮ ኣማኑኤል ንጁሳጥ ሳፔቶ ብኸብሪ ተቐበሉ።

እባ ጁሳጥ ሳፔቶ ናብ ቪቶርዮ ኣማኑኤል ንጉሥ ሃገረ ኢጣልያ ቀሪቡ ኢድ ነስኢ እጦ። እቲ ንጉሥ “ንሰኻ ንሃገርካ ሃገረ-ኢጣልያ ዝገበርካዮ ውዕለት መሰታ የብሉን። ናብ ዘይትፈልጦ ሃገር ኪድካ መሬት ብምርካብ ንኢጣልያ ግዝለት ብምብርካትካ ሓደ ክኸብ ካብ ሰማይ ከም ዘውረድካ ኢዩ ዚግመት” ብግለት ብኸብሪ ተቐበሉ ኣመሰገኖ።

ንጉሥ ቪቶርዮ ኣማኑኤል ብኤርትራውያን ንጉሥ ረ ተባሂሉ ዚፍልጥ ዝነበረ ኢዩ። ረ ግለት ብቋንቋ ጣልያን ንጉሥ ግለት ኣዩ። ስለዚ ከኣ ንጉሥ ረ ቀጸሉ ንእባ ጁሳጥ ሳፔቶ “ኣብ ሃገረ ኢጣልያ መንግስቲ ኮነ ምሉእ ህዝቢ ኢጣልያ ዘይተሓጎሰልካ የልቦን። ስለዚ ድማ ነዚ ሃገራዊ ተልእኮኻ ንምፍጻም ዘውጻእካዮ ንዝብካ መንግስቲ ኢጣልያ ኪትከፈሎ ኣኻ። ትእዛዝ ተመሓላለጹልካ ኣሎ” በሎ።

እባ ጁሳጥ ሳፔቶ ናብ መንግስቲ ኢጣልያ ዘኸረበ ዝርዝር ጸብጻብ ወጻኢታት ከምዚ ዝሰዕብ ነበረ።

1. ንሱልጣን ብርሃን ከሳፊ ዚፈቲ ንተፈላለዩ መሳሌጢ ዝወጸ።	2,000 ማርያ ተሬዛ
2. ንመሬት ዝተኸፍላ	8,000 ማርያ ተሬዛ
3. ከራይ ንኦርባዕተ ወደባት ድምር	100 ማርያ ተሬዛ 10,100 ማርያ ተሬዛ

እብዚ ሰለሊ ዚ ንጉሥ ዳግማዊ ኡምበርቶ ንጉሥ ሃገር ኢጣልያ ብጸጋም ከኣ እባ ጁሳጥ ሳፔቶ ከፍን ፈላሳ ተኸፊኑ ይርእይ።

መንግስቲ ኢጣልያ ካብ ፍባቲኖ መሬቲ ተረከበ

እተን ኦርባዕተ ደሴታትን እቲ ብከራይ ተዋሂቡ እተህሉ መሬትን ብኸግሊያ ፍባቲኖ ከምባይ ከሳፊ 1882 ግለት 12 ዓመታት ዚኣከል ኪሕሎ ምስ ጸንሎ፣ እቲ ከብንያ ዘጥፍኦ ንዝብ ተጸብጸቡ 416,000 ሊረ ካብ መንግስቲ ኢጣልያ ተኸፈሉ ነቲ መሬት ንመንግስቲ ኢጣልያ ኣረከቡ ለቐቐ።

ነቲ መሬትን ደሴታትን ባሕርን ከማሓደር ከኣ ግርዮ ጁሳጥ ጂልዮቲ እተባህሉ ኢጣልያዊ ብመንግስቲ ተሸይሙ ዓለብ ኣተወ።

ግርዮ ጁሳጥ ጂልዮቲ ግን ካብ ኣብ ዓሰብሲ ኣብ ቦይሉል ኪነብር ስለ ዝመረጸ፣ ከምኡውን ንወደብ ቦይሉል ከስርኣ ብመንግስቲ ተጸዘዙ ስለ ዝነበረ፣ ነቲ ፓሻ እቡብከር እተባህሉ ኣማኣዳሪ ቦይሉል ዝነበረ ወደብ ኣርትራ “ንቦይሉል ከመጽእ ኢዩ እጦ ብዕርክነት ተቐበለኒ” ኢሉ ለኸኸሉ። እቡብከር ፓሻ ግን “ኣብ ቦይሉል ምንባር ኣየጥጽኣኹምን ኢዩ እጦ ኣይትምጽኡ” ኢሉ መለሰሉ።

እቶም ንመሬት ኣርትራ ከጽጎ፡ ዝመጽኡ ምዑራት ደቂ ኢጣልያ ብመሉእም ብ25 ግንቦት 1881 ብደቂ ቦይሉል ኢዮም ተቐቲሎም። መንግስቲ ኢጣልያን ደቀባት ቦይሉልን ከይተግረቹ ከለዉ ግን ሰራዊት ኢጣልያ ባጽዕ ኣተወ። ዝኸነ ኮይኑ ግን ደሓር እቲ ኣብ መንጎም ዝነበረ ክርክር ባንባሚ ሓይሊ ጣልያን ኣብኡ ከሎ ከይተከከረ ዓረፈ።

ጁ-ሰፕ ሳፕቶ ምስ መማኸርቲ ተራሽብ

ጁ-ሰፕ ሳፕቶ ንመገባ ምስ ሓሰባ፣ ምስ ሓደ መገርግ ሞን ሲኾር ፈላሲ ዝበርም ምስ ተራሽብ፣ እቶም ፈላሲ “ማሕበርናን ሃይማኖትናን ምእንቲ ክሰፍሑ ናብ ካልኣት ሃገራት ኪደና ክንሰብኻ ይግባእና” ኢዩ እም ከምኡ ዘይንገብር” ብማለት እማኸርም። ጁ-ሰፕ ሳፕቶ ከእ እቶም ፈላሲ ፈረንሳይ ሰብ ዝበሎ ነቲ ሓሳቦም ብምልኡ ተቐበሉ። ሞን ሲኾር ማለት ዓቢ ክበሪ ዘለዎ ትሕቲ ጳጳስ ኮይኑ ዘመሓደር ፈላሲ ማለት ኢዩ።

ጁ-ሰፕ ሳፕቶ ካብዚ ቀጸሉ ናብ ሚሰዮን ላህሪቲ ከይዱ ተዘራርቢ። ናብ ናይ ሃገሩ ኢጣልያ ሚኒስትሪ ወጻኢ ጉዳያት ከይዱ እውን ቦቲ ጉዳይ እልዒሉ ብሰቲር ተማኸረ። እብቲ ሚኒስትሪ ወጻኢ ጉዳያት ምስ ኣተወ ከእ ዝእምንዎ ድኣ እምበር ዝቃወሙሉ ኣይተገነፍዎን።

ንሲኾር ዲታ ከባንያ ፍብቲና ከእ “ግዛእት ኢጣልያን ሃይማኖት ኢጣልያን ምእንቲ ክሰፍሑ ኣብ ካልኣት ሃገራት ተዘርጊሕና ክንሰብኻ ክንሰርሕን ኣለና።” ኢሉ ከሱ ሓሳቡ ሃርም። እቶም ከባንያ ድማ “ንሰባ ድኣ ተብንብ እምበር ንሕናስ መርከብ ንህባ” ብማለት ሓጻሶም ገለጹሉ።

ኣብ ጁ-ሰፕ ሳፕቶ ካብ ሚኒስትሪ ወጻኢ ጉዳያት መንግስቲ ኢጣልያን፣ ካብ ህዝቢ ኢጣልያን፣ ካብ ማሕበር ካቶሊካዊት ላህሪቲ (ጎሱ ኣባል ማሕበር ላህሪቲ ኢዩ) እተዋጸኡ ገንዘብ ሰኒቐ፣ ቦታ ከባንያ ሪባቲና ዝገባ መርከብ ጌራ ኢዩ ኣብ ኣጋ ፍርቂ ዓመት 1869 ካብ ከተማ ፈረንሳይ ሃገሩ ኢጣልያ ንእፍሪታ እተባገሰ። ናብ ራስ ሱማክ እተባህለት ወሰን ባሕሪ ዝኾነት መሬት ኡርትራውን ዝሓተወ።

እብዚ ስእሊዚ፡-
1. ደንበላዊ ዘብዐኛ ገምገም ባሕሪ
2. ኣዳላዊ ዘብዐኛ
3. ኒጋዳይ ወዲ ዓሰብ
4. ዓይነት ዘማቶ ደንበላ

5. ሓንቲ ወ/ር ካብ ማእከይ ደንበላያ
6. ሓደ ሓለቓ ዘብዐኛታት ገምገም ባሕሪ
7. ሓደ ወደ ባት ቤሉሉ
8. ክልተ ካብተም ብጉስት ዚንቡር ደንበላውያን

ግርጭት ዓበይቲ ዓሰብ

ሱልጣን ኢብራሂም ብ1883 ዓ.ም ካብቲ ዝነበረ በርጋብህ እተባህለ ቦታ ሃገሩ ተበጊሱ ንወደብ ዓሰብ ኣተወ። ናብቲ እማኣዳሪ ዓሰብን ከባቢኣን ኢዩ ብማለት ኣብ ዓሰብ ሰፈሩ ዝነበረ ማርኮ ጁ-ሰፕ ጂሎቲ እተባህለ ኢጣልያዊ ቀሪቡ ከእ “ንዓይ ሱልጣን ብርሃን ኣብታ ዝነበረ ቦታይ፣ ተወሊደ ዝገብኹ በዓል ንብረት ቀንዲ ዋና መሬት ክሰይ ብናቲ ሰበብን ተንኮልን ግን ቅሳነት ሰእኒ ኣለኹ” ብማለት ንመጀመርያ ጊዜ ካብ ሓደ ወጻእተኛ ፍትሕን ፍርድን ሓተተ።

ማርኮ ጁ-ሰፕ ጂሎቲ ከእ “ደቀባት ዓሰብ ማለት ዓበይቲ ዓሰብ ከም እማኣዳሪኡም ፈለጠሙኒ” ኢሉ ተሓጎሰ እም፣ ኣብ ክንዲ ከላሰን ተኸላሰን ጸገዑ ፍትሒ ዝህብ “ደሓን እንካ ንክኻን ንሰድራኻን ንነፍሲ ወከፍኩም ዝኸውን 12 ማርያ ተረዛ። ካልእ እቑሑት መተካእታ ከእ ግዙሉ። ካብ ባእሲ ሰላም ይሓይሽ” ብማለት ንሱልጣን ኢብራሂም ኣፋኒዎ። እቲ ሃገር ከእ ንጊዚኡ ባዚ ዓረፈ።

ወደብ ቡያ (ዓሰብ)

ወደብ ዓሰብ ብጥንቲ ዘመን ቡያ ተባሂለ ትጽቆሶ ነበረት። ሓደ ሓደ ኣዘንተውቲ ኣፈ-ታሪኽን ዓበይቲ ዓዲ እቲ ከባቢ ድማ “ካብ ምብሃሕ እጥን ኣደማዎን ቀይሮም ድኣ ቡያ ኢሎ-ሙዋ እምበር ቡያ ዘይኮነሰ ባያ ኢያ እትብሃል ነይራ” ይብሉ። ዝኾነ ኮይኑ ቡያ ወይ ባያ ብቛንታ ዓፋር ዓይኒ ማይ ዘለዎ ቦታ ማለት ኢዩ። ቦቲ ሓደ ወገን እውን ዝኾነ ማይ ኪዕቀር ዝኸኸል ቦታውን ባያ ወይ ቡያ ይብሃል ኢዩ። እዚ እተጠቐሰ ቦታ ዓሰብ ቡያ ወይ ባያ ተባሂሉ ኪጽቆሶ ዝኸኸለውን፣ ናብቲ ቦታ ከላዕ ክልተ ሜትሮ ንታሕቲ

እንተ ድኣ ከግዲትካ ንሰብ ኮነ ንእንሰሳታት ዝኸውን ዝሰተ ማይ ይርከብ ስለ ዝነበረ ኢዩ፡ ብማለት ደቀባት እቲ ከባቢ የረድኡ።

በዚ እዋንዚ ኣብ ሓርሲል እተባህለ ቦታ ዝበለጸን ዝጸረየን ማይ ስለ ዝተረኸበ ድኣ ተራፍ-ምበር እቲ ኣብ'ቲ ከባቢ ዚነበር ዝነበረ ህዝቢ ካብኡ ኢዩ ማይ እናገረተ ዚሰብ ነይሩ። እቲ ኣብ ሓርሲል እተረኸበ ማይ ኣገዞ ብዙሕ ኣብ ርእሲ ምዃኑ፡ መልኰ፡ ኮነ መቐረቲ ልክዕ ኮም ማይ ከበላ ሓቐቕ ዝመሰል ምሩጽን ጽሩይን ኢዩ። ሓርሲል ካብ ወደብ ዓሰብ 20 ኪሎ ሜተር ርሒቑ ዝርከብ መረት ኤርትራ ኢዩ። ወደብ ዓሰብን ከባቢኣን ሰብ ብሓባር ቑሽት ቆሺቲ ዚቐመጡ ኣይነበረን። ብ1830 ዓ.ም ግን ብመሪሕነት ሸኸ ዓብደላ ሸሕምን ግን ሰባት ኣብላ ኪተሰኸቡ ጀግርም።

ወደብ ዓሰብ

1. ሸኸ ሓሰን
2. ሱሉማን ኢብራሂም

እተባህሉ ክልተ ኤርትራውያን ካብ መርጋ ብላህ እተባህሉ ቦታ ተበጊሶም ኪሓልፉ ክልገዙ ንእግረ መንገዶም ምስ ኣባ ጃሳፕ ሳፔቶ ምስ ተራኸቡ ከኣ ሰብ ብዛዕባ'ቲ ከባቢ ብዞያ ኪግደሉ ክኣሉ።

ወደብ ዓሰብ በዚ እዋንዚ ካልኣይቲ ዓባይ ወደብ ኤርትራ ኮይና ማዕቢላን ሰፊሓን ኣላ። እቲ ባቡራት ባሕሪ መልህቶን ዝርጊሖን ዘዕርፋሉ ዝራገፋሉ ወይ ዝጸገፍሉ ብዘመነ ግንኣት ሃጺይ ሃይለሰላሴ (ኢትዮጵያ) ብሓይ ከግንያ ዩንዳላሽያ ብ1956 ዓ.ም ኢዩ ተሰሪሑ። ብዘመነ ደርጊውን እንተኾነ ንመራገሬ ብረት ኪተቀመጡ ብምሕሳብ ምምሕያሻት ገርመሱ ነይርም። እብ ጊዜ ሓርነት ከኣ መንግስቲ ኤርትራ ትኸረት ሂቡ ይገንጸን ይውልዑሉን ኣሉ።

GIUSEPPE MARIA GIULIETTI

ጃሳፕ ማርኮ ጃሊቲ ወኪል ኢጣልያ ኮይኑ ብ2 ሓምሌ 1882 ንመጀመርታ ጊዜ ወደብ ዓሰብ ዝኣተወ

እቲ ኣብ ከተማ ዓሰብ ተሰሪሑ ዘሎ መጻሪይ ነጻዲ ብክኣላታት ሩሲያ እናተሓለየ ብ1957 ዓ.ም ብ40,000,000 ዶላር ወጻኢ ተገሩሉ እተሰርሑ ኢዩ። ኣብ'ቲ መጀመርታ ጊዜ እቲ ንዓሰብ ኣትዩ ዝራገፍ ወይ ካብ ዓሰብ ተጸጓኑ ንሰደድ ዚልኣሽ ብሰርዓት ተገሺጉ ብወደብ ዓሰብ ኤርትራ እተላእከ ወይ'ውን ናብ ወደብ ዓሰብ ኤርትራ ዚራገፍ እናተባህሉ ይንቀሳቐስ ነበረ። ደ-ሓር ግን መንግስቲ ኢትዮጵያ ነቲ ዓሰብን ኤርትራን ዚበል ቃል ሰሪጸም

ብወደብ ኢትዮጵያ እተላእከ ወይ'ውን ናብ ወደብ ኢትዮጵያ ዚራገፍ ወይ'ከኣ ወደብ ቀይሕ ባሕሪ

ብዚብል ቃላት ተተኪኡ ኮም ዚንቀሳቐስ ገበረ። ብተወሳኺ ነቶም ኣብ ወደብ ዓሰብ ዝበጸሑ ሰብ መሪኸብ

“እኛ መሪት ኤርትራ በጺሕና”
 ከይብሉ ብምእሳዝ ኣብ ከንድኡ
 “ኣብ ወደብ ዓሰብ በጺሕና”

ኮም ዚብሉ ገበረ። እዚ ከኡ ከኣ ነታ ኤርትራ እትብሃል ቃል ንምህሳስን ኮም ዚርሓዕ ንምግባርን ዚግበር ዝነበረ ጸዕሪ ኢዩ።

ገሰላቲ ኢትዮጵያ ብ1963 ዓ.ም ኣብ'ቲ ካብ ኢትዮጵያ ንኤርትራ ማለት ወደብ ዓሰብ ዚበጸሕ መንገዲ ብቋንቋ ኢምባርኛ ገርም “እንቋይ ኣብ መሪት ከፍሊ ሃገር ኤርትራ ብደሓን መጸእኩም” ነቲ ኤርትራ ዚበል ዝነበረ ሰሌዳ ሰሪጸም እንቋይ ንወደብ ዓሰብ ብደሓን ኣተኹም ዚበል ጸሓፋ። ጸኒሖም ከኣ ነቲ ዝነበረ ጽሑፍ ደምሲሎም ዓሰብ ራሱ-ገዝ ኢሎም ጸሓፋ። ቀጺሉም ከኡ መንግስታዊ ኣገልግሎት ዓሰብ ኣብ ከንዲ ምስ ኣሰመራ ምስ ደሴ ኮም

ዚኸውን ብምግባር ንወደብ ዓሰብ ካብ ኤርትራ ዚንጸልዎ ፈተኑ።

ቀጽሪ ሰፍራ ዘይብሉም ኢትዮጵያውያን ካብ እተፈላለዩ ቦታታት ኢትዮጵያ እናገረቱ ናብ ዓሰብ ኮም ዝሰፍሩ ብምግባር ከኣ ንኤትርራውያን ኣኣቲቕኞም ከጥፍኡ ጸጻሩ። ስለዚ እኳ ኣብ ከተማ ዓሰብ ዚነበር ህዝቢ

- ሀ. ከሳፅ 1998 ዓ.ም 70% ኢትዮጵያውያን
- ለ. ሰራሕተኛታት ወደብ ዓሰብ ከኣ 30% ኢትዮጵያውያን በጺሖም ነበሩ።

ሙታን ጋንጋ

ሙታን ጋንጋ ማለት ብጀንቲ ዓፋር ደርብ ጥርዚ ማለት ኢዩ። እዞም ሙታን ጋንጋ እተባህሉ ክልተ ጥርዝታት እዚኦም ኣብ ወገን ምዕራባዊ ዓሰብ 15 ኪሎ ሜተር ተፈንቲቶም ዚርከቡ ከኾነ ክልገዙ ኣብ ታሕቲ ማለት ኣብ መረት ኮም ሓደ ሓቢሮም ዚብገሱ ሰንሰለት ከኾነ ክልገዙ ኣብ ላዕላዎይ ጫርም ግን ኣብ ክልተ እተፈላለዩ ማንታ መሰሉም ዝርኣዩ ስለ ዝኾኑ “ማንታ ጥርዝታት ሙታን ጋንጋ” ተባሂሉም ይጽውዑ። ሙታን ጋንጋ ካብ'ቶም ኣብ ወሰናስን ዚበጸሑ ጥርዝታት እቶም ዝውሑ ኢዮም።

ሙታን ጋንጋ ኣብ ባሕሪ ኳንካ ብምዕዶ ዝርኣዩ ስለ ዝኾኑ፤ ደቀባት ከባቢ ዓሰብ ይኹኑ ካልእት ወጻእተኛታት ናብ መርከቦም ዝሰተ ማይ ቀይሖም ዚገርቱ ንዓሰብ ኪኣትዉ ክልገዙ ኣምዕደቶም ይርእዩም እጥ ብኣኣቶም እናተሓበሩ ናብ'ቲ ግማግም ኪጽግዉ ይኸእሉ ነበሩ። ገሾ ንዓሰብ ኣብሉም ኪጓዱ ክልገዙ “ንጠራራት ሙታን ጋንጋ እናረከቡም ኪዱ እጥ መንገዲ ኣይከጠፍኣኩምን ኢዩ” ተባሂሉም ይሕበሩን ይምክሩን ነበሩ። ኣባ ሳፔቶ ጃሳፕ ከይተረፈ ካብ ሃገር የመን፤

ቋንቋ ዓረብ ፈታኒት
ዕማመትን ቀሚሽ ዓረብን ተሸኒኑ

ልክዕ ዓረባዊ አሰላማዊ መሰሉ

ተሸኒኩሉ ተሳሕሉ ንሰባት ከባቢ ዓሰብ አታሊሉ ጭራም መሬት ንምውናን ካብ ከተማ ዓደን ንኤርትራ ኪመጽእ ከሎ "መታን ጋንጋ እናረከሽ ኪድ" ተባሂሉ ተመኸሩ ኢዩ ዓሰብ ኪኣቲ ሸኽኣለ። በቲ እተሞህሮ ሓበሬታ ተሓጊዞ ከኣ አብ ደሴት ታሚዝቡር እትብሃል ኤርትራዊት ደሴት ምስ በጽሑ፣ ኑቲ እተሓበሮ ቦታ ዝርኣዮ መሰልዎ ሰማዝ ዝብሃል ኤርትራዊ ዞባ ደቡባዊ ተይኡ ባሕሪ ኤርትራ አትዩ ነበረ።

እቲ ዝሰተ ማይ እብ ወደብ ዓሰብ ይርከብ ስለ ዝኾነ ከኣ ለባት ንዓሰብ ኪረኽቡ ብመታን ጋንጋ እናተሓበሩ ይጎዛኩ ስለ ዝኾኑ ኑቲ ቦታን ከባቢኡን ኩሉ ሰብ ለመዶን ፈለጦን።

ሕልሚ ብዙሓት ሃገራት አብ ልዕሊ ባሕሪ ኤርትራ

ካብ ቅድሚ ሚእትታት ዓመታት ጀሚረን፣ ብዙሓት ሃገራት ዓለም፣ አወራ ከኣ ከም ሃገር ቲርክን ካልኣት ኤውሮጳውያን ብሰልጣኤን ወታሃደራዊ ሓይልን ደንሬዕን ዝኾነሩ ሃገራትን አብ ገማገም ተይኡ ባሕሪ መሪኸቦን ተጸጊዖን ዘዕርፉሉ መርሳን ቦታን ንምርካብ ብርቲዕ ህርፋንን ሕልምን ነይርወን ጥራይ ዘይኮነስ፣ ብግሁድን ብተዘጠጥሩን ብዙሕ ጸዕርታት ዮካዳዳ ከም ዝኾነሩ ኣቶ ከበደ ደሰታ ናብቲ "ከካላልዮኩም" ዚብል ብእምሓርኛ እተጸሕፈ መጽሓፍም ይገልጹ።

ሰለህ እዞም እተጠቐሱ ሃገራት ብእተፈላለዩ ብልሓትን ጉልባብን መሪኸቦም አብ ገማገም ተይኡ ባሕሪ ማለት ባሕሪ ኤርትራ እናጸገዑ ይጥቀሙ ከም ዝኾነሩውን ብምርግጋጽ የተንብሁ። ንመረድኢ ብጊዜ ዘመነ መንግስቲ ናፓልዮን ሳልሳይ ብ1852 ዓ.ም መንግስቲ ፈረንሳ፣

- 1. ሲኞር ጃ ኮቢስ
- 2. ጃሰፕ ሳፕቶ

ተሓባብሩ ሓደ ፈረንሳዊ ቆንሶል ብምልኣኽ፣ ምስቲ እንጻር ሃጺይ ቴድሮስ ሸፊቲ ንብዙሕ ቦታታት ኤርትራ ዝጭፍጭፍ፣ ዚወርር፣ ዚሓርድ፣ ዝኾነረ ደጃዝማች ንጉሳ ወይ ድማ አገው ንጉሳ እተባህሉ ኢትዮጵያዊ ተራሽቡ፣ ዝኣክል ብረት ኣድኒቹ አዕጢቕም ከብቅዕ፣ በቲ ሓደ ወገን ከኣ ናብ ሃጺይ ቴድሮስ ልኡኻት ሰዲዱ። ንሕና ንደጃዝማች ንጉሳ እተጥቅዑሉ መሳርያ ውግእ ከንህበኩም፣ ንሰኽሪም ከኣ አብ።

ሀ. አዳሊስ
ለ. ዲሲ

እተባህሉ መርሳታት (ኦእሸቱ ወደባት) ተጸጊዕና ከዕርፍ ከተፍቁድልና ንሓትት። እዚ ሕቶዚ ካብ ናፓልዮን ሳልሳይ ንጉሳ ፈረንሳ እተላእከ ኢዩ ብማለት ጥጋ ዕዳጋ ከም ዝኾነረ፣ እንተኾነ ግን ንደጃዝማች ንጉሳ ዝኸውን መሳርያ ውግእ ጸዲነን ካብ ከባቢ ወደብ አዳሊስ ፍንትት ኢለን "አራግፍ" ዚብል ትእዛዝ እናተጸበዮ ከለዮ።

ደጃዝማች ንጉሳ ጸረ ሃጺይ ቴድሮስ እናተሞገኤ ስለ ዝሞተ፣ ሃጺይ ቴድሮስ "ጸላእዮ አገው ንጉሳ ኢዩ ነይሩ። ንሱ ከኣ ሞይቲ ኢዩ እሞ ጸላእቲ የብለይን። ሰለህ እቲ ብረት እየድልዮንን ኢዩ" ኢሉም ስለ ዝጸገገም እተን መሪኸብ ብጸ-ዕናተን ንሃገረ ፈረንሳ ከም እተመሳሳ የረጋግጽ። ሸኢካ በዚ ኢጋጣሚታትዚ ሓይሊ ፈረንሳውያን ናብ መርሳታት

አዲሲን ዲሲን አትዩ መሬት ኤርትራ ከረግጽ እንተ ዘይከለል፣ አባ ጁሳፕ ሳፕቶ ግን ምስ አባ ጁ ኮቢሊ እንተባህሉ ፈረንሳይ ፈላሲ አባል ማሕበር ሚሰዩን ላ ዛሬስት እናተሓጋዝ ናብ መሬት ኤርትራ ከኢትዮ ገበያሌ እተፈላለዩ ብልሓት የጽንዕ ነበረ።

ቡረ ሓደ ወገን ከአ መንግስቲ እንግሊዝ ሃጺይ ቴድርስ ምስ መንግስቲ ፈረንሳይ ስምምዕ ዝበሩ መሰልም፣ ብውድርር ቦታ ንምሓዝ ከቕድመ-የድልዮም ቦታ ብረግንያዊት ንግዳዊት ማሕበር ምብራቓዊ ህንዲ (BRITISH EAST INDIA COMPANY) እተባህለት አቢሉም ብመርኮብ ሰራዊት ሰዲዶም።

1. ንመርሳ ህይለ
2. ንመርሳ ዲሲ

እተባህለ ክልተ ነኣሹቲ ወደባት ኤርትራ ከኢሁ ፈተኑ። እንተኾነ ግን አብ'ቲ ከባቢ ዝበሩ ደቀባት ኤርትራውያን ጸኒያም ስለ እተኸበሉም ፈተንኦም ኣይተገደቡን። ከምኡውን ቆንስል ሃገረ ፈረንሳይ ካብ ወደብ አዳሊሲ ንሃገሩ ምስ ተመልሲ ምስ ማሕበር ካምቦኒ እተባህለት ፈረንሳይት ትካል ተማኸሩ ካብ ደቀባት ዕዲ እተባህለት ቁሽት ብ2000 ቅርጺ ባጠራ ገዚኦም ከብቅዑ፣ ነታ አብ ዕዲ ዝገዝእዮ መሬት ከረግጹ ምስ መጽሓ፣ እቲ ዝሸጉሉም ጭቃ ዓዲ ስለ ዝጠፍኡ፣ እቲ ቕያሩ ከአ ስለ ዝአበዮም ማሕበር ካምቦኒ ከይሰለመም ንድሕሪት ተመልሱ።

ብዘይካዚ በልጅካውያን እውን ናብ ግግም ቀይሕ ባሕሪ መጸኢም አብ ጥቃ ወደብ ባጽዕ እትርከብ ኣምፋሉ እተባህለት ደሴት አዕራርም ወደብ ንምርካብ ይጽዕሩ ከምዝበሩ ጽሑፋት ይሕብሩ።

ታሪኽ ከሰላ

ብጥንቲ ዘመን ከሰን ጉረባብቲ ገበኛ ሃገራት፣ ንንስድሕደን ዝፈሊ ሕንጻጽ ዶብ እኳ እንተ ዘይነበረን፣ ከሰን ከባቢን ግን ክፍሊ አካል ኤርትራ ከም ዝነበረ ኤርትራውያን ጥራይ ዘይኮነስ ዓበይቲ ሽግግራታት ሱዳን እውን ዚእምንሉን ዘምስከርዎን ኣዩ።

ብካልኣይ መልካዓ-ታሪኽ ከርኢ ከሉ ከአ ንጉስ ግራኝ መሓመድ ብከሰላ አቢሉ ንወደብ ሰዋኪን ከመላለስ ከሉ፣ ሓደ መሓመድ መኸታር እተባህለ ኤርትራዊ ሹም ኣሕዋት አብ ከሰላ ኮይኑ ብኸብሪ ከም እተቐበሉ ብጸሓፍቲ ታሪኽ ተዘኪሩ ኣሉ። ከምኡውን ካልእ ከም ጭብጢ መረጋገጺ ኪኸውን ዚኸእል፣ ካብ ከተማ ከሰላ አስታት 40 ኪ.ሜ ርሕቕ ኢላ አብ እትርከብ ከተማ ኣርማ ከሳዕ 1964 ዓ.ም ዶብ ሓበቓ ዚብል ጽሑፍ ምንባሩ ኣዩ።

እንተኾነ ግን እንግሊዛውያን አብ አስታት 1880 ዓ.ም ንሃገረ ሱዳን ብሓይሊ ወተሃረር ምስ ተቐጸጸርዮ፣ ድሕሪ ቅሩብ ዓመታት ጀነራል ቻርለስ ጆርጅ ጎርደን ወይውን ጎርደን ፓሽ ዝባሃል ዝነበረ እንግሊዛዊ ንሃገረ ሱዳን ከመሓደር ብመንግስቲ ዓባይ ብረግንያ ተሸይሙ መጽኢ።

አብዚ እጥናትዚ መንግስቲ ኢጣልያን መንግስቲ እንግሊዝን ፖለቲካዊ ውዲት ጊርም ሰራዊት ኢጣልያ ብዘይ ተወዳዳሪ ከሕዝም ተሰማምዑ። ብ5 ዮካቲት 1885 ሰራዊት ኢጣልያ ንባጽዕ ሓዛ። ተጸሊውን ንከበሳ ኤርትራ ደይቡ ባንዲርኡ ከምብልብል ከኢሉ። አብ መወዳእታ ከአ ካብ አሰመራ ጀሚሩ ከሳዕ ተሰነይ ዚበጽሕ መንገዲ ባቡር ከሰርሕ ውጥን ጎሩ ጀመረ። እንግሊዝ ከአ ከም ሓገዝ ካብ ከሰላ ንተሰነይ ዘብጽሕ መንገዲ ባቡር ከሰርሕ ተወሰነ። ከነታት ከሰላ ከምዚ ኢሉ ከሉ ከአ አባላት ሓድነት መንግስታት ኣፍሪቃ

ብ1964 ዓ.ም አብ ዝገበርዎ ጉባኤ “ደባት ሃገራት ኣፍሪቃ ቡቲ ባዕዳውያን ዝእኑ ዝሓንጸጹ ግዝኣታዊ ደረት ይኸኑላና” ብማለት ስለ ዝወሰኑ ከሰላ ከምኡ ኢላ ብወግዲ ከይተዘርባላ ተረፋ ኣላ።

ጀነራል ቻርለስ ጆርጅ ጎርደን ጉዳይ ከሰላ ፈጸሙ ቅሩብ መዓልታት ምስ ገበረ አብ ከተማ መደኒ ከሉ ሱዳናውያን ቀተልዎ። ጎርዳን ፓሻ ኣዝዩ ተባዕ ኣዩ ዝነበረ። ትብዓቱ ንምምሰኻር ዳርደን እቲ ኣምበሳን ተባሂሉ ብሳን ይፍለጥ ነበረ።

እታ ካብ ከሰድ እተቐርጹት ርሳሊ ጀነራል ጎርደን ንሕልቕም ከረከባዮ ከሎ።

ጆራል ሮርት ኖፔር

Il capitano Gustavo Fara, vincitore della « Prima Agordat » del 1890.

ካፒታን ጉሳታቭ ጆግሪ ኢጣልያዊ አግላላሪ መታሕትቤ

እንግሊዛዊ ጆራል ቻርለስ ጆርጅ ጎርደን (ጎርደን ፓቫ) ናይታ ግዝእት ወህደት እንግሊዝ ምስሪ ዝበረት ሱዳን አግላላሪ ዝነበረ ቦቲ እብ መንጎ እንግሊዝን ኢጣልያን ዝነበረ ግዝእታዊ ፖለቲካዊ ውዲት መሰረት ንእውራጃ ከሰላ ካብ ኤርትራ ቆሪዶ ምስ ሱዳን ኪሕውላ ላዕልን ታሕትን ዚብል ዝነበረ፣ ቦቲ ሓደ ወገን ከላ ካፒታን ጉሳታቭ እተባህለ ኢጣልያዊ፣ ብሰም ግዝእት መንግስቲ ኢጣልያ፣ እብ ከተማ አቑርደት መንበሪ ምምሕዳራዊ-ግዝአቲ ሰሪዑ ንምልእቲ መታሕት ኤርትራ ክሰጥ ከሰላ ዘመሓደር ዝነበረ ኢዩ። (በእሉ ተመልከቲ)

ብደቂ ቤሉል እተቐተሉ ኢጣልያውያን

መንግስቲ ኢጣልያ ብወተሃደራዊ ጸዕርን ፖለቲካዊ ብልሓትን ተደጊፉ እብ መሬት ኤርትራ ጥቓ ከተማ ዓለብ መርገጽ እግሩ እትኸኖ ንእሽቶ መሬት ምስ ረኸቡ፣ ብብቑሩ ብባሕርን ብምድርን ከገሩፍሕ ጀመረ።

ቀጺሉ ከላ ካብ ኤርትራን ባሕሪ ኤርትራን ክንደይ ዝእከል እተትን መኸሰባዊ ጥቕምን ኪረክብ ከም ዚኸእል ብንጹር ንምግባር ብዛዕባ ሃብቲ ማዕድንን ሕርሻን ካልእን ጥም ዘለዎም ምሁራን ብስቲር ለእኸ። እቶም ብመንግስቲ ኢጣልያ እተላእኩ ፈላግቲ ሰብ ጥም ከላ፣ እብ ኤርትራ፣

1. ደረቕ ወርቂ ከም ዝርከብ
2. ፈላሲ ጸሊም ወርቂ (ጎዳዲ) እውን ከም ዚህሉ
3. እብ ቁሽት ቤሉል ዓቢ ወደብ ኪሰራሕ ከም ዝከእል
4. እብ ባሕሪ ኤርትራ ቁጽሪ ዘይብሉም ዓይነት ዓላ ከም ዘለውን፣ እቶም ዝበለጹ ዓይነት ዓላውን እብኡ ከም ዘለዉ ብምግባር ጸብጸቦም እብ ርእሲ ምቕራቦም፣ መርመራኦም ይቕጽሉ ከም ዝነበሩን ዘርዘርም ንመንግስቶም አፍሰጡ።

እንተኸኸነ ግን ጁሉ-ቲ ማርያ ጁሰፕ እብ መጽሓፍ ብጸብጸብ ከም ዝገለጸ፣ ብ25 ግንቦት 1881 ዓ.ም ብሙሉኦም ብደቀባት ቤሉል ተቐተሉ።

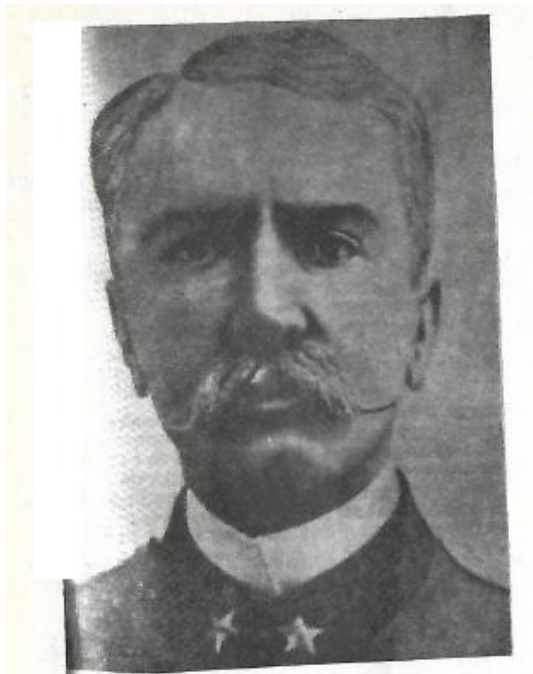

ካብቶም ብደቂ ቤሉል እተቐተሉ ፈላግት ተመራመርቲ ደቂ ኢጣልያ

ዚገከሩ ታሪካዊ ዕለታት

- 16 ሐዳር 1869 አባ ጁሰፕ ሳፒቶ አብ መሬት ኤርትራ ምስ ሸኽ ሓሰንን ሰልጣን ኢብራሂም ተራሽበ።
- 17 ሐዳር 1869 አባ ጁሰፕ ሳፒቶ ብዛዕባ መሬት ምስ ሰልጣን ኢብራሂም ዝርርብ ጀመረ
- 13 መጋቢት 1870 ሳፒቶ ብዛዕባ 40 ደሴታትን መሬትን ኤርትራ ምስ ደቂ ዓዲ ተዘራሪቡ ውዑል ፈጸመ
- 14 መጋቢት 1870 24 ጥርመ-ዝ አስቲ እተባህለ ነቢት ተሸፊቲ ፈንጠዚያ ተገብረ።
- 15 መጋቢት 1870 21 መድፍዕ ተተኮሰ፣ ባንዲራ ኢጣልያውን ተሰቐለት
- 16 መጋቢት 1870 (PROPERJETA RUBATTINO) ዚብል ሰሌዳ ተተሸለ
- ወርሒ ታሕሳስ 1871 25 ተማራመቲ ጣልያን ከባቢ ዓሰብ መጽኢ
- 10 ሰኔ 1875 ማርኮ ጂሎቴ ጸብጸቡ ሓይ ንግግር ኢጣልያ ከደ
- 25 ግንቦት 1881 እቶም 25 ተመራመርቲ ምሁራት ደቂ ኢጣልያ ብደቂ ቤሉል ተቐትሉ

- 2 ሓምሌ 1882 ከባንያ ሩባቲኖ ኑቲ መሬት ኤርትራ ንመንግስቲ ኢጣልያ አረከበ
- 3 ሓምሌ 1882 ማርኮ ጂሎቴ ንመሬትን ደሴታትን ከግንባሮ ብመንግስቲ ጣልያን ብመግዲ ተሾመ
- ብ1884 መንግስቲ ጣልያን ንመሰርሕ ወደብ በይሉል ካብ ባጀቱ 20,000,000 ሊረ መደበ
- 5 የካቲት 1885 ወደብ ባጽዕ ብሰራዊት ኢጣልያ ተታሕዘት
- 19 ጥሪ 1887 ውግእ አብ ተደጓሊ ተኻየደ
- 17 የካቲት 1887 ደጋ ኤርትራ ንምሓዝ ገሰገሰ
- ወርሒ ሐዳር 1889 ዕዮ መንግዲ ባቡር አሰመራ ባጽዕ ተጀመረ
- 2 ሰኔ 1889 ከረን ብጣልያን ተታሕዘት
- 3 ኑሳ 1889 ጀነራል ጋልያኖ አሰመራ ተቆጻጸረ
- 1 ጥሪ 1890 ኤርትራ ከም ግዝአት ጣልያን ብአዋጅ ተነግረ
- 1 የካቲት 1890 ጀነራል አንቶኒዮ ባልዲሲራ አማሓዳሪ ኤርትራ ኮነ
- 1 ጥሪ 1890 ባጀት ኤርትራ 13,000,000 ሊረ ከሽውን ተመደበ

መጀር ጀነራል አንቶኒዮ ባልዲሲራ ቀዳማይ ኢጣልያዊ ወተሃደራዊ አመሓዳሪ አብ ኤርትራ

- 1 ግንቦት 1890 ውዕል ውጫሌ ረቂቹ ተፈረመ
- 26 ጥቅምቲ 1890 ንገሰ ምኒሊክ ሲኛር ተዳረን ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ሓንጸዱ
- 1 የካቲት 1891 ራእሲ በራሽ ወዲ ከገቲባ ሸኽት ብመንግስቲ ኢጣልያ ምስሌነ ሓማሴን ተሾመ
- ብወርሒ ጥሪ 1893 መሬት ኤርትራ መሬት ዶሚንያል ተባሂሉ ብአዋጅ ተወርሰ
- ብ14 የካቲት 1894 ውዑል ውጫሌ ፈረሰ
- ብወርሒ ጥቅምቲ ግን እቲ ዝፈረሰ ውዑል ውጫሌ አብ አዲስ አበባ ተኣረመ እንደገና ተፈረመ።
- 1904 ፋብሪካ ጨው ባጽዕ ተጀመረ
- 1911 አሸካቶ ማንቶታ እተባህለ ኢጣልያዊ ንመጀመርያ ጊዜ አብ ኤርትራ ናብ ሰሜናዊ ባሕሪ ማለት ፋንና ዲሳቡር አብ ዝበሃል ቦታ ቡን ተሸሰ
- 1914 አብ ኤርትራ ቡን ከፈሪ ከም ዝሸለል መንግስቲ ጣልያን አወጀ
- ጥቅምቲ 1925 መንግዲ ባጽዕ ደቀምሓረ ብመሪሕነት ኢንጅነር ጀነራል ዲጎል ተሰርሑ። ኢንጅነር ጀነራል ዲጎል ነቲ መንግዲ ምስ ፈጸሞ ሞተ። እቲ አብ ጥቅም ባጽዕ ዘሎ ዓቢ ድንድል ስለ ዝሰርሑ ከአ እቲ ዓቢ ድንድል "ቡንቶ ዲጎል" ተባሂሉ ብሰሙ ተጸውዑ።
- መጋቢት 1937 ተለፈሪካ አሰመራ ባጽዕ ስርሑ ጀመረ።

ናብ ዳጃዝማች ባህታ ሓጎስ ካብ መንግስቲ ኢጣልያ እተመሓላለፈ ትእዛዝ

“ይድረስ ናብ ዝሸበረ ደጊዮት ባህታ ሓጎስ ምክትል ምስሌን ኮተማ ሰነይትን ከባቢኣን (ምክትል እማሓዳሪ)

ብመጀመርያ ደሓን ኪትህሉ እምነ። ቀጸል ከኣ ካብ ተም ብልዕሊይን ብልዕሊኻን ዘለዉ ሰብ-ሰልጣን መንግስትና (መንግስቲ ኢጣልያ) ሓድሽ ትእዛዝ ከበሰረካ እፈቲ።

እስዲባ ከኣ እቲ ጉዳይ ካባና ሓሊፉ ናብ ካልእ ኪመሓላለፍ ዘይክእል ሰለ ዝሸነፍ ከሉ ገዲፍካ ክትግደሰላ ሓደራ እብላካ። ተሞሪቡና ዘሎ ቆጸራ ኣዘዩ እተወሰነ ጊዜ ኢዩ።

ቀንዲ ትእዛዞታቲ መልእኽቲ፡

ቀዳማይ ካብ ሓደ ሰድራ ቤት ደቀባት ኢርትራ ሓደ ወድን ሓንቲ ዓልን መሪጽኩም፣ ካብ 50 ዘይውሕዱ ኣባጽሕ ካብ ኣውራጃኻ ጥራይ ኮተቐርቡ ትእዛዝ ተመሓላለፉ ኣለው። ካልኣይ እቶም ዚምረጹ መንገሳዮት ደቀባት ኮይኖም ካብ ነፍሲ ወሰኖ ሰድራ ቤት እቲ ባሽሪ ወዲ ከምኡ እውን እታ ባሽሪ ዓል እንተቐነ ይምረጽ።

ሳልላይ መንግስቲ ኢጣልያ እውን ብወገኑ ብፍቕዲ ከንዲቶም ንብሽትኩም እተምጽእኩም መንገሳዮት ደቂ ሃገር ኢጣልያ ከም ዘቐርብ ተሃገራና ኣለው። ሰለዚ ምስቶም ኣብ ኣብ ግዝኣትና (ኤርትራ) ዘለዉ ገባር ተማኸርካ ነቲ ትእዛዝ ኣብ ውሽጢ ሓደ ወርሒ ከተፈጸም ሓደራ እብላካ።

ካብ ተለንተ ሳንጉኑቲ ጀቫኒ ኣማሓዳሪ ሰነይትን ከባቢኣን ዕለት 20 ሰኔ 1894 ዓ.ም. ትእዛዝኩ ብጀንቋ ትግርኛ ዝጸሓፈ ብሓታ ገብረእግዚአብሔር ጊላይ

ወጥሪ ደጃዝማች ባህታ

ደጃዝማች ባህታ ነቲ ካብ መንግስቲ ኢጣልያ እተመሓላለፈሉም ትእዛዝ ገህዘቢ ከይሃገርዎ ጸኒሓም ከብቐው። ቀጸሉም ግን ካብ ትልጎቲ ሳንጉኑቲ ካልኣይ ቆጸራ ሓቲቶም ወሰዱ።

ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ሓሳብን ዓህን ተሓጥዊሱ ብርቱዕ ጸቕጢ ፈጠራሉም፣ ምብላዕ ምስታይ ሰኢኖም ብወጥሪ ተሳቐዩ።

ኣብዚ ኢጋጣሚ ክፉእ ጊዜ ዘበዓሉ ቤቶም ወይዘሮ ንግሳ ኣብ ገጽ ደጃዝማች ባህታ ዝርኢ ዝሸበረ ሓበራታ ዓህን ዓ ቕሊ ጽብትን ተግዚበን ትዕግስተን ወድኣ እም “ሉምስ ካብቲ ናትኩም ንዓይ ከበዱኒ። መሪሩኒ ኣውን ኣለው። ሰለምንታይ ጸገምኩም ዘይተካፍሉኒ። ነቲ ጸገም ሓበርና ብኢሂን ሚሂን ምፈታሕናዮ” በልኦም።

ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ከኣ “እቲ ጸገም ካባይ ዘይሓልፍ ኢዩ ኢላ እዩ። ንባይነይ ተሸኪመዮ ዘለኹ። እንታይ ገበረት ኢለኪ ኢዩ እምበር፣

ሓሳብይ ሓሳብኪ ጸገመይ ጸገምኪ

ከም ዝሸነ እፈልጥ ኢዩ። ካብ ደልሸዮ ግን ሕራይ እነግረኪ። ከምዚ እን ብክእለት ተሸኪመ ጸረዮ ዘለኹ ከትክእልዮ ሓይሊ ይሃብኪ።

እምበኣር ናብዚ ኩሉ ሓሳብ ኣውሲቑኒ ዘለው ምክንያት፣ መንግስቲ ጣልያን ካብ ሓደ ሰድራ ቤት ዓል ይኹን ወዲ

ባሽሪ ዘበለ ንመንግስቲ ኢጣልያ ኢሉ ትእዛዝ ኣማሓላለፍና ኣለው።

እቲ ኣውራ ዘሕዝን ከኣ ናይ ወዲ ተባዕታይሲ ከምኡሙ፣ ከም እጥናዊ ጸገም ተራእዮ ሸለል ኪብሃል ምተሻለለ። እቲ ኣዝዩ ዘሕዝንን ዘይክኣልንሲ ናይተን ደቂ ኣንስትዮ ኢዩ” በለውን።

ንሰን ከኣ “እዝስ ከበድ ጸገም ኣይኮነን። በዓል ዓል እከለ ጎራዙ ኣለዎ። ንዕኡን ትህብወን” በልኦም። ደጃዝማች ባህታ ከኣ “ዓልናስ ንርዕ ዓል ኣላ እንደ” ብማለት እናሰተንተኑ መለሱሉን።

ንሰን ግን ንኣፍልበን ብከልተ ኣደን እናሃረማ “እታ ዓለይ” ብማለት ለምበዳ። ንሶም ከኣ “እተን ካልኣት ኣዲታትሲ ዘይ ከምዚ ናትኪ ኣዩ ዚሰምዐን” በልዎን።

እቲ ምስ በዓልቲ ቤቶም ወይዘሮ ንግሳ ዝጀመርዎ በዚ ምስ ተዓጽወ እቲ ቆጸራኦም ከኣ እናቐረበ ምስ ከደን፣

1. ምስ ሓምድ ደጃዝማች ሰንጋል ሓጎስ
2. ዓርባም ባሻይ ተስፋይ (መራሕ) ባንዳ ብጨርቁ ዝሸቡ ሓቢሮም ብዕለት 15 ታሕሳስ 1894 ናብ እንዳ ተለንተ ሳንጉኑቲ ከዳ።

ተለንተ ሳንጉኑቲ ግን ብፍሕሹው ገጽ ብሸብሪ ተቐብሉ ዝበላዕን ዝስተን ቀረበሉም። ኣብ መንገዚ ደጃዝማች ባህታ ኣዘንጊዮም ንተለንተ ሳንጉኑቲ ሓምድ ተቐላሰም። ናብ መሪት ኣውሲቑም ኣብ ከብዱ ብብርኮም ረገጸም ከልተ እእዳዉ ኣጽኒዮም ኣሰርዎ። “ኣጃዲ ደሓይሽ” ምስ በልዎ ከኣ። ሳንጉኑቲ ከኣ “ባቢን ባህታ ኮመ ቨይ” በለው። ትርጉሙ ከኣ ሕራይ ባህታ ከም ደሓይካ ማለት ኢዩ። እስዲባም ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ እቲ ፈረንጂ ዓይኑ ከፊቱ ንሰማይ እናጠመተ ኢዱን እግሩን ኣሰርዎ። ሽዑ ነበረ

ተለንተ ሳንጉኑቲ “ሰማዕ ባህታ መንግስቲ ኢጣልያ ሓንቲ ካብተን ኣብ ዓለም ኣዝዮን እተፈልግ ሃገራት ኢዩ። ካልኣ እንተ ተረፈሰ ፈጣሪ እውን ከይቀጽዓካ” ዝበለው።

ንሶም ግን ከይጃጀው “ሃገሪይ እውን ካብተን ቀዳሞት እተፈልግ ሃገራት ኢዩ” ኢሉም መለሰሉ። ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ምስ ሓምድ ደጃዝማች ሰንጋል ሓጎስን ምስ ባሻይ ተስፋይ እተባህሉ ብጸዮምን ኮይኖም ኢዮም ንተለንተ ሳንጉኑቲ ሓቢሮም ካብታ ተኣሲሩላ ዝሸበረ ክፍሊ ናብታ ካልኣይቲ ክፍሊ ወሰድም። ከም እሱር ዝጸደውም። ከምኡውን ነቶም ሰራሕተኛታት ኣሰርዎም።

ብድሕሪዚ ብሓታ ገብረእግዚአብሔር ጊላይ እተባህሉ ናይ ተለንተ ሳንጉኑቲ ኣሰተርጓሚ ዝሸቡ ማእሰርቲ ሓላቕኦም ምስ ሰምዑ ብቐልጠፍ መጸኢም ንደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ነቲ ምስ ተለንተ ሳንጉኑቲ ተፈጠሩ ዝሸበረ ዘይምርድዓእ ብዕርቂ ኪዓርፍ፣ ተለንተ ሳንጉኑቲ ከኣ ኪፍታሕ ለመንምም። ደጃዝማች ባህታ ግን ኣበይምም፣ በዚ ምክንያትኪ ከኣ ኣቶ ገብረእግዚአብሔር ጊላይ ታዕታዕ ፈጠሩ።

እቶም ሓለውቲ ማለት ዘበዓኛታት ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ከኣ ኣብ ደገ ኮይኖም ይጸናተውምም ነበሩ። ማዕጸ ከፊቶም ብምእታው ንኣቶ ገብረእግዚአብሔር ጊላይ ኣሰርዎም። ኣቶ ገብረእግዚአብሔር ግን ካብቲ ዝሸበረ ምድር ኣይዘሓሉን ኣይተገብሱን። ብድሕሪዚ ደጃዝማች ባህታ “ሰማዕ ንሸቫ ምላና ሕበር፣ ምላና ክትሓብር ፍቓድካ እንተ ዘይኮይኑ ግን ኣብ ማእከልና ኣቲሻ ኣይተገብርግሪና። ንኣና በዚ ጀሚርናዮ ዘለና ንዘሰብሰብ ጣጣ ባዕልና ንኣልፎ። ባዕልናውን ንሸክለው። ንሸቫ ግን ዕመርቲ ኣይ ኣብ ኣሰመራ ኣላትካ። ካብዘን ናተይ ኣባቕል ሓንቲ ወሲኾካ ገዝብ ንኣደጃኻ ስደዳላ። ብድሕሪኡ ግን ኣነን ንሸቫን ዕድሚና ምሉእ ሓበርና ነሕልፎ። ብማለት ኣማኸርዎም። ከመይሲ ኣቶ ገብረእግዚአብሔር ጊላይ ምሁር ስለ ዝነበሩ ብደጃዝማች

ባህታ ሓጎስ ፍትው ኢዮም ነይሮም። አቶ ገብረእግዚአብሔር ጊላይ ግን “እነ ንትላንቲ ሳንጎንቲ ከይፈታሕኩሙም ካብዚ ኣይወጽእን ኢዮ” ብማለት ጸንዑ። ደጃዝማች ባህታ ከኣ “ንሱስ ኣይፍታሕን ኢዮ። ኣይትሕሰቡ።” በልዎም።

አቶ ገብረእግዚአብሔር ጊላይ ቀጺሉም “እነ ካብኡ ኣይፍሉን ኢዮ። እንተ ደሸኹም ብሓንሰእ እሰና። እንተ ቀተልኩሙም ከኣ ባዕላይ ክቐብሮ ኢዮ።” በልዎም። ደጃዝማች ባህታ ከኣ “ንንፍሰኻ ከም ሓጺን ተጽንዓ ኣለኻ። እምበኣር ተኣሰር” ኢሉም ኣሰርዎም።

ንጽባሒቱ ንግሆ መጻእም ከኣ “እሂ ገብረእግዚአብሔር ካብ ናይ ትማሊ ተኣሪምካዶ? ምሳኛ ዶ ትሓብር ኢኻ?” በልዎም። አቶ ገብረእግዚአብሔር ግን ካብ ናይ ትማሊ እተፈለየ ሓሳብ የብላይን” ኢሉም ጸንዑ። ሽዑን-ሽዑን ከኣ ንተለንተ ሳንጎንቲን ገብረእግዚአብሔርን ብሓንሰእ ኣሰርዎ ነቲ ኣብ ሰንይቲ ዝነበረ ስልክን ቴሌግራምን ብጣጠሎም በተሸም። ኣብዚ ኣጋጣሚ እዋንዚ እቲ ናይ ኢጣልያ ወኪላ ላዕላዊይ ኣዛዚ በዓል ስልጣን ዝነበረ ጀነራል ባልዲሲራ፡

- ሀ. እቲ ምስ ሰንይቲ ወራሽብ ስልኪ ከም እተጀርጸ
- ለ. እቲ ናይ ተሌግራም መሪሻብ ወን ከም እተብተከ
- ሐ. ደጃዝማች ባህታውን ንተለንተ ሳንጎንቲ ምስ ብጽቱ ከም ዝእሰሩዎ ፈልጠ።

ስለዚ ድማ ንካፒታኖ ካስቲላዚ እተባህሉ መኮነን ሰራዊት መሪሖ ብቐልጠፍ ንሰንይቲ ከሽይድ ኣዘዘ። ካፒታኖ ካስቲላዚ ድማ ኣብ ማዕረባ ትብሃል ዓባይ ኤርትራዊት ዓ ጂ ምስ በጽሑ ኣዕረፈ። ኣብዚ ከይነ ተወሳኺ ሰራዊት ኪሰቦ ሓቲቲሲ እናተጸበየ ከሉ ንደጃዝማች ባህታ ክተዓ ሻቸ፡ “ንተለንተ ሳንጎንቲን ብጽቱን ፈቲሕኩም እንተ ድኣ ናናና ሰዲድኩምም ክንተዓረቕ ንክእል ኢና።” ዚብል መልእኽቲ ሰደደሉም። ደጃዝማች ባህታ ግን “ከዝገግናና

ደሊዩ ኢዩ እምበር በይኑ ዚውድኦ ኣይኮነን” ድኣ በሉ እምበር ኣይተሃመሱን።

ሽዑን-ሽዑን ካፒታኖ ካስቲላዚ እቲ ዝጸበየ ዝነበረ ሰራዊት ውግእ ኣርኪቡ ተጸምበሮ። ቀልጢፉ ድማ ተባገሰ ኣህቲ ንሰንይቲ ኣቢሉ ዝሰገሰ። ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ብወገኖም ሓይሊ ሰራዊታት ኢጣልያ ንሰንይቲ ኣቢሉ ይግስግስ ከም ዝነበረ ፈልጦ እሞ ነቶም እሱራት ተለንቲ ሳንጎንቲን ብጽቱን፣ ብሓላፍነት ባሻይ ተሰፋጣርያም እናተኣዘዙ ንትግራይ ሰደድዎም። ኣብዚ ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ንእምባዩ እተባህሉ ቀረባ ዘመድ ሃጺይ ዮሃንስ ዝቐተሉ ክክሱም ምስ ራእሲ መንገሻ ያኢ ተመሻጠሮምሲ ንትግራይ ምእማኛም ዓቢ ግርህነትን ዘይምፍላጥን ኢዩ ዘረድእ።

እንተኾነ በዓል ባሻይ ተሰፋጣርያም ምስቶም እሱራቶም ከም እተኣዘዙም ንትግራይ ክንዲ ዝሸዱሲ ኣብ ፍርቲ መንግዲ ምስ በጽሑ ከዲያም ምስ ሓይሊ ሰራዊት ኢጣልያ ተጸምበሮም ዚብል ዜና ምስ በጽሑዎ፣

“በሉስኪ ንማይ ሰራውን ሰንጭርታት ንማግም ደቡባዊ ምብራቕ ሓላይን ንመን ንግበን” እናበሉ ኣብ ምዕራባዊ መተተን እተባህሉ ስቲር ዚበልዎ ቦታ ዓራዶም ተጸበዩ።

ኮንታት ከምዚ ከሉ ማጅር ቶዚሊ እተባህሉ ምስ ምሉእ ዕዋቅን ሰራዊትን ብ18 ታሕሳስ 1894 ዓ.ም ሰንይቲ በጽሑ። ካብ ሰንይቲ ተባገሱ ከኣ ንሓላይ ኣቢሉ ዝሰገሰ። ቅድሚ ምብጋቡ ግን “ብረቱ ኣርኪቡ ኢዱ ንዝሃዕ ጸሓኢ በናዲ ምሕረት ክንገብረሉ ኢና። ኢድኩም ሃቡ” ዚብል ኣዋጅ ንዝህበ ኣንገረ። ንደጃዝማች ባህታ እውን “ንዑ እተወ። ንተዓረቕ” ዚብል መልእኽቲ ሰደደሉም፤ ደጃዝማች

ባህታ ነዚ ሰሚያም “በሉስኪ ከዱ ተዛራረቡ” ኢሉም ብምእዛዝ ተዛራረቡን መደርትን ሰባት መሪጸም ሰደዱሉ። ማጅር ቶዚሊ ግን መምጺኢኦም ከይሓተተ ተቐቢሉ ነቶም ወኪላት ደጃዝማች ባህታ ተቐቢሉ ኣሰርዎ። ደጃዝማች ባህታ ነዚ ጥልመትዚ ምስ ፈለጡ ብኡን-ብኡን ውግኢ ጀመሩ።

ብላት ገብረእግዚአብሔር ጊላይ እዚ ኮሱ ዚፍጸም ዘሉ ከም ዚሸገውን ስለ ዝፈለጡ ኢዮም ምስ ደጃዝማች ባህታ ዘይሓበሩ ይብሉ ኢትዮጵያዊ ጸሓፊ ታሪኽ ተሽላጻድቅ መኸርያ።

እንተኾነ ግን ብዙሓት ሰዓብቶም ፋሕብትን በሉ እተሞህሮም ሓላፍነት ረሲዮም እተነበረሉም እምነት ኣፍሪሶም፤ ብስቲር ብልሓት መሊቑም፤ ጠጠንጠኖምም ንድሕሪት ሃዲሞም ተመልሱ።

ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ እዚ ምስ ፈለጡ፡ ነቶም ዝጠለሙም ህዝቢ እናረገሙ፣ ነታ ሓዘመ-ዋ ዝነበሩ ጽንዕ ቲ ዕርዲ ንጸሓኢ ገዲሮም ናብቲ ጎልጎል ሓላይ ዝበሃል ጸጣሕ ሜዳ ኣቢሉም ኣዘሰቑ። በቲ ሓደ ወገን ብማጅር ቶዚሊ ዚምራሕ ሓይሊ ጸሓኢን በቲ ካልእ ወገን ከኣ ብካፒታኖ ካስቲላዚ ዚምራሕ ክፍለ ሰራዊትን ከኣ ቐሻበቡ።

ካብቲ ማጅር ቶዚሊ ዝነበሮ ወገን ብእተተኮሰት ትርጉ ተወጊእም ከኣ ብ19 ታሕሳስ 1894 ዓ.ም ኣብ ኣስታት ሰዓ ት 11 ቅ. ቀትሪ ሞቲላ። እታ ዝሞቲላ ቦታ ከኣ ክሳዕ ለይቲ ሎሚ ቀፊር ባህታ ተባሂላ ትጽባዕ ኣላ።

አቶ ገብረእግዚአብሔር ጊላይ ደሓር ብላታ ገብረእግዚአብሔር ጊላይ እተባህሉ በዓል ጸዕፊ-ክርስትያን ኪኾኑ ክለዉ ካብ ቤት ማእሰርቲ ብጥበብ ዝሃደሙ ደራሰን ጋዜጠኛን ዝነበሩ ሓርበኛ ኤርትራዊ ኢዮም።

ድሕሪ ሞት ደጃዝማች ባህታ ዝሰዓበ

ብድሕሪዚ ማጅር ቶዚሊ ዓወት ተጓፍጹ ስለ ዝነበረ ምርግጋእ ኪፍጠር ደለየ እሞ ብሓይልን ብካልእ ሰላማዊ ፍታሕን ከረጽሞ ተሞራረን ኣሞራረን። “ሬላ ባህታ ግን ከይቐበር፡ ኣብ ዘለዎ በሰቢሶ ይደርቡ” ኢሉ ኣዘዘ። እንተኾነ ግን እቶ ሰጅር ወዲ ባሕር ዝበሃሉ በዓል ድግሳ እውን ዓ ርኮም ንደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ነበሩም ብለይቲ መጻእም ንኣስከሬን ጎይትእም ብቆራጽ ትብዓት ተበሩ።

ማጅር ቶዚሊ ሬላ ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ ከም እተቐበረ ሽዑን-ሽዑን ፈልጦ እሞ ነቲ ኣብ ሰንይቲን ኮበቢኣን ዝነበር ህዝቢ ኤርትራ ኣኪቡ፡

“ንባህታ ሓጎስ መን ኢዩ ቀበርዎ ነቲ ዝቐበረ ኣምጽእኦ ወይ ከኣ ኮሰኹም ቀበርቲ ኮኑ”

በሉም ብነድሪ። ኣብ መንጎኪ ኣይተ ሰጅር ወዲ ባሕር በዓል ድግሳ ብድድ ኢሉም

“ጎይታይ እነ ኢዩ ቀበረዮ ሬላ ጎይታይ ተደርብዩ መጻወት ኣራዊት ከሽወን እናረኢኹ ኣይተጻወርኩምን ምስ ጎይታይ በሊዕ ሰትዩ ኢዩ በዚ ምኽንያትዚ ኢዩ ቀበረዮ”

በሉም።
ተጸሎም ከኣ
“ጎይታይ
ምስ ጎይታይ ባህታ
ኣብ ጭንቁ ኮነ ኣብ ራህዋ
ሓቢርና እናበላዕና ሓቢርና እናደቀሰናን
ብፍቕርን ሕውነትን ኢና ዓቢና
ፍቕርና ካብ ሕውነት ጎልዕሊ ኢዩ ነይሩ

እቲ እሙን ብጸይካ ሞይቲ
ሬሰኡ ናብ ምድሪ ተጸጢሑ
እናረእኸም ከመይ ጊሪ እሓልፎ

ክቡር ጎይታይ ማጅር ቶዜሊ ንትእዛዝኻ ብምፍራሰይ ይቕረ
በለልይ። ካብታ ተጸጢሑላ ዝኾበረ ቦታ ከም ዕንጨይቲ
ሓጽር ጎትት እብ ፍርቂ ጎድኑ እኳ ዘይተእቲ ንማለቲ ኢየ
ብሓመድ ደሬነዮ። ግብእ ጉድጓድ እኳ እይገበርኩልኻ።
በልዎ።

እይተ ሰቛር ወዲ ባሕሮ እስሒባም "ክቡር ጎይታይ ማጅር
ቶዜሊ። እኑ ፍልይ ዝበለ ጠባይ ኢዩ ዘሰራ። ንመረድኢ
ናትካ ሬሳ እንተ ዘረከብኩዎን ምቐበርኩኻ እምበር
አይምገደፍኩኻን። ከምቲ ጎይታይ ባህታ ኣጎስ ብእምነት
ዘገልግልኩም። እንተ ፈቐድካልይ ንግዛ እውን ብእምነት
ከገልግልካ ኢየ" ወዘተ በልዎ። ኣስዕብ ኣቢሉም ከኣ

"ምስ ጎይታይ ባህታ ኣጎስ
ሚስ ጎጽጉጽ
ሮማ ቆሪጽ ኢዩ።
ሕጃውን ንሸኻ
ከምኡ እምነኒ
እንተ ጠሊመካ ክትርእየኒ"

ብማለት ኣረድእዎ። ሽዑ ማጅር ቶዜሊ ናብ ቶም ጸዓዱ
ብጸቲ ተሓሊኦ ኢሉ "ረእኸም ሰብ ከምዚ ኢዩ ዝገብር"
በለዎ። ናብ ሰቛር ወዲ ባሕሮ እናጠመተ ከኣ
"ንሸኻ ምቕባር ጥራይ ዘይኮነስ
መጎተ እውን ትኸእል ኢኻ"
በለ። ማጅር ቶዜሊ ኣብ መወጻእታ
"ብሓቂ ኣየት ኢኻ ሰለዚ ካብ ሉሚ መዓልቲ
ከንቲባ ኢልካ ኣለታኹ ንኅና ንመንግስቲ ጣልያን ከምኡ

ብእምነት ኣገልግልና። ካብቲ ክሰ ከኣ ናጻ ኢኻ።" ኢሉ
እፋኑም። ሰድኑ ቤት ሰቛር ወዲ ባሕሮ ግን ብፍላይ
አቦሉምን ኣኣእምን በዓልቲ ቤቶምን "ሀይወተሰ ከም ሸመ-
ቀቢጽናዮ ኢና። ሬሰኡ ክንቀብር ደኽን ይሀብና ይኾኑ"
እናበሉ ኢዮም ዝርገዙሕ ዝኾነው ዝኾነው እምበር ሰቛር ካብ
ሞት ድሒኑ ከንቲባ ኪብሃል ትጽቢት ኣይነበርዎን።
ታሓጓስ ምስ ኮነ ከኣ ኣይተ ሰቛር

"ኣቲም እንዳ ኣጎስ ናይ ቀደም ሰብ
ኣቲም እንዳ ባህታ ናይ ቀደም ሰብ
እንተ ኣለፈልኩም እሸበሸብ
እኑ ኣለቲኹ ምብኹም ዝዕሰብ"

ብማለት ንስድራ ደጃዝማኙ ባህታ ኣጎስ ኣውሎ በለሉም።
ደጃዝማኙ ባህታ ኣጎስ ምኽር ኣኣዋቓም ነጻጎም ምስ
መንግስቲ ጣልያን ተጸጊዮም ኢዮም ነይሮም። ደሓር ግን
መራት ምስ ጠለመት ከሉ ዝገብርዎ ዝኾነው ጌታታት ኣጣጥ
ሶም። ሓይ ሓው ንሓው ኪሀቦ ከኸእል ወዕለት-ውን ክቡር
ምዃኑ ተረድኦም። ሰለዚ፡

"ኣቲም ሰብ ዓሰመ ሰብ ዓሰመ
ጠለምናኩም ኔርና ልቢ ምስ ኣሰመ
ሉሚምበር ደለናኩም ዘመን ምስ ጠለመ

በለ። ደጃዝማኙ ባህታ ኣጎስ ደጃዝማኙ ሰንጋል ኣጎስ
እተባህሉ ሓውን ወ/ር ግምጃ እተባህሉ ሓውንን ዝበርዎም።
ኪፍክፍ ከለዉ ከኣ "እኑ ሓው ግምጃ" ይብሉ ነበሩ። በዓ
ልቲ ቤቶም ከኣ ወይዘር ንግሳ ይበሃላ። ንሶም ብ1816 ዓ.ም
ኣብ ሰንይቲ ተወልዱ። ኪሞቲ ከለዉ ወዲ 48 ዓመት
ብጸኡ ሰብእይ ነበሩ። ደጃዝማኙ ባህታ ኣጎስ ብኸሉ
ተግባራቶም ምስ ተግዕሱን ብዛዕባ እቶም ንኖሽራ ሰዲዶም
ዘእሰሩም ኤርትራውያን፣ ነቶም ቡቲ እዋንቲ ኣላፊ
ሓለዋ ኪኾኑ ተሸይሞም ዝኾነው ትልንቲ በላይ እተባህሉ
ብምስጢር ማሰ ጌርዎ።

ትልንቲ በላይ ኣንታ ትልንቲ በላይ
ንባጽዕይ ኣሰፈሩኻ ግምጃ ቀላይ
ናብ ናኸራይ ኣሰሩሐኻ ማእከል ቀላይ
ወሲዶሙልና እምበር 1500 ገባራይ
ቅተሎም እንተ በለኻስ እይትበለም ሕራይ ብማለት
ኣደራ በልዎም ብብርቲስ ጣዕሳ። ካብ ሰንይትን ከባቢኣን
ጥራይ 1500 ሰባት ንምእሳር ተሓባቢሮም እእሲሮም
ነይሮም ኢዩ ዘሰምዕ እቲ ግጥሞም።

**ንኤርትራ ዝረገጹ
ወጻእተኛ ጀነራላት**

1. ክረስቆርር ደከምሪ ኣብ ውግእ ብሰራዊት መሓመድ
ግራኝ ተቐቲሉ ርእሱ ካብ ክሳዱ ተመቲራ ንቴርካውያን
እተላእከት። ንሱ ብቀይሕ ባሕሪ ኣቢሉ ብወደብ ሕርጊጎ
ንኢትዮጵያ እተሳገረ ኢዩ።
2. ንጉስ ግራይ መሓመድ ናብ ሳፍ-ግርያም እተባህለ ቦታ
ኢትዮጵያ ጸረ ፖርቶጊዛውያን ኣብ ዝገበር ውግእ
ተቐቲሉ ርእሱ ካብ ክሳዱ ተመቲራ ንሃጻይ ገላዊዶስ
ንጉስ ኢትዮጵያ እተላእከት ኢዩ። ንሱ ካብ ሰዋክን
ብኤርትራ ኣቢሉ ምስ ተመልሰ ኢዩ ዝሞተ።
3. ቻርለስ ጆርጅ ጎርደን እተባህለ ናይ ሱዳን ኣማሓዳሪ
ዝኾነ ለንግሊዮዊ ንከሰላ ብመጽናዕቲ ካብ ኤርትራ
ፈንጨሉ ምስ ሱዳን ዝጸምበረ ኢዩ። ጀነራል ጎርደን
ኣብ መድኒ እተባህለት ከተማ ሱዳን ምስ ከደ ኢዩ
ብድቂ ሱዳን እተቐተለ። ሱዳናውያን ርእሱ ካብ ክሳዱ
መቲሮም ንመዘርታ ኪኸውን ንኡምዳርማን ወሰድዎ።

4. ሃጻይ ዩሃንስ ንራእሲ ወልደሚካኤል ሰለሞን ናተይ
ዕድመ ይፍታሕካ ኢሉም ምስ ፈረድዎ ድሕሪ ሓደላ-
እዮን ብድቂ ሱዳን ኣብ ውግእ መተማ እተቐተሉ
ኢዩም። ሱዳናውያን ንርእሲ ሃጻይ ዩሃንስ ካብ ክሳዶም
መቲሮም ንመዘርታ ኢሎም ወሰድዎ።

5. ጀነራል ሮበርት ናፕር እተባህለ እንግሊዮዊ ብባሕሪ
ኤርትራ ኣቢሉ ብምምጻእ ኣብ መሬት ኤርትራ ቤልል
ተጸጊዖ ምስ ወረደ ሰራዊቲ መሪሑ ንሃጻይ ቴድሮስ
ኪወግእ ንመቐደላ ከይዱ እተገዓተ ኢዩ።

6. ራእሲ ኣላላ ኣብ ነጋ ካብ ኤርትራ ንዓድዋ ምስ ከደ
ካብ ዝበኣ ፈሪሆምሲ
ናብ ገረብ ሓሸሩ

ከም ዚብሃል ብራእሲ ኣጎስ እተባህሉ ወዲ ትግራይ
ተቐትሉ። እሞኑ ወርሒ ዩካቲት 1889 ነበረ። ራእሲ ኣጎስ
እውን ኣብቲ ውግእ ብደገፍቲ ኣላላ ተቐቲሎም ከም
ዝሞቲ ይንገር።

7. ጀነራል ቶማስ ብ1887 ኣብ ውግእ ተደዓሊ (ዶጋሊ)
ሰራዊቲ እናመርሑ ዝሞተ ኢዩ።

8. መጅር ጀነራል ጃሳፕ ጋልያኖ ንኣስመራ ምስ ኣዘ
ኢጣልያ በጺሑ ናብ ኤርትራ ምስ ተመልሰ ዝሞቲ።
ሓውልቲ ኣብ ሰግፍዊ ምዕራብ ሓዝሓዝ ተሰሪሑ ክሳዕ
ሕጃ ይርከ ኣለ።

9. መጅር-ጀነራል ባራቴሪ ንከረን ዝሓዘ፣ ኣብ ውግእ ዓዲዋ
ሳዕለዋይ ኣዘዘ ከይኑ ወዲሉ ከብቅዕ፣ ብሰራዊት
ኢትዮጵያ እተሳዕረ ኢዩ። ንሱ ድሕሪቲ ውግእ ንዓዲ
ኢጣልያ ከይዱ ነይሩ ከሰራ፣ ብትእዛዝ መንግስቲ
ኢጣልያ ተሳቲቡ ኣሰመራ ምስ መጽኢ ብተሃደራዊ
ፍርዲ ብሰቲር ብማሕንቕቲ ኪቕተል እተፈርደ ነበረ።

10. ጅነራል አልበርቲኒ አብ ውግእ ዓድዋ መራሕ ቦጠሱኒ ኮይኑ ዝወግለ፡ ብሰራዊት ኢትዮጵያ እተማረኸ፣ ቅድሚ ምምራኹ መራት ምስ ጸበቡት ነቶም ናይ ኢትዮጵያ ሰላይ ክኮሰም ንሰራዊት ኢጣልያ መራሎም አብ ደልጎመት ዘእተውም እናጸውዑ

“እውግሎም አውግሎም”

ኢሉ ምስ ጸውዑ ኣቶ አውግሎም

“ኪድ ድኣ ሎምስ ንሸኻ ትውዕለሉ እይተውዕለኛ”

ዝበልዎ ኣዩ።

ካብዞም ንኤርትራ ዝረገጹ ጅነራላት አብ መምዕራፋ ተሳኢሎም እለው። ገለ ካብኦም ከኣ

ጥንታዊ ስርዓት ምምሕዳር ኤርትራ አብ ደሴታት ዳህሳክ

አብ ደሴት ዳህሳክ ከበር ብዘመኑ ምምሕዳር ሱልጣን መብረክ ከም እተጀመረ ይእመን። አገባቡ ከኣ፡

አብ ጊዜ መገብተ

1. አብ ደሴታት ዳህሳክ በዓል ስልጣን ብዩግኑን ጸጋመን አማኸርቲ ኮፍ እቢሉ አብ ማእከል አብ ኣጸር ዓራት ወይ መገበር ኮፍ ይብል። ተኸሳሲ ብጸጋም ይቐውም። ነገር ካብ ከሳሲ ይፈለሰ። መልሲ ተኸሳሲ ይሰማዕ። ይመሰክር፣ ይጽግግ፣ ይምርመር አብ መወዳእታ ብይን ብበዓል ስልጣን ይውሃብ።

አብ ጊዜ መሸጣ-ባርያ መሸጣ ባርያ መብዝሕትኡ ጊዜ ብመልከዕ ኣራጅ ኑቲ ዝሸየጥ ባርያ መልከዑ፣ ጉልበቲ፣ ኣይሉ፣ ሱ ከይተረፈ ከም ማል እናረከኻ ብዋጋ ዕ ዳጋ ይፍጸም። በዓል ስልጣን ደሴት ከበር ከኣ ከም ግቡእ እናተጀጸጸረ ናይ ሸያጥን ዓዳጥን ግብርን ቀረጽን የኣቲ። ስርዓትን ሕጋዊ ኣለዎን ከኣ የፈጸም። አብ ደሴት ዳህሳክ ከበር ካብ እተፈለለዎ ሃገራት ኣፍሪቃን ካልኣት ኣህጉርን ደሴታትን ተተኣሲሮም ብመርከባት ንዕዳጋ ብብዝሉ ይመጽኡ ስለ ገኾሩ፣ ካብተን በቲ እዋንቲ ፍሉጣት ዕዳጋ ባርያ ኮይነን ዝነበራ ከተማታት ኮይና ነበረት። ሱልጣን መብረክ በዚ ከምዚ ንደሴት ዳህሳክ ስፕ-ሰበጥ እቢሉም የማኣድኖ ከም

ዝብሩ ደንበራውም። ንሶም እብ መቓብርም ዝጸንሐ ጽሑፍ ከም ዚሓብር ብ1093 ዓ.ም ካብዛ ዓለም ብጥት ተፈልዩ።

2. **እብ ድባርዋ** ድባርዋ ቀዳመይቲ ርእሲ ከተማ እዚ ሃገርዚ ከም ዝነበረት ከረጋገጽ ከለ፣ ባሕሪ ነጋሲ ይስሓቕ ካብ ኣስታት 1530 ጀሚሮም ክሳብ 1579 እብ ድባርዋ ኮይኖም ብደረጃ ንግስነት (መስፍንነት) ቦቲ ዝበርም ሕግን ስርዓትን ሃገር የመሓድሩ፣ ፍትሒውን ይህቡ ነይሮም።

ራእሲ በራሽ ወዲ በሺትን ግዝአት ጣልያንን

ህዝቢ ኤርትራ ኣብዚ ሕጂ በጺሕዎ ዘሎ ደረጃ በጺሑ ሓርነት ተጎናጸፉ ብሰላም ምእንቲ ከነብር፣ ብጅግንነት ህይወቱ እናወረደ፣ ደሙ እናኣፍሰሰ፣ እናመዋ፣ እናጸምኤ፣ ፈቐዶ በረካታት ከርተት እናበለ፣ እብ ርእሲኡ ከኣ ብዑሳባት ተጠሊሙ እብ መጻወድያ እናላተወ፣ እናተዓወተን እናተሳሰረን ኣግዛት ዓመታት ሰይኡ ኢዩ በጺሕዎ።

ስድራ በራሽ ወዲ በሺት እብ ዓዶም ብዝነበርም ውልቃዊ ጽልእን ባእለን ምኽንያት፣ ካብ ገዛእ ዓዶም ለቛቕም እብ ኤርትራ፣ እምባደርህ ካርነሽም ብምምጻእ፣ ምስተም ግዳይት (ገባሮ ወይ ሓረስቶት) እቲ ከባቢ ተመሳሳሊም እናኣረሱ ይነብሩ ነበሩ። ጸኒሑም ግን ነቶም ደቂ ዓዲ እምባደርህ “መራትን ጤሳን ይግብእኒ ኢዩ እጥ ኣግሰሑኒ” እሉም ብወግዲ ሓተትዎም።

እቶም ደቂ ዓዲ ግን “መጀመሪያ ኣይትውለደናን ኢኻ፣ ይውለድ እያ እንተ ድኣ ትብል ኪንካ ከኣ ገንጸኻ ኣፍሰሰካ ርታዕ። ብዝተረፈ ግን መራት እምባደርህ ንእሹተ ሰለ ዝኾነ ንዓና እኪ ኣይእሸሰናን። ኣይንህበካን ኢና” ብማለት ከልከልዎም። በራሽ ወዲ በሺት ወዲ ተወልደመድህን እብ ልዕሊ እቶም ደቂ ዓዲ ተምታ ኣሕዲርም ከልጢ ንከተማ ጊንዳዕ ወሪዶም ከም ግዳይ ኮይኖም ከነብሩ ጸንሑ። እብ መንገዚ ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ መራት እናጣሕሰሰ ብ1887 ዓ.ም ጊንዳዕ ምስ በጽሑ ንዓተይቶትን መንገዲያትን ኣብዚ ሕጂ ዩን-ሪስፒሮ ዝብሃል ዘሎ እኪቡ “መን ዕወት፣ መን ሓዩት፣ መን ኣሉ ንከበሳ ዚወስድ ጽኑይ መንገዲ ዚፈልጥ። መን ኣሉ ምክር ትኑዕ መንገዲ ዚፈልጥ ምናቕ እንተሎ ንሕና ንከበሳ ከንድይብ ንደሊ ኣሎናጥ ከመሲሓና ኢዩ። ንሕና ድማ ዕድሎ (ደግዞ) ክንከፍሎ ኢና” በለ።

ሽዑ ነበረ በራሽ ወዲ በሺት ወዲ ተወልደመድህን ብድድ ሌሊም ናብ ጀነራል ጃብት ጋልያኖ ቀሪቦም “እነ እዕወት” ዝበለ።

ጀነራል ጃብት ጋልያኖ ከኣ ንዕለም መሪጹ፣ ዕሰብ ባንዳ ባንዶራ ኢጣልያ ምኽኛም ዚሓብር ክዳንን ባእንን ቆብዕን (ጥርብሽ) ሃቦም። በራሽ ወዲ በሺት ነቲ ክዳን ይሕጸር ይግፋሕ ከይተገደሱ ለበሰዎ። ነቲ ባእኒ ግን ምስ ኢጣሮም ሰለ ዘይተሰማምዑ እብ በትሪ እሲሮም፣ እብ መንኸጥም ተጓዕዙ። እዚ ከምዚ ዝበለ ተግባርም ካል መዘክር ኮይኑ ምእንቲ ከተርፍ እብ ወደብ ባጽዕ ከም ሓውልቲ ተሰሪሑሎ፣ እብ ጋዜጣታትውን ተዘንተወሉ። በራሽ ወዲ በሺት ከምዚ ኢሉም ንሰራዊት ኢጣልያ መሪሖም ኣሰመራ ኣእተዎም።

ብድሕሪዚ ጀነራል ኣንተንዮ ባልዲሴራ ንኤርትራ ከመሓድር ምስ መጻ ንበራሽ ወዲ በሺት እብ ኣርባዕተ ኣሰመራ ፍሉይ ቤት ሰራሕ ሹመተ ምስሌኒ ሃቦም። ንሶም ብወገኖም ካለ።

1. ንሓዎም ስብዓቲ በሺት ተቐጻጸሪ
2. ንወደም ገብረ በራሽ ምስሌኒ ኣሰመራ
3. ንወደም ነጋሽ በራሽ ምስሌኒ ወረዳ ድምቡዓን
4. ንወደም ኣሰሪብኻን በራሽ ዳኛ (ፈራዲ)

በራሽ ወዲ በሺት ምስ ሓድገምበሰ ወዲ ከንቲባ ጉልወት ከበርድ ጽልኢ ነበርም እጥ ብዛዕባ ጸላኢ ከሃረቡ ከለገ፣ “ጸላእን ውሕጅን እንተ ረኣኹንኩሉም ይኣይሽ” ይብሉ ነበሩ።

ባዕዳዊ ምምሕዳር

3. **ግዝአት ቲርኪ**፣ መንግስቲ ቲርኪ ብሓይሊ ምድርን ብሓይሊ ባሕርን ኣዞዩ ማዕቢሊ ፈቐዶ ሃገራት እናኸደ እናወረረ፣ እናመገኤ ብምምብርኻሽ ንዓለም ኣንተዋቕጥዎ እብ ዝነበረሉ እጥን ኣብ ኣስታት 1557 ባጽዕ ኣትዩ ሰራዊቱ ኣሰራፋ ደልደለ። ነፃ ሃገር ከኣ ክሳብ 1845 ግዝአት ቲርኪ ተባሂሉ እናተዘከረ ብመሪር በትሪ ሓጺን ገዝኤ ብናይ ገዛእ ርእሶም ሕግን ስርዓትን ብግዝኣታዊ ኣደራሳ ሃሰይዎ። እቲ ዘገርም እብ ኤርትራ ብዘይኣ ሓዶ ሓዶ ፍርሰራሳ ህንጻታት ካብ ዘመና ግዝአት ቲርኪ እተወርሰ ትሕተትርጺ ዝርኤ ብዘሕ የልቦን።

4. **ግዝአት ግብጺ**፣ መንግስቲ ቲርኪ ኣብ ኤርትራ ዝነበሮ ስልጣን-ግዝአት ብፖለቲካዊ ሽርሑ ምስ ግብጺውያን ተሰማሚዑ ነቲ ኣብ ትሕተኡ ዝነበረ መራት ኤርትራ ንዕ እም ኣረኪቡ፣ ብዘይ ጸቕጢ ውግእ ብፍቕዱ ብ1 ጥሪ 1845 ካብ ኤርትራ ወጽኤ። ምስራውያን ከኣ ድባርዋ ርእሰ ምምሕዳር ገርም ካልእ ሓድሽ ስርዓተ ምምሕዳር ከዮምጽኡ፣ ቦቲ ዝጸንሐ ስርዓተ ሕገ ተጸልዎ። ደሓር ግን ካብ ከተማ ድባርዋ ብ1875 ካብ ከተማ ድባርዋ ገዳጾም ንባጽዕ ወረዱ። ነቶም እብ እንዳ በርኔዲሊ (ድባርዋ) ተኣሲሮም ዝነበሩ ናጻ ፈቲሑም

ባንዴርኦም አውራጃም ኢየም ንባጽዕ ዝወረኹ። እኹኑ 16 መጋቢት 1875 ዓ.ም ነበረ።

5. ደጃዝማች ሃይለ-ተወልደመድህን

ብድሕሪ ምስራውያን ደጃዝማች ሃይለ-ተወልደመድህን አብ ጳጳሳዊ ኮሌጅም ምምሕዳር ሰሪቶም የማሓደሩ ነይሮም። ደጃዝማች ሃይለ-በዓል ጳጳሳዊ ካብ እንዳ ዓዲ ደገዝማቲ ከገኙ ከሰዓ ሰርዓ ተ ምምሕዳሮም ከእ ብሕገ እንዳባን ባህሳውን ልሙድ ሃገራውን ሕግን ሰርዓትን ዜንቀሳቸዕ ነበረ።

6. ራእሲ ወልደሚካኤል

ራእሲ ወልደሚካኤል ሰለሞን (ጎሚዳ) ከእ ንደጃዝማች ሃይለ-ተወልደመድህን ተኪእም ምምሕዳሮም አብ ሃዘጋ ተቐብሎም ብሰርዓትን ሕግን ሃገር ዘማሓደሩ ዝነበሩ ኢየም።

7. አለ-ላ ወዲ ቀቢ አለ-ላ

ወዲ ቀቢ (ደሓር ራእሲ አለ-ላ) ንራእሲ ወልደሚካኤል አታሊሉ ግዝኢታዊ ምምሕዳር አብ ዓዲ ተቐባይ ሰሪቲ ዝነበረ ትግራዊይ ኢየ። ደሓር ግን አብ ዓዲ ተቐባይ ግይ ስለ ዚወሓድ ዚእክል ግይ ከረከብ ኢሉ ንእስመራ መጸ።

8. ጀነራል ጋሊያኖቲ ብጌ ኑሐስ 1889 ብሓይሉ እስመራ አትዩ ባንዴራ ጣልያን ሰቆሎ። ሰፊሩ

አብዚ ሕጂ ሓውልቲ ዘለዎ ብወገን ምዕራብ ሓዝሓዝ (እምባጋልያኖ) አሰመራ ዘሉ ቴንዳታት ሰሪሑ ተቐመጠ። ብወታገደራዊ ሕገ ኢጣልያ ከእ ከመሓደር ጀመረ። ብድሕሪኡ እቲ ቦታ ብሰሙ እምባጋልያኖ ተባሂሉ ተጸወ።

9. ጀነራል አንቶንዮ ባልዲሲራ እተባህለ ካልእ ኢጣልያዊ

መራሕ ሰራዊት ውግእ ብ1 የካቲት 1890 ካብ መንግስቲ ኢጣልያ ንኤርትራ ከማሓደር ተሸይሙ እስመራ አተወ። አብ ፎርቶ ባልዲሲራ (ሕጂ ቴቪኤ) ሰፈረ። ቀጺሉ እዚ ሕጂ ቀንዲ ቤት ጽሕፈት ምምሕዳር ኤርትራ ኮይኑ ዘሉ ኮማንዶ ትሩፕ ብዚብል ስም ተሰርሑ። እቲ ሕገ ምምሕዳር ግን ከሳዕ ሻቨርናቲሪ ማርቲኒ ዚመጽእ ወታገደራዊ ነበረ። ማርቲኒ ግን ሲቪል ሕገ ግዝኢት ኤርትራ ብዚብል ስም ሰርዓትን ሕግን ፈጠሩ ብሲቪል ገዝኡ።

ውግእ ዓድዋን ሳዕቤንን

መንግስቲ ኢጣልያ ንኤርትራ ከም ግዝኢቲ ብምሓዝ ደልዲሉ ብኸሉ መልካጎት ይምዝምዛ እኳ እንተ ነበረ፣ “ኤርትራ ከም ግዝኢት ኢጣልያ አዝያ ንእሸቶ ስለ ዝኾነት እኸልቲ እይኮነትን” እናበለ ዘይዕግበቲ ከሰላሰል ምስ ጸንሑ መረብ ተላገሩ ንምልእቲ ኢትዮጵያ እምበርኪኹ ግዝኢት ከውሰኹ ወታገደራውን ተጠባባብን ምድላዋት ገበረ።

ነዚ ወራርብ ዚመርሕ እተመዘዘ ጀነራል ባራቴሪ ድማ መንገዲ ዚመርሕምን ምትካል ዋልታ ዘለዎም ቦታት ዚሕብርምን ሰለይትን ደቲ ሃገር እናእናደዩ ኪእኸኹብ ከለ፣ ንአቶ አውዓሉም ሓረጎት እተባህሉ ኤርትራዊ ባዓል ወረዳ ደቶተሽም ተራሽበ። በዚ ከምዚ ድማ አቶ አውዓሉም መራሕ መንገድን ሓባሪ ጽንዕ ቦታት ኮይኑ ንባንዴራ ኢጣልያ ከገልግል ተዓሰበ።

አቶ አውዓሉም ሓረጎት ምስቶም ብውሽጢ ውሽጢ ጸረ-ግዝኢት ኢጣልያ ዚሕንገሑ ዝነበሩ ዝዋላን ግዝኢት ጸገዱ ጸዕጺዕምን መሪርምን ዝነበረ ንቶሕ ኤርትራዊ ኢዩ ዝነበረ እሞ፣ ንሰራዊት ኢጣልያ ከድከምን ከስዕርን ስለ ዝደለየ፣ “ንኢትዮጵያውያን ኪትሰዕሩም ትደልዩ እንተ ድኣ ኳንኩም፣ ነቲ ውግእ ብዕለተ ሰንበት ከም ዝከየድ፣ ስለምታይ ኢትዮጵያውያን ብዕለተ ሰንበት ኣንገሆም ቤተ ክርስቲያን ብምኻድ ምስ አቐደሱ ገሃ ተመሊሶም አዕሮም ኢዩም ዚውዕሉ። ሽዑ እኹም ከእ ተዘንግዕም።” ኢሉ መሸርም በዚ ከእ አውዓሉም ሓረጎት ልቢ መንግስቲ ኢጣልያ ወሲዱ ተኣመን።

ሰለዚ ከእ አይተ አውዓሉም ናብ ሰብ-ሰልጣን ጣልያን ቀሪቡ “በሉ እምበኣር ሰንበት ከይመጽኡት ከላ ገለ ነገር ከይፍትኑሰ መሪት ሰሊለን አጽኒዕን ክመጽእ፣ ኢትዮጵያዊ መሲላ ንዓድዋ አትዩ ከምለስ ይፈቐደለይ” ኢሉ ካብ ጀነራል ባራቴሪ አፍቂዱ ንትግራይ ኢትዮጵያ አትዩ ምስ ዓ በይቲ እዘዝቲ ሰራዊት ኢትዮጵያ አትዩ ብእዝዩ ሰተር መንግዲ ተራሽቡ። “ንሰንበት ሰራዊት ኢጣልያ መጸኢ ከወረኩም ኢዩ። ሰለዚ ቤተ ክርስቲያን ኢይትሸቲዱ። ዕ ርድኹም ኣደልዲለኩም ተጸቢይም በሉም።”

ሰለዚ ከእ ሰራዊት ኢጣልያ ነታ ቤተ ክርስቲያን ከቢዎም ውግእ ከፈቲሞ ሰራዊት ሃጺይ ምኒሊክ ተዳልዮም ስለ

ዝነበሩ ንጀነራል አልበርቲኖ ከቢዎም አጥቆዎ። ሽዑ ጀነራል አልበርቲኖ ምድሪ ምስ ጸልመቶ ምሽሪ ደልዩ “አውዓሉም አውዓሉም” እናበለ ጸውዐ። አውዓሉም ከእ ብቋንቋ ትግርኛ ጌሩ “ኪድ ድኣ ሉምስ ንሰኻ ትውዕሉ አየውዕለና”

ኢሉ ብስተር ሃዲሙ ናብ ኢትዮጵያ ብምእታው ተሰደ። ብላታ አውዓሉም ሓረጎት ንዓድም ተመሊሶም እንደገና መሬት ኤርትራ እይረገጹን። አብ ውሽጢ ኢትዮጵያ ብፍላይ ከእ አብ ትግራይ ሕርሻ እምባሊም ሃይሕ ምስ ተቐመጠ፣ አዝዮም ሸምጊሉም ከልዉ ጣልያን ብ1935 (ትረንታ ቸንኮ) ንምልእቲ ኢትዮጵያ ስለ ዝሓሳ አብ ዘሰውዎ ደልዩ ብምርካብ ብገይት ረሽቲ ተተሉም። ንሶም ግን ናይቲ ብሰራዊት ኢጣልያ ዝተኻዕዎ ደም ሕን ዝፈደዩ እናመሰሉም ብኸሉ ዝፈጸሙ ተግባራት ዕገብ ነበሩ። ይብል እቲ ብአፍ ዚዝንቶ ታሪኻም። ሃይለስላሴ ሽክብረት አውዓሉም ሓረጎት ኢሉ አብ አሰመራ ገሃ ከኒሻ እትርከብ ንእሸቶ መንገዲ ንደና አውዓሉም ሓረጎት ኢሉ ሰምዩዋ ነበረ።

እንተኾነ ግን አብ ዓድዋ እተረሸበ ዓወት ብሓበሬታ አይተ አውዓሉም ሓረጎት እኳ እንተኾነ፣ እቲ ውግእ ምስ ተወደኤ ራእሲ መንገሻ የሃንስ እተባህሉ መስፍን ትግራይ ናብ ሃጺይ ምኒሊክ ተሪሶም “አብ ኮዓቲት ኣንጻር ጣልያን ከገጋእ ከሰብ እዞም ደቲ ሓግሲን (ደቂ ኤርትራ ማለቶም ኢዩ) ኢዮም እስዲርመዲ እሞ እዞም ተማሪኹም ዘለዉ ባንዳታት ጣልያን ደቲ ሓግሲን (ደቂ ኤርትራ) ሓደ ኢደምን ሓደ እግርምን ብምቐራጽ ይተጸውላይ” ኢሉም ለመኑ።

እቶም ንገሳ ነገስት ኢትዮጵያ ዝበሃሉ ንገሰ ምኒሊክ ከእ ደፈጸም ኢሉም ስለ ዝፈቐዱ 420 ዝኾኑ መንገሳዎት

ኤርትራ በውልተ ጽልኢ ራእሲ መንገሻ ወዲ ሃገሪያ የሃገሩን ኢድ እግርም ተቆረኩ።

ደካር ግን እኔ ምቹራጽ እግርን ኢድን እናቸጸለ ከሌቸ ራእሲ ወልደሚካኤል ሰሎሞን ጎሚያ ናብ ራእሲ መኮነን አበላም ሃገሪያ ሃይለሰላሴ ቀሪሶም ብዛዕባጥ ገፍጸም ገዝበረ ግፍዒ ኢትራርም ተብረቡን ሓገዝ ሓተቱን።

ራእሲ መኮነን ከኦ ንራእሲ ወልደሚካኤል ሓዘም ናብ ኦቴጌ ጣይቲ ሰበይቲ ንጉሰ ምኒልክ ቀሪሶም ሓገዝ ሓተትዎን። ንሰን ከኦ ንሰብላዩን ለሚንን ነቲ ብድዕ ገደፋፍኦ ግፍዒ ጠጠው አበልኦ።

ውዕለት በዓል ብላታ ኣውዓሎም ሓረንትን ካልእት ተደናገጽቲ ኢትቶጽያ ገዝበኛ ኤርትራውያን ከኦ በቲ ልሙድ ከዓዕ ጠባይ ደጓዮ (ኢትቶጽያውያን) እዚ ፍጻሜዚ ኮነ።

ዘርአይ ደረሰ

ገለ ቅድመ ኮንት ገለጎሙ ኤርትራውያን

1. ዘርአይ ደረሰ ግዝኣታዊ ሰራዊት ኢጣልያ ንኤርትራን ኢትቶጽያን ምስ ሓዘ ጠዘኡ ፍፍን ረሺቡ ነበረ። ፍይተን ሃገዝኢን ሃገራት ባህላዊ ምርኢት ዝህልዎ ዓቢ በዓል ከርኢ መደበ።

በዚ መደብዚ ከኦ ዘርአይ ደረሰ ቋንቋ ጣልያን ዝፈልጥን ከኦ ደባልን ስለ ዝነበረ፣ ናብቲ እተመደበ በዓል ደበላ ከርኢ በምምሕዳር ጣልያን ኣብ ኤርትራ ተመሪኹ ንሮማ ከደ። ዘርአይ ደረሰ በቲ እዋንቲ ወዲ 21 ዓመት መንእሰይ ኢዩ ነይሩ።

ኣብቲ ዕለተ በዓል ምርኢት እናተራእየ ከሎ ዘርአይ ደረሰ ተርትኡ በጺሑ ኪድብል ተቆረበ።

ኣብቲ ሚያ ግን ሰራዊት ውግኢ ኢጣልያ ካብ ኣዲስ አበባ (ኢትቶጽያ) ዝወረሰዎ ዓቢ ሓውልቲ ተቆረቡ ነበረ እግ ለቶም ጸዓዱ ኣብ ዙርያቲ ሓውልቲ እናዘሩ ብትዕዛብቲ ይርእይዎ ነበሩ። ደርፍታትን ፈቐሩን ከኦ የሰምዑ ነበሩ። ኣብቲ ጊዜቲ ኣብኡ ተረሺቦም እተግዘቡ ጸሓፍቲ (ደረሰቲ) ኣብ ጽሑፍም ከምዚ ይብሉ። ናይቶም ህዝቢ ሆይ-ሆይታን ፈቐሩን እናሰምዎ ከሎ፣ መጀመርታ ካብ ዓይኑ ንብዓት

ኪፈሰስ ተራእየ። ቀጺሉ ግን ዘምጽኦ ተልእኮ ረሰቡ። ካብቲ ዝግብኦ ቦታ ወጸኡ፣ ናብቲ ሓውልቲ ተጸግዐ። በክልተ ብርኩ ተምበርኪሽ ደማ ጸለየ። ብድድ ኢሉ ከኦ ጉራዲኡ መዘዘ። ኣዘዩ ሓሪቕ ነበረ። ከልተ ካራሚነሪ (ፖሊስ) ኪሕዝዎ ፈተኑ። ንሱ ግን በቲ ተመዘዙ ዝነበረ ጉራድ ከልተ ፖሊስ ተቲሱ ንሓሙሽተ ኣቐሰለ። ብድሕራዚ ግን ሓለውቲ ጸገታ ብጥይት ወግኺዎ እግ ወደቆ። መውጋኦቲ ከበድ ስለ ዝነበረ ከኦ ንሕክምና ተላእኪ። ምስ ሓወዩ ግን ናብ ሓገቲ ደሴት ተላእኺ ተሓበሰ። ዘርአይ ደረሰ ዓዱ ገዘጋ ሓግሲን ኢዩ። (መወከሲ ብሃርት ሚይር ጎልድን ሳይንስ)

2. ኣብራሃ ደቦጭ ሞገስ አስገደም ኣቶ ኣብርሃ ደቦጭ ኣብ ቤት ትምህርቲ ተፈሪ መኮነን ኣዲስ አበባ ኪማሃር ምስ ጸንሑ፣ ኣብ መንጎ ግን ትምህርቲ ኣቋራጹ ኣብ ኣዲስ አበባ ዝነበር ዝነበረ ኤርትራዊ ኢዩ። ኣብርሃ ደቦጭ ግዝኣት ኢጣልያ ካብ ኤርትራ ንኢትቶጽያ ሰጊሩ ስለ ዘሰፋሕፍሐ ጠይብ መጠን ከበድ ጽልኢ ምምሕዳር ኢጣልያ ሓዲርዎ ነበረ። ምስ በዓል መገስ አስገደምን ካልእትን እናተማሸረ ከኦ ፖለቲካዊ ኣርእሶቲ እናልዓሉ ይማኸሩን ይሓራረቡን ነበሩ።

አብርሃ ደቦጭ አብ ልዕሊ ምምሕዳር ፋሽሽታዊ ኢጣልያ ሽብር ተቓውሞ ንምግልጽ ሳእኒ ዘይብሉ ወይ ኣውጺኡ ክሳብ ደመረ። ገለ ደረሰቲ ግን አብርሃ ብዘይ ሳእኒ ዚኸይድ ሽብር፤

ሀ. ኪገብር ዝደሊ ዕላማ ስለ ዝብር እግሩ ኣትራሩ ኪጸንሕ ስለ ዝደለየ ኢዩ። (ጸረ ምንግስቲ ኪሸፍት)

ለ. የልቦን ቅያር ሳእኒ ስለ ዘይነበር እሞ ካብ ብሓንቲ ሳእኒ ምኽድሲ ብባዶ ኣግርኻ ይሓይሽ ኢሉ ኢዩ ብማለት ይትርጎሙዎ ነበሩ።

አብቲ ኒዩ ታይምስ ኤንጅ ኢትዮጵያ ኒዩስ ዝብሃል ዝነበረ ጋዜጣ ከኣ ሓደ ኣልሓዛር ተግባራዊ ዝተባህሉ አብርሃ ደቦጭ ካብ 10 ክሳብ 15 ኪሎ ሜተር ብእግሩ ኣብ ነፍሲ ወከፍ ሙዓልቲ ይኸይድ ከም ዝነበረ ኪገልጽ ከሎ፤ “አብርሃ ደቦጭ ብዘይ ሳእኒ ብእግሩ ምኽድ ጥራይ ዘይኮነስ ኣብቲ ብረኻ ብዳርባ ኣምኒ ጌሩ ምስገዳው ቦምብ ይላመድ ነይሩ። በዚ እውን ኢዱ ንምትራር ይጥቀም ነበረ” ይብል።

አብርሃ ደቦጭ ሙጽናዕቲ ምስ ወድኤ ሽብር ንብረት ብምሉኡ ሸይጡ ምስ ወድኤ ነቲ ሓደ ወዳን በዓልቲ ቤቱን ንደብረ ሲባናስ ወሲዱ ኣዕቆቦም። ብድሕሪዚ ከሎ፤ ምስ ኣቶ ሞጎስ ኣስጎዶም ሓቢሮም ግርሻል ግራሲዮኒ

አተባህሉ ጅጎል ኢጣልያዊ ንኢትዮጵያ ከመሓደር መጸኢ ነበረ። ህዝቢ ኣከብ መደረ ከስምዕ ከሎ፤

1. ብጅርወንጅ ለጥ ደቡብ ገብረ
2. ብላታ ዳዲ
3. ቀኛዝማች ወልዱ
4. ኣቶ ዮሃንስ
5. ደጃዝማች ወልደ ኢግኤል

ንአተባህሉን ካልእትን “አብቲ ኣኸባ ከይትርከቡ” ኢሉም ኣቶዲምም ብምጥንቃቕ ንግራሲዮኒ ቦምብ ደርብፎሙሉ ሃደሙ። ደሓር ግን ብጥልመትን ስለይትን ተታሒገም ብፋሽሽታዊ ምምሕዳር ኢጣልያ ተቆጥሎ።

ቀንዲ ዕላማቲ ኣብ ልዕሊ ግራሲዮኒ እተደርበዩ ቦምብ፤ ንፋሽሽታዊ ኣገዛዝ ኢጣልያ ንምርባሽን ኣብ ኤርትራን ኣብ ኢትዮጵያን ዝፍጽሞ ሽብር ግፍዕታት ንምቅላዕ ዝተተለመ ምንግሩ ዚገልጹ መስተብሃልቲ ታሪኻውን ሓደሎ ኣለዉ።

3. ራእሲ ተሰማ ኣስመርም ራእሲ ተሰማ ኣስመርም

መራሒን ቀንዲ ኣባልን ግሕበር ኤርትራ ንኤርትራውያን ዝነበሩ ኤርትራዊ ኢዮም። ራእሲ ተሰማ ኣስመርም ብውልቃዊ ባህሪኡ ኒሕ እተዳደሉ ሃገራዊ ከም ዝነበሩዎን ይዝነተወሉም። ንሶም ኣብ እዋን ፖለቲካዊ ተጋደሎ ኤርትራውያን “ናትና ንዓና”

ዚብል ጭርሖ ብምራጽና እዋናዊ ወጽዓ ኪወርደና ይኸእል ኢዩ” ይብሉ ነበሩ።

ራእሲ ተሰማ ኣስመርም ብ1870 ዓ.ም ኣብ ዓዶም ግዕዝ ተወልዱ። በዓልቲ ቤቶም ከኣ ወይዘሮ ንጽሃ ሓጎስ ይብሃሉ። ራእሲ ተሰማ ኣስመርም ኮነ በዓልቲ ቤቶም ወይዘሮ ንጽሃ ሓጎስ ብ1964 ዓ.ም ኣብ ሓደ ወርሒ ካብሃ ዓለም ብሞት ተፈልዩ። ኣብ ሰነ-ስርዓት ቀብሮም ኣቶ ነጋሽ ሳግሳ አተባህሉ ፍለጥ ገጣሚ ኮምዚ ዝስዕብ ጌሩ ኣልተሰ።

ዓለም ዝብለኹ ገዛ ክራይ ዝሞተ ሰብኣይ ተደፋራይ ራእሲ ተሰማ እኳ ተላዒሉም ብጸጥራይ ይሕሸኒ ካብ ቤሉ ምስ እንበይተይ ካብ ምስ ሰበይቲ ወደም ምኽራይ ንሰን ሞታ ብሚካኤል ቀዳማይ ንሶም ከኣ ብሚካኤል ዳሕራይ

ራእሲ ተሰማ ኣስመርም

**ሰልጣን ፋሽሽታዊ መንግስት
አብ ኢጣልያ
ኢጣልያ ንኢትዮጵያ ወረረታ**

አብ ሃገረ ኢጣልያ ነቴ ገንብ አማካኝነት እተባህለ ገንብ ሃገረ ኢጣልያ ዓብሊሉ ብሰም ግንብረ-ፋሽሽቲ ኢጣልያ መስፍን ኢጣልያ (ዳቶ ዲ ኢታልያ) ብግለት ግዛእ ርእሱ ብምሻም ቦኒቶ ሙሰሊኒ እተባህለ ውልቀ መሳቪ ይገዛእ ነበረ። ንሱ "ካብ ንልብያን ሶማልያን ጥራይ ብምጥግት ሓይልና እንደክም ንኢትዮጵያ አቢልና ምስዓም ይሕሸና" ብግለት ንህገቢ ኢጣልያ ብአዋጅ አፍለጠ።

ሰለቢ ተ-ጽሪ ሰፍሪ ዘይብሉ ሰራዊት አብ ኢጣልያን አብ ኤርትራን አሰለፉ ኢትዮጵያ ንምውራር ተዳለዉ። መሰሪያታት ውግእን ጠያይቅን ንሰራዊት ዘሽውን መግብን ሰንቅን ዝጸፍና መራሽብ ብመትረብ ሰውጽ አቢሊን ንወደብ ባጽዕን ወደብ መቻድሸን ከም ውሕጅ ውሓዛ። በዚ እዋን-ዚ መንግስቲ ኢጣልያ ንካናል ሰውጽ መሕሰራ ከራይ ጥራይ 25,000 ፓውንድ እንግሊዝ ከራሉ። ከምኡ-ውን 25,000 ሰራዊት ካብ ኤርትራን ካብ ኢትዮጵያ ከዲያም ወይ ብሰደት ዝመጽኡ ኢትዮጵያውያን ንምውራር ኢትዮጵያ አዋረረ።

ጅምንተ አዛዥን ዓቢይቲ መራሽብ ድማ ነፋም አብ ውግእ ኢትዮጵያ ዝጥገኡ ዝሸውን መሳርሒ ሕክምና አፋውሰን ንጊዚያዊ ሆስፒታል ዝሸውን ቲንጻታትን 6,000 ዓራትን ጽዒንን ባጽዕ አተዋ። እተን መራሽብ ኦራንያ፣ ቴቪራ፣ ካላፋንያ፣ ቪያና፣ ሄለን፣ ቼባራ፣ አቡራያ፣ ግራዲቪ፣ ዝጠየላ ክበራ። ድሕሪወዚ ከሉ ምትርጉባት ቦኒቶ ሞሰሊኒ ብ8 መጋቢት 1935 ዓ.ም "አብ መወጻጸብ ወርሒ ጥቅምቲ ወይ ከአ አብ መጀመርታ ወርሒ ሕጻር ኢትዮጵያ ንምሓዝ "ውግእ ከፈት" ዚብል ትእዛዝ ናብ ጀነራል ደዮና እተባህለ ላዕላዊይ

አዛዚ ውግእ አሙሓላለፈ። 10,000 ዝሸውን ጸሊም ሰራዊት (ኮሚንዶ ኔራ ግለት ፋሽሽቲ) ወሲኾነ 300,000 ተዋጋኢ ሰራዊት አሉ-ውሻ። አብ ርእሲወዚ 500 ነፈርቲ፣ 300 ታንክታት፣ ኪህልውሻ ኢዮም። አብ ወርሒ ጥቅምቲ ከአ ካልኣት 3 ክፍለ ሰራዊት ኪውሸኩልካ ኢዮም ካብውቶም ብድለቶም ተበጊሶም ዘለዉን እቶም 5 ክፍለ ሰራዊት ሰብ ጸሊም ኮሚንዶ (ኮምንዶ ኔራ) ፍሉይ ወታዕራዊ ትምህርቲ እተጥሀቡ ኢዮም። ብሰንኪ ዋሕዲ ወተሃደር አብ ውግእ ዓድዋ ኣይተግወትናን። ከምወቲ ዝሓለፈ ጊጋታት ከይፍጠር ሓደራ" እናበሰ ተላበዎ። ሰብ ጸሊም ካምቻ ወይ ጸሊም ካምቻ ዝኸደኑ አባላት ውድብ ፋሽሽቲ ኢዮም።

ቦኒቶ መሰሊኒ ኮነ ጀነራል ደዮና "በዚ ሕጂ ዘሉ-ናዮ ሓይሊ ሰራዊት መንግስቲ ኢጣልያ ንኢትዮጵያ ጥራይ ዘይተነሳ ንካልእ እውን እንተኾነ ብህጹጽ አጥቲቦ ከምርኮኻ ይኸክል ኢዮ" እናበሉ ይምክሱ ምንባርም-ውን ይገንገራሉም ኢዮ። አብ እተፈለለዩ መግስቲ-ት ኮይናም ንውግእ ተቆሪጦም ትእዛዝ ጥራይ ዝጸበዩ ዝነበሩ ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ተጽጎሮም 298,821 ንጽዕትን ካልእን እተዳለዉ

ፈረሰን እድገብቻልን 19,233
መኪናታትን ቴግቲግን 5,000
መሳርያ ውግእ ጥይት 207,219 ቶን ዚምዘን
መንገዲ ዚጸርጉ ሸታሉ- 26,000 ሰባት

ተቆሪቡ ተዳልዩ ክበረ። እቶም መንገዲ ኪሰርሱ ተመዲጦም ዝነበሩ ሰባት ኢጣልያውያንን ኤርትራውያንን ሶማልያውያንን ኪኾኑ ከሰዉ፣ በብዓሉቶም ተጓዥኹሉም ተወዲጦም ነበሩ።

ቦኒቶ ሙሰሊኒ መስፍን-ኢጣልያ (ቦኒቶ ሙሰሊኒ ዳቶ ዲ ኢታልያ) ናብ ጀነራል ደዮና

"እተፈቐሻ ደዮና
360,000 ወታዕራዊት

30,000 እንሰሳታት
6,500 መኪናታት
3,000,000 ቶን ዚምዘን ጠያይቅን ብረትን
ልዕሊ 50,000 መንገዲ ዚሰርሱ ሸታሉ

አብ ትሕቲ ትእዛዝካ ተመዲጦም ተዋረርም አለዉ። ብዘይካዚ እተፈለዩ ሞያ ዘሉ-ምም 12,000 ፈላግት ወሲኾካ አሉ-ኹ። በሉ-። ደዮና ከአ በዚ ጸኒሁ ብሓይሉ ተአግመኛ።

በዚ ከምዚ ጀነራል አመልዮ ደዮና ንሰራዊቲ፡

1. ሰራዊት ሓይሊ አየር ሃገረ ኢጣልያ
2. ሰራዊት ሓይሊ ምድሪ ሃገረ ኢጣልያ
3. ሰራዊት ሓይሊ ባሕሪ ሃገረ ኢጣልያ
4. ሰራዊት ሰብ ጸሊም ቃምሻ (ካምቻ ኔራ) ፋሽሽቲ
5. ሰራዊት ጸሊምቲ (ኤርትራውያንን ካልኣት አፍሪቃውያንን)

ብሰነ-ሰርዓትን ትሕትናን ከላዕ ሉ-ሚ ብትዕግስቲ ተጸቢኹም ኢኹም። ሉ-ሚ ግን መዓልቲ ስለ ዝኣኸሰ ግርግጥ ገንብ አማካኝነት ገንብ ኢጣልያ ንዳቶ ቦኒቶ ሙሰሊኒ ምሉእ ሓላፍነት ሂበሙም ስለ ዘለዉ፣ ንዓይ ከአ ንግዥም ከመርሕ ትእዛዝ አመሓላሊፍሎ አሉ። በዚ ከአ ክብርን ሓበንን ይሰምዓኒ። ነፍሲ ወከፍኩም ብጅግንነት ተጥጊኡ ዓወት ኪጭብጥ ኪቆረብ ይግባእ። እቲ ዝጸበዩኩም ዘሉ ጸላኢ እውን ብረት ዝግጠኹ ከም ዝኾነ ክትፈልጡ ከአ ግቡእኩም ኢዮ" በሉ-ም።

እቲ ውግእ አብ ሃገረ ኢጣልያ ተአወጀ። ከሰን አብያተ ክርስቲያን ኢጣልያ ስለ ዓወት ደወላት ደወላ። ፈሽራታትን ሳዕሲታትን ተሰምዑ። ሃገረ ኢጣልያ ብምልኦት ብሆይ-ሆይታ ተዳበላቸት። አዛዥ ገፊሕን ሰፊሕን ሰልፍታት እውን ተራላዩ። እቲ ውግእ ግን አብ አፍሪቃ እምበር አብ ሃገረ ኢጣልያ ኣይኮነን ዝነበረ።

ዲሲኩር ቦኒቶ ሙሰሊኒ

ቦታ ውግእ እተአወጀትላ አብ ሰዓታት ድሕሪ ቀትሪ ቦኒቶ ሙሰሊኒ አብ ቪኒሲያ እተባህለት ከተማ ኢጣልያ አብ ሓደ ርሻን ተቆልቲሉ አላዳው እናሰንደዉ ገዓር ዝተወሰኹ ዲሲኩር ኣለምዑ።

"አቲም ሰብ ጸሊም ካምቻ (ኮምንዶ ኔራ)
ደቂ ተባዕትዮን ደቂ ኣንስትዮን

አብ ምሉእ ዓለም አብ ጎልጎል ኮነ አብ ጎቦ፣ አብ ባሕሪ ኮነ አብ ወሰናን ሃገራት ተበታቲኹም ዘሉኹም። ከሉኹም ጸን ኢልኩም ስምዑ። ንሃገርና ኢጣልያ አዛዥ ዝኸበረን ዝዓ በዩን ታሪኽ እንፍጽመሉ ሰዓት እንሆ ተደዌሉ አሉ" ኢሉ ጀመረ። ቦታ ሰዓት እቲአ ልዕሊ 20,000,000 ዝሸውን ህዝቢ ኢጣልያ በብሚዳኡ ተአኪቡ ነበረ። ከንድዚ ዝኣከል ንሓሳስ ምእካቡ አብ ታሪኽ ተራላዩን ተሰግሪዑን አይፈልጥን።

ዳቶ ቦኒቶ ሙሰሊኒ ዘረባ ቅድሚ ምጅማር ሰራዊት ውግእ ኢታልያ ድር ቅድሚ ክልተ ሰዓት ካብ ኤርትራ ተበጊሱ መረብ ተላጊሩ ውሽጢ ኢትዮጵያ ረጊጹ ነበረ። ካልኣት 100,000 ወታዕራዊት እውን ተሰሪዖም ይጸበዩ ነበሩ። ናይ-ዚ ሰራዊት-ዚ ላዕላዊይ አዛዚ ዝነበረ ጀነራል ቪላ-ባንታ እተባህለ ከአ ነቴ ተአኪቡ ዝነበረ ሰራዊት ዓው ብዘበለ ድምጺ።

"መረብ ንዘይጠቅም ሰላም ተላጊሉ
ንኣርብዓ ዓመታት ደረት ኮይና ጸኒሓ ኢያ
ሕጂ ግን ወረቆት ውዑል ውጫሊ ቀዲዶ ደርብዮዮ ኢያ" በሉ-ም።

አቴ ስልቴ ውግእ፡

1. አቴ መጀምርያ መረብ ተሳጊፍ ገነባሪ ሰራዊት ኢጣልያ ብሓደ መዓልቲ 30 ኪሎ ሜተር ገእክል ውሽጢ ኢትዮጵያ አትዩ ነበረ።
2. ብጀነራል ማርሳኖ ገምራሕ ካልኦይ ክፍለ ሰራዊት ከእ ብዮማን ኣበሊ ንዓድዋ ገሰገሰ
3. ብማእከል ድማ ብጀነራል ፕረሰዮ ቢረሊ ገምራሕ ብእንትሮ ኣበሊ ገሰገሰ
4. ብጀነራል ሳንቲኒ ገምራሕ ኣይሊ ከእ ብዓዲ ግራት ኣበሊ ቀጸለ

ነፍሲ ወከፍ ወታዖደር (ዓሰከር) ከእ 50 ኪሎ ገምዘን ፅዮቅን ብረትን ንኦርባዕተ መዓልታት ገእኸሎ ሰንቅን ክልተ ሊትር ዜሕገ ብራሾ ማይን ተሓንጊጦ ነበረ። አብ መንጎ እዞም እተጠቐሱ ወታዖደራት 300 ገዥኑ

ታሪኽ ገጽሕፍ ምሁራት
ወረ ዘመሓላልፉ ጸሓፍትን ጋዜጠኛታትን

አበጋግሳን ቆራጽነትን አጽኒዮም ጸብጸባት ዘቐብሉ መዝገብትን ነበሩ።

አብ መንጎእም ገነቡ ጅሰኩ ቶማሰሊ እተባህለ ኢጣልያዊ ጋዜጠኛ ኪጽሕፍ ክሎ “ነፍሲ ወከፍ ወታዖደር መሬት ኢትዮጵያ አትዩ ኪምርሽ ክሎ፣ ካብቲ መሬት ብታሕጓስ ሓመድ ሓፊሱ አናሰዓመ ይሓልፍ ነበረ። በቲ ዝረግጸ ገነባሪ መሬት እውን ሕጉስ ነበረ” ይብል። ቀጸሉ እውን “እዚ መሬትዚ ክልተ ወይ ሰለስተ ጊዜ አብ ዓመት ተዛሪኡ ክሕፈሰ ገዥክል ኢዩ ኢሉም ከሱም ወታዖደራት ይዛረቡ ነይሮም” እናበለ ጸሓፊ። ሰላዚ ከእ ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ጸገም ከይገጠሞ መንገዱ ቀጸለ።

በቲ እዋንቲ ኤርትራ ዘመሓድር ገነባሪ ኢጣልያዊ ሲኛር ኮራዶ ዞላ ይብሃል። ንሱ አብ መንጎ እምሓራን ተጋፋን ሰላምን ሰምምዕን ከይፍጠር ሕንፍሽፍሽ ዘተኣታቲ ኣይል ፈላላይ ነበረ።

ካልእ ደጃዝማች ሃይለስላሴ ገብሳ ዝተባህለ ትግራዊይ ንመንግስቲ ኢትዮጵያ ከዲሀ 12,000 ሰራዊት ሓዙ ካብ ዓ ድዋ ተበጊሱ ብወርሒ መጋቢት 1940 ዓ.ም ምስ ጣልያን ተሓዊሶ ይመርሕ ነበረ።

በኒቶ ሙሰሲኒ ዳቸ ዲ ኢታልያ (መስፍን ኢጣልያ) መራሒ ውድብ ፋሽሽቲ ኢጣልያ

አብ ርእሲ ከሱ፣ በኒቶ ሙሰሲኒ መስፍን ኢጣልያ ናብ ጀነራል አመልዮ ደቦኖ ከምዚ ዚሰብ ዚገበብ ተወሳኺ ትእዛዝ ብተለግራም አመሓላለፈ።

ቴለግራም
ናብ ጀነራል አመልዮ ደቦኖ
ኤርትራ - አዝማራ

“እዚ ሓዘካዮ ዘለብኹ ውግእ ንዓወት ዘምርሕ ኢዩ። ቀጸሎ። ንቐድሚት ድፋሕ ዓወት ንኢጣልያ (ቪቫ ኢጣልያ) በኒቶ ሙሰሲኒ”

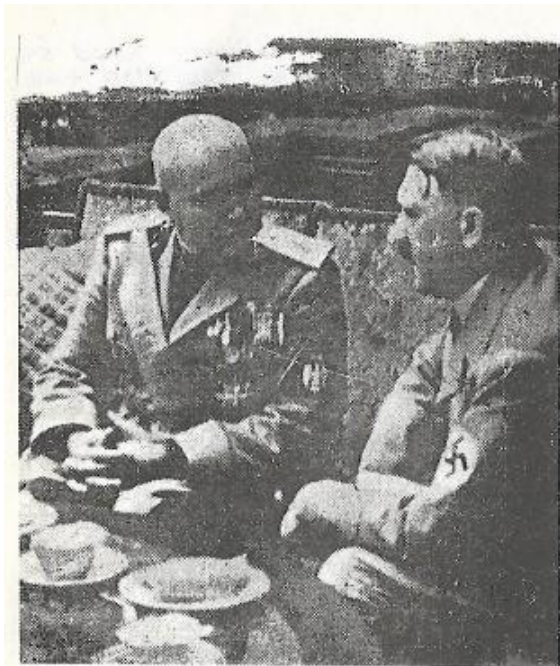
ከምዚ ኢሉ ዓወት አብ ርእሲ ዓወት እናተጓፎጸፈ ንቐድሚት ድፋሕ። ራእሲ እበበ አረጋይ እተባህለ ኢትዮጵያዊ ሓርበኛ ካብ አዲስ አበባ አዝሲቹ፣ ከምር ድንጋይ እተባህለ ቦታ ረጊጹ ብደብረሲኖ ሓሊፉ መርሃ ቤቱ አትዩ አፅረፈ።

ሰላዚ ካል ጀነራል አመልዮ ደቦኖ ብታንክታትን ድፋዓት መኪናታትን እግረኛ ሰራዊትን ተሸቢቡ ብ119 ፈረሰኛታት ተዓጂቡ ብ5 መጋቢት 1935 አዲስ አበባ አተወ። ንክተማ አዲስ አበባ ከእ ብ9934 ወታዖደራት ከም እትሕሎ ገበረ።

ድሕሪ ክልተ ቅን ግን ጀነራል አመልዮ ደቦኖ ተጸዊጦ ንዓ ዲ ጣልያን ከደ። ቅዶ ከእ ጀነራል ሮደልፎ ግራቡዲ እተባህለ መጽእ።

**ጽልዋ ካልኦይ ውግእ ዓለም
አብ ኤርትራ**

መዝገብቲ ታሪኽ “ልዊሰ መበል 14 አብ ፈረንሳ ነጊሱ ነበረ።” እዛ ዓለም ልክፅ ከም ሰማይ ብሓደ ንጉሰ ኢንተ ትምራሕሲ፣ መሰታ ዘይርከቦ ሰላም ምረኽቦት” ይብል ከም ገነባሪ ጽሑፍም አለዉ።

ሙሰሊኒ

ሂትለር

አዶልፍ ሂትለር አብ ሃገረ ጀርመን ፈለሉ ዝነበረ ውልቀ መላኪ ድማ በዚ ሃገሩ ልዊስ እተባህረ ከም እተ በገሰ፣ ናዚ እተባህለ ፖለቲካዊ ማሕበር መሰሪቲ ብሚልየናት ዚፍተፍ ሰራዊት አሰልጦኑ ኣዝዩ ሓይሉ ነበረ። ሓለም ሰላም ምእንቲ ኪትረከብ ብሓደ መራሒ ኪትመሓደር ይግባእ” ኢሉ እናተዛረበ፣ ንዓለም ተዘይ ሕፍረት ይገልጸላ ነበረ። ምስቶም ቦቲ እዋንቲ ሓያላት ዝነበሩ መንግስቲ ጃፓንን መንግስቲ ኢጣልያንን እተባህሉ ከኣ ፖለቲካውን ወታዕደራውን ሽርክነት ተሸክሞ በዚ መሰረት

1. አዶልፍ ሂትለርን
2. ቦኒቶ ሙሰሊኒን

ብ24 መስከረም 1937 አብ ጀርመን ተራኪቦም አብ እተመደዩ፣ እዋን ቦኒቶ ሙሰሊኒ ነቲ 3,000,000 ወታዕደር ጀርመናውያን ዝሰልጠኑሉ በጺሑ ረእዩ። ንሓቶም ድማ ብክብርን መግዕን ተቐበልዎ። ሽዑ ነበረ ክልቲኦም ብሓደ ሓሳብ ሓለም ኪትረርሱን ኪትወድቅን ከላ ብሓድነት እንደገና ምእንቲ ኪንሃንጹ ብሓድነት መሪርና ሓይልና እንተ ጸደቅዎልና ኢዩ ንምሕፍራ ዝሸነገሉናን ዓቢ ዕድል ዚህበናን። እዚ ከኣ፡

1. ሃገረ ኢጣልያ ዓድቲ መንግስቲ ሃጺይ ሮማ ዝመሰረተ ጃሊስ ቀሳር ከም ምዃና መጠን፣ ሉሚ እውን መተካእትኡ ቦኒቶ ሙሰሊኒ ሰለ ዘለዎ
2. መንግስቲ ጀርመንውን አብ ዓለም እታ ዝሓየለት መንግስቲ ሰለ ዝሸነት

ሰላም ከም ዝገዛእ ንምግባር ኪሸነገሉና ኢዩ ኢሉም ከም ዝተሓገገሉን ዚሰማምዑን ዝመሰጋገኑን ኮነ። ብወርሒ መስከረም 1939 ሰምምዕ ራሪጥም ንዓለም ብአዋጅ አፍልጡ።

እንደገና ሂትለር ናይ ቦኒቶ ሙሰሊኒ ዕዳም ኮይኑ ብወርሒ ግንቦት ንኢጣልያ መጸኢ ናይ 6 መዓልታት ዑደት ገበረ።

ቦቲ ሓደ ወገን ከኣ እቲ ካልኣይ ሓይሊ ዓባይ ብሪታንያ ብሚኒስተር ዊንስተን ቸርችል እተባህለ ተዳማይ ሚኒስተር እናተመርሑት ካብ ክልቲኦም ሓይልታት ሰጊላ ገዛእ ርእሳ ንምክልኻል ትዳሎ ነበረት። እቲ ውግእ ከይተጀመረ ከሉ ዊንስተን ቸርችል “ሂትለር ዝበለ እንተበለ ዝገበረ እንተገበረ እታ ዓወት ናትና ምዃና ግን እይትጠራጠሩ” በሎም ንህዝቢ ዓባይ ብሪታንያ።

ሂትለር ብወገኑ ከኣ “ሓዳስ ጀርመን በጺሓቶ ዘላ ምዕባለ ስለ ዘይፈለጡ ምዕራባውያን ዚብልዎ ዘለዉ ንሰምዖ ኣሎና። ጋዜጣታት ዓለም ግን ሓቲ ብምምስካር እንተ ዝነግርዎም ምሓሾም ኢሉ አጠንቀቁ። ሓደ ጋዜጠኛ ድማ

“እብ ዓለም ሓደ ብርቱዕ ነጎዳ ይሰማዕ ኣሎ። ዚዘምበሉ እዋን እውን ኣዝዩ ዝቐረበ ይመስል” ብዚብል አርእሱቲ ነዊሕ ዓንቀጽ ጸሓፊ።

መንግስቲ ናዚዝስታዊት ጀርመን ብሕብር ስምረት መንግስታት ፋሽሽታዊት ኢጣልያን ሃጺያዊት ጃፓንን ምልእቲ ዓለም ንምጭባጥ ሓይሊታት ሰራዊቶም በብወገናም ናብ ምሉእ ዓለም አዋፊሩ።

ቦቲ ሓደ ወገን ከኣ ሓይልታት ኪዳናዊ ስምረት ዓለም ማለት፡

1. አመሪካ
2. ዓባይ ብሪታንያ
3. ፍሰያ
4. ፈረንሳ
5. ቻይና

ከምኡ እውን ወገን እንግሊዝ ኮይናም፡

6. ሆንዲ
7. ፓኪስታን
8. አውስትራልያ
9. ካናዳ
10. ደቡብ አፍሪቃ

ወዘተ ወዘተ ከኣ ጸረ ጀርመንን ጃፓንን ኢጣልያን ውግእ አዊጆም ተዋፊሩ። አሜሪካ ጥራይ ንጃፓን ዜወትዕ 200,000 ሰራዊት አዋፈረት። እንተኾነ ግን መንግስቲ ሃጺይ ጃፓን 11 ዓባይቲ መሪኽብ አመሪካ ብምጥሓል ዓቢ ከሓራ ጸውረደትላ።

ቦቲ ክልኣይ ወገን ከኣ መንግስቲ ሕብረት ሶቪት ብወገን ምብራቕ ኡውሮጳ ጥሒሶም፣ ነታ ዓባይ ከተማ በርሊን ደምሲሶም ንምልእቲ ምብራቓዊት ጀርመን አብ ትሕቲ ምልኮም እእተውዋ።

አዶልፍ ሂትለር
 መራሐ ሃገር ጀርመን አቦ መንበር ማሕበር ናዚ
 ጀርመን ዝነበረ ውልቀ መላሽ

ብወገን ኤርትራ ከአ ሓይሊ እንግሊዝ ብወገን ሱዳን አባሉ ንሰራዊት 4-ሽሽታዊት ኢጣልያ አጥቂዑ ንኤርትራ መንገዱ ሓሳ። ከምዚ ኢሉ ካልኣይ ውግእ ዓለም 7,000,000 ሰባት ድሕሪ ምጥፋኡ ብ8 ሕዳር 1945 አብቅዑ። ሬሳ ሂትለር ግን ከሳዕ ለ-ሚ አይተረኽቡን።

አብ ኤርትራ ግን ሽሕዒ ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ብ200 ፈረሰኛን ውሑዳት ቦምብ ዝደርብዩ ነፈርትን እናተደገፈ ካብ ኤርትራ ተበጊሉ ብዕለት 3-4 ግንቦት 1941 ከሳን ከሳን ገለባትን እተባህሩ ቦታታት ሱዳን ኪሕዝ እጉት ከኣለ፣ ሰራዊት እንግሊዝ ብርያል ሓይሊ እየር እንግሊዝ ንቦታታት ሰራዊት ኢጣልያ ብምድብዳብ ብ15 ጥቅምት 1941 ተብታተኑ ካብ ከሳን ወጽኡ። ሰራዊት እንግሊዝ ድማ ደድሕራኡ እናሰፍነ እህደሞ እሞ ሰራዊት እንግሊዝ ብ1 መጋቢት 1941 አቐርቦት ባጺሑ ሰፊሕ ቦታታት ኤርትራ ሓዘ።

ብድሕራዚ ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ

- መበል ሻዳቫይ ክፍለ ሰራዊት
- መበል 42 ክፍለ ሰራዊት
- መበል 44 ክፍለ ሰራዊት
- መበል ካልኣይ ክፍለ ሰራዊት
- መበል ሓመ-ሻይ ክፍለ ሰራዊት ሃዲሙ።

ምስተ ካብ ከሳን አቐርቦትን ዝመጽኡ ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ተሓቂሶም ከተማ ከረን ንምድሓን ከቢሮም ዓረፉ። እንተኾነ ግን ሰራዊት እንግሊዝ ብ10 ግንቦት 1941 ሻቡዳይ ብርጊድ (2,000 ወታደራት) ብወገን ምብራቕ መስሓሊት መጸኢ ናብ ኩብሩብ ዝበረ ሰራዊት ኢጣልያ ደምሲሉ ነቲ ሓላፊ ዝበረ ማጅር ማሪኸ። ተጸሊ ከኣ ንከረን ተጸግዑ። ብ27 መጋቢት 1941 ዓ.ም ንከተማ ከረን ሓሳ። እብዚ ካብ ወገን እንግሊዝ ጥራይ 8,000 ብወገን ባልያን ከኣ ዕጽጮ ከም ዝሞቱ ይእመኑ። ሓይሊ ሰራዊት እንግሊዝ ብዓወት ብ8 ሚያዝያ 1941 አስመራ አተወ። ኤርትራ ድማ ካብ ግዛእት ናብ ግዛእት፣ ካብ አርባት ባርነት ናጻ ከንጻ ትወጽእ ናብ ትሕቲ ወታደራዊ ምምሕዳር እንግሊዝ ወደቅት።

አብዚ ሰለሊ እዚ ዝረአዩ፣
 1. ፕሬዚደንት ሃሪ ኢ.ሲ. ትሩማን
 2. ሰር ዊሊተን ቸርችል ተዳማይ ሚኒስተር ናባይ ብሪባንያ ዝበሩ

1. ሃጺይ ሃይለ ሰለሊ ካብ ሰደት ተመላሪም ክርታ ኢትዮጵያ ካብ ኢድ ጀነራል ዊንግት ኪቕበሉ ከለው
 2. ማህትማ ጋንዲ መራሐ ምንትሰቓስ ሓርነት ህዝቢ ህንዲ

ድሕረ ሰዕረት ጣልያን አብ ኤርትራ ማሰኛታት

ዘመን ጣልያን ዘመን ሙሰሊኒ
እቫንቲ ኪብሉና ናብ ማርኮኒ
ተረጊጾና ኤሪጋግጸ ሳኒኒ
ኮፍ ኢልካዶ ይገበር ከም እምኒ
ዓለም ተካሊት ንኸሉ ተሕዝኒ

ዓለም ኣላያ ከም ዘይውጻእ ዓቕቦት
ንጣልያን እኳ ኣርኪባቶም ሕልፊት (ውድቀት)
አቲም በዓል ጣልያን በዓል ጎይታ
ንክሰላ ከብልጥ ንዘመታ
ንካርቲም ከብልጥ ንዘመታ
አካ ኣቶቤማ ብሪትሪታ
ሃይምኮም እምበር ብከራርማታ
ማኪናታት አብ ፈቐዶ ከላድ ሞታ
አብ ማይ ታይላ ብቀይሕ ብናታ
አንስቲ እኳ ብግዲኡን ዘመታ
ገሊኢን ቲንዳ
ገሊኢን ኮበርታ

ብማለት እደንቑቲ ግጥምታት ኣለምዑ።

ብዛዕባ እንግሊዛውያን ከአ፡

ናፊቕናዮም እምበር ጣልያን ጸዓዱ
ፈረንካ ዚሀበኻ ከይፈቐዱ
ዓለባ ዝሀበኻ ከይቀደዱ
ሉሚ እምበር መጽሐፍ ዝገደዱ
ድኻ ከይጥቀም ታኒካ ዝቐዱ
እንግሊዝ እተባህሉ ምስ ህንዱ

በሉ።

ርያል ኣየር ፎርስ እተባህለ ኣይሊ ኣየር ነፈርቲ እንግሊዝ
ንሰማይ ኤርትራ ሜዳ ውግእ ጊረንኦ ከለዎ ከአ
ብባሕሪ ካብ ኮነ ጎደና
ብሰማይ ካብ ኮነ ጎደና
ናትናስ ከም ሻሙ
አባ-ጅን እየፍለጥካን ጊና
ብማለት ገጠሙ።

ጨው ኤርትራን ደብዳብ ሂሮቭማን

አብዚ ዝኣለፈ ምዕራፍ ብዛዕባ ካልኣይ ውግእ ዓለም
ከንብብ ከሉና ፍቕዲ ዘይብሉ ንብረት ከም ዝሸነፈ፡
ብቢልዮናት ዚፍቀድ ገንዘብ ከም ዝጠፍኤ ህዝቢ ዓለም
ብሚልዮናት ከም ዝሃለቑ፡ ከተማታትን ዓድታትን
ፋብሪካታትን ሕርሻታትን ከም እተደምሰሱ ርእና ኣሎና።

ብዘይካዚ እቲ ኣብ ሰላማዊ ውቕያኖስን ከባቢኡን ጸረ
ኣይልታት መንግስቲ ሃጺይ ጃፓን ዚካየድ ዝነበረ ውግእ
ምውዳእ ስለ ዝኣበየ መንግስቲ ኣመሪካ ኣብ ታሪኽ ዓለም
ንመጀምሪያ ጊዜ ኣብ ልዕሊ ከተማታት

ሂሮቭማን ናጋሳኪን

እተባህላ ክልተ ከተማታት ጃፓን ኣቶሚክ ስምብ እተባህለ
ኣድቭ ኣሽሓት ህንጻታትን እንሰሳታትን ህይወት ህዝብታትን
ኣሕሪፍ ዘጥፍኡ ተኮሰ።

በዚ ስምብዚ ድማ ዳርጋ ፍርቂ ሚልዮን ዝሸውን ህዝቢ
ጃፓን ሞተን ቆሰለን። በዚ ኣይሊዚ ድማ ጃፓን ኢዳ ሂባ
ተሳዕረት ሞ እቲ ውግእ ተወድኤ።

እቲ መርዚ ኣቶሚክ ስምብ ብጨው ኣይ ዚጠፍእ ምስ
ተባህለ ድማ መንግስቲ ጃፓን ጨው ኤርትራ ብምምራጽ
ዝኢኡ ይወስድ ነበረ። እቲ ሸዑ ዝጀመረ ዕዳጋ ጨው ዓ
ሰብን ባጽዕን ከአ ብህዝቢ ጃፓን ስለ እተለምዶ ከሳዕዚ እዋንዚ
ብመርከብ እናተጸዕነ ብዕድገ ንሃገሪ ጃፓን ይኸይድ ኣለ።

ዓበይቲ ፍጻሚታት ኣብ ጊዜ ካልኣይ ውግእ ዓለም

ካልኣይ ውግእ ዓለም ኣብ ምለሕ ዓለም ታላቢዑ፣ ሰራዊት
እንግሊዝ ካብ ሱዳን ተባጊሱ ኣብ ገለባን ከሰላን ምስቶም
መጻርርቲ ሰራዊት ኢጣልያ ምስ ተረኽቦ ተጀመረ እሞ ብኡ
ኣበሉ ናብ ኤርትራ ሃገርና ሰሓሙ። ብኣጸር እዋን ከአ
እቲ ውግእ ከብቐዕ ከኣለ።

ኣብ ካልኣት ሃገራት ዓለም ግን ንኣሙሽተ ዓመታት ቀጺሉ
7,500,000 ህይወት ሰብ ከጥፍኦ ከሉ፡ ብቢልዮናት
ዚግመት ንብረት ከአ ከም ዘይነበረ ኮይኑ ጠፍኤ።

እቲ ዝበርቶን ዝጸንከረን ውግእ ከአ እቲ ኣብ መንጎ
ሕቡራት ሃገራት ኣመሪካን ጃፓንን ዚካየድ ዝነበረ ከም
ዝኾነ ይዝከር። ጃፓንውያን ነቲ ብወገን ሰላማዊ ውቕያኖስን
ካልኣት ቦታታትን ከጥቅዮም ተሰሊፉ ዝነበረ 200,000
ሰራዊት ሕቡራት ሃገራት ኣመሪካ ብዓጸፊታ እናጥቐዑ
ዚደፍኡም ከኢሉም ነበሩም መንግስቲ ሕቡራት ሃገራት
ኣመሪካ ስለ እተጠረፈ፣ ሸዑ ፕሪሲደንት ኣመሪካ ዝነበሩ
ሃራ ኤሰ ትሩማን (President s Truman) ጃፓን ብኣውቶሚክ
ስምብ ኪትታሰስ ኣዘዙም ብ6 ነሓሰ 1945 ዓ.ም ከተማ
ሂሮቭማን ናጋሳኪን እተባህላ ክልተ ዓበይቲ ከተማታት
ጃፓን ተደብዲበን ተቐጸላ። ቦታ እተን ከተማታት
እተደብደባ ልሳት ጥራይ ከአ 900,000 ህይወት ሰብ ከም

ዝጠፍኤ ተጸብጸበ። ቀጺሉምውን ብሳዕቢንቲ ደብዳባ
ብብመዓልቲ ብኣሽሓት ዚፍቀዱ ጃፓንውያን ይሞቲ ነበሩ።
ኣቶሚክ ስምብ ዝሸፍኤ መርዚ ዘሉም ስለ ዝኾነ ድማ
ብዙሓት ካብቶም ኣብ ጃፓን ዚውሉዱ ዝነበሩ ቆልዑ
ጎደሎ ኣካል ኮይኖም ይውሉዱ ነበሩ። እዚ ተርእዮዚ ድማ
ከቋረጸ ንኣሙሳ ዓመታት ቀጸለ። እቲ መራት እተን
ከተማታትን ከባቢኡን ከአ ሳርርን እኸለን ከም ዘየብቁል
ኮይኑ ነደደ። በዚ ምክንያትዚ ከአ እታ ብዓብላልነት እትደፍኦ
ዝነበረት ጃፓን ተደፊላ ተጠቐሰት።

ኣብ ጊዜ ካልኣይ ውግእ ዓለም ብሚልዮናት ዚፍቀድ
ህይወት ደቂ እስራኤል ከም ዝጠፍኤ እውን ዚዝከር ኣይ።

ኣይልታት ሰራዊት ውግእ ሕብረት ሶቭየት ድማ ብምብራቕ
ጀርመን ደፊኦም ብምእታው ንከተማ በርሊን ምስ
ተቐጸጸርዎ ኣብ ኢዶም ውድቀት። ሂትለርን ማሕበር
ናዚዝሰትንውን ውድቀቶም ከም ዝቐረበ ቀዳማይ ኣብሬታ
ኮነ። ምልክት ሂትለር ግን መን ከም ዝኣዘ ዝቐተሉ፡ መን
ከም ዝኣዘ ዘረጋግጹ ኣብሬታ የልቦን።

ኣይልታት ሰራዊት እንግሊዝ፣ ንኣይልታት ኢጣልያ ሰዓ
ርም ንኤርትራን ኢትዮጵያን ካብ ግዝእት ፋሽሽታዊት
ኢጣልያ ኣራ ምስ ኣውጽኡዋ፣ ሃይለ ሰላሴ፣

1. ነቲ ኣብ ኣዲስ ኣበባ ዚርከብ ዝሸፍኤ ጎደና ብስም
እቲ ሸዑ ናይ ሃገር እንግሊዝ ቀዳማይ ሚኒስተር ዝነበረ
"ጎደና ዊኒስተን ቐርቐል" ኢሉ ሰመዩ።
2. ከምኡውን ጅነራል ዊንገት እተባህለ እንግሊዛዊ መራሕ
ሰራዊት እንግሊዝ ድማ ሃይለ ሰላሴ ካብ ሰደት
ተመሊሱ ኣዲስ ኣበባ ምስ ኣተወ ከይዱ ብስም
መንግስቲ ሃገሩ ኢትዮጵያ ስለ ዚርከብ፣ ኣብ ኣዲስ ኣበባ

ዓቢ ቤት ትምህርት ሰራሐ፣ “ቤት ትምህርት ጀነራል ዊንግት” አሉ ስመዩ።

3. ሰራዊት ውግእ እንግሊዝ ከተማ ከረን ንምሓዝ 30 መዓልትን 30 ሰዓትን ምስ ወድኤ መሪር ውግእ ፈጸሙ ከብቅዕ፣ ካብ አባላቱ 800,000 ወታዕራራት ኪሰውእም ከለው፣ ካብዚኦታም እቶም 500,000 እተሰውኡ ወተሃደራት፣ ህንጻውያን ከም ዝበሩ በጸብጸብ ተረጋገጹ እም ሃይለስላሴ ኣብ ኣዲስ አበባ ሓደ ዓቢ ነፍሰ ጸራት ኣንሱቲ ዝሓርሳሉን ዝሕከግሉን ሆስፒታል ሰራሐ ብሰም እቲ ሽዑ መራሕ ቃልሲ ሓርነት ህንጻ ዝበረ ግህትማ ጋንዲ “ሆስፒታል ግህትማ ጋንዲ” አሉ ስመዩ።

አገደስቲ ዕለታት ኣብ ካልኣይ ውግእ ዓለም ኣብ ኤርትራ

- 1935 ማሕበር ናዚ ብመሪሕነት ኣዶልፍ ሂትለር ተመሰረተ
- 24 መስከረም 1939 ቦኒቶ ሙሰሊኒ ዕላማ ሂትለር ተቐብሎ ንጀርመን በጽሐ
- 2 ግንቦት 1940 ኣዶልፍ ሂትለር ኢጣልያ በጽሐ
- 1ጥሪ 1941 ኣዶልፍ ሂትለር ውግእ ዓለም ኣወጀ (አዘዘ)
- ጥሪ 1941 ፋሽሽታዊ ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ካብ ኤርትራ ተበጊሶ ብ3 ፍካቲት 1941 ከሰላን

ገለባትን እተባህላ ዓድታት ሱዳን ሓዘ።

- 19 ፍካቲት 1941 ሰራዊት እንግሊዝ ጣልያን ብሰራዊት እንግሊዝ ተደፊኡ ንኤርትራ ተመልሰ
- 1 መጋቢት 1941 ሰራዊት እንግሊዝ ንኣቶርደት ሓዘዎ።
- 27 መጋቢት 1941 ሰራዊት እንግሊዝ ንከተማ ከረን ሓዘዎ
- 8 ሚያዝያ 1941 ሰራዊት እንግሊዝ ኣስመራ ኣተዉ
- 10 ሚያዝያ 1941 ጀነራል ኮርዶ ዞሊ እተባህለ ናይ ኤርትራ ኣማሓዳሪ ዝበረ ኣብ ኣስመራ ዝበረ ቤት ጽሕፈቲ ንእንግሊዛዊ መጀር ጀነራል ከዲ ኩክ ብሰነርዓት ኣረከጠጠጠ ባንዲራ ጣልያን ወዲቑ ባንዲራ እንግሊዝ ተሰቐለት።
- 12 ሚያዝያ 1941 ጀነራል ከዲ ኩክ ከአ ተረከቡ ንመጀመርያ እዋን ምስ ሓርበኛታት ኤርትራ ተዘራረቡ። ቀንዲ ቤት ጽሕፈቲ ከአ ኣብቲ ኮማንዶ ተረገገ ተባሂሎ ዝጽዋዕ ዝበረ ሰርዐ።
- 13 ሚያዝያ 1941 መጀር ጀነራል ከዲ ኩክ ሀ. ሰባት ካብ 3 ንላዕሊ ኮይኖም ከይኣከቡ

ለ. ሰዓታት እቶ-እቶ ፍርቂ ለይቲ ኪሸውን
ሐ. ካብ ፍርቂ ሜትሮ ዝውሕ ካብ ዘንጊ ዝረገድ በትሪ ከይትሓዝ ብማለት ኣወጀ።

በዚ ከአ ኤርትራን ህዝቢ ኤርትራን ምስ ሰበይቲ-አቦ ነይሮምሲ ናብ ካልእ ሰበይቲ-አቦ ተመሓለፉ።
ነቲ ብእዋን ካልኣይ ከኖት ዓለም ኣብ ኤርትራ ዝመርኹዎ፣ ብወገን እንግሊዝ ጀነራል ከዲ ኩክ ኣረከ ብወገን ጣልያን ከአ ጀነራል ኣርሲኒ እተባህሉ ነበሩ።

ምትእትታው ዘመናዊ ሕርሻ ብዘመነ ግዝኣት ኢጣልያ

መረት ኤርትራ ብከሊማ (ከኝታት ኤርትራ)
ደጋ
ወይነ-ደጋ
ጃላ

ተባሂሎ ዝሸፈሎ ኪሸውን ከሎ ከም እምባ ሰይራን እምባ መቐራን ዝኣመሰሉ ዓባይቲ ኣሸራፍት ዘለውዎ ምጃኑ ይፍለጥ። ኣዘዎም ፍርያም ዝሸኑ መረት ደጋን ቋንን እውን ኣለውዎ። በዚ ምክንያት ደጋን ደጋን መገን እንሰላታትን ሕርሻን ኣብ ኤርትራ ብምፅሪ ኢዮም ዚሰጉሙ። ኣብ ኤርትራ ጸዕዳ እሸልን፣ ብሱል እሸልን ፍረታትን ኣሕምልትን ቡንን ይኣትዉ። ዝያዳ ከሱ ከአ ጡዋን ቡንን ከይተረፉ ተዘርኡን ተቐቢሉን ጽቡቕ ምህርቲ ይህብ ኣሎ። ንመረድኢ ኣሸካቶ ማተቶታ እተባህለ ኢጣልያዊ ብ1911 ዓ ም ኣብ ሰሚናዊ ባሕሪ ፋጊና ኣብ እተባህለ ቦታ ቡን ተቐቢሎ ፊተኖ እም ንመጀመሪያ ጽቡቕ ምህርቲ ኪህብ ከም

ዝሸፈሎ ተረጋገጸ። ተጸሎም እውን ካልኣት 3 ኢጣልያውያን ሰዓብም እም ኣብ ሰቡሕ መረት ብርከት ምህርቲ ብምርካብም ኣምሳሎ።

ካብ ደቡባት ኤርትራ እውን ኣብ ፋጊናን መገንን ሰሚናዊ ባሕሪ፣

- 1. እንዳ ሃይለ
- 2. እንዳ ደባስ
- 3. እንዳ ተደላ
- 4. እንዳ መድህን
- 5. እንዳ ኒዳለ
- 6. እንዳ ነግርያም
- 7. እንዳ ደበሳይ
- 8. እንዳ ከንቲባ ዓንደብርሃን

ቡን ምትካል ጀመሩ እም ብዙሓት ካልኣት ሰፊንም። ንምፍራይ ቡን፣

- ሀ. ምራራ
- ለ. ጃንደር
- ሐ. ፍሸይ
- መ. መጎኦ
- ሰ. ሳቡር
- ረ. ፋጊና

ከምኡውን ሸንበባዕቲ፣ ደብሪ፣ መረት ገሸናሽም፣ ደግሰና፣ እተባህሉ ቦታታት ንመፍሪ ቡን ምቐኣት ኢዮም።

ሓራሲት መኪና ማለት ትራክተር ብ1910 ብኣሸካቶ ማተቶታ ንመጀመሪያ ኣብ ኤርትራ ኣትያ ከትሰርኡ ተራእዮት። እታ ትራክተር ኣብ ሰሚናዊ ባሕሪ ካልኣል ፍጥርቶ ኣብ እተባህለ ሰፊሕ መረት ትሓርሰ ነበረት። ካልኣት ትራክተራት ብ1904 ዝመጽኦ ኣብ ግራር ጨው የመላልሳ ነበራ።

አሸካቶ ማተኛታ ካልእ መዘከርታ እውን አለም። ንሱ አብ መቓይቲ፣ ፍልፍል፣ ደቡባዊ መድሓኒት፣ ጀርባቤ፣ ተክልጭፍ፣ ሸንባባዕቲ፣ ሳቡር፣ ደቡባዊ ሳቡር፣ ዝብሃል ሰፊሕ መሪት ሓይል ነበረ። ንሱ ንስራሕ ሕርሻ እገዩ ዘፍቅር ብምግባሩ ነዚ ከሉ እተጠቐሰ ግራሁ ብሓደ መጻልቲ ይኸሉ እግ ይሕንሰ ነበረ። አብ ሸንባባዕቲ አብ ካልእ ዘይትርከብ ሓሰማ በረኻ እተባህሉት እንሰሳ እላ።

አብ ኤርትራ 7 ዓይነት በለሰውውን ይፈሪ ኢዩ። በለሰ ሰብ ከም ፍረ ይበልዮ። እንሰሳታት እውን ከም ሳዕሪ ይምገብም። ብፍላይ ህቤይ ከእ እቲ ዝበልጸ ተለባ ንሱ ኢዩ።

ፈላጊ ፖለቲካዊ ቃልሲ ኣርነት አብ ኤርትራ

ሸሕ እኒ እቲ በካልይ ውግእ ዓለም ዚፍለጥ ምዃትታል አብ ካልእት አህጉርን ሃገራትን ገና ይቐጽል እንተ ነበረ፣ አብ ኤርትራ ግን ወታዕራዊ ምምሕዳር እንግሊዝ ቤት ጽሕፈቲ ከፊቲ መንበሩ አጣጠሉ ነበረ። ሰለዚ ከእ ከም በዓል ኣቶ ወልደአብ ወልደግርግምን ኣቶ ኢብራሂም ሱልጣንን ዝአመሰሉ ዘለውዎም ዓበይቲ ኤርትራውያን ብ13 ሚያዝያ 1941 ዓ.ም ናብ ቤት ጽሕፈት ብርጌደር ጀነራል ኮኔ ኮከ ኣህዚ ወታዕራዊ ምምሕዳር እንግሊዝ ከይዶም “እንቲዕ አብ ኤርትራ ብዓወት መጸእኩም” ከንብል ኢና መጸእና ዘለና ብማለት ሓሳቦም ገለጹ። ጀነራል ኮከ ግን ተአኪቦም ሰለ ዝመጽእም ከኣምናም ኣይካለሉን እጥ፣

“አብ ኣእዳውኩም ኣባትር ሲዝኩም
ብክንዲዚ ዝኣክል ብህሊ ተአኪብኩም
ሸኸኻ ፍቓድ ከይሓተትኩም
ከመይ ገርኩም መጸእኩም
ድሕሪ ሕጂ ካብ ሰለስተ ሰባት በዚሕኩም
ካብ ፖለቲ ፍቓድ ከይሓተትኩም
እንተ ዘይተአከብኩም ይሕሸኩም

ንሉሚ ግን ከምታ ዝመጸእኩም ተብታቲንኩም ኪዱ፣ ተመለሱ፣ ነናብ ቤትኩም” በሉም። ቀጺሉ ድሕሪ ደጊም፣ ካብብ ዕለት-ከእ ጀግርኩም ካብ ሰለስተ ንሳዕሊ ምእካብ ወይ ምዝጥር ብሕጊ ከልኩል ምጂኑ ፍለጡ። እትሕዝም በትራውን ካብ ፍርቂ ሚትር ዘይነውሕ ካብ ዘገገ ዘይረጉድ ከኸውን ይግባእ” በሉም። ንጽባሓቲ ነቲ ዝገርም ብኣባጅ ዘርግሑ።

እቶም ኤርትራውያን ግን አብ ክንዲ ዝበታተኑ ብሓንሳእ ኮይኖም፣ ቦቲ ብዘመንግልያን ደቀባት ከይረግጹም ከልኩል ዝነበረ ቪያላ ሙሰሊኒ ዝብሃል ዝነበረ (ሉሚ ኅደና ኣርነት) ሰንጠቆም ትኸ እሉም እንዓ ሻሂ ሱሉይማን በጺሑም ኣብሉ ኣዕረፉ። ሻሂ እናሰተዩ ከእ ብዛዕባ ዝመጸእ ዕድል ኤርትራን ህዝቢ ኤርትራን ዘተዩግ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ” ዘይንምሰርት ተብሃሉም አብ ሰምዖ ዕጽሑ። 12 ሰባት መሪጸም ከእ ዘካደድዎም ሰባት ሾሙ። እዚ ምትእኸባብዚ እቲ ፖለቲካዊ ቃልሲ ኤርትራ ንምጀግር ዘኸለል ቀላልዒ ሓዊ ዝወልዕ ፈላጊ ንቕሓት ነበረ።

ብብቑርብ እቲ ግሕበር ሰዓብቲ እናተወሸኸም ማዕበል ድሕሪ ሰለስተ ዓመታት ማለት ብ1944 ከእ እቲ ግሕበር ብቀቢላ፣ ብዓሉት ብሃይማኖት ፍልልይ ምእንቲ ከይረገጥ እሉም ብክርሰቲያንን ኣሰላምን እተባረኸ ደርሆ ሓሪይም አብ ሓደ መእዲ በልዑ። ምእንቲ ናጽነት ኤርትራ ጥራይ ኪቃለሱውን አብ ልዕሊ መጽሓፍ ቅዱስን ቀርኣንን ኣደዎም ብምንባር መሓሉ። ዓቢ ሰጉምቲ ዓወት ንቕድሚት ነበረ።

ኣህዚ ሳዕሊ ዝርአዩ
1. ኣቶ ዓብይልቃደር መ/ላልሕ ከበረ
2. ኣቶ ወልደአብ ወልደግርግም
3. ሸኸ ኢብራሂም ሱልጣን ዓሊ

ዋዕላ ልዕላ ሓያላን መንግስታት ብዛዕባ ግዝእት ጣልያን ዝክበሩ ሃገራት

ካልኣይ ውግእ ዓለም ብ8 ግንቦት 1945 ዓ.ም ኣብቅዑ።

1. ፕሪሲደንት ሃሪ ቱሩግን ናይ ኣመርካ
2. ጆሴፍ ስታሊን ናይ ሕብረት-ሶቪት
3. ሚስተር ዊንስተን ቸርችል ናይ ዓባይ ብሪታኒያ

ናይተን ልዕላ ሓያላን መንግስታት መራሕቲ ከም ምንባርም መጠን፣ ብ17 ሰኔ 1945 ናብ ከተማ ፓትስዳም (POTSDAM) ጀርመን ተኣኪቦም ብዛዕባ እተን ግዝእት ኢጣልያ ዝክበሩ ሃገራት ግለት።

1. ሊብያ
2. ኡርትራ
3. ሶማልያ

ዘተዩ። እቶም ኣብተ ዘተ ኣተረኸቡ ሚኒስተራት ወጻኢ ጉዳያት፡

1. ኡርትራ ቢሺን እንግሊዝ
2. ሚስተር ሞሎቶብ ሕብረት ሶቪየት
3. ጆይምስ ቡርካ ኣመሪካ
4. ጆርጅ ቢዶ ፈረንሳ

ኢያም።

እንተኾነ ግን ዝኾነ ወሳኔ ክክለሉ፣ ኣብ ካልኣይ ቆጻራ ኣብ ፓሪስ ፈረንሳ ክገነቡሉ ብምስምግዕ ተበተኑ። ከም ቆጻራ-ኣም ከኣ ኣብ ከተማ ፓሪስ (ፈረንሳ) መራሕቲ ቻይናን ፈረንሳን ወሲኹም ተራኸቡ።

ብግብራ ሰላም። ዚፍለጥ 23 ዓንቀጻት ዝሓዘ ሕጊ ዘለዎ ማኅበር መሰረቲ። ኣብተ ጉባኤ ሰላም ከኣ።

1. ጣልያን ካብተን እትገዝእን ዝክበረት ሃገራት ፈጻሚ ኪትወጽእ
2. እተን ግዝእታ ዝክበሩ ሃገራት መጻኢ ዕድልን ክሳብ ዚውሰን ብልዕላ ሓያላን መንግስታት እናተመሓደሩ ኪጸንሓ
3. ኣብተን ግዝእት ጣልያን ዝክበሩ ሃገራት ዝርከብ መንግስታዊ ወይ ውልቃዊ ጉብረት ከይተተንከፈ ከም ዘለዎ ኪጸንሕ
4. ኣብ መንጎ ሓይ ዓመት መዕለቢ ፍታሕ ኪግበረለን ዝብል ውሳኔታት ኣመሓላለፉ። ኣብ ርእሲኡ ድማ ነቲ ጉዳይ እዘን እተጠቐሳ ሰለስተ ሃገራት ብሚኒስተራት ወጻኢ ጉዳያት ተጸኒዑ ኪቐርብ ትእዛዝ ኣመሓላለፉ። ካልእ ተወሳኺ ትእዛዝ ድማ።

1. እዞም ኣተኣዘዙ ሚኒስተራት ወጻኢ ጉዳይት ብ6 ነሓሰ 1946 ኣብ ከተማ ሉንደን ተራኸቡም መጽናዕቶም ኪጅምሩ
2. መንግስቲ ኢጣልያ ከኣ ብዛዕባ እተን ኣብ ትሕቲኡ ዝክበሩ 3 ሃገራት ብመልክዕ ጸብጸብ ርእይቶኡ ቦቲ እተወሰነ ዕለት ቆጻራ ከቐርብ ተመሓላለፈ።

ኣብተ እተወሰነ ጉባኤ ሚኒስተራት ወጻኢ ጉዳያት ወኪል ሃገረ ኢጣልያ ኮይኑ ዝመጽኡ ሲቐር ጋሲፖሪኒ “እዘን ምሳፍ ምስ ኢጣልያ ዝክበሩ 3 ሃገራት ልክዕ ከማና ኣኸሰ መሰሰ እናረኸባ ዝጸንሓ ዝተፈለየ ዓይነት ኣማሓድራ ዘይነበረን ኢየን። ንሕና ካብኡን እንተ ወጻእና ኣብ መንጎ ህዝብን ሰላም ኣይከህሉን ኢዮ።” ኣሉ መደረ።

ብድሕሪቢ ብመሰረት እቲ ኣብ ጉባኤ ሰላም ዝጸደቐ 23 ዓንቀጻት ዝሓዘ ውዑል ዓንቀጽ 11 ዕድል እተን ግዝእት ጣልያን ዝክበሩ 3 ሃገራት ብልዕላ ሓያላን መንግስታት ይወሰን ዚብል ስል ዘሎ ናብ ቤት ጽሕፈት ጉባኤ ሰላም ይመለስ ኣሉም መለሰም። ቢዛ መሰረት እቲ ጉባኤ ሰላም ኣብ ፓሪስ ዋዕላ ጌሩ ንጉዳይ ሊብያን ሶማልያን ፈትሑ። ጉዳይ ኡርትራ ግን ከይተፈተሐ ተረፈ።

እንተኾነ ግን እቶም ልዕላ ሓያላን መንግስታት ብዓንቀጽ 4.1.289 መሰረት ኡርትራ ከይዱ ዘጽንዕ ጉጅለ ይመዘዝ ብማለት ወሰኑ። እቲ እተመዘዘ ጉጅለ እውን ብወጥ-ኣስመራ መጻኢ 3,336 ሰባት ጥራይ ከም ተወከልቲ ህዝቢ ኡርትራ ቆጻራ ሓቲቲ ተመለሰ። እቲ ዝቐረበ ጸብጸብ ኣዕ ጋቢ ስለ ዘይክበረ ከኣ ጉዳይ ኡርትራ ከይተወሰነ ጠልጠል ኣሉ ተረፈ። ድሕሪ ሓይ ዓመት ግን ምሉእ ማህደር ጉዳይ ኡርትራ ናብ ውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ተመሓላለፈ።

ውድብ ሕቡራት መንግስታት ኣብ መበል ካልኣይ ጉባኤኡ ብ15 መስከረም 1949 ዓ.ም ናይቲ ውድብ ጸሓፊ ዝክበሩ ሚስተር ኣለክስ “ጉዳይ ኡርትራ ንሓይ ዓመት ዚኣክል ኣብ ትሕቲ ጉባኤ ሰላም ጸኒሑ ክትቅዕ፡ ተሰማሚዒን ፍታሕ ኪርኸባሉ ስለ ዘይከኣላ ናብዚ ዋዕላዚ ኣመሓላለፊንኣ ኣለዎ። ስለዚ ኣጅንዓና ንሱ ከኸውን ኢዮ። ብተወሳኺ ከኣ ኢትዮጵያ ኡርትራ ንዓይ ኢያ ትግባእ ትብል። ኡርትራውያን ብወገኖም ከኣ ናጽነት ይሓቱ ኣለዉ” ብለ። እቲ ዋዕላ ከኣ ኣድላይ መጽናዕቲ ምስ ዝበረ ብኣገ ማሕበር ሕቡራት መንግስታት ዓለም ዓንቀጽ 17 መሰረት ብ21 ሕዳር 1949 ነቲ ጉዳይ ኣጻሪዩ ዘጽንዕ ኮሚቴ ኪቐውም ወሰኑ። እቶም እተመርተጹ ካብ።

1. መንግስቲ ፓኪስታን
2. ደቡብ ኣፍሪቃ
3. ንተማላ
4. ነርወይ
5. ቦርማ

ነበሩ። እቶም ኮሚቴ ከኣ ካብ 14 ዩካቲት ክሳብ 8 ሚያዝያ 1949 ንኡርትራ መጻኢም ኣብ ገጠራትን ከተማታትን እናነሩ ህዝቢ ብምእካብ “ናጽነት ዲሞክራሲ ትደልዩ ወይሲ ካልእ” እናበሉ ሓተቱ። ስርሓም ምስ ፈጸሙ ከኣ ጸብጸቦም ንዋዕላ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ኣቐረቡ።

መንግስቲ ሃይለስላሴ ብኣሹሓት ዚቐጽር ገንዘብ እናኣፍሰሰ ንህዝቢ ኡርትራ ብሃይማኖት፣ ብዓሊት ወዘተ ፈላልዩ ኡርትራ ከም ኣካሉ ጌሩ ንምገባጥ ብሕሕ ጸገረ። ብሕሕ ሞትን ካልእ ስቓያትን ከም ዚምዕብልውን ጌሩ ነበረ። ብመንግስቲ ኢትዮጵያ ናብ “ጉባኤ ሰላም ልዕላ ሓያላን” ዝጸሓፎ መዘከር።

ናብ ዝኸበርኩም ጉባኤ ሰላም ልዕላ ሓያላን ርእሰ ነገር ብዛዕባ ኢትዮጵያን ኡርትራን ዘሉ ከንታት ንምብራህ ዝቐረቡ።

ኣብ መንጎ ኢትዮጵያን ኡርትራን ዚብሃል ዘይግብኣ ይበሃል እሎ። ኪሰራሕ ዘይግብኡውን ይሰራሕ ኣሎ። እዚ ከኣ፡

1. ቀዳማይ ነገር ኡርትራን ኢትዮጵያን ኣደን ጻልን ኢዮን
2. ብካልኣይ ከኣ ብመሬት፣ ብሃይማኖት፣ ብቋንቋ፣ ብዓሊ፣ ብንግዲ ወዘተ እተኣሰሩ ኢዮን።
3. ብቐጠባ ግንባዩ ርኪብ ኣለውን
4. ብሓይ ወደብ ኢዮን ዝጥቀማ

5. ኤርትራ ብመግቢ ርእሳ ዘይትኸለል ሰለ ገዢነት ካብ ኢትዮጵያ እንተ ተነጻለት ዓቢ ጸገም ኪወርድ ኢያ።

ሰለ'ዚ እዚ ከካታት'ዚ ሰለ ዘሉ ኤርትራን ኢትዮጵያን ከም ዚሓብሩ ኪገብር ብሸብሪ ነዘከር።

አባላት ጉዳይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዘረጃሙ ኮሚቴ ሙሪሎቲ፣

1. ጸሓፊ ትእዛዝ ኣቶ ኣክሊሉ ሃብተወልድ ናይቲ ኮሚቴ ጸሓፊ፣

2. ደ/ጅን ሃዝ ወይ (ዓሊቲ ኣመሪካዊ) ኣማኻሪ እተባህሉ ነበሩ።

አብዚ ሰለ ኣዚ

1. ፕረዚዳንት ፍራንክ ደ ብሽልት

2. ተፃግሮ ሃይለ ሰለ

እብ ውሽጢ መርከብ ኮይኖም ከህሩራሱ ከለዉ ይረገዩ።

እታ ሰንካም ዕለት

ሃጻይ ሃይለሰላሴ ብዛዕባ ጉዳይ ኤርትራ ዚከራኸሩ ጉጅለ ፖለቲካውያን ናብ ቤት ጽሕፈት "ጉባኤ ሰላም" ሰዲዳ ከሎ፣ ንሱ ድማ ቦቲ ሓድ ወገን ባዕሉ ናብ ወደብ ሰወጽ ሃገረ ምሰሪ ከይዱ ምስ ፕረሲደንት ፍራንክሊን ብሽልት (FRANKLIN DE ROOSEVELT) (32), N.D ብ18 ሰኔ 1946 ዓ .ም ኣብ ውሽጢ መርከብ ተራሽቡ ብዛዕባ ጉዳይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ተዘራረቡ። ሃይለሰላሴ ኤርትራን ኢትዮጵያን ኣደን ዓልን ኢየን ተፈላልዮን ዝነበራሉ ምኽንያት የልዩን ኢትዮጵያ ብዘይ ኤርትራ ዓይኒ የብላን እናበለ ንፕረሲደንት ብሽልት ብምምሕጻን ሓገዝ ኣመርካ ሓተቶ። ፕረሲደንት ብሽልት ከኣ ንፖለቲካዊ መኸሰብ ኣሉ ብጋህዲ "ኣብ መንጎና ግለት ኣብ መንጎ ኣመርካን ኢትዮጵያን ስምምዕ ተገሩ ምውሃድ እንተ ኣልዩና ብወገና ምሉእ ሓገዝና ዘይነበርኩተሉ ምኽንያት የልዩን" ብምለት መልሱ ሃበ። ሰለ'ዚ ሃጻይ ሃይለሰላሴ ካብ ፕረሲደንት ኣመርካ ዓቢ ተስፋ ሓፊሉ ንሃገሩ ተመልሰ። እቲ ኣብቲ ርክብቲ እተበጸሐ ኣብ ልዕሊ ህይወት ህዝቢ ኤርትራ ኣዘዩ ከቢድ ጉድኣት ዘሰገቦ ነበረ። ብፕረሲደንት ፍራንክሊን ብሽልትን ሃጻይ ሃይለሰላሴን እተበጸሐ ስምምዕ ተባሂሉ ተመዝጊቡ ከኣ ኣብ ጉባኤ ሰላም ርእሰ ሓያላን ኣብ ማህደር ኤርትራ ሰፈረ። እቲ ስምምዕ ብርግጽ ንሃጻይ ሃይለሰላሴ ዓቢ ተስፋ ዚህብ ዓቢ ብርሃን፣ ንኤርትራ ግን ናብ ደልሃመት ዚመልሰ ጸድፊ ነበረ።

ተጋዳይ ኣብ ዓውዲ ውግእ ደቆም'ውን ምስ ውግእ

ደቂ ተጋደልትን ደቂ ሰውኣትን ካብ መንበሪ ቦትእም ብሰንኪ ወራራት ሰራዊት ደርጊ እተመዛበሉን መዕቆቢ ገዛ ተሓራሙምሲ፣ ናብ እተፈላለዩ ቦታታት ሃገርም እተወልዱ ከነሰም ኣብ ትሕቲ ጽላል ሓለዎ ተጋደልቲ ኣብ ፈቕዶ በረኻታት ጉድጓዳትን እኻውሕን በግትን ኪግብዩ፣ ኣብኡ ኮይኖም ፊደል ቆጺርም ኪመሃሩ ተገዲዶም ነበሩ። ካብዞም ህጻናት እዚኣቶም ብዝሓት እቦን ኣደን ብውግእ እተመንጠሉ ደቂ ሰውኣት ኢዩም።

እዞም ብህጻንነቶም ጸገም ዝቐመሱ ህጻናት እዚኣም ጸላእን ፈታውን ድሕነትን ሞትን ፈሊጦም ኣለሊዩም ነፋሪት ጸላኢ ከተደሂ ምስ ስምዑ ናብ መዕቆቢእም ብከምቢ ኣብ ሰለሊ ዝርኤ ዘሉ ጉዳይ ይኣትው ነበሩ።

ብዙሓት ካብእም ኣብኡ ዓብዩም ናብቲ ቃልሲ ኣርኪቦም እተሰውኡን ዝሰንከሉን ኣለውምም። ኣቶም ዝተረፉ ከኣ ድሕራቲ ኩሉ ጸገም ሓድነት ሃገርም ርእሶም ከም ኩሉም ኣርትራውያን ናጸ ኣየር እናእተንፈሉ ብሓብን ይነብሩ ኣለው።

ህይወቶም ከውጽኦ ገሰብኩ ሆበሩ ሀጻናት ኤርትራ

ውዕል አመሪካን ኢትዮጵያን

እቲ አብ መንጎ ኢትዮጵያን አሜሪካን እተበጸሐ ስምምዕ፡
1. አመርካ ንኢትዮጵያ ብጉዳይ ኤርትራ ምሉእ ሓገዝ ኪትገብረላ
2. ኢትዮጵያ ድማ ንመንግስቲ አመርካ አብ አስመራ ዝርከብ ራድዩ ማሪና ዝበሃል ሕጹር መደበር ሰራዊት ኪትህባ ዚብል ነበረ።

እቲ አብ መንጎ አመሪካን ኢትዮጵያን እትበጸሐ ውዲት በዚ ጥራይ እየቋረጸን። ኤርትራ ብዘይ ድሊታ ምስ ኢትዮጵያ ብፊደረሽን ከላዕ እትቆረን ካብ አመሪካ ፖለቲካውን ቆጠባውን ሓገዝ እናወሓዘ ምስ ጸንሐ ክልቲኤን ሃገራት አመሪካን ኢትዮጵያን ብወርሒ ግንቦት 1953 ዓ.ም ዝሰፍሐን ዝደልደለን ስምምዕ ጌረን ውዕል ተፈራረማ። በቲ ስምምዕ መሰረት ከእ፡

1. አመርካ አብ ከተማ እስመራ አብቲ አብ ቤት መኻእ ዚርከብ ጎልፍ ዚበሃል ሜን ምስ እሰራኤል ዘራኽብ ራዳር ኪትክል
 2. አመርካውያን አብ መሬትን ባሕርን እየርን ኤርትራ ከም ድላዮም ኪንቆላቆሱ ዚፈቓድ ነበረ። ብኡን-ብኡን ክልቲኦ ስምምዕ አብ ግብረ ወፃሥ ካልእ ዘገርም ንአመርካውያን እተሃህበ መሰል
- ሀ. መሰል አመርካውያን አብ ኤርትራ ዝተሓለወ ኢዩ
ለ. ዝኾነ አመሪካዊ ብዝኾነ ምክንያት ሰብ እንተቆተሉ አይእሰርን አይሕተትን። ብወታሃደራዊ ሕገ አመርካ ኢዩ ዚሕተት።

ሐ. እቲ ዚቐተል ወዲ ሃገር ከእ ብሕጊ አመርካ ካብ አመርካ መሰል ይሕተተሉ ዚብል ነበረ።

ንመረድኢ ሓደ አመርካዊ ብመኪንኡ ክንቀላቀስ ክል- ድንገት ኢጋጢም ወይ ብጽጋብ ሰብ እንተ ረገጸ ብፖሊስ ሃገር አይሕተትን። አመርካዊ ፖሊስ ትራፊክ መጺኡ ኢዩ ዝሓተ። እቲ ድንገት ዝረኸበውን ብቀጥታ መሰል ኪሓትት አይክእልን ነበረ። ከለን ብአመርካውያን ዚንቀላቆሳ ከበድትን ነእሸቱን ማኪናታት ብአመርካዊ ሰሌዳ ብናጻ ይንቀላቆሳ ነበረ።

ጥርፃን ማሕበር ኤርትራ ንኤርትራውያን

አስመራ 25 መጋቢት 1949

ናብ፡ ቀንጺ ቤት ጽሕፈት ማሕበር ሕቡራት ሃገራት ዓለም ርእሰ ነገር፣ ብዛዕባ ኤርትራ ዝምልከት ኤርትራ አብ ምብራቕ እፍሪቃ እትርከብ ንእሸቶ ሃገር ኢያ እዛ ሃገር እዚኣ ንአሰታት 480 ዓመታት ናብ ትሕቲ ግዝእት

ቲርኪ ምስሪ ጣልያን እንግሊዝ

ዝጸንሑት ኢያ። ሕጅውን እንተኾነ ብዓባይ ብሪታንያ ኢያ ትግዛእ ዘላ። ጉዳይ እተን ውጹዓት ሃገራት ብርእሰ ኢያላን ሃገራት ዓለም ኪውሰን ምስ ተበየን፣ ጎረቤትና ዝኾነት

ኢትዮጵያ ምስ ኤርትራውያን ብመሬት፣ ብቋንቋ፣ ብሃይማኖት፣ ብባህሊ፣ ብታሪኽ ንቀራረብ ኢና። አብ ወደብውን ሓቢርና ኢና እንጥቀም። ብካልእ ሸንሽ ከእ ኤርትራ ድኻ ሃገር ሰለ ዝኾነት ብቀጠባ ገዛእ ርእሳ አይትኸእልን ኢያ። ክልቲኤን አደን ጓልን ኮይንን ሓቢርን እንተ ነበራ ብሕልፊ ንኤርትራውያን ዝሓሸ ኢዩ ተባሂሉ ብኢትዮጵያ ዝቐረበ ሓቅነት የብሉን።

ኤርትራ ብዝኾነ ይኹን ሃገር ምስ ኢትዮጵያ ዘራኽብ ይብላን፣ ብቆጠባ እውን ርእሳ ዘይትኸእለሉ ምክንያት የልቦን። አደን ጓልን ዝብሉውን ዘለዉ ከእ አይፋላላን ኢየን። ዝምድናውን የብላንን።

ሰለዚ ክቡር ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ዓለም፣ ነዚ ብኢትዮጵያ ዝቐረበ ነጻን-፣ ወጽዓ ህዝብ ኤርትራ እጽኒዎ፣ ከምተን ቅንዕ ፍርዲ ዝረኸባ ሃገራት ንዓናውን ነጻነትና ኪፍቀደልና ብእኸብርት ንሓትት።

ምስ እኸብርት አባላት ማሕበር ኤርትራ ንኤርትራውያን ጸሓፊ፣ ዓብደልቃድር ከበረ

**ጸብጻብ ንኡስ ኮምሽን
ጉዳይ ኤርትራ**

እቶም ብሕቡራት ሃገራት ዓለም ጉዳይ ኤርትራ ከምርምሩ እተመዘኩ ኣባላት ተልእኮኦም ረጸጸሎም ምስ ተመልሱ ዘይተጠርነፈ እተፈላለዩ ርእይቶ ዝሓዘ ጸብጻብ ናብ መበል ላዕላይ ጉባኤ ሕቡራት ሃገራት ዓለም ኣቕረቡ።
ኮምዚ ዚሰብ ገርም፡

1. ልኡኻት

- ሀ. ናርወይ
- ለ. በርማ
- ሐ. ደቡብ አፍሪቃ

“ውሑዳት እኳ ንነጻነት ኤርትራ እንተ ሓተቲ፣ እታ ሃገር ግን ንህዝባ ኪትምግብ ዘኸለላ ቍጠባዊ ሓይሊ የብላን” ብማለት ሓሳቦም ኣቕረቡ።

2. ልኡኻት

- ሀ. ፓኪስታን
- ለ. ቅጥላ

“ናጽነት ኤርትራ ዚሓትት ህዝቢ ብዙሕ ኣይ። እንተ ኾነ ግን ኤርትራ ብቑጥጣ ግዛእ ርእሳ ዘይትኸእል ድኻ ሃገር ኢያ። እንተኾነ ግን ባዕላ ንባዕላ ዘይትኸእልሉ ምኽንያት የብላን።” ብማለት ንነጻነት ኤርትራ ዚድግፍ ሓሳብ ኣቕረቡ።

አባላት ባይቶ ሕቡራት ሃገራት ዓለም ከአ ዘይተሞሃደ ጸብጻብ ስለ ዝቐረበሉም

1. ልኡኻት ኣመሪካ “ኤርትራ ብዘይ ኢትዮጵያ፣ ኢትዮጵያ ከአ ብዘይ ኤርትራ ተፈላልዮን ኪነብራ ንክልቲኡን ዚጥዕም ኣይኮነን።” ብማለት ንኢትዮጵያ ደግፊ።

2. ልኡኻት ዓባይ ብሪታንያ “ኤርትራ ኣብ ክልተ ተመቐላ ደጋ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ይተሓወስ እቲ ቋላ ዘበለ መሬት ኤርትራ ከአ ምስ ሱዳን ይተሓወስ” ዚብል ፍሉይ ሓሳብ ኣቕረቡ።

3. ልኡኻት ምስሪ ወደብ ባጽዕ ንግብጺ ከወሃብ ኣይ ዝግባእ ብማለት መንተ

4. ልኡኻት

- ሀ. ኢጣልያ
- ለ. በልጅዮም
- ሐ. ብራዚል

ድማ ብሲኛር ጋሲፓሪኒ እተባህለ ልኡኻት ኢጣልያ ኣቢሉም “ኤርትራ ነጻ ሃገር ኪትኸውን ይግባእ ኣይ” በለ።

5. ልኡኻት ፓኪስታን፡ ኣቶ ላዕሊ ቢዮ ዚያድ ዲን ግን ብነድሪ “ከም ኤርትራ ዝእመሰላ ሃገራት ነጻነት ኪወስዱ ዘይንድግፍ እንተ ድኣ ኮይና ብሓፈሻ ብዛዕባ ነጻነት ከንዞቲ ኣይግብእናን” እናበለ ንነጻነት ኤርትራ እናደገፈ መደረ።

6. ልኡኻት ሕብረት-ሶቪት ኤርትራ ዘሕለፈቶ ግዝኣታዊ ብድዕታት ዘርዚሩ እናደገፈ፣ ነጻነት ኤርትራ ሕቶ

ዘድልዮ ቅኑዕ ኣይ ብማለት ኣሰፊሑ እናእንበበ ከሎ እታ እተመደበትሉ መዛረቢት እዋን ኣኸለት እዋ እታ ሰዓት ድዊላ ይኣኸለካ በለቶ። ንሱ ግን መደርኡ ቀጸለ። እንተኾነ ግን እቲ ዘህርብ ዝኮበረ ዋና ጸሓፊ ሕቡራት ሃገራት፣ በታ ብኣሓሲ እተሰርሑት ግርጽቲ። ጌሩ ጣውላ እናሃረመ ሰለምንታይ ዘይተቋርጽ እናበለ ገንሑ። ዘረብኡ ከቋርጽ ከአ ኣዘዘ። ልኡኻት ሕብረት ሶቪት ግን ተመሊሱ ሰለምታይ እናተሃረብኩ ትኸልፈኒ ኣሉ ተቐጥቦ። እቲ ዘህርብ ዝኮበረ ግን “እኔ ኣይኮነኩን ኮሊፊካ። ሕጊ ኣይ ይኣኸለካ ዝብለካ ዘለ” ብማለት ምዝራብ ከልኦ።

በዚ ኮምዚ ድማ ጉዳይ ኤርትራ ከይተወደአ ተኾሲፉ ንካልእ መዓልቲ ብቐጸራ ተመሓላለፈ።

ሽዑ እቶም ናጽነት ኤርትራ ከይወሰን ፈሪሆም ፈጥረጥ ኪብሉ ዝጸንሑ ልኡኻት መንግስቲ ኣመሪካን ኣኸለሉ ሃብተወልድን እተባህለ ናይ ኢትዮጵያ ሚኒስተር ወጻኢ ጉዳያትን ካብ ሰማይ ግና ከም ዝወረደም ተሓትቡ። ብፍላይ ኣኸለሉ ሃብተወልድ ብታሕጓስ ዝርንገሕ ነብዐ እዋ መረጺን ዓይኑ ኣውጺኡ ወልወለ። መጀምሪያ ጊዚኡ ከአ ብዘይ መረጺን ረለየ።

ኮምዚ ኢሉ ጉዳያት ኤርትራ መዕለቢ ከይረኸበ ተወንዚፉ ተሪፉ ምስ ሓደረ፣ ንጽባሓቲ ብ13 ሃገራት እተደገፈ እዚ ዝሰብ ሓሳብ ቀረበ። እተን ነዚ ዚሰብ ሓድሽ ሓሳብ ዘቐረባ፡

- 1. መከሲኮ
- 2. በርማ
- 3. ላይቦሪያ
- 4. ኤኳዶር
- 5. ግሪክ
- 6. ብራዚል

- 7. ካናዳ
- 8. ዲግርካ
- 9. ተርኪ
- 10. ፓራጓይ
- 11. ፔሩ
- 12. ፓናማ
- 13. ቦሊቪያ

ኪቐና ከለዋ እቲ ሓሳብ ከአ ኤርትራ ውስጠ-ናጻ ኮይና ግዛእ ርእሳ ከተማሓድር። ብፈደራሰዮን ምስ ኢትዮጵያ ተቐሪፍ ኣብ ትሕቲ ዘውዲ ኢትዮጵያ ኪትጸንሑ። እዚ ውስጠ-ነጻነት ዚ ንዓሰርተ ዓመታት ከገልግል ብድሕሪኡ ግን ማለት ድሕሪ 10 ዓመት ህዝቢ ኤርትራ ዕድሉ ባዕሉ ኪወሰን ዚብል ነበረ።

ልኡኻት መንግስቲ ኣመሪካ እቲ ሓሳብ ናብ ባይቶ ቀረቡ ምስተነበበ፣ ኮምዚ ብዛዕባቲ ዝቐረበ ሓሳብ ዝልጠነ ሃገር ዘይነበር “ኮምዚ እንተ ድኣ ኮይኑ ብርግጽ ንመላእ ሃገራት ቀርኒ እፍሪቃ ኣብነት ኪኸውን ዚኸእል ዓቢ ሓሳብ ኣይ፣ እናበለሉ ተሃረበ። ከሉም ኣባላት ከአ ነቲ ሓሳብ ኪድግፍም ተባበዉ።

እቲ ሓሳብ ድማ ብድምጺ ብልጫ ኪወሰን ተወሰነ። ሽዑ ዝነበሩ ኣባላት ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዓለም 60 ሃገራት ኢዮን ዝኾኑ እዋ ካብኣን

- 1. ኣመሪካ ዝመራሒተን 46 ሃገራት ኤርትራ ብፈደረሽን ምስ ኢትዮጵያ ኪትቀጥን ደገፉ።
- 2. ሶቪት-ሕብረት ዝመራሒተን 10 ሃገራት ከአ ንናጽነት ኤርትራ ደገፉ።
- 3. 4 ሃገራት ግን ድምጺ ከይሃባ ተጻፉ።

“ኤርትራ ናብ ክልተ ትመቐል”

ብዛዕባ እተን ግዛት ኢጣልያ ዝክበሩ ሰለስተ ሃገራት ኣፍሪቃ ግለት፡

1. ኤርትራ
2. ሶማሊያ
3. ሊቢያ

እብ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ይኹን እብ ውልቀ ኣያላን መንግስታት ብሱልን ዘይብሱልን ውሑድን ብዘሕን ከሉ ተሓዋዊሱ ኪዕለልን ኪዝረብን ኪጽሓፍን ኪገበብን እዋን ምስ ወሰደ፣ ጉዳይ ሊቢያ ኮነ ሶማሊያ ተወዲኡ ጉዳይ፣ ኤርትራ ግን ጠልጠል ኢሉ ክሰፍ፣

ብ1949 ዓ.ም እብ ኣራጃዊ ጉባኤ ሕቡራት ሃገራት ዓለም ቀሪቡ ሚስተር ጆንፎስተር ዳሳስ እተባህለ ናይ ኣመሪካ ሚኒስተር ወጻኢ ጉዳያት ዝክበረ፣ እዚ ኤርትራ ዝበሃል ሃገር፣ ከምወቲ ቅድሚ ሕጂ ዝሓለፈ ዓመታት “ኢትዮጵያ ኮፕቲዮ ዝደልዩ ጸላእታ ብረት ዚእክቡሉን ዘመሓላልፉሉን” ምእንቲ ከይኸውን፡

ሀ. ብወገን ምብራቕ ዚርከብ መሬት ኤርትራ ብሙሉኡ ብቀጥታ ምስ ኢትዮጵያ ኪሓብር መንግስቲ ኣመሪካ ዚድግፎ ሓሳብ ኢዩ።

ለ. እቲ ዝተረፈ ካብ ከረን ንምዕራብ ዚርከብ ምዕራባዊ ኣውራጃ ክእ ምስ ቀም ብባህሊ ዚመሓሰል ሱዳን ኪሓብር ተጸኒዑ እንተ ተወሰነ ዝሓሸ ኢዩ” ኢሉ ሓሳብ ኣቕረበ።

ነዚ ሓሳብዚ መንግስቲ ዓባይ ብሪታንያ ዚድግፎ ምዃኑ ዝልጸ። ካልእ ደገፍ ግን ብዘሕ ኣይረኸበን።

ሽዑን ሽዑን ህዝቢ ኤርትራ ብሙሉኡ ብጸጋም ዘሎ ብዮማን ብሙሉኡ ነቲ ሓሳብ ፍጹም ዘይቅበሉ ምዃኑ ብሕርቃን እብ ርእሲ ምግገጽ ተባዕ ተቐውሞኡ ከም ዝቐጸል ብምእዋጅ ደወለ።

እዚ ሓሳብ እዚ ግን እታ ንምልእቲ ኤርትራ ዝቢታ ናታ ንምግባር እተምጸቡኹን ዝክበረት ኢትዮጵያ እውን “ምልእቲ ኤርትራ እንተ ዘይኮይኑ ምቃል ኤርትራስ ኣይደልን” ብማለት ተቐውመቶ።

ክነታት ኤርትራ ከምዚ ኣብ ሳዕሊ እተገልጸ ውሳኔ ስኢኑ ጠልጠል ኢሉ ከሎ፣ ጉዳይ ኤርትራ ውሳኔ ክይወሰድ በዚ መልክዕዚ እንተደኣ ተጸሊኡ ኣብ ኤርትራ ሰላም ተሳኢኑ ንዓባይ ብሪታንያ ክሳሪ ዘምጸእ ሳዕቢን ክኸኸትላላ መንግስቲ ንዓይ ብሪታንያ ሰግኤ።

ስምምዕ በሽን ስፎርሳ

1. ሚኒስተር ወጻኢ ጉዳያት ዓባይ ብሪታንያ ሚስተር ኤርክስት በሽን
2. ኮምት ስፎርሳ ሚኒስተር ጉዳያት ወጻኢ ኣዳስ ኢጣልያ

ብ6 ግንቦት 1942 ኣብ ሉንደን ሃገራዊ ግብር ተራሺቦም ተመያየጡ። ቅልጠፍ ፍታሕ ግን ኣየምጽኡን። እቲ ዘቕረቡም ሓሳባት፡

ሀ. እብ ኤርትራ ዚነበሩ ጣልያን መሰሉም ዚሕሉ ውሕስነት ኪብኹሉም

ለ. እብ ኣስመራ፣ ባጽዕ፣ ከምኡውን ካልእት ከተማታት ዚርከብ ንብረቶም ተሓልዮ ኪጸንሕ

ነቲ ኤርትራ ትክፈል ዚበል ሓሳብ ኣመሪካን ዓባይ ብሪታንያን ዚድግፍ ስለ ዘይነበረ ቅቡል ኮይኑ ኣይተረኸበን። በዚ መሰረት እቲ ጉዳይ ብንእሱ ኮሚቴ ብንጸር ተጸኒዑ ክቐርብ ተወሲኑ ተመሓላለፈ። እቲ ንእሱ ኮሚቴውን ኣብቲ ቅድም እተመሓላለፈ ርእይቶ ለውጢ ከፍርኣዮ ከፍሊሉ ኮሓሓሉ ናብ ኣራጃዊ ዋዕላ ሕቡራት ሃገራት ኣመሓላለፎ። እቲ ዋጋ ዕዳጋ ብዝዓይነቲ ኣገባብ ዚመሓለስ ዝነበረ ክትዕ እናቐጸለ ከሎ፣

ወኪል ማሕበር ኤርትራ-ንኤርትራውያን ኮይኖም ምስ ብጸቶም ናብ ኒዩ ዮርክ ኣመሪካ ኣዳራሽ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ተራሺቦም በሽ ኢብራሂም ሱልጣን “ንሕና ኤርትራውያን ናብዚ ከተማ ኒዩ ዮርክ ክንመጽእ ከሎና ጥንታዊ ታሪኽና ዘረጸእ ዓቢ መጽሓፍ ሒዝና ኣይመጸእናን። ንዓይቶ ሕቡራት ሃገራት ዓለም ክቕረብናዮ መደረ ካብ ታሪኽና ቀንዲ ቀንዲ ጥራይ ኢዩ። ናይ ኢትዮጵያ ሚኒስተር ወጻኢ ጉዳያት ታሪኽ ሃገሩ ኣይፈልጥን

ኢዩ ኢሉ ክጸረፈና ኣይፍቀድን ኢዩ። እዚ ንሱ ዝለፍልፎ ታሪኽ እናሰማዕና ብትዕዝብቲ ኣለፍኖኦ ኢና። መሰረት ዘይብሉ ናይ ፈጠራ ታሪኽ ስለ ዝኾነ። ንሕና ብሱል ጊዜ ኣብ ቆዮጅ ከንሕልፎ ድላይ የብልናን” ብማለት ንወኪል ኢትዮጵያ ብነድርን ትብዓትን መለሱሉም።

ብድሕረኡ እውን ኣቶ ተድላ ባይሩ ናይ ማሕበር ኣንድነት ዋና ጸሓፊ ርእይቶ ማሕበርም ኣቕረቦም።

በቲ እዋንቲ ዝነበሩ ማሕበር ፖለቲካ እተን ፍልጣት

1. ማሕበር ኣንድነት ማለት ማሕበር ፍቅሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሓንቲ ኢትዮጵያ
2. ማሕበር ራቢጣ ኤል ኢሰላሚያ
3. ማሕበር ለብራል ፕሮግራሚስት
4. ማሕበር ክንዲ ኢጣልያ (መብዛሕትኦም ሓናፍጽ)
5. ማሕበር ኤርትራ ንኤርትራውያን

ኣዮም። ሽሕ እኪ ብድሕረኡ ምልወዋጥ ተገሩ ነይሩ ኪኸውን ዝኸለል እንተኾነ ኣብ መጀመርታ እዋናት ዝነበሩ መራሕተን ግን፡

1. ማሕበር ማሕበር ፍቅሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሓንቲ ኢትዮጵያ

1. ፊተውራሪ ገበርመስቀል ወልቶ ቅድሚ ወግዮ ምርጫ ፕሪዚደንት ገበርፍ
2. ራእሲ ኪዳነ ግርያም ገመስቀል ናይ ክብሪ ፕሪዚደንት
3. ራእሲ በዮስ ብሪሻ ፕሪዚደንት
4. ሳሌስ ኣሕመድ ከዚያ ፓሻ ምክትል ፕሪዚደንት
5. ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ዑቕብት ዋና ጸሓፊ
6. ፊተውራሪ ጸዮ ተሓብ ገንዘብ
7. ሸብ ሰላይማን ኤል ጂን ኣሕመዲን ኣባል
8. ሸብ ሰዲድ ኣሕመድ ሓሰን ሓቶቲ ኣባል

2. ማሕበር አንድነት

አቶ ፍላጎ የሓገሩ ጥንታዊና ዘመናዊ ታሪክ ብዙባል አርእስት ዝረዛሮ መጽሐፍም ከም እተገልጸ ሓደ ድክሮ ሓደ እዎ ወንበራት እኒ ማሕበራት፡

1. አቶ ሃይለ አብርሃ	ተዳማይ ፕረዚደንት
2. ግራዝማች በርሀ ምስገና	ካልላይ ፕረዚደንት
3. ግራዝማች አልማዮ ካሕሳይ	ሳልሳይ ፕረዚደንት
4. አቶ መሐሪ ፍረ	ራብዓይ ፕረዚደንት
5. ቆምህር ኪዳነ ሃብተጽዮን	ሓሙሻይ ፕረዚደንት
6. መምህር ሃይለ ባባሥ	ሕጻኛይ ፕረዚደንት
7. ግራዝማች ተሰፋይ ገብረእገረ	ሻቦዓይ ፕረዚደንት
8. አቶ ሃይለ ሰረቆ	ሻመናይ ፕረዚደንት
9. ግራዝማች ነግሥት ገመድህን	ታሸዓይ ፕረዚደንት
10. አቶ አለም ሰገድ ተፈሪ	ዓሰራይ ፕረዚደንት
11. ግራዝማች ገብረስላሴ ጋርባ	መበል 11 ፕረዚደንት
- እርም። ብወገን ደቂ አንስትዮ ሽክ፡
1. ወ/ሮ ገብረመስቀል ግርግር	ፕረዚደንት
2. ወ/ሮ አልላበቶ ተወልደመድህን	ዋና ጸሓፊት
3. ወ/ሮ ተመርጽ ዑቅባገረ	ተሓዘት ገንዘብ
- ካልእትን በብዥናልን ተመዲበን ይሰርሓ ከም ዝነበረ እኒ መጽሓፍ ይገልጽ።
3. ማሕበር ራቢጣ ኤል ኢሳጣጊያ
1. ኢብራኒም ሱልጣን ዓሊ ያሊን	ዋና ጸሓፊ
2. አቶ ዓብደልቃድር ከበረ	ወኪል አስመራ
3. ሸሽ ዑስማን ሓቲ	ወኪል ምጽዋፅ
4. ቃዲ መሳ አደም	ወኪል ከርን
5. ሓጂ ሱላይማን አሕመድ	አባል
6. ደጃዝማች ሓሰን ዓሊ	አማቶ
4. ማሕበር ሊብራል ፕሮግራሚት
1. ራእሲ ተሰማ አስመርም	ፕረዚደንት
2. ግራዝማች ሰዩም መዓሸ	ዋና ጸሓፊ
3. ደጃዝማች አብርሃ ተሰማ	አባል
4. ደጃዝማች ሰብሃቱ ዮሃንስ	አባል
5. አገማች ካሕሱ ምልክቱ (መልክ)	አባል
6. ግራዝማች በዩን ካሕሳይ	አባል
- ኢዮም።

በሸን

ሰይርሳ

ብድሕራዚ ክላን ማሕበራት ፖለቲካ ብዘይካ ማሕበር አንድነት ተሰማጊዐን ብ1949ዓ.ም “ማሕበር ሰልፊ ናጽነት ኤርትራ” ዚብል ሓደ ፓርቲ መሰረታ። እዚ እተገሃደ ማሕበር ዚ “ኤጂ ናጽነት ኤርትራ” ብዚብል ጭርሖ ተበጊሶ ቃልሱ ጀመረ።

ዝነፃ ኮይኑ ግን ድሕሪ ክንደይ ትጽቢትን ደኻምን ብወርሒ ታሕሳስ 1950 ኤርትራ ብፊደርሽን ከም እትሓብር ተነግሪ።

“መርማሪ ኮምሽን አብ ጉዳይ ኤርትራ”

እኒ ንኤርትራ ብወድብ ሕቡራት ሃገራት እተላእከ ኮምሽን ዝሃዐ ርእይቶ፤

- ብፍላይ ከእ፣
1. ወኪል መንግስቲ ፓክሲታን
 2. ወኪል መንግስቲ ንተማላ
- “ኤርትራ አብ ትሕቲ ሕቡራት ሃገራት ኮይና ብሓደራ ንዓ ሰርተ ዓመታት ምስ ጸንሖት ምሉእ ነጻነት ኪወገዓ ይግባእ። ካልእ መፍትሒ ቅቡል አይኮነን” ብማለት አትራርም አረድኡ። ከምኡ ውን፡
3. ወኪል መንግስቲ ቡርማ
 4. ወኪል መንግስቲ ደቡብ አፍሪቃ
 5. ወኪል መንግስቲ ናርወይ

ነቲ “ኤርትራ ምስ መንግስቲ ኢትዮጵያ ኪትሓብር ይግባእ” ዚብል እተቐለቐለ ሓሳብ አይተቐበልዎን። ስለዚ ከእ ድክሪ ነዊሕ ዘተ ባይቶ ሕቡራት ሃገራት እዚ ዝሰብ ውሓኔ አመሓላለፈ።

አባላት መርማሪት ኮሚሽን ሕቡራት ሃገራት

1. ኤርትራ ኣብ ትሕቲ ዘውዲ ኢትዮጵያ ብፈደረሽን ውሳኔ ነጻ ብምዃን መንግስቲ ኪትሰርዕ

2. እቲ መንግስቲ ፈደራል ግን

- ሀ. ብፖሊሲታት ወጻኢ ጉዳያት
- ለ. ኣብ ውሽጢ ሃገርን ወጻኢን ግግድታት
- ሐ. መንግስታት
- መ. ምንቅስቃስ ኣይሌሊ ባሕሪ ኮነ ወደባት
- ሰ. ኣለዎ ጠረፍ ወዘተ

3. እቲ ዝተረፈ ሰልጣኑ ምምሕዳር ብምሉኡ ናይ ኤርትራ ማለት፡

- ሀ. ኣታዊ ውሽጢ ሃገር
- ለ. ምምሕዳር ሃገር
- ሐ. ምስፍሕፋሕ ትምህርቲ
- መ. ብባይቶ ኤርትራ ዚውሰን ሕግን መምርሕን ምትግባር ፍርድን ፍትሕን ወዘተ.
- ሰ. ነዚ ዚኸውን ህገጽ መንግስቲ ከኣ ብሕቡራት ሃገራት ረቂቕ ብባይቶ ኤርትራ ተመርጫሩ ርጊኡ ምስ ጸደቆ ኣብ ግብረ ይውዕል ወዘተ ዚብል ነበረ።

በዚ መሰረት ከኣ ዶክተር ኤድዋርድ ኣጎሰ ማቴዮን፤ እተባህሉ ወኪል መንግስቲ ቦሊሺያ ኪመርሕዎን ከፈጽምዎን ብ14 ታሕሳስ 1950 ዓ.ም ተመዘዙ።

“ውሳኔ”

ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዓለም ኣብ መብል ሻብዓይ እኹብኡ ነቲ ብዛዕባ ኤርትራ እተዋሀበ ኣባብ ብድምጺ ብልጫ ተደጊፉ ሰለ ዝጸደቐ ብዓንቀጽ 5-9-390 V-B ብ2 ታሕሳስ 1950 ዓ.ም

ኤርትራ ንግስርተ ዓመታት ኣብ ትሕቲ ዘውዲ ኢትዮጵያ ኪትጸገሕ። ብድሕሪኡ ግን ህዝቢ ተሓቲቲ ዚመጽእ ዕድሉ ባዕሉ ኪውሰን ተወሲኑ ኣለ። ይብል።

አመሰራርታ ፈደርሽን ኤርትራን ኢትዮጵያን

ድሕሪዚ ኤርትራውያን ዘይተቐበልዎ እተመሓላልፈ ብይን ሕቡራት ሃገራት ዓለም፣ ቢት ጽሕፈት ሕቡራት ሃገራት ዓለም እቲ ሕግታት ፈደርሽን ኤርትራን ኢትዮጵያን ጽፋፍን ገጹርን ኮይኑ ምእንቲ ኪላለጥ ብማለት ሓደ ዶክተር ኤድዋርድ ኣጎሰ ማቴዮን እተባህሉ ምሁር ምስ ሓመሽተ ሓገዝቲ ነቲ ጉዳይ ከላለጥ ንኤርትራ ለእኹም። ዶክተር ኣጎሰ ማቴዮን ሓደ ብቋንቋ እንግሊዝ እተጻሕፈ 20 ገጽ ዘለዎ ሕጊ ፈደርሽን ሓዚ ብ20 ሰኔ 1950 ኣስመራ ኣተወ።

ኣብ ኣስመራ ምስ መጽሑ ከኣ ናብ ትግርኛ ተርጉሞም ኣሕቲሞም ንምዝቢ ሸጥዎ። ብዝኣለሎም መጠን ከኣ እቲ ጽሑፍ ኣብ ኮሎ ህዝቢ ኮም ዚባዕሩ ጸገሩ። እቲ ህገጽ መንግስቲ ኤርትራ ብዚብል ኣርእስቲ ተተርጉሙ እተጻሕፈ 43 ገጻት ዝሓዘ 109 ዓንቀጻት ዝሓቑፈ ነበረ።

ጅነራል ዲንካን ካሚንግስ ሰልጣኑ ምምሕዳር ኤርትራ ብሰም ዓባይ ብሪታንያ ዘረከበ

መንግስቲ ኤርትራ ተመሰረተ

ቅድሚ ኩሉ በቲ ዝወጽእ ሕጊ ፈደርሽን መሰረት 68 ኣባላት ዝነበርዎ ባይቶ ኤርትራ ኪምረጹ ሰለ ዝነበርዎ ዝኾነ ኤርትራዊ ኪመርጽ ወይ ኪምረጽ መሰል ኣለዎ። ተመራጺ፣ ካብ 30 ዓመት ንላዕሊ ዝዕድሚኡ ካብ ሰራሕ ዘኣገድ ገበን ዘይፈጸመ ከኸውን ይግደድ።

መራጺ፣ ዝኾነ ኤርትራዊ ጥዑይ ኣእምሮ ዘለዎ ካብ 18 ዓመት ዘይንእሰ መሰል መራጽነት ኣለዎ።

ንኣባላት ባይቶ ዝምልከት ሓደ እተመርጸ ኣባል ኣብ ኩሉ ዋዕላታት ኪሳተፍ ይግደድ። እብቲ ዋዕላታት ባይቶ ዘይርከብ ወይ ዘይካፈል ምዃኑ እንተ ተረጋጊጹ ኣምሰያኡ ማለት መተካእትኡ ካብቲ እተመርጸሉ ዞባ ካልእ ሰብ ብህዝቢ ኪምረጽ ይኸእል። እቲ ባይቶ እዋኑ ኪውዳእ 6 ወርሒ ጥራይ ተሪፍዎ እንተሎ መተካእታ ኣባል ኣይምረጽን። እቲ ባይቶ በቲም ዘለዉ ጥራይ ይካየድ።

ኣመራርጻ ኣባላት ባይቶ ኣገባብ ኣመራርጻ ኣብ ኣስመራን ባጽዕን ነፍሲ ወከፍ መራጺ ኣብ ሳንድቕቲ ንሱ ዝመርጸ ካርድ ምርጫ ብምእታው ይፍጸም። ኣብ ገጠራትን ካልእት ነኣሹቲ ከተማታትን ብእተመርጹ ውሳኔት መረጽቲ ይፍጸም። ይብል ነበረ። ምርጫ ባይቶ ኤርትራ ንመጀመሪያ ጊዜ ብመጋቢት

1952 ተፈጸመ። እቶም እተመርጹ አባላት ባይቶ ከአ ብ10 ሓምሌ 1952 ሰርሐም ጀመሩ።

በዚ መሰረት ነቶም እተመርጹ አባላት ወኪል ማሕበር ሕቡራት ሃገራት ዓለም ገዥን ዶክተር ኤድዋርድ አንሶ ማቴንሶ "ኤርትራ ምሉእ መሰላ ሕሉው ኮይኑ ንዓሰርተ ዓ መታት ብሕጊ ፈደራሲዮን አብ ትሕቲ ኢትዮጵያ ምስ ጸንሖት ሽዑ ህዝቢ ባዕሉ ዝሓሸ ኪመርጽ ኢዩ። ሰለዚ እንታይ ኢዩ ርኢቶኹም" ብማለት ኣተቶም።

አባላት ባይቶ ኤርትራ ከአ ነቲ ዝቐረበሎም ውሳኔታት ብምሉእ ድምጺ ኣርጊኦም ተቐበልዎ እም ባይቶ ኤርትራ ብወግዒ ብ10 ሓምሌ 1952 ዓ.ም ተመሰረተ።

እመራርጺ ሰብ መዚ ኤርትራ

መራሕ መንግስቲ፣ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ብእባላት ባይቶ ኢዩ ዝምረጽ ንመራሕ መንግስቲ ኤርትራ ዚወዳደር ዕድሜኡ ልዕሊ 35 ዓ መት ከኸውን ይግባእ። መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ከኸውን ክርስቲያን እንተ ተመርጸ ኣቡ-መንበር ባይቶ ኤርትራ ኣሰላማይ ከኸውን ይግባእ (በቲ ሕጊ መሰረት)

John Hathaway Spencer, author of Ethiopia at Bay (1947)

ብ1947 ነታ ብግሕር ልዕሊ ኣዳን ዝተጻሕፈት ደብዳቤ ዘርቀቐ ኣማኸሪ ኢትዮጵያ ዝነበሩ ጅን ሓገ ወይ በግጎር

በዚ መሰረት፣ ንመራሕ መንግስቲ ኤርትራ ተወዳደርቲ ቀረቡ። እቶም በቲ መምዘኒ መሰረት ትሕቲ 35 ዓመት ዝነበሩ ተአገዱ።

1. ኦቶ ተድላ ባይቶ
2. ደጃዝማች ኣብርሃ ተሰማ

ግን ብቑዓት ተወዳዳሪ ኮይኖም ቀረቡ። ሰለዚ ኦቶ ተድላ ባይቶ ብድምጺ ብልጫ ተዓዋቲ ኮይኖም ስለ እተረኸቡ ቀዳማይ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ኮይኖም ተመርጹ።

ብድሕራዚ ኣብ ስፍራ ኦቶ ተድላ ባይቶ፣ ኣቦ ወንበር ባይቶ ኤርትራ ኮይኖም ሸኽ መሓመድ መላ ራዳኦይ ተመርጹ።

ኦቶ ተድላ ባይቶ ብወግኖም ከአ፡

1. ሸኽ ኑር ናይብ
2. ግራዝማች ተኸለሃይማኖት ባሻፍ
3. ኦቶ ፍሰሃጽዮን ሃይለ
4. ሸኽ ፊዚ ዓሊ
5. ጸኒሖም ከአ ፊት-ወራሪ ሓረጎት ኣባይ እተባህሉ ሚኒስተራቶም መሪጸም ሾሙ።

ምርኽኻብ ስልጣን ምምሕዳር

መንግስቲ እንግሊዝ ብ15 መስከረም 1952 ብመሪሕነት ጅን-ል ዲንካን ካሚንግ ሱልጣኑ ንመራሕ መንግስቲ ኤርትራ ኣቶ ተድላ ባይቶ ኣረከበ።

ኣብቲ ስርዓተ ምርኽኻብ ስልጣን፡

1. ሸኽ መሓመድ ዓሊ መላ ራዳኦይ ኣቦ መንበር ባይቶ
2. ወኪል መንግስቲ ኢትዮጵያ
3. ካልኢት ዓበይቲ ሃገርን ዲፕሎማሲያውያንን
4. መራሕቲ ሃይማኖትን ተረኺቦም ነበሩ።

እቲ እንግሊዛዊ ስልጣን ምምሕዳር ኤርትራ ዚብል ዝነበረ ተሰሪዞ ፈደራላዊ ምምሕዳር መንግስቲ ኤርትራ ተባህለ። ባንዴራ እንግሊዝ ወሪዳ ሰማያዊት ባንዴራ ኤርትራ ተሰቐለት። ከምቲ ሕጊውን ባንዴራ ኢትዮጵያ ማዕረጎ ተሰቐለት። እቲ ሸኪን ምብራቕ ኣፍሪቃ ዝብሃል ዝነበረ ሰልዲ እንግሊዝ ተሪፉ ቅርቪ ኢትዮጵያ ገንዘብ ኤርትራ ኮነ።

መልእኽቲ ባይቶ ኤርትራ ንህዝቢ ኤርትራ

አባላት ባይቶ ኣብ መጀመሪያ ኣኼባኦም ንህዝቢ ኤርትራ እዚ ዚሰዕብ ወግዓዊ መልእኽቲ ኣመሓላለፉ።

"ክቡር ህዝቢ ኤርትራ" ቅድሚ ኩሉ ብሰም ኩሉ ዝኸለል እግዚአብሔር ሰላምን ስኒትን ልምዓትን ንምክፍላኩ። ቅድሚ ኩሉ ከአ ነዚ ኣብ መንጎ ኤርትራን ኢትዮጵያን ተበይኑ ዘሎ ፈደረሽን ስምምዕን ጽቡቕ ውጻእትን ዘፍሪ ክገብረልና ብምጽላይ፣ ዘሎና ተኣማኝነት ንገልጽ። እምበኣር ንሕና ኣባላት ባይቶ ኤርትራ ብሰምኩ ማለት ንህዝቢ ኤርትራ ወኪልና ማሕበር ሕቡራት ሃገራት ዓለም፣

“ውስጠ ናጸ ብምኃን
 ኣብ ትሕቲ ጸሓል ዘውዲ ኢትዮጵያ
 ብፈደረሽን ሓቢርና
 ብመሰረታዊ ደሞክራሲ ህንጻ መንግስቲ ኣጽዲቕና
 መንግስቲ ኤርትራ ክንምሰርት ስል ዝበዮናልና ምስጋናና
 ንገልጽ”

ምስ ማሕበረ-ሰብ ኢትዮጵያ ጥቡቕ ዝኾነ ፖለቲካውን ተግባራውን ዝምድና ብምምሰራት፣ ምስ ኩሉም ህዝብታት ኢትዮጵያ ብምክብባርን ሃይማኖቶምን ቋንቋኦምን ብምሕላው፣ ትካላቶም ብምዕባብ፣ ዘፍርይዎ ምዕባሊታት ብምሰናቕ ክንከባበር ደጊምና ተሰፋና ብምግላጽ፣ ብወገና ከኣ ኩሉ ሃረርታ ህዝቢ ኤርትራ ዘበል ክንፍጽም ምዕባል ናብራ ህዝቢ ኤርትራ ንምርግጋጽ ክንጽዕር ምፍልላይ ዘይብሉ ማሕበረ ሰብ ክምገብል ኣብ ትሕቲ ኣራ ዝኾነት ኤርትራ መሰል ኤርትራውያን ብምሕላው

1. ከዕር ደጃምቕ ተዳላ ባይራ መሪሕ መንግስቲ ኤርትራ

2. ደጃምቕ ባሊ መሓመድ መላ ራዶላይ ኣብ መንግስቲ ኤርትራ

ማዕርነት ብኒራትን ሃይማኖትን ሕውነታዊ ምትሕልላይን ክከረጋግጽ። ቐጥብውን ማሕበራዊ ምዕባል ምእንቲ ክጥንክር ክንጽዕር ቃል ንኣቲ።

ኣብ ልዕሊቲ ንይታ ኩሉ ፍጥረት ዝኾነ ኣግዝኣብሔር ብምምዕቃብ ንተኣማመን። ከምኡውን ነዚ ተውሂቡና ዘለዎ “ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ” ከም ኣተቐበልናዮ ነረጋግጽ።

ቤት ጽሕፈት ባይቶ ኤርትራ
 10 ኣምሳ 1952 ዓ.ም

መቅደም

“በስም ኩሉ ዚኸኣል ኣግዚኣብሔር፣

ንሱ ንኤርትራ ዕላምን ሰጊትን ልምዓትን ከም ዚሀብ፣

ኣቲ ናይ ኤርትራን ኢትዮጵያን ፈደራሲዮን ከኣ ስምም ዕን ጽቡቕ ፍሬን ዝመልእ ከም ዚኸውን ኣናተኣመንና፣

ንሕና ባይቶ ኤርትራ፣ ኣብ ክንዲ ሕዝቢ ኤርትራ ኪንና

ንነቡራን መንግሥታት ኤርትራ ውክል ነጸ-ሃገር ኩይና ኣብ ትሕቲ ላዕሊታይ ሥልጣን ናይ ኢትዮጵያዊት ዘውዲ ምስ ኢትዮጵያ ፈደራሲዮን ከተቐውምን ህንጻ-መንግሥታ ከኣ ኣብ መሠረታዊ ሥርዓት ናይ ደሞክራሲያዊ መንግሥቲ ከምሥረት ስለ ዘማሕጸና ጥሳና ኣናገለጸና።

ጥብቁ ዝኾነ ፖለቲካውን ኢኮኖምያውን ማኅበር ምስ ኢትዮጵያ ብምእታው፣ ናይ ኩሉም ወገናት ሕዝቢ መሰል ብምኸባር ትካላቶምን ያታኦምን ሃይማኖቶምን ቋንቋቶምን ብምሕላው ደማ ናይ ሕዝቢ ኤርትራ ሃረርታ ክንፍጽምን ጽቡቕ ናብ ራኣቶምን ከኣ ክነረጋግጽን ኣናተመንና።

ዝኾነ ደኹን መንፈስ ምፍልላይ ክንከልከልን፣ ኣብ ትሕቲ ናይ ፋርነትን ትኸከልነትን ዝኾነ ናብራ ከኣ ናይቶም ነገባይ ጥም ዝኾነ ኣብ ኤርትራ ዚርከቡ ዓልታትን ሃይማኖታትን ሕውነታዊ ምትዕያይ ክነረጋግጽ ከምኡውን ኢኮኖሚያውን ሰፊላውን ምዕባልና ምእንቲ ክነገብሩሎን ኣሳብና ቈረጽና።

ኣብቲ ናይ ኩሉ ፍጥረት ጉይታ ዝኾነ ኣግዚኣብሔር ምሉእ ኣምነት ኣንቢርና።

ነዚ ህንጻ-መንግሥቲ’ዚ ከም ህንጻ-መንግሥቲ ናይ ኤርትራ ንቐበሎ ኣሎና።

ካብ መቐደም ህንጻ መንግስቲ ኤርትራ ኣተባበሉ መጽሓፍ ነባር ሃገራዊ ትጥም ለበቶ ባይቶ ኤርትራ

ሓርበኛ አቶ ወልደአብ ወልደማርያም ካብ እተዛረብዎ

ሓያሎ ኤርትራውያን ሕብረት ምስ ኢትዮጵያ ኪብሉ ከለዉ ምስ ሰምዑ፤

1. “አንታ እዚኣምሲ (ኢትዮጵያውያን) እሸንኪ ዶ ኪገዝኡኻ ክትገዝእም እኳ ጸገም ኢዩ” በሉ።
2. ሓደ ካልእ እዋን ከአ ብዑሳት ቀተልቲ ተወጊእምን ዓይኖም ተደፊኖምን አብ ቤት ሕክማና አትዮም ከልዉ ዓበይቲ ኤርትራውያን ኪበጽኡም ምስ መጽእምም “አንታ አቶ ወልደአብ እዞም ንእኩይ ሰራሕ ተዋፊርም ዚብዱሉኻ ዘለውሲ እንተ ትርእዮም መለሰኻም ዶ” ብማለት ሓተትዎም። ሸዑ ንሶም ቅልጥፍ ኢሎም “ወይጉድ ከይርእዮም ዓይኔይ ተደፊኖምበር አብዚ እኳ ምሳኸም ይህልዉ” በሉ።
3. ሓደ እዋን ሀዘባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራን ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራን ተጋራጭኖም ክበሩ ሞ ዘይወግዓዊ ዕርቂ ኪግበር ተፈቲኑስ ንሶምውን አብቲ ዋዕላ ተኸፊሉ። ዕርቂ ኮይኑ አብ መንጎ አሕዋት ሰላም ኪነግስ ከአ አብ ሰምዕ ተበጽሐ ሸዑ አቶ ወልደአብ

“ደጊም ሰኒትኩም ካብ ሰማዕቲ ዕርቅኩም ካብ ረእኹ ክመውት ከሸኹ ብሓንስ ደኢኖምበር ሓጺመ ኣይመውትን ኢዮ” በሉ።

4. ሓርበኛ አቶ ወልደአብ ወልደማርያም ድሕሪ እሳታት 40 ዓመታት ዝወድኤ ስደት፣ ናጽነት ኮይኑ ብነፋሪት እሰመራ ምስ አተዉ፣ ካብታ ነፋሪት ወርድ እሎም

“ኤርትራ ሃገሪይ

ቅድም ደመይ አፍሲሰልኪ ሕጂ ከአ ንብዓተይ አፍሲሰልኪ እሸኹ” በሉ።

5. ሓርበኛ አቶ ወልደአብ ወልደማርያም በዓልቲ ቤቶም ወይዘሮ አበራሽ ይሕደን ይብሃሉ። ንሶም ከአ ብ15 ግንቦት 1995 ብዝሓደሮም ሕግም ምክንያት አብ 90 ዓመቶም ካብዛ ዓለም ብጥት ሓሰፉ።

መለለይ አቶ ወልደአብ ወልደማርያም

ታሪኽ ኤርትራ አብራሁ ከም ዚምስከር ብገዝእ ትግግቶም እናተደገፉ መጻሕፍቲ ብምንባብን፣ ብመጠኑ መባእታውን ማእከላይ ትምህርቲን በብምክንያቱ አብ ቤት ትምህርቲ አትዮም ከጽንዑ ዕድል ዝረገሱ ዉሑዓት እኳ እንተ ዘይኮይኑ ብጊዚ ግዝአት ጣልያን እተማህሩ ኤርትራውያን ግን ብዘሓት ኣይነበሩን። ካብቶም ዉሑዓት ከም በዓል

1. አቶ ወልደአብ ወልደማርያም
2. አቶ ተድላ ባይሩ

ዝእመሰሉ ይጥቀሱ። እዞም ክልተ ሰባት እዚኣም ብኣጋጣሚ ዘይኮነስ ብፖለቲካዊ ርእይቶ ፍልልይ ስለ ዝነበሮም ካብ ዋዕላ ቤት ጊዮርጊስ ጀሚሮም ፍጹም ጽርዲ ተወዳደርቲ ኮኑ። በዚ ምክንያትዚ አቶ ተድላ ባይሩ ናብ ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሓንቲ ኢትዮጵያ እተባህለ ፖለቲካዊ ማሕበር ኪሕወሱ ከለዉ አቶ ወልደአብ ወልደማርያም ግን ምስ ማሕበር ኤርትራ ንኤርትራውያን አተዉ። ወልደአብ ወልደማርያም አቆዲኖም ምስ ማሕበር ሲበራል ፕሮግራሚት ኣባልን ቀንጺ አማካርን መሰራትን ኮይኖም ኪሰርሑ ምስ ጸንሑ፣ ምስ ከም በዓል፣ ራእሲ ተሰማ ኣስመርም ደጃዝማች አብርሃ ተሰማ ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን

አቶ ወልደአብ ወልደማርያም ምሉእ ሰብላይ ከለዉ

ዝእመሰሉ ካልኣት ኤርትራውያንን ሓቢሮም “ሰልፊ ናጽነት” ዚብሃል ፖለቲካዊ ማሕበር መሰረቱ። አቶ ወልደአብ ወልደማርያም ካብ መጀመርታ ክሳብ መወዳእታ ፖለቲካዊ ህይወቶም “ኤርትራ ኤርትራ” ምበር ኢትዮጵያ ኣይኮነትን” እናበሉ ኢዮም ወዲእመዎ።

አቶ ወልደአብ ወልደማርያም አብቲ ብ14 መጋቢት 1953 ዓ.ም ንኣባልነት ባይቶ ኤርትራ አብ ዞባ ገዛ ኪሻ እተገብረ ውድድር ምርጫ ምሉእ ብምሉእ ተዓዊቶም ከብቅዑ፣ ብውዳት ኢትዮጵያ ሳንዲቆም ተጓዥቲ ከም ዚሰረቅ ብምግባር ከይምረጹ ምክልካሎም ከይኣከል ገዕደባተ ጊዚ ዝኣከል።

1. ብዕምባ ኢድ
2. ብሸጉጥ
3. ብመርዚ (ሰሚ)

ንምቕታሎም ተፈቲኑ ከብቅዕ፣ ጥይት ካብ ኣካሎም ብመጥባሕቲ ወጺኡ፣ አብ ከርሶም ዝአተዉ መርዚ ወይ ፈውሲ ብሓኪም ተሓጺቡ ብምውጻእ ብተኣምራት ከም ዝደሓኑን ኪረጋገጹ ከሎ፣ ንሶም ግን ካብቲ ኤርትራ ንኤርትራውያን ዚብል ዕላምኦም ሰገጥ ከይበሉ ቀጸሉ።

ብድሕሪዚ አቶ ወልደአብ ወልደማርያም ምስ ሓያሎ ብጸቶም ምስ ተመክቡ ካብ ኤርትራ ወጺኦም ብሰደት ምንባር ኪመርጹ ተገደዱ። እንተኾነ ግን ካብ ኤርትራ ከውጽእ ሺዛ ምርካብ እውን ቀለል ኣይነበረን። መንግስቲ ኢትዮጵያ ንአቶ ወልደአብ ወልደማርያም ብሸለልትነት ኣይረኣዮምን። ስለዚ ቢትወደድ ኣሰፍሃ ወልደሚካኤል

ሀ. ንአቶ ወልደአብ ወልደማርያም ናብ ኣዲስ አበባ ወሲድኖ ኣብ ሚኒስትሪ ዜና ኢትዮጵያ ሓጋዚ ሚኒስተር ብምሻም ንሕብላዮም ዚብል ሓሳብ አቕረቡ።

ለ. ሚኒስትራት ኢትዮጵያ ግን “ወልደአብ ወልደማርያም ብሀሀርኤ እምቢተኛ ጸላእ ኢትዮጵያ ስለ ሸኝነ አስጋኢ ኢያ። በዚ ምክንያት አድላይ አይኮነን” በሉ።

ሐ. ንጉሰ ሃይለስላሴ ከእ “እምበኣር ወልደአብ ወልደማርያም ብዝገበሮ ገበንን ፖለቲካዊ ጸይቅን ተጣሂሉ ይቕሬታ ክንህዞ ይሕተተና። ንሕና ድማ ብወግኒ ምሕረት ገርናልካ ኣሉና ብማለት ምሕረት ሂብና ንዕኡ ዚኸውን ሹመት ክንህዞ” በሉ።

እስፋሃ ወልደሚካኤል ብወገኖም በዚ ኮኅታት ሹመት ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም ንምዝርራብ ብቻል ንወልደአብ ክሓቶ ዚብል ናይ ገሃእ ርእሶም ውሳኔ ወሰኛ እሞ ሓተትዎም።

ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም ግን ሸኝነ ሹመት ንምቕባል ድሌት ከም ዘይነበሮም ብምግላጽ አበዩ። ድሕሪ ብዙሕ ጸዕርን ትጽቢትን ግን እቲ ህድሰ ሺህ ተሞላብዎም ንስደት ኮኛ።

ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም ኣብ ስደት ንእስታት 40 ዓመታት ምስ ጸንሑ ብወርሒ ሰኔ 1991 ዓ.ም ብዘመኝ ናጽነት ኤርትራ ንሃገሮም ኤርትራ ብነፋሪት ምስ ተመልሱ፣ ኣብ መዕረፍ ነፈርቲ አሰመራ ብብርካም ተደፊሎም “ኣንቲ ኤርትራ ንናጽነትኪ ክጋደል ንስደት ክወጽእ ክሉኹ ደመይ ኣፍሲሰልኪ ነይረ። ሕጂ ከለ ናጻ ስለ ሸኝነኪ ከምለሰ ክሉኹ፣ ናይ ናፍቕት ንብዓተይ ኢፍሲሰልኪ ኣሉኹ” እናበሉ ንምድሪ ኤርትራ ሃገሮም ተሳለሙ።

ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም ድሕሪ 1991 ማለት ጊዜ ሓራ ኤርትራ

ፊንወ ራድዮ ብትግርኛ ካብ ካይሮ ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም

ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም ፖለቲካዊ ሓበሬታትን፣ ትምህርታዊ ጽሑፋትን ዘበርከትዎ ሽብር ሃገራዊ ተወፋይነትን ኣገዩ ብዙሕ እኳ እንተነበረ፣ ብጸላእቶም ሾዎ-ዓ ተ ጊዜ ተሃሪጦምን ቆሰሎምን ብፈጣሪ ካብ ሞት ምድሓን ከይአክል፣ ብሸኹ ወገን ዕንቅፋታት እናጋጠሞም ተጸጊጦም ነበሩ። “ከይንሰማግዕ ተሰማግዕና ኢና እሞ ንስደት ክበይድ ፍቓድ ይወሃበኒ” ብማለት ንሰብ ስልጣን ለመኑ። እቶም በቲ እሞን ኣብ ስልጣን ሽብር ኤርትራውያን እውን ከኅታቶም ዚፈልጡ ብምንባርም ነቲ ሽቡ ሽቡ ሽቡ ርሳ እንዳልካቸው መሳይ እተባህለ ወኪል ሃጺይ ሃይለስላሴ

“ወልደአብ ወልደማርያም እንተ ረሓቐ ኣብ ኤርትራ ሰላም ኪነግስ ኢያ”

ብማለት ለመኑሎም እሞ ከይወግሉ ከይሓደሩ ካብ ኤርትራ ኪወጽኡ ኣፍቀደሎም።

በዚ ከምዚ ህበለ ዕድል ከእ ብወርሒ ሕዳር 1959 ግብጺ ኣትዮም ተሰደዱ። ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም ኣብ ምስሪ ምስ ኣተወ፣ መንግስቲ ምስሪ፣ ኣብ ፕሮግራም ፊንወ ራድዮኡ ንነፍሲ ወከፍ ገሓተተት ኣፍሪቃዊት ሃገር ናጻ ፊንወ ብምሃብ ህዝባ ከተንቅሕ ፈቐዱ ከም ሽብር ይፈለጡ ነበሩ። እሞ ናብ ቤት ጽሕፈት ክፍሊ ፕሮፖጋንዳ ቀሪቦም “ኤርትራውን ሓንቲ ካብተን ኣብ ኣርዑት ባርነት ዘለዎ ጭኮናት ሃገራት ኣፍሪቃ ኢያ። እዚ ዕድልዚ ኪፍቀደላ ይግባእ” ኣሉም ሓተቱ። ብሕትሎም መሰረት ድማ ዕለት ዕለት ፍርቂ ሰዓት ዚወሰድ ፕሮግራም ትግርኛ ብራድዮ ካይሮ ኪፍንወ ተፈቐደሎም።

እሞ ኣብ መጀመርታ 1960 ዓ.ም ነበረ። እቲ ፕሮግራም ብኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም ዚምራሕ ኮይኑ፣ ኪጀምሮ ወይ ከዓጹ ከሎ “እዚ ካብ ካይሮ ብቋንቋ ትግርኛ ዚመሓላለፍ ደሃይ ኤርትራ ኢያ። መራሕ ፕሮግራምን ኣቕራብን ወልደአብ ወልደማርያም ይብል ነበረ። እታ ንመጀመርታ ጊዜ ዘንበብዎ ፖለቲካዊት ምክር፣

“ክቡር ህዝቢ ኤርትራ ዕፋንሲ ከም ሰብአይ እሞ ትጭሕም ከም ቆልዓ ከእ ትሕህል ከምዝበሃል ንሕናን ንዓናን ዘይብሉ ወክልቲ መሪጽና በዚ ምክንያትኪ ከእ ኣብ ከበድ ጸገም ወዲቕና።”

ዚብል ነበረ። እንተኾነ ግን እዚ ፕሮግራም ትግርኛ ንእስታት ክልተ ዓመታት ምስ ቀጸለ፣ መራሕቲ ሃገራት ኣፍሪቃ ንዋዕላ ሓድነት ኣፍሪቃ ብ1962 ኣብ ኣዲስ ኣበባ ተኣከቡ። ሃጺይ ሃይለስላሴ፣ ንፕረሲደንት ጀማል ዓብደል ናስር መራሕ ሃገሪ ምስሪ ብወልተ ረኸቦም እቲ ብትግርኛ ዚፍኛ ሽብር ፕሮግራም ተሪፉ ብቋንቋ ኣምሓርኛ ጥራይ ኪቐጽል ጸኻሊ ምዃኑ ብምግላጽ ሓተትዎ እሞ እቲ ፕሮግራም ብ1963 ዓ.ም ኣቋረጸ።

ብድሕሪዚ ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ ነቲ ብኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም ብቋንቋ ትግርኛ ዝፍኛ ሽብር መደብ ከዕ ጸውዎ ከኣሉ። እዚ ንኢትዮጵያ ዓቢ ውዲታዊ ዓወት ነበረ።

ፕሪዚያንት ሃገራዊቷ ህዝብ ኮሎሌል ፕሮፌሰር ዓብይ ናሰር ብዕም ፈለግ ነል እተሰርሑ ሸልማት ካብ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ እናተሸሉሙ።

ካብ ዚገበኩ ጥቕሲ መደረታት

1. ኣቶ ወልደአብ ወልደግርግም
2. ኣቶ ዓብይልቃድር ከቢረ
3. ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን

ካብቶም ቀዳማት ክንዲ ኤርትራ ሃገሮም ከግበቹ፣ ፖለቲካዊ ቃልሲ ከካይዱ፣ ኣድላይ እንተኾነውን ህይወቶም ከውፍዩ እተበገሱ ኤርትራውያን ኢኹም። ካብቲ ዚበልጥ ገህነሩ እዞም ዚሰዕቡ ይጥቀሱ።

ኣቶ ዓብይልቃድር ከቢረ

ከይደኸምካን ከይረሃጽካን
 ከይጸዓርካን ከይሃለኸካን
 ከይወደቕካን ከይተገላእካን
 ከይሞትካን ከይቆልልካን
 ነጻነት ላይርኩብን ኢዩ።

እቲ ንእሳዋቲ ጠሊሙ ንዘይጭቡጥ ባዶ ዚፈቲ።

እሳዋቲ ከወፍሩ ናብ በዓቲ ዚእቲ
 ንሕና ብጽቲ ኣይኮናን
 ንሱ እውን ብጸይና ኣይኮነን።

እታ መረት ግን
 ንጊዚኡ እኳ እንተ ጠለሙጥ
 ማዕረ ኢያ እትብጽሓና

ኣቶ ዓብይልቃድር ከቢረ እዚእም ህጹ።

ኣቶ ዓብይልቃድር ከቢረ መን ነበሩ

ኣቶ ዓብይልቃድር ከቢረ ሓይ ካብቶም ቀዳማት ንሃገሮም ኤርትራ ተወፍቶም እተሰዉኡ ከኾነ ከለዉ ኣብ ደንከልያ ደቡባዊ ገባ ቀይሕ ባሕሪ ተወልዱ። ኣብ ወደብ ባጽዕ ቤት ትምህርቲ ፈርዲናንዶ ማርቲኒ መባእታ ትምህርቶም ብቋንቋ ጣልያን ምስ ፈጸሙ ከእ ብጊዚ ንእሳዋቲም ኣብ ባጽዕን ኣስመራን ከም ጸፋፋይ፣ ካብ 1930 ከሰባ 1934 ከእ ኣብ ኣልሑዳይዳ ሃገራዊምን ኣስተርጓሚ ኮይኖም ንመንግስቲ ጣልያን ኣገልገሉ። ብድሕሪዚ ግን ነጋዳይ ኮይኖም ካብ ስራሕ መንግስቲ ተሰናበቲ። ብ5 ግንቦት 1941 ኣብ ኩማ ኣስመራ ኣብ ሆቴል እንዳ ኣበራ ሓጎስ “ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ” ንምምህራት ምስ ብጽቶም እኸባ ብድፍረት ኣካዩዱ። እቲ ማሕበር ሸዑ ምስ ተመስሪተ እውን ንሰም ምክትል ፕሪዚያንት ኮይኖም ተመርጹ። ምስ ከለውም ብጽቶም ብምትሕብባር ከእ ምእንቲ ነጻነት ኤርትራ ሃገሮም ኣብ ዚግበር እኸባታት፣ ኣብ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዓለም ብምኽድ፣ ኣብ ሰላማዊ ሰልፍታት ከይተረፈ እናተረኸቡ ቃልሶም ኣበርከቲ። እንተኾነ ግን ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ብስተርን ግሁድን ምትእትታው መንግስቲ ኢትዮጵያ ተጎዳኺሎ ተበተነጥ

1. ኣቶ ዓብይልቃድር ከቢረ
2. ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን
3. ደጃዝማች ሓሰን

ዝርከብምም ዓባይቲ ኤርትራውያን “ማሕበር ራቢጣ እል ኢሰላሚያ” እተባህለ ፖለቲካዊ ማሕበር ብ1946 ዓ.ም መሰረቲ። ኣቶ ዓብይልቃድር ከቢረ ሓይ ካብቶም ፖለቲካዊ ማሕበር ራቢጣ እል ኢሰላሚያ ተወኪሎም “ጉዳይ ኤርትራ” ብምግድ ተሪርም ኪከራኹን ከረድኡን እተመርጹ ነበሩ። እንተኾነ ግን ብ26 መጋቢት 1949 ኣብ ኣስታት ሰዓት 9፡00 ድ.ቀ. ንገዝእም እናኸዱ ከለዉ ብጸላእቲ ብጥይት ተወጅቦም ካብዛ ዓለም ብምት ሓለፉ።

መግለጺ ራቢጣ አል ኢስላሚያ

መራሕቲ ፖለቲካዊ ማሕበር ራቢጣ አል ኢስላሚያ ብሞት ኣቶ ዓብደልሃደር ኣዝዮም ሰለ ዝሓዘኑ ከእ እዚ ዝሰዕብ መግለጺ ዘርግሑ።

“እቲ ትትለት ቡቶም ብሰቲርን ግሁድን ብመንግስቲ ኢትዮጵያ እተወደቡ ፕጅላ ቀተልቲ እተፈጸሙ ዓቢ ገበን ኢዩ። እዚ ከእ ንሃገራውነትን ሞራልን ደቂ ኤርትራ ኪዓ ግት ዚኸእል ኣይኮነን። ብምኽንያት ሞት ኣቶ ዓብደልሃደር ከበረ ከእ ከሰን ኣብዮተ ንግድን ኣብዮተ ትምህርትን ንኣደ መዓልቲ ተዓጸዮን ከውዕላ ኣደራ ንብል ወዘተ ወዘተ” ይብል ነበረ። ኣቶ ዓብደልሃደር ከበረ ኣብ ኣስመራ መቐብር ኣሰላም ኣብ ሳልስቶም ብዓጀብ ተቐበሩ። ኣብ ሰነ ስርዓት ቀብሮም ኣደ ሕዙን ኤርትራዊ ክምዚ ዚሰዕብ ገሩ ኣልተሰሉም

መኳንንቲ ኣስመራ ከመይ ዘይትሓፍሩ ኣብ ማእከል ባይቶኹም ነወሪ ተገቢሩ ብድሕሪት ሰብ ምዕባዮ ከም ወካሩ ከምዚ ድዮም ሃገርም ዘፍቅሩ ከምዚ ድዮም ናጽነት ዘፍቅሩ እገሲ ባርነት ዚውሰኽ ይመስል ንኣላዮሩ

እንተ ዝነገረኩም ምኽራድ ትዓቕሩ ገበል ሰመጸ ኣልኩም ኣይትሰረሩ ንፋሰ ኣይተእትዉ ከይትቐሩ ምንም እንተ ባዝኩ ዚፍክሩ ምንም እንተ ባዝኩ ዚውርወሩ ውዒሎም ኣዲርም ብግብርም ይሓፍሩ

ከበረ እንተ ተኸወለ ተቐቢሩ ዕላምኡ ይነብር ተኸዊሉ ኣብ ባንዲራ ሃገሩ ተገቲሩ ፍትሒ ብዘመጽእሉ ተመርጫ ንዓዲም ዚፈትዉ ምስ ሰዓሩ

ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን ሞይቲ ዝበልዎስ መዓስ ሞይቲ ኣብ ልቢ ማሕበሩ ዚርከብ ህይወቲ ዓለም ፈሊጣቶ መንፈዓቲ ቅንእን ምርባሽን ኣሕዲርም ጸላኤ እንገራ እንተ በልዑ ንምሕጻር መዓልቲ ወርቂም ኣደሩ ብድሕሪቲ መሕደር ሸሕ ኣይመት ሸሕ ይመቲ

- ምንጩ፡
1. ናይ ኤርትራ ሰመናዊ ጋዜጣ ኣሙስ 7 ሚያዝያ 1949
 2. ሳምንት ቍጽር 7 ታሕሳስ 1988
 3. ኣዳስ ኤርትራ 13 ታሕሳስ 1992

ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን

ብሃይማኖት ኣብ ክልተ እንተ ተኸፈለና ጸገም ኣይፈጥርን ኢዩ። ዕላማና ግን፡

ሃገርና ካብ ጸላኢ ኣድሒንና ከሉ ጸዕርናን ቃልሰናን ንናጽነት ኤርትራ ስልገኸና መዝመር ሃይማኖታት ምዝግር ገዲፍና ዓቢና ንእሸቶና ጉዳይ ሃገርና ጥራይ ይኹን ተብግሰና ንበገስ ንበገስ ንበገስ ፈተውትን ጸላእትን፤ እመናትን ክዳዓትን ኣቢርና እንጻውተሉን እንሕጎሱን እዋን ኪመጽእ ኢዩ ቦታ ዕለት እቴላ ግን ከልና ኣይክንህሉን ኢና።

ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን ብ26 መስከረም 1987 ዓ.ም ብሕግም ዓረፉ።

ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን

መራት ዘለዎ ብዕራይ ይገዝእ ባሕሪ ዘለዎ ከእ መርከብ ይገዝእ

እዚ ምላህ ዘካከር ዝደፋፋእኒ ምኽንያት እቲ ብኢትዮጵያውያን ገዛቲ ዚብሃልን ዚሰራሕን ዝነበረ ሰለ ዝገረመኒ ኢዩ።

ንሱ ከእ ኢትዮጵያውያንሲ ባሕሪ ከም ዘለ-ዎም መራኸብ ንግድን መራኸብ ውግእን ሰለ ዝረኡኹሉም ኢዩ። እዚ ከእ ከምቲ ትኪ ናብ ደመና ዝነበሮ ቦታ ከይዳ፤ ኣይተላለፍን እምበር እንን ንሸኻን እኮ ኣዝማድ ኢና ንመሰል በሎ ዚብሃል ሰለ ዝኸነኒ ኢዩ።

እዚ ከይኣክል ኢትዮጵያውያን ነታ ንመጀመርታ ጊዜ ዘጥረዩ ናይ ንግድ መርከብም ሰም ከም ዝሰኣኑ ብሰም መራት ኤርትራ ኣዳሊስ ኢሉም ሰመዩዋ።

ብተወሰኺ ነታ ማርሻል ብሮንዝ ቴቶ ናይ ዩንገላቪያ ፕሪዚደንት ከሎ ዝሃበም መርከብ ውግእ ብሰም ኣደ ኤርትራዊ ዘርኣይ ደረሰ ኢሉም ኣጠመቑዋ።

ቀጸሉም ከእ ብ1953 ዓ.ም ንመጀመርታ እስክንድር ንእተባህሰ ወዲ ራእሲ ደሰታ ቦቲ ኣደ ወገን ከእ ወዲ ተናኘ ወርቅ እተባህላ ንል ሃጺይ ሃይለ ሰላሲ ናይ ኢትዮጵያ ኣይሊ ባሕሪ ሳዕልዋይ ኣዛዚ ጊርም ብምሻም ካብ ኣዲስ ኣበባ ንባጽዕ ለእኹዎ።

ካልእ ዘገርም ነገር እውን ኣለ። ነቲ ብወዳባት ኤርትራ ዚኣቲን ዚወጽእን ዝነበረ ብባጽዕ ወደብ ኤርትራ ዝኣቲ ካብ ባጽዕ ወደብ ኤርትራ ዚልእኽ ተባሂሉ ዝልእኽ ዝነበረ ደምሲም ብኢትዮጵያዊ ኣጸዋውዓ ተከእዎ። ከምኡውን ነቲ ብወደብ ዓሰብ ዚኣቲን ዚወጽእን ዝነበረ ኣቕሑ ብተመሳሳል ለውጥታት ተጸሒፍዎ ከም ዚኣቲን ዚወጽእን ገበሩ።

**ጥርጥን ኤርትራ አብ ውድብ
ሓድነት አፍሪቃ
“ብውልቀ ኤርትራ-ውያን”**

ብወርሒ ግንቦት 1962 ዓ.ም ውድብ ሓድነት አፍሪቃ ንምምስራት 32 መራሕቲ ሃገራት አፍሪቃ አዲስ አበባ መጺኦም ነበሩ። በዚ ዕለት-ዚ።

1. ኣቶ ወረደ ገብረዮሃንስ ተስፋ-ማርያም
2. ኣቶ ግርማይ ገብረመስቀል

እተባህሉ ኤርትራ-ውያን ብቋንቋ እንግሊዝ እተጻሕፈ 3 ገጻት ዝሓዘ ብመግዝሒ ብጥንቃቄ እተባዛሐ “ጸገማት ኤርትራን ሀዘግን” ዚሕብር ጽሑፍ፣ እብቲ ኣቶም መራሕቲ ሃገራት አፍሪቃ ብኖሩሲ ወከፍ ዚድቅሱ ክፍልታት ቀሪቦም ብኣደም ዓደሉዎም።

እቶም መራሕቲ ሃገራት አፍሪቃ ግን ተገዲሶም ነቲ ጉዳይ ኣልዲሎም ኣይተዘራረቡሉን። እቲ ሽቦ ዚነበረ ዲያሎ። ቲሲ እተባህሉ ናይ ውድብ ሓድነት አፍሪቃ ጽሑፍ ዝነበረውን ነቲ ጥርጥን እቶም መንእሲያት ኤርትራ-ውያን ተቐቢልዎ ክብቕፅ ኣብ ኣጀንዳ ኣየእተዎን። እቶም መራሕቲ ሃገራት አፍሪቃ ነቲ ኣብ ሕግታት ውድብ ሓድነት አፍሪቃ ዓንቀጽ 1 መሰረት ገርም “እዚ ውሽጣዊ ምፍሕፋሕ ኢትዮጵያ ሰለ ዝኾነ ኣይምልከተናን ኢዩ” ብግለት ኢዮም ዘይተገደሱሉ።

መንግስቲ ኢትዮጵያ ግን ኣዘንግቦ ኣበሉ ነቶም መንእሲያት ካብ ዘለውዎ ረኪቡ ኣጋፊዑ ኣሰርጎም።

ድሕሪ 10 ዓመታት ግን ኣብ ኣዲስ አበባ ንሓፈሻዊ መዛረቢ ኣጀንዳታት ኪቕርቡ ሚኒስተራት ወጻኢ ጉዳያት

ሃገራት አፍሪቃ ተእኪቦም ክለዉ፣ ናይ ሃገራቲኒዎ ሚኒስተር ወጻኢ ጉዳያት “ጉዳይ ኤርትራ ክንዘራረቡ ይግበእና ኢዩ” ብግለት ኣዘከረ። እንተኾነ ኢትዮጵያ ሽቦ ብተስፋይ ገብረእግዚአብሂር እተባህሉ ኤርትራዊ ኢያ ተወኪላ ዝኾነት እጥ እቶም ኤርትራዊ ዝኾነ ወኪል ኢትዮጵያ “እም ብሓኻላ ክም ዝበሃል” እዚ ውሽጣዊ ጉዳይ ኢትዮጵያ ሰለ ዝኾነ ነዚ ውድብ ዚምልከት ኣይኮነን” ኢሎም መጎቲ እጥ ነቲ ነጥቢ ኣሰረዘም።

መንግስቲ ኢትዮጵያ ብወገኑ ንጽባሒቲ መንግስቲ ቲኒዝያ ኣብ ውሽጢ ጉዳይ ኢትዮጵያ ይኣትወኒ ኣሎ ብግለት ነቲ ቤት ጽሕፈት ኣዕጽዮ፣ ነቲ ኣምባሳደር ሃገረ ቲኒዝያ ከኣ ብ24 ሰዓታት ካብ ኢትዮጵያ ክም ዚወጽእ ገበረ። መንግስቲ ቲኒዝያ ብመሪሕነት ፕሪሲደንት ሓቢብ በርጊባ ብወገኖም መንግስቲ ኢትዮጵያ ነዚ ሰጉምቲ-ዚ ሰለ ዝወሰደ ኣምባሳደር ቲኒዝያ እንደገና ንኢትዮጵያ ከይኸይድ ሰለ ዝእዘዙ ርክብ ክልቲኤን ሃገራት 725 ዓመታት ተቋሪኹ ጸንሑ።

**ንጥፈታት ማእበር ሾውዓተ
ሓርነት ኤርትራ (ሓራካ)**

ኤርትራዊ መንእሲይ ግርማይ ገብረመስቀል ዝገበረ ጌሩ ምስቲ ኣብ ኣዲስ አበባ ዝገልግል ዝኾነ ኣምባሳደር ሩሲያ ኪረኸብ ይጽዕር ነበረ እጥ ምስ ሓደ ኣብቲ ኣምባሲ ሩሲያ ዝሰርሕ ዝነበረ ሰብ ተራኺቡ ተማኸረ።

በዚ ከኣ ግርማይ ገብረመስቀል፣ እቲ ኣምባሳደር ሩሲያ ንኣሰመራ ኪገይሽ ይቀራረብ ከም ዝነበረ ፈለጠ። ግርማይ ገብረመስቀል ተቐላጢፉ “ኣምባሳደር ሩሲያ ንኣሰመራ ይመጽእ ሰለ ዘሎ ንምርካብ ጸዕሪ ይገበር” ዚብል መልእኽቲ ናብ ብጻዩ ኣቶ ካሕሳይ ባህልቢ ኣመሓሳሲ።

ኣቶ ካሕሳይ ባህልቢ ቅሩብ እዋን ይገብር ካብኣ ዓለም ብኤማም እተሰውእ ተጋዳላይ ኣብ ርእሲ ምዃኑ ንቑሕ ተቃላላይ ማእበር ሾውዓተ ዝነበረ ኢዩ።

እንተኾነ ግን ኣቶ ካሕሳይ ባህልቢ ቋንቋ ጣልያን ድኣምበር ኣብ ቋንቋ እንግሊዝ ጸገማት ሰለ ዝነበሩ ምስ ሽቦ ኣብ መንገዲ ኣየር ኢትዮጵያ ዚሰርሕ ዝነበረ ኣቶ ኣለም ተስፋ-ጋበር ኮይኖም ኪርኸቡም ተወሰኑም ኣብ ሆቴል ሚራራ ሰለ እተባህሉ መደቀሲኡ ብተብዓት ከይደም ንሕና፣

1. ካሕሳይ ባህልቢ (ወዲ - ልቢ)
2. ኣለም ተስፋ-ጋበር

እንብሃል ኣባላት ማእበር ሾውዓተ ሓርነት ኤርትራ (ሓራካ) ኣኖ። ኢሎም ብምልላይ ከኹ ጸገሞም ገለጹሉ። ብረት ብምሃብ ኪተሓባበሩም ከኣ ብድፍረት ገለጹሉ። ኣምባሳደር Mr. Sofor Abeof ከኣ “ዕላማኹምን ኣትኸተልዎ ርእይቶ ዓለምን ኪፈልጥ ኣሎኒ ኮሚኒስቲ ዲኺም ኣይኮነኩምን ፈሊጠ ከረጋግጽ ኣሎኒ። ንሕና ንኮሚኒስት ንሕግዝ ኣኖ። ብዝኾነ ኣነ ከኹ ዝፍጽሞ ኣይኮነኩን። ምስ ኣሕሊቑይ ተዘራረብ ኣትሕገዝሉ መንገዲ ንምርካብ ክጽዕር ኢዮ። በሎም። ንጊዜኡ ግን ተስፋ ደኣምበር ዝኾነ ትሕዝቶ ኣየበርከተሎምን። ኣቶ ካሕሳይ ባህልቢ ኮነ ኣቶ ዓለም ተስፋ-ጋበር ከምኡውን እቲ ሓያል ግርማይ ገብረመስቀልን ኣቶ ወረደ ገብረዮሃንስን ኣባላትን እተፈላለዩ መራሕትን ማእበር ሾውዓተ ኣዝዮም ብዘሓትን ውፋታትን እጥም ነይሮም። ሰለዚ ብዛዕባ ማእበር ሾውዓተ ብሓደ ጸቢብ ምዕ ራፍ ጸብጺብካ ዚውዳእ ሰለ ዘይኮነ፣ ብመልክዕ ታሪኽ ተሰኒዱ ኪምዝገብ ብምትምናይ ጉሓልፎ ኣሎና። ኣሰመራ እተወልዱ ደቂ ኣሰመራ ብምዃናም ንዝኾነ ፈተና ቅሩባትን ውፋታትን ዝነበሩ ኢዮም።

**ንምምስራት ሰውራ ኤርትራ
እተሓባበሩ ውልቀ-ኤርትራ-ውያን**

ሰውራ ኤርትራ ብማእበር ፖለቲካ ኮነ ብብረታዊ ቃልሲ ንናጽነት ኤርትራ ኪገብስ ከሎ ደገፎም ዘበርከቲ ኤርትራ-ውያን ኣዝዮም ብዘሓት ምዃናም ርግጽ ኢዩ። ኣብዚ ምዕራፍዚ ዚጥቀሱ ዘለዉ ውልቀ ደገፎም ዘበርከቲ ኤርትራ-ውያን ንመዘከር ፍጻሚታት ኤርትራ ኪጠቅም ብግለት ብዓንቶቦኡ ዝሓዘኹም ሰለ ዝኾነ ዓኣምበር ልዕ ሊ ከኹ ወይ ንላቶም ጥራይ ሰለ ዝኾነ ኣይኮነን።

- 11 ሚያዝያ 1943 ንመጀመሪያ ገለ ውሑዳት ኤርትራ-ውያን ተመኸቢሮም ብወገኖም ብስቲር ፖለቲካዊ ማእበር ኪምስርቲ ኪማኸሩ ኣብ እንዳ ሻሂ ተረኸቡ። እቲ ዋና ቤት ሻሂ ሽኣ ብጽቡቕ ፍቓድ ተሳዲሉ ብስቲር ኪእከቡ ደገፎም።
- 26 መጋቢት 1946 እቶም ብወገን ናጽነት ኤርትራ ናብ ውድብ ሕብረት ሃገራት ዓለም ዚቐርብ ሕቶ ነጻነት ኤርትራ ዘቐርቡ ነቲ ጽሑፍ ኣብ ሆቴል እንዳ ኣበራ ኮይኖም ኪጽሕፍም 6 ሰዓትን 20 ደቂቕን ዝወድኡ እኒ እንተ ነበረ፣ ሰፍሓቲ ግን ኣብ ሓደ ገጽ ጥራይ ተጸሚቑ እተጻሕፈ ነበረ። እቶም ኮሚቴ

1. ኣቶ ወልደአብ ወልደግርያም
 2. ሸሽ ኢብራሂም ሱልጣን
 3. ኣቶ ዓብይልቃድር ከቢረ
- ምስ ካልኣት 2 ሰዓት ኮይኖም ኣመሽተ ሰዓት ነበሩ። ጸሓፊ ከኣ ኣቶ ዓብይልቃድር ከቢረ። እንተኾነ ግን ኣቶ ዓብይልቃድር

ከበረ ቡቲ ዕለት በጸላጊቲ ስለ አተቆትሉ ነቲ ተሪፋ ዝነበረ ሓሳባት ኣቶ ወልደአብ ወልደግርግምን ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣንን ተማኪርም መልእኮ።

ምምስራት ማሕበራት ፖለቲካ

ማሕበር ሾውዓተ እቲ ኤርትራ ብቃልሲ ህዝባ ናጻን ሓራን ሃገር ኪትኸውን ይግባእ ኢሉ ብሚሰጠር ግናኺ ብጽሑፍ ወግፃዊ ንድፊ ሕጊ እተበገሰ ናይ መጀመርታ ማሕበር ፖለቲካ ኮም ሸኽኖ ይረጋገጽ። እዚ ማሕበርዚ ኣብ ጣባ እተባህለ ንኡሰ ዞባ ኣሰመራ ብ7 ኤርትራውያን ኮም እተጀመረ እውን ይዝንቶ። እቲ ማሕበር ኣብቲ ጀግራ ኣኼብኡ መንተሳቆሲ ሸኽኖ ውሰጡ-ደንቢ ብስቴር ሓንጻጸ። እቲ ውሰጡ-ደንብም፡

- ሀ. ሓደ መዓልቲ እተኣከበናላ ገዛ እንደገና ተመለሰና ኣብኡ ኣይንተኣከብ
- ለ. ሓደ ኣባል ማሕበር ሾውዓተ ነቶም ሸውዓተ ብጻቱ ጥራይ ኪፈልጥ ይግባእ
- ሐ. ዕላማና ከሳሳ ዘሱና ኤርትራ ሓራ ንምውጻእ ምቅላስ ኣድላይ እንተቆነውን መማት ኢዩ
- መ. ንሕና እተወፈና ግደ ኤርትራ ኢና ዚበል ይርከቦ

እቲ ማሕበር እናማዕበለ ከደ። ስለዚ ከኣ ብ1970 ዓ.ም ጀነራል ዓቢይ ኣበበ ዝመርሖም ሰበ ስልጣንን ዓባይትን ኢትዮጵያን ዑሱባቶምን ንከተማ ኣቐርጾት ከይደም ህዝቢ እኪቦም ፖለቲካዊ ሰብስቦት ኪዘርግሑ ተቐሪቦም ከለዉ፣ ኣቶ መሓመድ ዳውድ እተባህለ ዉፊድ ኣባል ማሕበር ሾውዓተ ሰለስተ ቦምብ ደርብዮሉም። ካልእ ኪውሸኽ እውን ፈተን። እንተቆነ ግን ኣይሰለጠን። ሸሕ እኒ በቲ ቦምብ

ዝወረደ ጉድኣት ከቢድ እንተዘይነበረ፣ መንግስቲ ሃይለስላሴ ግን ንመጀመሪያ እምኑ ሸቆልቀሱን ሰግኣቲን ብምግላጽ፣ ሃደንቲ ኣባላት ሾውዓተ ብዚበል ጉልባብ ሰራዊት ሰዲፉ 30 ኤርትራውያን ሸበራ ኢዮም ኢሉ ኣሰረ። ኣቶም ነቲ ፍጻሜ ዘካየዱ ብጸትውን ሸዑ ተታሒዞም ተሞቶሑ።

ሓራካ እንደገና ብወርሒ ሕዳር 1958 ዓ.ም ኣብ ፖርት ሱዳን ተኣኪቡ ብወግዒ ተመስሪተ። ኣቶም ሸዑ እተመርጹ ሓላፍቲ ከኣ፡

- 1. ኣቶ ጸጋይ ካሕላይ
- 2. ኣቶ ጣህር ኢብራሂም
- 3. ኣቶ መሓመድ ሳልሕ

እተባህሉ ኤርትራውያን ነበሩ።

ዘይርሳዕ ውዕለት ሰማልያ

ሰውራ ኤርትራ ብረት ኣልዒሉ ንሓርነት ኤርትራ ኣብ ሚዳታትን፣ ኣኸራናትን፣ ሰንጭርታትን፣ ኣኸውሕን ኤርትራ ተዘርጊሑ ኪቃለስ ከሎ፣ ብረትን ካልእ ወታሃደራዊ ዕጥቅን ቊጠባዊ ሓገዝ የድልዮ ስለ ዝነበረ፣ ኣብ ዓለም እናህረ ምስ መንግስታት ኪላለ፣ ዕዳጋታት ኪፈልጥ የድልዮ ነበረ። ነዚ ንምግባር ድማ እቶም ዚውከሉ ኤርትራውያን ፓሱ ፖርት ኪሕዙ ግድን ነበረ። እዚ ድማ ኣዘዩ ጽንኩር ኮነት እናፈጠረ ጸገማት የኸትል ነበረ።

ኣብዚ እዋናትዚ ፕረሲደንት ሃገራሰማልያ ዝነበረ መሓመድ ሲዶና ባረ ምስ ሰውራ ኤርትራ ዓቢ ልላ ነበር እጥ ሸኸሉ፣ቲ ኣብ ልዕሊ ኤርትራውያን ዘገንፍ ዝነበረ ጸገማት ንምፍታሕ ርእዮ ኣሰተብሂሉ ኸኸውን ኣብ ስድት ዚነበሩ ኤርትራውያን መተሓላለፊ ዚኸውን ፓሱ ፖርት ከድልዮም ከሎ፣ ካብ መሪሕነት ሰውራ ኤርትራ፡

ኤርትራውያን ምኻናም ሓበሬታ እናምጽኡ፣ ኮም ደቲ ሰማል ዘምስሉም ፓሱ ፖርት ብምሃብ ተሓባበርዎም። ኢሉ ንብምለ-እ ዓለም ንገነቡሩ እምባሳደራት ሰማልያ ኣዘዘዎ።

በዚ ኮምዚ ዝበለ ዓቢ ውዕለት ተደጊፎም ድማ ወከልቲ ሰውራ ኤርትራ ካብ 1963 ዓ.ም ጀግራም ብስም ደቂ ሰማል እናተመዘገቡ ፓሱ ፖርት ሰማል ሓዞም ናብ ዝደለይዎ ሃገር ኣትዮም ይወጽኡ ነበሩ።

በዚ ኮምዚ ሃይለስላሴን ናይ ሱዳን ጀነራል ዓቡድን ተሰማግጊዮም ንሰውራ ኤርትራን ሰውራ ደቡብ ሱዳንን ከጥፍኡ ውዕል ኣትዮም ተፈራረሙ። እንተቆነ ግን ቅሩብ ጽንሕ ኢሉ ጀነራል ዓቡድ መሬት መሰዮቶ። ማለት ብመፈንቅለ መንግስቲ ካብ ስልጣን ወረደ፣ ሃይለስላሴ ከኣ ከይሰለጠ ተረፈ።

ፕረዚደንት ሃገር ሰማልያ ዝነበሩ ጀነራል ሲዶና ባረ ካብ 21 ጥቅምቲ 1969 ጀግራም ን22 ዓመታት ዝኣከል ምስ መርሑ፣ ብ2 ጥሪ 1991 ብዕልጥ መንግስቲ ካብ ስልጣንም ወረዱ ኩሉ ትካላት መንግስትን ህዝብን ከኣ ፈሪሱ ከምዘይነበረ ኮይኑ ተረፈ። ህዝቢ ሰማልያ ስምምዕ ስእኑ ብሓድሕጻዊ ባእሲ እናተሃራረመ ን10 ዓመታት ጸንሑ።

ጀነራል ሲዶና ባረ ደድሕሪ ሰረል ከተም ኣል ከሊፋ እተባህለ ሱዳናዊ ዚሰራዕ ንኤርትራውያን ዓቢ ውዕለት ካብ ዘበርከቱ ሓደ ኢዩ።

ጀነራል መሓመድ ሲዶና ባረ

ከቡር ጀነራል መሓመድ ሲዶና ባረ

ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ (ተ.ሓ.ኤ)

ማሕበር ሸውዓተ ብመንግስቲ ኢትዮጵያን ፖሊስ ኤርትራን ተፈሊጦ ምግላጽን ምእሳርን ምስ በዝሒ ብዙ-ኣት ኣባላቲ ዝነበሩ በብዝመገምን ንሱዓንን ንበረኻታት ኤርትራን ተብታተኑ። ብዙ-ኣት ተቐጥቀጡን ተሞቶሉን።

ከምዚ ኢሉ ከሎ ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ ብ1961 ዓ.ም ኣብ ሃገር ሱዓን ኣብ ከተማ ከሰላ ብወግዒ ማለት ብእሸባ ተመሰረተ። እቶም ሸዑ ከም ሓለፍቲ እተመርጹ ኤርትራውያን ከለ።

1. ኢድሪስ መሓመድ አድም	ፕሪሲደንት
2. ኢድሪስ ገሳውደምስ	አማካሪ ፕሪሲደንት
3. ዑስማን ሳልሕ ሳብ	ቀዳማይ ጸ-ሓፊ
4. መሓመድ ሳልሕ አሕመድ	ሰክረታሪ
5. ዑስማን ሳልሕ ከኪያ	አራምን አማካርን

ኮይኖም ተመርጹ። እቲ ውድብ ብዙ-ኣት ሰዓብቲ ስለ ዝረኸበ ከለ ንሓርነት ኤርትራ ዚቃለሱ ዑጡቻት ተጋደልቲ ንግዳ ኤርትራ ዚውሕዙ ኪረከቡ ከለ።

ፍጻሜታት ዓወት

ሓደ ተኸላኸኢል እተባህለ ኤርትራዊ ዑሳብ ኢትዮጵያ ኮይኑ ንአባላት ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ ከሃድን ተዋፊሩ ከሎ፣ ብ15 መጋቢት 1964 ዓ.ም ኣብ ተገርባ እተባህለ መሬት ኤርትራ ብሰራዊት ሓርነት ኤርትራ ተወጊኡ ሞተ። መሪሕነት ተ.ሓ.ኤ ከለ

የማናይ ዓይኒ ኢትዮጵያ ዝነበረ ተረኪቡ ኣሎ
ጸጋማይ ዓይኒ ከለ መጻልቲ ይጸበ በሉ።

እንደገና ሰራዊት ሓርነት ኤርትራ ብወርሒ ሕዳር 1970 ዓ.ም ሌተና ጀነራል ተሾመ እርገቱን እተባህለ ሓላፊ ካልኣይ ክፍለ ሰራዊት ኢትዮጵያ ዝነበረ ምስ ብጽቱ ንከረን ከሺይድ ከሎ ኣብ መንገዲ ኣድብዩ ብምጽናሕ ቀንጸሎ።

ከምኡ እውን ኣብ መንገዲ ዓሰብ፣ ቡቲ እተጠቐሰ ወርሒ ሰራዊት ሓርነት ኤርትራ 11 ሰዓት (ኅዳዲ 1983) ኣቃጸሎም ካብ ጠቐሚ ወጻኢ ገበሩዎን።

እቲ ቦታ ካብ ዓሰብ ኣስታት 37 ኪሎ ሜተር ርሒቑ ዚርከብ ከሺውን ከሎ፣ ኢትዮጵያ ነቲ ቦታ ሓደገኛ ምዃኑ ንምግላጽ “አይጥከርም” ኢሎም ሰመዩዎ።

ሰራዊት ተጋደሎ ሓርነት ኤርትራ እዚ ጥራይ ዘይኮነስ እቲ ኣብ ዓሰብ ዚርከብ መጸረይ ነዳዲ 3 ጊዜ ካብ ጠቐሚ ከውጽእ ስለ ዝፈተነ ንሰራዊት ኢትዮጵያ ብዙሕ ኣሸቢርዎ ኣዩ።

**ደጃዝማች ተድላ ባይሩ
መራሕ መንግስቲ ኤርትራ
ካብ ስልጣናም ወረዱ**

እቲ ብውድብ ሕቡራት መንግስታት ዓለም ተመሓላፊ ሰብ ብባይቶ ኤርትራ ረጊኡ ዝጸደቐ ሕገ መንግስቲ ኤርትራ ሃጸይ ሃይለስላሴ እውን ብ11 መስከረም 1952 ዓ.ም ተቐቢሎም ብማሕተምም ኣርጊጾም ብፈርማእም ከቲሞም ኣጸደቑዎ። እንተኾነ ግን ነዊሕ ከይጸንሑ ነቲ

- ሀ. መንግስቲ ኤርትራ ዝበል መጻውዒ ሰሪዞም
- ለ. ቋንቋታት ትግርኛን ዓረብን ከልኪሉም
- ሐ. ብቋንቋ ኣምሓርኛ ብምተካእ

ኣብ ሓደ ሃገር ክልተ መንግስቲ፣ ስለሰተ ቋንቋታት ማለት ኣምሓርኛ፣ ትግርኛን ዓረብን ክህሉ ኣይግባእን ብማለት ነቲ ስርዓት ሀንጻ መንግስቲ ኤርትራ ኪጥሕሰዎ ደለዩ።

ደጃዝማች ተድላ ባይሩ መራሕ መንግስቲ ዝነበሩ ግን ነቲ ብሃጸይ ሃይለስላሴ ዝቐረበ ሓላባት ኣይተቀበልዎን። ስለዚ ከለ ኣብ መንገ መንግስቲ ኤርትራን መንግስቲ ኢትዮጵያን ዘይምስምማዕ ተፈጠሩ ፖለቲካዊ ምፍሕፋሕ ተጀመረ።

በዚ ከምዚ ዝበለ ምክንያት ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ዓበይቲ ሰብ ስልጣንን መራሕቲ ሃይማኖትን ናይ ፖለቲካ ሰባትን ሀዝብን ብመራኸቢ ብዙ-ኣን ኣብ ሲነማ ካፒቶል ጸዊዎም ንሓደ ሰዓት ዝእክል ተዘራረቡ። ኣብቲ መደርእም ከለ መንግስቲ ኢትዮጵያ ካብቲ ቅኑዕ መንገዲ ዘምበሉ ከም ዘልገሰን፣ ኣብ ስርሖም እውን ዕንቅፋታት የጋጥሞም ከም ዝነበረን ገለጹ። ድሕሪ ወሑዓት መጻልታት ከለ ካብ ስልጣናም ብዝሃለ ፍቓዶም ከም ዝወረዱ ኣፍላጡ። ብድሕሪዚ ኣብ መተካእታ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ሓደ ካልእ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ኪምረጽ ግድን ስለ ዝነበረ፣

1. ካብ ሀዝቢ ኤርትራ ፊተውራሪ ሓረጎት ኣባይ (ደሓር ደጃዝማች እተባህሉ)
2. ብሃይለስላሴ እውን ዝነበሩ ፊተውራሪ ኣሰፍሃ ወልደሚካኤል (ደሓር ቢትወደድ እተባህሉ) ተወዳደርቲ ኮይኖም ተመዝገቡ።

እቲ ዕለተ ምርጫ እናተቐረበ ምስ ከደ ሃይለስላሴ ንፊተውራሪ ሓረጎት ኣባይ ብእተፈላለዩ ምክንያት እናጸውዑ፣ ቅድመ ምድላው ዝገበር ጎሰጎሰ ምእንቲ ከዩኪይዱ ኣደናጎይዎም።

ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ሃይለስላሴ ነቲ ውዑል ፈደረሽን ንሲጮም ብምፍራስ ንኤርትራ ምሉእ ብምሉእ ኣብ ኣደም ከእትውጥ ወሲኖም ከም ዝነበሩ ኣጸቢቑዎ ፈሊጦም ስለ ዝነበሩ፣ ንሶም እውን ኣብ ቅድሚ ሃይለስላሴን ካልኣት ሰብ ስልጣናምን ኪቐርቡ ከለዉ ዘረባ እናኣለምለሙ ውዑል ፈደራሰዮን ከም ዘለዎ ኪቐጽል፣ ስልጣናም ኪሕልዉ ይቃለሱ ነበሩ።

ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ኣብቲ ብመሪሕነት ሃይለስላሴ ኣብ ቤተ መንግስቲ ኣዲስ ኣበባ ሓደ መጻልቲ እተገብረ ኣኸባ ነዊሕ ጸብጻብ ከቐርቡ ከለዉ “ህዝቢ ኤርትራ እዚ ዘሎ ውዑል ፈደረሽን ኢትዮጵያ-ኤርትራ ከይፈረሰ ኪቐጽል እንተ ዚመርጽ ምተሓጎሶ” ዚብል ቃላት ስለ ዘሰምዑ ኣብ ቅድሚ ሃይለስላሴ ተአማንነቶም ከም ዘጥደሉን መፍቶ ጸላእቶም ከም ዝኾኑን ግሁድ ኮነ። ብዝኾነ ግን ሃይለስላሴ ሽሕ እኳ ንደጃዝማች ተድላ ባይሩ ብዓይኒ ቅርሕንቲ እናጠመቱ እንተ ገንሕዎም “ደሓን ንጊዚኡ ፈደረሽን ከይተተንከፈ ይጽናሕ” ኢሎም ነበሩ። እንተኾነ ግን ሃይለስላሴ

“ካብ ጥዑም ዘርባሲ
ተግባር ኪቐድም ነይርዎ”

ብማለት ድላ ንሞራል ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ኪትንከፍ ተሃረቡ ምበር ካብ ርእሶም ኣይወረዱን።

ኣብ ርእሲዚ እውን ቢትወደድ እንዳርጋቸው መላይን (ደሓር ራእሲ) ፊትወራር ኣሰፍሃ ወልደሚካኤልን (ደሓር ቢትወደድ) “ተድላ ባይሩ ካብ ስልጣን እንተ ዘይወረዱ ፈደራሰዮን ምፍራስ ኪጽግም ኣዩ” እናበሉ ናብ ሃይለስላሴ ብተደጋጋሚ ይኸሰዎም ነበሩ።

በቲ ሓደ ወገን ድማ ፊትወራሪ አሰናፃፃ ወልደሚካኤል ምክትል ወኪል ሃጺይ ሃይለ ሰላሴ ከም ምንባርም መጠን ፈደረሽን ንምፍራስ ዝከኣሎም ይገብሩ ስለ ዝኾኑ ስልጣን ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ብኸልተ ብልሒ እናተሃረመ ኪልሕልሕ ተራእዮ።

ሸኽ ሙሳ ዓሊ ራድኦይ ግን ገርሂ ኤርትራዊ ክነሶከ፡ ዝበደልዎ ነገር ዘይብሎምን፡ ክንሶም ዓርክን እሙን ተሓዛዝን ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ብምዃኖም ጥራይ ካብ ሰላጣኖም ከም ዚወርዱ ንምግባር ይጽዓር ነበረ።

በዚ ከምዚ ዝበለ ጥበባት ኢትዮጵያን ካልእን ብምብሰጫው ድማ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ብፍቓዶም ስልጣኖም ገዲፍዎ ወረዱ።

ድሕሪ ደጃዝማች ተድላ ባይሩኽ መን

መንግስቲ ኢትዮጵያ ንደጃዝማች ተድላ ባይሩ ካብ ስልጣን ምውራድ ድሕ እምበር “እቲ ቦታ ብመን ይተካእ” ዚብል ሕሳብ ብተብተብ እየቐረበን። ዝኾነ ኮይኑ ግን ሽዑን ሽዑን ጊዜ ከይወሰዱ መልእክ ሰላም ዲሚፕሎሲ ገብረግርግም ምክትል እቦ መንበር ባይቶ ኤርትራ ከም ምንባርም መጠን ሓያሎ ሰዓብቲ አጥርቶም ነበሩ። ጥበባዊ ኢትዮጵያ ብሓደንት ብሰላም ተሓቛቒኡ ምንባር ምእንቲ ኪትክኤል ንመራሕ መንግስቲ ኤርትራ ንፊትወራር አሰናፃ ወልደሚካኤል ብተወዳዳርነት ኪቐርቡ እረቀሑ እሎኹ ኢሎም ሓሳብ እቐረቡ።

እቶም ሓደ ክፍሊ እባላት ባይቶ ኤርትራ ከእ “የልቦን ንመራሕ መንግስቲ ኤርትራ ዚወዳደሩ ንፊትወራር ሓረጎት አባይ ኢና እናቐርብ” በሉ። በዚ ድማ ቀዳማይ ሕጹይ

ፊትወራር አሰናፃ ወልደሚካኤል (ደሓር ቢትወደድ) ካልኦይ ሕጹይ ፊትወራር ሓረጎት አባይ (ደሓር ደጃዝማች) ቀረቡ።

እብዚ ንምብጻሕ ግን አገዩ እተሓላለሸ ፖለቲካዊ ውዲትን ቃልሰን ኢዩ ሓሊፉ። ልኡቓት ወይ ወኪልቲ ሃይለሰላሴ ብፍቕዲ ዘይብሉ ገንዘብ ኢትዮጵያ እናተደገፉ “ስልጣን መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ነቶም ፕረሲደንት ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሓገቲ ኢትዮጵያ ዝነበሩ ራእሲ በዩን በራሺ ኢዩ ዚግባእ” ብማልት ጎሰንሰ ጀሚርም ስለ ዝኾኑ፣ ሃይለሰላሴ ነዚ ፈሊጦም “ኣይፋል በዩን በራሺ ዘበርከቶ እገልግሎት ዓቢ ምዃኑ ንፈልጥ ኢና። ቅድሚ ሕጂ አሰናፃ ወልደሚካኤል ብዘቐረበልና ሓሳብ መሰረት ከእ ናይ ራእሲ ወርቂ ዘውዲ ከም ዚደፍእ ክንገብር ኢና” ብማለት ነቲ ጎሰንሰ ጠጠው እበልዎ።

ከቡር ደጃዝማች ተድላ ባይሩ መራሕ መንግስት ኤርትራ ዝበሉ

ደጃዝማች ሓረጎት አባይ ኣይተመርጹን

ብድሕሪዚ ቢትወደድ እንዳልካቸው መሳይ ንፃጺይ ሃይለሰላሴ ሰብኣይ ዓለም አብ ርእሲ ምዃኖም፣ እንደራሴ ጃንሆይ አብ ኤርትራ ተባሂሎም ዚፍሰጡ ፍሩህ ስለዝኾኑ ንፊትወራር ሓረጎት አባይ አብ ቢት ጽሕፈቶም ጸዊዮም “ንሕና ፊትወራር አሰናፃ ወልደሚካኤል ከምርጽ ደሊና ስለ ዘሎና፣ ተወዳዳሪ ካብ ምዃን ብምቐጣብ ደግፊና” ብማለት ሓተትዎም።

ፊትወራር ሓረጎት አባይ ግን “እነ አብቲ ውድድር አተመዘገብኩ ዓቕመይ መዚነን ፈሊጠን ከም ዝዕወት እውን እረጋገጸን ኢየ። ስለዚ ካብቲ ውድድር ኣይወጽእን ኢየ።” ብማለት እበዩ።

ቢትወደድ እንዳርጋቸው መሳይ ግን ብብደዐ ንፊትወራር ሓረጎት አባይ ከፈራርሑ ኢሎም “እብቲ ውድድር ምርጫ ብሓይሲ ገንዘብ እንተ ድኣ ተመሪጽካ ጃንሆይ እኮ ከነጽግዎ ይኸእሉ ኢዮም” በልዎም።

ፊትወራር ሓረጎት አባይ ግን “እነ ሓረጎት አባይ ብሓይሲ ገንዘብ ከምረጽ እኸእል ኢየ ኢለ ኣይተሃረብኩን። ጣዚ አገባብ ከምኡ ዚብል ዘሎ ግን ንሸኽም ኢኹም። ዝኾነ ኸይኑ ግን መሰለይ ብእጊ ሕልው ስለ ዝኾነ ንዝጀመርኩዎ ውድድር ከደፍኣሉ ኢየ” ኢሎም ካብቲ ቢት ጽሕፈት ቢትወደድ እንዳልካቸው መሳይ ወጺኦም ከዱ። (የኤርትራ ጉዳይ፣ ብዘውደ ረታ አብ ገጽ 452 ተመልከት)

ደጃዝማች ሓረጎት አባይ

እቲ ምርጫ ብ8 ኑሳ 1955 ብመሪሕነት አቦ-መንበር ባይቶ ሸኽ ኢድሪስ መሓመድ አድም፣ ብጽኑዕ ድፍኢት

1. ቢትወደድ እንዳልካቸው መሳይ
2. መልአክ ሰላም ዲሜፕሮስ ገብረማርያም ምስ ሰዓ ብቶም
 - ሀ. ፊትወራር አሰፍሃ ወልደሚካኤል ብ48 ድምጺ ተመሪጸም
 - ለ. ፊትወራር ሓረጎት አባይ ብ18 ድምጺ እይተመርጹን

ተባሂሉ ብራድፕን ጋዜጣን ተነግረ። ብሓቂ እዚ ዘይሓፍር ብድዑታትዚ ምስ ተፈጸመ ሀዘቢ ኤርትራ ንኣዳም ገረሞ በለ።

ክቡር ቢትወደድ አሰፍሃ መን ነበሩ

ቢትወደድ አሰፍሃ ወልደሚካኤል ብ13 መጋቢት 1914 ዓ.ም አብ ሰንደቲ፣ ዞባ ደቡብ ተወሲዶም፣ ትምህርቶም አብ ኩማ ከረን ዞባ ዓንሰባ ዚርከብ ቤት ትምህርቲ ጣልያን ካቶሊካዊት ቤት ትምህርቲ ዘርአ ከሆነት ተማሂሮም። ብ1930 እተመረቁ ኢዮም።

አሰፍሃ ወልደሚካኤል ብሃይማኖት ካቶሊክ አብ ርእሲ ምንባርም ብትምህርቲ ብሱል ስለ ዝሰሩ ጣልያን ጠብቆ ይፈትውም ነበሩ ይብላል። በዚ ምክንያት ከአ ኢስተርጓሚ ናይ፡

1. መስፍን አውራጃ ዓ አስታ ኢጣልያ (DUCA DAOSTA)
 2. አስተርጓሚ ጀነራል ግራሲያኒ
- ኮይኖም ንመንግስቲ ኢጣልያ ብተለማንነት ብዘይ ቀልጻለም አገልገሉ። ካብ መንግስቲ ኢጣልያ ንሃገራዊ ኢጣልያ እናተላእኩውን ምምሕዳራዊ ተመክሮታት ቀሲፎም ቋንቋ

ጣልያን መሰኹ። አሰፍሃ ወልደሚካኤል ናብ ዱቸ ቦኒቶ መሰሊኒ ቀሪቦም ኢድ ኪነሰኡ ዕድል ስለ ዝረኸቡ ድማ ካብሊረ ዚብሃል ሹመት ተዋህቦም። ጸኒሖም ከአ ብሓገዝ ዱካ ዓ አስታን ጀነራል ናዚን ተደጊፎም ፊትወራሪ ተባህሉ።

አሰፍሃ ወልደሚካኤል

- ናይ ፋሺዝም አስተርጓሚ
- ናይ ዱካ ዓ አስታ ፊትወራሪ
- ናይ ቦኒቶ መሰሊኒ ተሸላሚ

እናተባህሉ፣ ብተለማንነት ንመንግስቲ ኢጣልያ ዘገልገሉ ኢዮም። አሰፍሃ ወልደሚካኤል፡ ግዝአት ጣልያን አብ ኢትዮጵያ ተደምሲሱ ተሳቢሩ ምስ ወደቀ እውን ምስ ሃገይ ሃይለስላሴ ተጸጊዮም ብዘይቀለጻለም ብተወፋይነት ንኢትዮጵያ ከም ዘገልገሉውን ይነገረሉም።

ብፍላይ ግን እቲ ዝገበዩ እተዋህቦም ሓላፍነት አብ ሚኒስትሪ ወጻኢ ጉዳያት እናሰርሑ ከለዉ.

- አብ ምንቅስቃስ ውህደት ኤርትራን ኢትዮጵያን

ቀንዲ እማኸሪ መንግስቲ ሃይለስላሴን እዋሃድን ብምኃን “እም ብሓሸላ” ከም ዚብሃል ብዘሕ ጊዜ ኢዮም ንኤርትራ ብስተርን ግሉጽን ተመሳሊሶም። አሰፍሃ ወልደሚካኤል ከምዚ ኢሉም

1. ምስ ቤት ጽሕፈት ማሕበር ፍቕሪ ሃገር ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሓንቲ ኢትዮጵያ
2. ምስ ማሕበር ጸንድነት ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ
3. ምስ ከም በዓል መልአክ ሰላም ዲሜፕሮስ ገብረማርያም ዝሓመሰሉ አገልገልቲ ኢትዮጵያ
4. ምስ ናይ ኢትዮጵያ ሚኒስትሪ ወጻኢ ጉዳይ እናተማኸሩ፣ ንኤርትራውያን ከሰልሉ ደኸሙ

አሰፍሃ ወልደሚካኤል አብ ሸዋ፣ ጎንደር፣ ወለ። ትግራይ፣ አብ መወዳእታ ድማ ብእዋን ፈደረሸን ብ1952 ምክትል ምስሌኑ ኢትዮጵያ ኮይኖም ናብ ኤርትራ መጸእም አገልገሉ። አሰፍሃ ወልደሚካኤል ለመን ተሰእኸሽ ሃይለስላሴ ኢዮም ነይሮም። ይብሉ አቶ ረታ ዘውደ አብ፡ቲ “የኤርትራ ጉዳይ” እተባህለ መጽሓፍም።

ቢትወደድ አሰፍሃ ወልደሚካኤል አብ መወዳእታ ደጃዝማች ተድላ ባይሩ ካብ ስልጣን ምስ ወረዱ፣ መበል ካልኣይ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ንምኃን ከኢሎም ነበሩ።

አሰፍሃ ወልደሚካኤል

1. ቋንቋታት ኤርትራ ተሪፎም ብቋንቋ ኣምሓርኛ ኪትክሉ
2. ባንዶራ ኤርትራ ወሪዓ ብባንዶራ ኢትዮጵያ ኪትካእ
3. ማሕተም ኤርትራ ተሪፋ ብማሕተም ኢትዮጵያ ኪትካእ ንምግባር ብቀጥታዊ ትእዛዝ ሃይለ ሰላሴ ዘይፋሕተርዎ ጉድጓድ ዘይካሕደኹም ቤት ጽሕፈት ኣይነበረን። አብቲ ካልኣይ ምርጫ መንግስቲ ሃይለ ሰላሴ፣ ቢትወደድ አሰፍሃ ብዓብላሴ ድምጺ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ምእንቲ ከምረጹ፣

1. ሸኽ ኢብርሂም ሱልጣን
2. ብላታ ዑመር ቃዲ
3. ኦቶ ኢድሪስ መሓመድ አድም
4. ሸኽ መሓላ ዓሊ ካብ ከረን
5. ቃዲ ዓሴ ካብ ዓዲ ቀይሕ

ከምኡውን ካልኣት አባላት ባይቶ ዝሰሩ ሰብ ከበላ ኤርትራ ከም ዚግለፉ ዝሰሩ። አብ ርእሲዚ፡

1. እቲ ምልክት መንግስቲ ኤርትራ ዝነበረ ማሕተም ተሪፋ ብናይ ሃይለስላሴ ማሕተም ኪትካእ
2. ባንዶራ ኤርትራ ወሪዓ ኪትሰረዝ

3. እቲ መንግስቲ ኤርትራ ዚብል መጻውዒ ኤርትራ ተሰርዖ ጠቐላሊ ምምሕዳር ኤርትራ ተባሂሉ ከልወጥ ለይትን መዓልትን ብምጽዓር ኅሰጋስ ኣብ ውሽጢ ኣባላት ባይቶን ህዝብን ጀመሩ። ብዘይካ ውዲት ኢትዮጵያ ሓደ ሓደ ዑሰባት ኢትዮጵያን ዝነበሩ ደቂ ኤርትራን እንተ ዘይኮይኑ፣ ግን ህዝቢ ኤርትራ በዚ ወረታት'ዚ ልቡ ሓቢጦትኪ ተኸዲኑ ነበረ።

ክቡር ቢትወደድ ኣስፍሃ ወልደ ሚካኤል

ብድሕሪ'ዚ መንግስቲ ሃገይ ሃይለ-ስላሴ ብተጥታን ተዘዋዋሪን ንሸኽ ዓሲ ሙሳ ረዳኤይ ደሓር ደጃዝማች እተባህሉ ኣቦ መንበር ባይቶ ኤርትራ ዝነበሩ ወሪዶም፣ ኣብ ሰፍርኣም ንኣቶ ኢድሪስ መሓመድ ኣዳም ኣምረጽዎም። ጸኒሖም ከኣ ንኣቶ ኢድሪስ መሓመድ ኣዳም ኣውራጃም ንደጃዝማች መሓመድ ፈረጅ ኣምረጽዎም። እዚ ናይ መወዳእታ ምርጫታት'ዚ ግን ከይፈረሰ ከሳዕ ምፍራስ ፈደራሲዮን ቀጸለ።

ቢትወደድ ኣስፍሃ ወልደሚካኤል መራሕ መንግስቲ ኤርትራ

ዲሰከር ቢትወደድ ኣስፍሃ ወልደሚካኤል (ቢትወደድ) መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ኣብ መጀመርታ ዘመነ ምምሕዳር ቢትወደድ ኣስፍሃ ወልደሚካኤል ምንቅስቃስ ብረታዊ ቃልሲ ሓርነት ኤርትራ ብሾውዓተ ኤርትራውያን ተጀሚሩስ ልክዕ ሓደ ሰሙን ምስ ገበረ ኣርባዕተ ኤርትራውያን ሰለ እተጸምበርዎ ዓበርተው ሓደ ዝኣባላቱ ምንቅስቃስ ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ ከም እተበገሰ ተሰምዑ።

እዚ ብረታዊ ቃልሲ ሓርነት ኤርትራ'ዚ ንፈለግ እዋን ንመንግስቲ ቢትወደድ ኣስፍሃ ወልደሚካኤል ንምርባሻ ንሓንቲ ኣውቶበሰ ማሕበር ሰታዩ ኣብ መንገዲ ከቲርም፣ ቦታ ኣውቶበሰ ጊርም ሃይቲታ ብምእታው ነቶም ብጠርጠራ ፖለቲካ ብፖለሲ ተኣሲርም ዝነበሩ ኤርትራውያን ካብ ሓለዎ ፖለሲ መንገደዎ ሓራ ብምውጻእ፣ ነቶም ኣብታ ኣውቶበሰ ዝነበሩ ገዳሾ ኣኪሱም፡

“ንሕና ንናጽነት ኤርትራ ኢና እንቃለሰ ዘሎና ኤርትራ ከኣ ዝኸልና ኤርትራውያን ማዕረ ኢያ እትብጽሓና በዚ ከኣ ካም ብግፍዒ እተኣሰሩ ኤርትራውያን ካብ ሓለዎ ፖለሲ ነጻ ኣውጺእናዮም

ዘሎና። ሕጂ ቦታ ዝመጸእኩምዎ ኣውቶበሰ ነገዓ ደኸም ብሰላም ኪዱ። ኣሉም ኣፋካውምም። “እዚ ቦቲ እዋኑ መስተንከር ዝነበረ ዜና'ዚ ብቐልጠና ከሱ ኤርትራዊ ሰምያ። ቅድሚ ኩሉ ግን ቢትወደድ ኣስፍሃ ወልደሚካኤል ኢዮም ሰሚዖምዎ እዋ ንህዝቢ ኣብ ሚዳ እንዳማርያም ኣኪሱም ናይ መጀመርታ ፖለቲካዊ መደርኣም ብከምዚ ዚለዕብ ተሃረቡ።

ክቡር ህዝቢ ኤርትራ

ኣብዚ ዝሓለፈ ሰሙን ኣብ ምዕራባዊ ወገን ሃገርና ጸረ-ሕጊ ዝኾነ ገበን ተፈጺሙ ኣለዎ። ጊና ኣውን እዚ ዘይእሩም ተግባራት'ዚ ደቕጽል ከም ዘሎ ከልና ሰሚዕናዮ ኣሎና። መንግስቲ ከኣ ተግባራዊ ደኸን ይእረሙ ይኸኑ ኣሉ ተጸሚመዎም ከሎ። ንሓቶም ግን መመሲሶም ፈሽም ይብሉ ኣለዉ። እነም ገበንታት እዚኣቶም ቅድም ሾውዓተ ሰባት ጥራይ ኢዮም ኔይርም። ጸኒሖም ክልተ ሰባት ወሲኾም ትሸግተ ሰባት ኮይናም። ሕጂ'ውን ክልተ ሰባት ወሲኾም 11 ሰባት ኮይናም ከም ዘለዉ ተፈሊጦ ኣለዎ።

ሰላ'ዚ ካብ ሎሚ መዓልቲ ጀሚሩ ዚትግበር ብሰም መንግስቲ ኤርትራ እዚ ዝሰዕብ መጠንቐቕታ ኤሙላላልና ኣለብኹ።

1. ወለዲ ቅድም ንገዳ ርእሸኹም ተመኽሩ
2. ቀጸልኩም ከኣ ንደቕኹም ምኽሩ
3. ንሕና ካብ ጥንቲ ኢትዮጵያውያን ኢና
4. ንብድሕሪ ሕጂ'ውን ኢትዮጵያውያን ኢና

ነዚ ዝጠርከዎ እሚኑ ዘይተቐበለ ምሳና ኣይኮነን። ንሕና'ውን ምሳኡ ኣይኮናን። ክንመኽር ዘይሰምዓና፣ ክንምዕደ ዘይቅበለና

እንተኮይኑ ንሕናውን ኣይንቐበሉን ኢና። እናበሉ መደሩ። ካብ መንጎ እቶም ዝሰምዑ ዝነበሩ ህዝቢ ከኣ ነቲ ሓሳብ ከም ዘይተቐበልዎ ዚሕብር ምዕዝምም ተሰምዑ።

ምምስራት ውድብ ዝሓበረት ተ.ሓ.ኤ

ዝሓበረት ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ፣ ጀነራል ኢብራሂም ዓቡድ መራሕ ሃገር ሱዳን ኣብ ዝሰበረሉ እዋን ተጠሪባ፣ ንሱ ብወርሒ የካቲት 1964 ካብ ሰልጣኑ ምስ ወረደ፣ እቲ ዝሰበረ መንግስቲ ሱዳን ኤርትራውያንን ፖለቲካዊ ምንቅስቃሳምን ከላዕቡ ፈቐደ እዋ ኤርትራውያን ብመፋርቕ 1964 ዓ.ም ኣብ ከተማ ካታቲን ዓዲ ዕምል ወይ ከኣ ስታሉ ከላብ ኣብ ዝተባህለ ዞባ ተኣኪቦም ዝሓበረት ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ እተባህለ ማሕበር መሰረቲ።

ንማሕበር ዝሓበረት ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ ዘካይዱ ከኣ እዞም ዝሰዕቡ ኤርትራውያን ተመርኹ።

- 1. ኣቶ ዑሰማን ሳልሕ ሳብ ጥና ጸሓፊ
- 2. ኣቶ ወልደሚካኤል ኣብርሃ ካልኣይ ጸሓፊ
- 3. ኣቶ የማነ ሃብተማርያም ሳልላይ

እቶም ነዚ ዝተጠቐሰ ማሕበር ዝመሰረቱ ሰባት ስለምንታይ እዚ ማሕበርዚኹ ኣድለየ ተባሂሎም እንተ ተሓቲ ከኣ "ንሕና ነዚ ማሕበርዚ ዝመሰረትና ኣብ መንጎ ህዝቢ ኤርትራ ሰምረትን እምነትን ምእንቲ ኪነግስ ኢልና ኢና።" ብማለት መልሲ ሃቡ። እዚ ማሕበርዚ ሶሻሊስት ኢና ዚብላ ሓያሎ ሃገራት ስለ ዝፈለጉዎ ድማ ብረትን ጠያይትን ለእኹል እዋ ቀልጠፉ ተርንዐ። እዚ ማሕበርዚ ከይምሰረት ግን መንግስቲ ኢትዮጵያ ብሰቲርን ብግልጽን ብጥርፖንግን

ብወርቁን ኣገዛዥ ብርቱዕ ወፍርታት የካይድ ነበረ። በዚ ከምዚ ዝበለ ከንታት ሱዳን እናተሃወሸት ከላ ፕረሲደንት ኢብራሂም ዓቡድ ኣብ ከተማ ካርቱም ብ15-8-1965 ብዘይተፈልጡ ሰባት ተቐትለዎ። ብኣጋጣሚ ሞት ፕረሲደንት ኢብራሂም ዓቡድ ተደናጊዱ ዝኾነ ተጋዳላይ የማነ ሃብተማርያም ኣብ ሰነ ስርዓት ቀብሪ ተቐፊሎ ብሸግሌታ ጌሩ ምሸት ካብ ኡንዱርማን ንካርቱም ክሸይድ ከሎ፣ ንሱ እውን ኣብ መወረዳ እተባህለ ቦታ ብዘይ ተፈልጡ ሰባት ተቐትሎ ተሰውኡ።

ኣቶ የማነ ሃብተማርያም ብሃይማኖት ክርስቲያን ስለ ዝኾነ፣ ኣብቲ መቐብር ኢትዮጵያውያን ከይቐበር ከልከሉ እዋ የማነ ሃብተማርያም ከይተቐብረ ሓዲሩ ወዳ እዋ ዓቢ ጸገም ኮነ። ደሓር ግን ኣብቲ ክርስቲያን ዝኾነ ግብጻውያን ዚቐበሩሉ ኣብ ሰሜናዊ ኡንዱርማን ከረረት ኣብ ዚብሃል ቦታ ተቐበረ።

ብድሕሪዚ እቲ ማሕበር ብወርሒ ጥሪ 1966 ብዝክእሎ ንብዙሓት ኤርትራውያን እኪቡ ዋዕላ ገበረ። ሸዑ ኣቶ ወልደሚካኤል ኣብርሃ "ኣብ ከተማታት ኪነካ ኣነ ኤርትራዊ ኢኦ ኢልካ ምዝራብ እኹል ኣይኮነን። ኣብ ሚዳ ኤርትራ ኪድና ብብረት ንጸላኢና ክንዋጋእ፣ ክንጋደል፣ ክንሰንክል፣ እንተ ኣድለየ እውን ክንሰጥእ እዋ ሃገርና ሓራ ከውጽእ ይግባእ" ኢሉ ብሰሚዒት መደረ።

- በዚ ሰዓትዚ
- ኣቶ ፍትዊ ኣድሓኖም
 - ብሳን ሓዊ ነጪ
 - ወዲ ክንቲባ
 - ወዲ ሃግር

እናተባህለ ዚፍለጥ ብድድ ኢሉ "ሰዓቡኒ ድኣ እምበር ኣነ እውል" በለ። ደድሕሪኡ እውን ካልኣት 6 መንእሰያት

"ንሕና ኣብ ጎድግባ ኣሎና" በሎ ሓጺር ስረን ቃምሻን ኣሰፍዮም ተቃለዉ። እቲ ሰፋይ ክዳን ኣነ ስለ ዝነበርኩ ከኣ መስፈይ ፍርቂ ሞጋ ጥራይ እኸፈልኩም። እዞም መንእሰያት እዚኦም ብኡን ብኡን ብረቶም ተሰኪጦም ብ15 መጋቢት 1966 ሚዳ ኤርትራ ኣቶዉ። እንተኾነ ግን ኣብ ፍባ ጋሽ ማይ እናሰተዩ ብዘይ ተፈልጡ ሰባት ሓደጋ ወዲቕም ተጠቐዑ።

ኣቶ ዑሰማን ሳልሕ ሳብ ናይዚ ማሕበርዚ ሓላፊ ከኸውን ምስ ተመርጸ ከኣ ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ ማለት (ጀብሃ) ካብ መዝገብ ሰሪዞ ነጸገቶ። ሳልሕ ሳብ እዚ ማሕበርዚ ምስ ተበተነ እውን ካልእ ፍቲ ማሕበር ኪሰርዕ ፈቲኑ ነበረ።

ምምስራት ህዝባዊ ሓይልታት ኤርትራ

ህዝባዊ ሓይልታት ሓርነት ኤርትራ፣ ኣብ ኤርትራ ተመሰሪቶም ካብ ዝቐሙ ማሕበራት ፖለቲካ መበል ሓሙሻይ ከኸውን ከሎ ብ1 ሓምለ 1970 ዓ.ም ኢዩ ተመሰሪቲ። ቀጸሉ ከኣ ብ1977 ኣብ ሳሕል ፋሕ እተባህለ ቦታ ውድባዊ ጉባኤ ብምግባር ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ (ሀ.ግ.ሓ.ኤ) ተባሂሎ ተጸውዑ።

ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ ብህዝባዊ ሓይልታት ሓርነት ኤርትራ ዚብል መጸውዒ፣

- 1. ኣብ ሳሕልን ከባቢኣን
- 2. እቲ ካልኣይ ከኣ ኣብ ደጋ ኤርትራን ከባቢኣን

ኮይኑ ብከልተ ክፍሊ ኪቃለሰ ምስ ጸንሖ፣ ሓሙሽተ ሰባት ካብቲ ሓደ፣ ካልኣት 5 ከኣ ካብቲ ካልኣይ ወኪሎም እንደገና ኣብ ደቡባዊ ደንክል ዋዕላ ጌርም ከልቲኦም ሓደ ግንባር ኮይኖም ህዝባዊ ሓይልታት ሓርነት ኤርትራ

(ሀ.ሓ.ሓ.ኤ) ተባሂሎም ኪጸውዑ ተሰማምዑ። ነቲ ዝወሰንም ስምምዕ ከኣ ብ1 ጥሪ 1971 ብፈርማኦም ኣረጋጊጸም ብሓድነት ተወሃሂዶም ቃልሶም ኪቐጽሉ ተበገሱ። ስለዚ ከኣ ኣቶ ሮጥዳን መሓመድ ኦር ጥና ጸሓፊ ኮይኑ ኪመርሕ ተመሪጹ ተመዘዘ። ናብቲ እኸባ እተቐፈሎ

- 1. ኣቶ ሮጥዳን መሓመድ ኦር
- 2. ኣቶ ኢሳያስ አፈወርቂ
- 3. ኣቶ ዓብይል ከሪም
- 4. ኣቶ መሓሪ ደበላይ
- 5. ኣቶ መሓመድ ሂሳል
- 6. ኣቶ መስፍን ሓጎስ
- 7. ኣቶ ኢብራሂም ዓፋ

እዚኦታምን ሰጥም ዘይረኹቡኩም ካልኣት 2 ኤርትራውያን ነበሩ።

በዚ ከዚ ዝበለ ምክንያት መንግስቲ ሃገይ ሃይለሰላሴ ብዛዕባ ጉዳይ ኤርትራ ኣገዛዥ ተረበሸ እዋ።

- 1. ሌቲና ጀነራል ከበደ ገብሬ ቦቲ እዋን ናይ ኢትዮጵያ ሚኒስቴር ምክልኻል ዝኾነ ናብ ኤርትራ መጸኢቲ ብ1953 ኣብ ማይ ሓባር ዝዘፍ መዓሰከር ጦር ሰራዊት ከሌሎ ብእኸሓት ዝፍቀዱ ሰራዊት ኣቐመጡ።
- 2. ጀነራል ታሪኩ ሳይን እውን ናይቲ ናይ ኢትዮጵያ ካልኣይ ክፍለ ሰራዊት እተባህለ ሓይሊ ኣዛቢ ኮይኑ ኣብ ኤርትራ ን24 ዓመታት ዝእክል ተቐሚጡ ነታ ሃገር ከም ዘጨፍጨፈ ተገብረ።
- 3. እንደገና መንግስቲ ሃገይ ሃይለሰላሴ ወዳቹ ብምምሕዳር ደርጊ ምስ ተተክሎ፣ እቲ ናይዉ እተባህለ ሰራዊት ተደምሲሎ ከይእክል፣ ኮሎኒል መንግስቲ ሃይለማርያም ንጀነራል ታሪኩ ስለ ዝረኸየ ብብቕርብ፣ ግን ከኣ ብጋሚ ሓይሊ ኢትዮጵያ ፍልሐ ከም ዝበልዮ ኣም ፈርሸኸኸኸ ኪብል ጀመረ።

4. ጆን ሃዝ-ወይ ስፕንሰር እተባህለ አመራሪዊ ናይ ሃጺይ ሃይለሰላሴ ፍሉይ አማካሪ ኮይኑ ን30 ዓመታት ዘገልገለ ን17 ዮካቲት 1946 ዓ.ም ናብ ርእሰ ሓያላን መንግስታት ዝኸርብ ጽሑፍ ከቐርብ ምስ ተአዘዘ ነቲ ኤርትራ ዚበል ቃል ገዲፉ ኣብ ሰሚን ኢትዮጵያ እትርከብ ግዝእትና ኢሉ ጠቐሰ እሞ "አይፋልካን" ኢሉም ነቲ ኣብ ሰሚን ኢትዮጵያ ዚርከብ ግዝእትና ዚበል ቃል ኤርትራ ኢሉም አረሙዎ።

ጆን ሃዝ-ወይ ስፕንሰር እንደገና ኣብ'ቲ ታሪኽ ኢትዮጵያ ብ1953 እተጸሕፈ መጽሓፉ "ብግሌ ኣሰናና እተኸሰት ሃገር" ኢሉ ጽሑፉ ኣሎ። እቲ ፈርከሽከሽ ይቐጽል።

ምሕዝነት ኢትዮጵያን ሱዳንን

ሃጺይ ሃይለሰላሴ ኣብ ኢትዮጵያ ጅንራል ኢብራሂም ዓቡድ ከአ ኣብ ሱዳን መሪሕነት ሓዘም ኣብ ዝበሩሉ እሞን ብረታዊ ቃልሲ ኣርነት ኤርትራ ብ1961 ዓ.ም ከም እተጀመረ ርእና ኣሎና። ከንታት ከምዚ ኢሉ ከሎ፣ ኣብ ደቡብ ሱዳን ከአ ሕጊ ሃይማኖት ኣብ ሕጊ ምምሕዳር ኣትዩ ከሰርሓሉ ዚከኣል ኣይኮነን። ህዝቢ ደቡብ ሱዳን ድማ ብሕጊ ሃይማኖት ምስልምና ግለት ሸሪፃ ዚመሓደር ቁኑኑ ኣይኮነን ዚበል ጎንጽታት ተፈጠሩ ክበረ።

ብወገን ኢትዮጵያ ድማ "እቲ ንኣርነት ኤርትራ ኢና ንቃለስ ዘሎና" ዚበል ኣብ ሱዳን እናተሓብኤ ኢዩ ሃገርና ሰላም ከሲኦዎ ዘሉ ዚበል ወጥሪ ተወሊዑ ክበረ።

ሰለዚ ሃጺይ ሃይለሰላሴን ጅንራል ኢብራሂም ዓቡድን ብ1963 ዓ.ም ተረኪቦም ተዘራረቡ እሞ፣ ኢትዮጵያ ንጉጅለ ሸፍታታት ሱዳን ከይትሕግዝ፣ ሱዳን ከአ ንኤርትራውያን ከይተወቑብ ተመያይመም ሓድሕዳዊ ሓለዎ ጸገሩ ከይልምም ተሰማምዑ።

እንተኾነ ግን እቲ ኣብ ክልቲኦን ሃገራት ተወሊዑ ዝበረ ቃልሲ ኣርነት ከንዲ ዚኸም እናበርታዎን እናሰሰን ከደ እሞ ክልቲኦም መራሕቲ ኢትዮጵያን ሱዳንን ንካልኣይ ጊዚ ብዮካቲት 1964 ዓ.ም ኣብ ኣዲስ አበባ ተረኪቦም ብምዝታይ፣ ኢትዮጵያ ኣብ ካርቲም ኣምባሳደር፣ ኣብ ከሰላ ከአ ቆንሰል ኪትከፍት፣ ሱዳን ከአ ኣብ ኣዲስ አበባ ኣምባሳደር ኣብ ወሰጋ ድማ ቆንሰል ከይልወን ተሰማሚያም ውዕል ተፈሪረሙ። እንተኾነ ግን ጅንራል ኢብራሂም ዓቡድ ሽዑን ሽዑን ብ21 ዮካቲት 1964 ዓ.ም ከብ ስልጣኑ ወረደ። እቲ እተፈረመ ውዕል ኣብ ግብሪ ከይወግል ቀሃመ።

መራሒ ተቐላብቲ ኣርነታዊ ማዕርነት ደቡብ ሱዳን ውልደም ዲና ዚበሃል ክበረ። እቶም ንፖለቲካዊ ማዕርነት ደቡብ ሱዳን ዚቃለሱ ዝነበሩ ህዝብታት ደቡብ ሱዳን ከአ ጁባ፣ መለካን፣ ጥው፣ ዚበሃሉ ክልተ ዓልታት ከኾኑ ከለዉ፣ መብዛኦትኦም ክርስትያን ኮይኖም ብትምህርቲ ዘይማዕለሉ ወጹዓት ነበሩ።

መሳርያታት ውግእ ተጋድሎ ኣርነት ኤርትራ ብመንግስቲ ሱዳን ተገበተ

ንተጋድሎ ኣርነት ሓንቲ ኤርትራ ተባሂሉ ካብ ሶሻሊስት ሃገራት ብእየር ተጻዒኑ ናብ ቦሪ እተባህለት ከተማ ሱዳን ተቐሚጦ ክበረ። እዚ ምጥራት ብረትን ጠያይትን ካብ ዮካቲት 1965 ዓ.ም ጀሚሩ ንኣዳሎ እሞናት ይቐጽል ክበረ። ኣቶ ታደሰ ኣካሉ እተባህለ ኣብ ካርቲም ዝነበረ ምስኣኝ ኢትዮጵያ ኣብ መጀመርታ ወርሒ ዮካቲት 1965 ዓ.ም ምስ መሓመድ ማሕጃብ እተባህለ ሰባዊ ሚኒስተር ሃገሪ ሱዳን ተረኪቡ፣ "እነም ሶሻሊስት ኢና ዚበሉ ሃገራት መታሰልቲ ኢዮም። ኣብ ዝኾነ ሃገራት ዓለም ኣታሲሎም እዮም ዚኣትዉ። ናብ ኢትዮጵያውን ኣታሲሎም ኢዮም ኣትዮም። ናብኩምውን ኣታሲሎም ኣለዉ።"

ንመሪድኢ እዚ ተረኪቡ ዘሎ ዘይሕጋዊ ብረት ክም ሸፍታት ኤርትራ ከገልግል ተባሂሉ ኣዩ ኣብ ማእከል ሃገርኩም ከተማ ቦሪ ዚእከብ ዘሎ። እቶም ጸላእቲ መንግስቲ ሱዳን ዝኾኑ እውን ካብኡ ክፋሎም ከወሰዱ ኢዮም። ከመይሲ ንኤርትራውያን ጥራይ ተባሂሉ እተላእከ እንተ ዚኸውን መሪት ኤርትራ ጸቢብ ኣይኮነን። ንዕለም ጥራይ እንተ ዚኸውን ናብኡ ምተላእከ ብማለት ኣረድኤ።

ሚኒስተር ማሕጃብ ከአ ንኣቶ ታደሰ ኣካሉ ኣሚኑ፣ ኣባል ማሕበር ኡማ ሱዳን ስለ ዝኾበረ፣ ማሕበር ኡማ ብወጉ ከአ ጸረ ሶሻሊስት ስለ ዝኾነ እቲ ጉዳይ ብረት ኤርትራውያን ብህጹጽ ብፖሊስ ተጻርዩ ኪቐርቡሉ ኣዘዘ።

ኣቶ ታደሰ ኣካሉ እዚ ከንታትዚ ምስ ፖሊስ ሱዳን ዘራኸብ ምኽንያት ስለ ዝረኸበ፣ እናተመሳለሰ ንኣቶ ዑስማን ሳልሕ ሳብ እተባህሉ ኤርትራዊ እናኣምረረ ከታላሎም ከኣለ።

ሰለዚ ነፍሲሂር ኣቶ ሳልሕ ሳብ ብፖሊስ ተታሒዞም ኣብ ፍርዲ ቀሪቦም "ኣብ ከተማ ቦሪ ብረት ከዚንካ ኣሎኹ" ተባሂሉ ተሓተተ።

ኣቶ ዑስማን ሳልሕ ሳብ ግን ካብ መንግስቲ ሱዳን እተዋህቦም ፍቓድ ብጭብጢ ነቶም ሰለስተ ዳኛታትን ሾውዓተ ጠበቓታትን ንኣኸባር ሕግን ኣቐረቡምበር ኣይተምበርኹን። ባዚ ከምዚ ድማ ኣቶ ዑስማን ሳልሕ ሳብ ብዋሕሰ ኪፍትሑ ተቐኸለ። እቲ ከሲ ግን ብቆጻራ ንካልእ መዓልቲ ተመሓላለፈ። እንተኾነ ግን ሚኒስተር ምክልኪል መንግስቲ ሱዳን ኣይፈለጠን ዚበል ካልኣይ ከሲ ቀሪቦም እሞ ባዚ ሰበብዚ እቲ ተኸዚኑ ዚነበረ ንብረት ኤርትራ ዝኾነ ብረት ብመንግስቲ ሱዳን ብወግኒ ተገበተ። ኣቶ ዑስማን ሳልሕ ሳብ ግን ካብ ገበን ናጻ ተባሂሎም ተፈነዉ።

ኢድሪስ ዓወተን ብረታዊ ቃልስን

1 መስከረም 1961 ዓ.ም 10 ኤርትራውያን ኣብ ኣዳል እተባህለ ቦታ፣ ኣብ ትሕቲ ጽላል ሓደ ዓቢ እም ኣጽላሎም ተኣኪቦም ብዛዕባ ዚመጽእ ዕድል ሃገርም ተዘራረቡ። ኣብ መወዳእታ ከአ

"እምበእር ኤርትራ ሃገርና ኣብ ውሽግ ዘለዉ ግዛትን ጸላእትን ብኣድናትን ውህደተ-ሓሳብን - ክሳብ እነውጽእም ብረትና ሓዚልና ክንቃሰሳ ይግባእ"

ብማለት ሰመሩ። "እምበእር ካብ ሎሚ መዓልቲ ቃልስና ከም ዘጀመርና ታሪኻዊ መዝከር ኮይኑ ምእንቲ ኪተርፍ ጀማሪት ሰውራ ኤርትራ ብማለት ሓንቲ ጥይት ንሰማይ ንተኸሰ ብማለት ቆኮሎ። እታ እተተኮሰት ጥይት ነቶም ሰባት ከም ማሕላ ብኣድነት ጠሚራ ንሚዳ ኤርትራ ኣፋኑውቶም። እቶም ጉጅለ ዕዋቆም ኣርባዕተ ጠበፍኻን ኣርባዕተ ሴፍን ጥራይ ክበረ። ኢድሪስ ዓወተ ከአ ሓንቲ ኣብ-ዓሸራ እተባህለት ጠበንጃን፣ ሓንቲ ጥይት ዝነበረታ ሸጉጥን ዓጢቐ ነበረ። ተበገስ ኢሉም ቅድሚ ምምራጅም ግን ኢድሪስ ዓወተ ነታ ዕለት ከም መዘከራ-ታሪኽ ኪትኮናም ኢሉ ኣብ ጥራሕ መዝገብ። እምን ጉጅለ እዚእም ካብ ዕለት ናብ ዕለት ሰባቲ ይረኸቡ ነበሩ። ኣብ ሓጺር እሞን 27 ኤርትራውያን ኮኑ።

እምን ጉጅለ ጀመርቲ ሰውራ ወፍርም ከሉ ጊዚ ኣብ ሰለስተ እተኸፍል ክበረ። እዚ ዝገበሩ ከአ ብኸሉም ናብ ሓንቲ ዓዲ እንተ ኣተዉ፣ ነታ ዚኣተዉዋ ዓዲ ብመግቢ ምእንቲ ከይሃስዩዋ ነበረ። መራሕቶም ከአ፣

1. ኢ.ድ.ሪ.ሰ ዓወተ
2. ሸሽ መሐመድ ኢ.ድ.ሪ.ሰ አዳም ነበሩ።

ካብዞም ውሑዳት ፈለምቲ ሰውራ ኤርትራ ሓደ አቶ በሪሽ እተባህሉ ኣብታ ኣብ ኣዳል ዝፈጸሙዎ ሰርሒት ተግሪሹ ተረፈ። እተሰውኡ ከኣ።

1. ዓብዱ መሐመድ ፋይድ
2. ሃንጀራ አሕመዲን

ኪሸኑ ከለዉ፣ ኣብ እተፈላለዩ ቀጻልቲ ስርሒታት ድማ

1. ፍካክ ኢብራሂም
2. መሐመድ ፋይድ

ተሰውኡ።

ሓርበኛ ሓምድ ኢ.ድ.ሪ.ሰ ዓዋተ

ኣብዚ እዋናትዚ ኢ.ድ.ሪ.ሰ ዓወተ ንብጽቱ "እተጠንቀቐ ከሓ ጊዜ ይፅወት ኢዩ እግ ጥንቁቓት ከኡ። ድሕሪ እኛ ድስቲ (ኃታ ንገድሊ እተበገሰሰ ፅላት ኣኛ ድስቲ ኢሉ ኢዩ ዚጸውዓ ነይሩ) ምስታ ጸላኢትና ኢትዮጵያ ገጽ ንገጽ ተፋጠጥና ኢና እግ ከሳፊ ዓወት ኣብ ዓራት ምድቃስ ተረፋ ኢዩ።" ብግለት ይመኽርም ነበረ። ንኢ.ድ.ሪ.ሰ ዓወተ ብጻቱ በብዓይነቱ ሕቶታት የቕርብሉ ነበሩ። ገሳ ካብቲ ሕቶን መልሰን ክንጠቅስ።

ሕቶ፣ ኢ.ድ.ሪ.ሰ ኤርትራ ነጻነታ ኪትወስድ ክንደይ ዓመት ይወስድ

ደኸውን?

መልሲ መን ይፈልጥ 15 ዓመታት ይወስድ ደኸውን

ሕቶ እግ ገሸሽ ከሳፊ ሽዑኡ ትጸንሕዶ ይመስልኩ?

መልሲ ምስ ረቢ ቆጶራ የበለደን

ብህይወት እንተ ጸኒሐ ኣለብኩ እንተ ሞይተ ግን

1. ዓወት እንተ ተረሺቡ ሳላ ዓወተ ዝጀመሮ ኣብ ዓወት በዚኡና እናተባህሉ ክጠርቁ
2. እንተ ዘይተዓወትና ግን ብሸሽዓ ይንደድ እንዲዳና ከይዱ ክበልኒ ኢዮም። ኣነ ግን ክንፅ ወት ኢዩ ትምኒተይን ሕልመይን። ይንዋሕ ይሕጸር ዓወት ኣይርከብን ኢዩ ኣለ ኣይጠራጠርን ኢዩ። ከሉ ጊዜ ብተሰፋ ኢና እንነበር እግ ተሰፋ ኣይቆርጽን ኢዩ ይበሉም ነበረ።

ኢ.ድ.ሪ.ሰ ዓወተ ኣብ ሓበርዲ እትብሃል ኣብ ከባቢ ኣቐርዶት እትርከብ ዓዲ ብ1911 ዓ.ም ተወሲዱ፣ ኣብ ሩባ እመሱ ዚብሃል ኣብ ከባቢ ሃይኮታ ድማ ብ1962 ዓ.ም ብሕግም ተሰውኡ።

ኢ.ድ.ሪ.ሰ ዓወተ ብጊዜ ነጻነት ብ1994 ኣስከፊኑ ብሸብሪ ተኣሪዩ ኣብ መንጎ 221 ሰውላት ተጋደልቲ ኣብ ሓወልቲ ብከብሪ ተቐቢሩ ኣለ።

ኢ.ድ.ሪ.ሰ ዓወተ ምስ ሞተ፣ ተሰፋ ህዝቢ ምእንቲ ከይትንከፍ፣ ጸላኢ ድማ ከይሕጎስ ተባሂሉ ብዝተተላመ ፖለቲካዊ ትልግብ ሰውራ ኤርትራ ኣብ ከምዚ ዝበለ ቦታ ከምዚ ጌሩ ከምዚ ተሃሪቡ ወዘተ እናበለ፣ ንሞት ኢ.ድ.ሪ.ሰ ዓወተ ሓቢእም ን28 ዓመታት ገድሊ ቀጸለ። ብ2 መስከረም 1992 ግን ነጻነት ስለ እተረሸበ መስጠቲ ጥጋ ሓርነት ብዚብል ኣርእስቲ ታሪኽን ሞትን ኢ.ድ.ሪ.ሰ ዓወተ ኣብ ጋዜጣ ሓዳስ ኤርትራ ብሰፊሑ ብከብርን ተዘከሮን ተዘንተዎ።

አሕመድ ሸሽ ኢብራሂም ፈረሰ

እቶም ብሓርበኛ ኢ.ድ.ሪ.ሰ ዓዋተ እናተመርሑ ንብረታዊ ቃልሲ እተበገሱ ኤርትራውያን ካብታ ኣብ ኣዳል ዝጠርጥ ጥዕላ ጀግናም ሓርበኛ አሕመድ ሸሽ ኢብራሂም ፈረሰ "እዚ ጀግናናዮ ዘለና ፅላግሲ ኣበይ ኮን ይበጸሕ ደኸውን። ፅድመ ሂቡና ነርከበሉ ደኸን ንኸውን።" እናበሉ ብጸንግት እናሓተቲ ኣብ ሃገራዊ ቃልሲ ጸኒሖምሲ ብጊዜ ሓርነት ብዛፀፀቲ ጸንከር ገድሊ ኤርትራ ክዘንትው ከለው ሰም ብጸቶም እናጠቐሱ ምስክርነቶም ምሃብ እተጻደሉ እዚእም እዮም።

ምውራድ ባንዴራ ኤርትራ

አሰናፃፃ ወልደሚካኤል በብቅሩብ ነታ ብሕቡራት ሃገራት ዓለም አተፈልጠት ሰማያዊት ሰንደቅ ዕላማ ኤርትራ ንምሳራዝ ይጋደሉ ምንባርም፣ ንምሕበር ኤርትራ ንኤርትራውያን ኮነ ንምሕበር ራቢጣ አል ኢሳላሚያ ከበደ ሰማኢትን ዳህን ፈጠሩሉም ስለ ዝነበረ፣ ተቓውሞኦም ብግሁድ ናብ ሕቡራት ሃገራት ስለ ዘቐረቡ ኪቀላጠፍ ኣይተቐለለን። ዝኾነ ኮይኑ ግን መንግስቲ ኢትዮጵያ ኮነ አሰናፃፃ ወልደሚካኤል ምስ ሰዓብቶም፣ ህዝቢ ኤርትራ

1. እሸንጎይዶ ለሚ ብዘመነ ግዝአት ኢጣልያ ከይተረፈ ባንዴራ ኢትዮጵያ ሰቕሎ ወይ እናአምበልበል ይቕበር ነይሩ ኣይዩ።
2. ኣብ ቤተ ክርስቲያን ከም ልብሰ ተከህኖ ኣሲቡ ባንዴራ ኢትዮጵያ ዘቐምጥን ብኡኡ እናተመርሖ መንፈሳዊ በዓላቲ ዘጸምብልን፣

ዝነበረ ህዝቢ ስለ ዝኾነ፣ እቲ ባንዴራ ኢትዮጵያ ናቲ እምበር ናይ ካልእ ኣይኮነን። ስለዚ እህ ሰማያዊት ጨርቂ ፈላላይት ብምጃና ኣይተድልን ኣይ ወዘተ እናበሉ ካሳሳም ተጸሎም።

ኣብ መወዳእታ ቢትወደድ አሰናፃፃ ወልደሚካኤል ብ24 ታሕሳስ 1959 ዓ.ም ብድሮ ልደት ኣብ ባይቶ ኤርትራ ቀሪቦም “እታ ሰማያዊት ባንዴራ ኤርትራ ተሪፋ ብባንዴራ ኢትዮጵያ ጥራይ ኪትካእ” ብማለት ንከምሰሉ ንባይቶ ኤርትራ ኣተቱ።

አባላት ባይቶ ኤርትራውን ብውዲት ኢትዮጵያ ልቦም ተራካሒቑ፣ ተጎዝዮም ስለ ዝነበረ ብዕበጦ ዕበጦ ተዓ ቢሊሎም ውሁድ ተቓውሞ ኣየቐረቡን እሞ “ኤርትራ

ኣንቲ ባንዴራ ኢትዮጵያ ድኣምበር ካልኣይ ባንዴራ ኣየድልዮን ኣይ” ተባሂሉ ኪውሰን ከሎ ልቦም ቅ.ሒ.ሩ ከሎ ሰቕ በሉ። በቲ ዕለት እቲ ህዝቢ ኤርትራ ብኣዘን ተዋሒጦ፣ ብፍላይ መንእሰያት፣ መምህራን፣ ጸሓፍቲ፣ ተመሃሮ ላዕልን ታሕትን እናበሉ ኪቃውሙ ከልው፣ በዓል ቢትወደድ አሰናፃፃ ግን ኣብ ውሽጢ ቤተ መንግስቲ ሃይለስላሴ ኮይኖም ይሕንሱ ነበሩ። መንግስቲ ኢትዮጵያ በዚ ኣይዓገበን እሞ ቢትወደድ አሰናፃፃ ወልደሚካኤል ከም ኣመሰም ብወርሒ ግንቦት 1960 ዓ.ም ናብ ባይቶ ኤርትራ ቀሪቦም፣ “ድሕሪ ደገም ኣብ ኢትዮጵያ ብዘይካታ ኣንቲ ዓባይ መንግስቲ ኢትዮጵያ ካልኣይ መንግስቲ የልቦን። ስለዚ እቲ

1. መራሕ መንግስቲ ኤርትራ (Chief Executive) ዚባል ዝነበረ ተሪፋ ናይ ኤርትራ ዋና ኣምሓዳሪ ተባሂሎ ኪጸዋዕ ኣይዩ።
2. እቲ መንግስቲ ኤርትራ ዚባል ዝነበረ መጻውዒ ተሪፋ ምምሕዳር ኤርትራ ኪባሃል ኣይ ብማለት ብመልክዕ ኣዋጅ ኣፍለጡ። ሽዑ ነበረ ህዝቢ ኤርትራ ከም ጥይት ተቐነሱ ብጋህዒ ጸረ ኢትዮጵያ ዓው ኢሉ ኪጭርሕን ሕርቃኑ ኪገልጽን እተረእየ። ሽዑ ነበረ መንእሰያት ዓቢይቲን ፖለቲካውያን ኤርትራ ብግፍዒ ብዘይ ወግዓዊ ክሲ፣ ብዘይፍርዒ ናብ ኣብያተ ማእሰርቲ እናተደርበዩ ብብዛሒ ኪዳንኑ እተረእየ። ሽዑ ነበረ ዓይኒ መንእሰያት ኤርትራ “ብረት ሒዝካ ኣብ ሚዳ ኤርትራ ተዘርእካ ምትላሰ” ዚባል ዕላምኡ ብጋህዒ ከምዕዱ ዝጀመረ።

ምፍራስ ፊደራሲዮን ሕብረት ብጎበጣ

ኤርትራ፣ ብፊደራላዊ ውህደት ኣብ ትሕቲ ጽላል ዘውዲ ኢትዮጵያ፣

1. መንግስቲ ኤርትራ እናተባህለት
2. ኣብቲ መወዳእታ እሞን ካብ 68 አባላት 62 አባላት ጥራይ ዝኾርዎ ባይቶ ኤርትራ ሕጋዊ መምርሒታት እናጽደቐት
3. ብኣዳ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ (Chief executive) እናተመርሖት
4. ብ5 ሚኒስተራት እተማእከለ ስርዓተ መንግስቲ እናተኣለቦት (ደሓር ግን ቢትወደድ አሰናፃፃ ሚኒስተራት ኤርትራ ኣብ ክንዲ 5 ናብ 6 ክብ ኣቢሉ-ሙም ነበሩ)

ብድሕሪዚ፣ ባይቶ ኤርትራ ብ14 ሕዳር 1962 ዓ.ም ብደጃዝማች ሓሚድ ፈረጅ አቦ መንበርነት ብመልክዕ ሰላም ዲሚፕሮሲ ገብረማርያም ምሥራብ መንበርነት ወግዓዊ እኸባ ጌሮም ከለዉ፣ ልክዕ ሰዓት 10:20 ቅ.ቀ ምስ ኮነ መልክዕ ሰላም ዲሚፕሮሲ ገብረማርያም ተንሲኦም “ሕጂ ቢትወደድ አሰናፃፃ ወልደሚካኤል መራሕ መንግስቲ ኤርትራ መጸኢም ኣዳ ኣበራታ ከመሓላልፋልና ኢዮም፣ ፈሊጥናዮ ከገጸንሕ ብማለት ዝኾሎም አባላት ባይቶ ኣፍላጥም።

ብኡን ብኡን ቢትወደድ አሰናፃፃ ወልደሚካኤል፡

1. ብሚኒስተራቶምን ካልኣት ሰብ መዝን ተሰንዮም
2. ብፖሊስ ተዓጅቦም ናብቲ ኣዳራሽ ባይቶ ኤርትራ ኣትዮም እዚ ዝሰዕበ ንመላእ ህዝቢ ኤርትራ ዘሰደመመ መደረ ኣሰምዑ

ዝኸበርኩም አቦ መንበር ዝኸበርኩም ምሥራብ መንበር ከቡራን አባላት

ህዝቢ ኤርትራ ምስታ ዓባይ ኣካሉ ዝኾነት ሃገሩ ኢትዮጵያ ተሰማሚራ ብኣዳ ንገሰን ኣንቲ ሰንደቅ ዓላማን ምህላዉ ዚፍለጥ ኣይዩ። እንተኾነ ግን ፈደረሽን ዚባሃል ሰም ኣሸንጎይዶ ብኡ ተመሪሕካ ምስራሕሲ ትርጉም ቃሉ ኮነ ባህሉ ዘይንፈልጦ ስለ ዝኾነ፣ ህዝቢ ኤርትራ ምስ ህዝቢ ኢትዮጵያ ኣሕዋቲ ተሓቐቑፋ ብምክብርን ሃገራዊ ፍቕርን እንተ ዚንቀሳቀሱ ንዕኡ ዝሓሸ ኮይኑ ይሰመዓኒ። እዚ ከኣ ድሊት ኩሉ ህዝቢ ስለ ዝኾነ ካልእ ትርጉም ኮነ ካልእ ሰም ኪወሃቦ ኣይኸእልን ኣይዩ። ከልና ከም እንገርድኦ ፈደረሽን ዝባል ቃል ወይ ኣሰራርሓ ኣብ መንጎ ከልቲና ኪሰርሓሉ ብሕጊ ዘይክኣል ኣብ ርእሲ ምጂኒ ድሊት ክልቲናውን ኣይኮነን። ወጸእተኛታት ዝኾሉ ሰገምቲ ልምዓትና ኪዕንቕፋ፣ ፍቕርና ክፍርሱ ዚፈጠርዎ መርሃም ፕሮፖጋንዳ ብምንጻሕ ዚጥቀሙሉ ምህላዎም ንርእ ኣሎና።

ሃጸይ ሃይለ ሰላሴ ንመስመር ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ብመቐጠ ችረጸም ከፍርሰዎ ከሰው

ሓደ ህዝቢ ሳይታ ሃገሩ ኮይኑ ብትምህርትን ተጠባን ማሕበራዊ ናብራን ንቕድሚት ከሰጉም ዚኸክል ልዕሊ ኮሎ ሓድነት እንተለዎ ጥራይ ኢዩ። ፈደራላዊ ምምሕዳር ሽሙ ኮነ አገባብ አሰራርሕሓ ካብ ታሪኽናን ባህልናን ዝረሓቐ ኢዩ። ኣብ ርእሲኡ እውን ጥፍኣትን ጉድኣትን እንተ ዘይኮይኑ ገህዝብና ዚህበ ጠቕሚ ሰለ ዘይብሉ፣ ነዚ ፈሊጥና ዝሓሸ ሰጉምቲ መሪጽና ብሓድነት ምስ ኣሕዋትና ተሓዲሶና ምሰራሕ ከም ዚግበእና ደጊመ ከዘኸኸረኩም እፈቲ። ፈደራሽን ዚብል ቃል ሰሙ ኮነ አገባብ አሰራርሕሓ ካብና ሰራዝናዮ ኢና። ሰለዚ ካብ ሎሚ መፃልቲ ጀሚርና ምስ ኣዴና ኢትዮጵያ ብኸሉ ዓይነት እመሓዳድራ ተሰማሚዕና ኢና። እሉም ንአባላት ባይቶ ኤርትራ ብወግዒ ኣፍላጥም። ዕለቲ 14 ሕዳር 1962 ዓ.ም ነበረ።

ባሻይ ፍሱሓ ወልደማርያም ገብላ (ጋንዲ)

ካብ አባላት ባይቶ ኤርትራ እተዋህበ መልሲ

1. ባሻይ ፍሱሓ ወልደማርያም (ጋንዲ) ኤርትራ ናይ 3,000,000 ህዝቢ ሃገር ኢዩ። እዚ ዝበልኩም ገህዝቢ ኤርትራ ይቕረበሉ። ህዝቢ ኤርትራ ከአ ይመልሉ። ብእና ዚውሰን እይኮነን። ከውሰንውን እይግብእን።
2. ሀ. ፊተውራሪ ምስግና ገብረዝጊ ለ. አቶ ዑሳማን ህንዲ ነቲ ብባሻይ ፍሱሓ ዝቐረበ ሓሳብ ደገፉ። እቲ ሓሳብ ዘይሕጋውን ግጉይን ከም ዝኾነ ገለጹ።
3. መሓመድ ዑመር እኪቶ፣ እዚ እትብልዎ ዘሸኹም ኮነ እትሰርሕዎ ዘሸኹም ደሓር ኪትሕተትሉ ኢኹም። ምምላሱውን ከጽግመኩም ኢዩ።
4. መልእኮ ሰላም ዲሚጥርስ ገብረማርያም ም/አዎ መንበር ከአ ነቲ ቦቶም አባላት ባይቶ ዝቐረበ ሓሳብ ተቐባልነት ከም ዘይብሉ ብምግላጽ ብኸክኑ ሓሰፍዎ። ቀጺሉም ከአ፣ ከቡር ቢትወደድ አሰናሃ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ዝኸበርኩም አባላት ባይቶ ኤርትራ ዝኾነ ሃገር ከጸፈፍ ጊዜ ይሓትት ኢዩ። እዚ ሓቂዚ ብኸክልና እተፈልጠ ኢዩ። ጉዳይ ነጻነት ኤርትራ ቅድሚ ንጉሳ ሃገሳት ሃጸይ ሃይለስላሴ ዝኾነና ሃገሳት ኢትዮጵያ ብርቱቆ ጻዕሪ እኳ እንተ ተገበረሉ ከላዕ ሎሚ ዘይተወድአ ጸኒሎ። ሕጂ ግን እንሆ ብዘመን መንግስቲ ግርማዊ ቀዳማዊ ሃጸይ ሃይለስላሴ ተፈጸሙ ንርእዮ ኣሎና። ህዝቢ

- ኤርትራ ሳላ ጻዕርን ድኻምን ኢትዮጵያ ሃገርና ካብ ኣርዑት ባርነት ነጻ ወጺኦ፣ ብባህሉ ኮረዑ፣ ምሉእ መሰሉ ከረከብ ከኢሉ ኣሎ። እዚ ከአ ብብልሒ ግርማዊ ንጉሰናን ብገድሊ፣ ብጻዕሪ ዝተረኸበ ምዃኑ ምሉእ ዓለም ከዝኸር ከነብር ኢዩ።
- ባዕዳውያን ብዘሕ መሰናኸል ፈጠርመልና ኢዮም። እቲ ዕንቅፋታት ግን ከሉ ተሰጊሩ። ህዝቢ ኤርትራ ንመሰሉ ንክብረቲ ንጥቕሙ ብሓድነት እናመንቐሰ ከመጽኦ ጸኒሎ ኢዩ። ሎሚ ከአ ኣብ ምዕባላ በጺሎ ኣሎ። ሰለዚ ነዚ ሎሚ መፃልቲ ኣባላት ኤርትራ ዝገበረሉ ውዕለት ንዘለን ለም ከዝኸር ከነብር ኢዩ በሉ። (ድር ከም ዝጸደቐ ብምምሳል)
5. ቤትወደድ አሰናሃ መራሕ መንግስቲ ኤርትራን ኣብ ኤርትራ ወኪል ኢትዮጵያን ንአባላት ባይቶ ኤርትራ ከምኸከሩ፣ እቲ ባይቶ ተእኪቡ ከሎ፣ ገላ ሰዓብቲ አኸቲሎም ናብ ቤት ጽሕፈት ሌተና ጀነራል ዓቢይ ኣበበ ኣብ ኤርትራ ናይ ኢትዮጵያ ላዕላዊ በዓል ሰልጣን ከዩ።
- ነዚ ዝሰበሰበ ቃል ከአ ኣንበቡ።
- ከቡር ሌተና ጀነራል ዓቢይ ኣበበ ናይ ግርማዊ ንጉሰ ሃገሳት እንድራሲ፣ ብድኻምን ጻዕርን ግርማዊ ሃጸይ ሃይለስላሴ፣ ኤርትራ ካብ ዝኸበረቲ ባርነት ነጻ ወጺኦ ናብ ቤተ-ሰባ ተመሲላ ምስ ኣዲኦ ኢትዮጵያ ካብ

ትቸርብ በዙሕ ዓመታት ሓሊፉ አይ። ከምቴ አባ ንደቁ ዚገብር ግርማዊ ንጉሰና ንህዝቢ ኤርትራ ደብገሞሙሉ አይም። እተፈላለዩ ውዕለት-ውን አበርኪቶሙሉ አይም። እነሆ ከአ ሎሚ መዓልቲ ማዕረ ጸማ ጳዕርም እኒ እንተ ዘይኮነ ባይቶ ኤርትራ መዘና ዘይርከበ ውሳኔ አመሓላሊፉ አሎ። በሓደ ድምጺ ንፈደራሲያን ሽሙን ሕጉን እፍሪሶም ኤርትራ ምስ አዲኣ ኢትዮጵያ ንኪትሕወስ ሰለ ዝወሰኑ ነዚ ዘኸርዕ ውሳኔ አቐዲምና ንክበርነትኩም ነበር አሎና። ብወገንኩም ንግርማዊ ቀዳማዊ ንጉስ ነገስት ሃጺይ ሃይለሰላሴ ከተበሰሩልና ከአ ብእኸብሮት ንሓትት።

ምስ ትሕትና
ቢትወደድ አሰፍሃ ወልደሚካኤል
ናይ ኤርትራ ጠቕላላ አመሓዳሪ

ዕለት 14 ሕዳር 1962

6. ቃል ሌተና ጀነራል ዓቢይ አበበ

ከቡር ቢትወደድ አሰፍሃ ወልደሚካኤል ዝሸርኩም መልእክ ሰላም ዲሞክራሲ ከቡራን አባላት ባይቶ ኤርትራ

ፍቓድ ፈጣሪ ኮይኑ ሎሚ መዓልቲ ዝወሰንኩም ታሪኻዊ ሰራሕ ቅድሚ ብዙሕ ዓመታት ተጀሚሩ ዝነበረ ታሪኽ ኢትዮጵያ ዘሓደሰ አይ። እብ ታሪኽ ኢትዮጵያ ሓድሽ ምዕራፍ ይኸፍት ሰለ ዘሎ ከአ ዘሓገሰ አይ። ዓቢ ብሰራት ከአ ኢኹም አበሰርኩም።

ህዝቢ ኤርትራ ንባኹም መሪዱ። ንሸካትኩም ውን ድሉትን ፍቓድን ህዝቢ ኤርትራ ተርጉምኩም እብ ግብረ ብምዓልኩም ንገባብን ዝሕሰን ዘሓገሰ አይ። እኛውን ቀንዲ ትምኒተይን ትጽቢተይን ሰለ ዝነበረ፣ ንግርማዊ ንጉስ ነገስት ሃጺይ ሃይለሰላሴ ከበሰረልኩም አይ። እዚ ቅዱስ ሰራሕቢ ኪፍጸም ከሎ፣ ኩልና ናይ ዓይኒ መሸሸር ብምኻን ከንርከብ ከሎና፣ ነቲ ሓደ ሓደ ብሰም ህዝቢ ኤርትራ፣ ተዓ ዘብቲ መሰሉም ዚጥቀሙ፣ ኤርትራ ከምዚ ገበረት፣ ከምዚ በለት፣ ዚብሉ ብሓሳት ሰም ህዝቢ ኤርትራ እናዘኩ ናብ ዘይእሩም ጌጋታት ከም ዝሓቲ ዚጸፀሩ ዘሕፍርም አይ። ካብ ሎሚ ንደሓር ግን ንገሸን ሰብ ከም ዘይውክሉ ከእመኑ ይግብአም። ሕብረት ሓያል አይ። ካብ ሎሚ ንደሓር ንቐድሚት እምበር ንድሕሪት ከም ዘይንሰገም እሙን አይ። ብወገንኩም ዝፈጸምኩም-ም ብዚያዓ ህዝቢ ርእይዎን ደገፍዎን ሰለ ዘሎ ከኸመሰገንኩም ከሓልፍ ኣይኸእልን።

ብድሕሪኪ እቶም ንቢትወደድ አሰፍሃ ወልደሚካኤል አሰንዮም ዝመጹኩ ሓሙሽተ ሰዓት በብተራ ተሃረቡ። ሌተና ጀነራል ዓቢይ አበበ ናብ ሃጺይ ሃይለሰላሴ ዘመሓላልፍዎ ቲሉግራም ደብዳቤ ከምዚ ዚሰብ ይመሰል።

7. ናብ ግርማዊ ቀዳማዊ ሃይለሰላሴ ንጉስ ነገስት ዘኢትዮጵያ

ባይቶ ኤርትራ ሎሚ መዓልቲ ተእኪቡ ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ሕዲኣ ኪትጸምበር፣ ፈደራሎን ኪፈርስ፣ በሓደ ድምጺ ወሲኑ። እቶም አባላት ባይቶ ነዚ ዓቢ ብሰራት-ዚ ናብ ግርማዊነትኩም ከመሓላልፈሉም ሰለ ዝሓተቲ፣ ነዚ ዓቢ ብሰራት-ዚ አመሓላልፈልኩም።

ሌተና ጀነራል ዓቢይ አበበ
እሰመራ 14 ሕዳር 1962 ዓ.ም

8. ብድሕሪኪ ንጉስ ሃይለሰላሴ ናብ ናይ ኢትዮጵያ ላዕለዋይ ባይቶ (መወሰኛ ምክር ቤት)

9. ካብ ባይቶ ኢትዮጵያ ወሰንቲ ሕጊ (የሕግ መወሰኛ ምክር ቤት) እተጻሕፈ መልሱ።

ናብ ግርማዊ ቀዳማዊ ሃይለሰላሴ ንጉስ ነገስት ዘኢትዮጵያ እቲ ግርማዊነትኩም ብዛዕባ ሕቶ ኤርትራ ከንዛተቶሉ ዝለእኸኩም-ልና ተመያይጥናሉ። ኤርትራውያን ዘሕሰፍዎ መከራ ብምዝኻር ነቲ ብአባላት ባይቶ ኤርትራን ዝቐረበ ውሳኔ ብምልኡ ተቐበልናዩ ብምሉእ ድምጺ ከም እተሰማምዕናሉ ብትሕትና ንገልጽ።

እዲስ አበባ 14 ሕዳር 1962 ዓ.ም
ካብ ቤት ጽሕፈት ባይቶ ወሰንቲ ሕጊ

10. ብረድዮ ኢትዮጵያ እብ ናይ ቀትሪ ፊንወ እተነበበ ሎሚ ምሽት ሰዓት 8:00 ግርማዊ ቀዳማዊ ሃይለ ሰላሴ ዘሰምዖ አዋጅ ሰለ ዘሎ ረድዮ ተኸታተሉ።

አዋጅ
ከቡር ህዝብና ሎሚ መዓልቲ አባላት ባይቶ ኤርትራን ህዝቢ ኤርትራን ምስ ባዕዳን ዘሕልፎ መከራ ይእኸልና ብማለት ኤርትራ ምስ አዲኣ ኢትዮጵያ ትሕበረልና አሎም ሰለ ዝሓተቱና፣ ንሕና ከአ ከምቴ ሕጊ ዝእዝዞ ባይቶ መወሰኒ ሕጊ ኢትዮጵያ ተዛታዩ ሰለ ተቐበሎ ነቲ ሕብረት ኤርትራን ኢትዮጵያን ኣርጊእናዩ አለና። ምስዚ ተታሓሓዙ ከአ ካብ 15 ሕዳር 1962 ዓ.ም ሕጊ ፈደረሽን ኤርትራ-ኢትዮጵያ ተሰርዙ ኤርትራ መበል 14 ጠቕላይ ግዝእት ኢይቶጵያ ከም ዝኸነት ንአባላት መንግስትን ህዝብን ነፍልጥ።

ቀዳማዊ ሃይለሰላሴ
ዕለት 14 ሕዳር 1962

11. ቀጺሉም ከአ ሰብ መዚ ምምሕዳር ኤርትራ ዝኮሩ ነዚ ዝሰብ ናይ መወዳእታ መንግስታዊ መግለጺ ብ15 ሕዳር 1962 ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ዝሓበረትላ ዕለት ሰለ ዝኸነት ህዝባዊ በዓል ኮይና ክትጸምበል ሰለ ዝኸነት በዚ ኣጋጣሚ እዚ ንህዝቢ ኤርትራ እንቋዕ ናብዚ አብጻሓካ ንብሉ።

ቢትወደድ አሰፍሃ ወልደሚካኤል
ዚብል ተዘርግሑ

(እዚ ኣብ ላዕሊ እተዘርዘር ካቶቲ መብያ እተባህሉ መጽሔት ኢትዮጵያ ተጠራቓሙ እተወሰደ አይ።)

ሕልምታት ሃይለሰላሴ

ኢትዮጵያ ብፋሽሽታዊ መንግስቲ ኢጣልያ ተወራሪ ግዝእት ኢጣልያ ምስ ተባህለት፣ ንጉስ ሃይለሰላሴ ናብ ማሕበር ኪዳን ሃገራት ዓለም (League of Nations) ኪቐርቡ ንክተግ ጀኒቫ ሰዌዘርላንድ ከዱ። ናብቲ ባይቶ ቀሪባም ከአ "ፋሽሽታዊ መንግስቲ ኢጣልያ፣ መንግስቲ ኢጣልያን ኢትዮጵያን እተፈራረምኦ ውዑል ጥሓሶ አብ መንጎ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዘሎ ደብ አፍራሕ ውሽጢ ኢትዮጵያ ብሓይሉ ፈንጠሶ ብምእታው ንሃገሪይ ወራሩ እሎ።

ብማለት ብ23 ሰኔ 1935 ዓ.ም ከሰሉ። እዚ አባሃሃላዊ ከአ ኤርትራ ካልእ ሃገር ድኣምበር ኣካል ኢትዮጵያ ከም ዘይኮነት ዚምሰኸር አይ።

እዚ ጥርጉንዚ ገና መዕለቢ ከይረኸበ ከሎ ከአ ፋሽሽታዊ መንግስቲ ኢጣልያ ብእንግሊዝ ተላዕሪ እሞ ንጉስ ሃይለሰላሴ ካብቲ ብሰደት ዚቐመጡሉ ዝነበረ ሃገር እንግሊዝ መጻእም ኢትዮጵያ ሃገርም ከማሓድሩ ካብ ኢድ ጀነራል ዊንግት እተባህሉ እንግሊዛዊ ተረከቡዮ።

ኤርትራ ግን ሽሕ እኳ ግንዛታ ኢትዮጵያ እንተ ነበረት ምስ ኢትዮጵያ ዘተላላኸር ዘይብላ ሃገር ስለ ዝኸበረት ናብ ኢድ እንግሊዝ ተረፈት። እንግሊዝ ነቶም ሓይልታት ከዳን ዚብሃሉ ዝኸበሩ፣ አመሪካ፣ እንግሊዝ፣ ሩሲያ ፈረንሳ ወዘተ ብምውክል ኢዩ ተረኪቡዮም እቲ ውግእ ብሽላም እቶም ሓይልታት ቃል ከዳን ዚብሃሉ ዝኸበሩ ኢዩ ዚካየድ ዝኸበረ።

ሃጺይ ሃይለሰላሴ ግን እተፈላለዩ ምክንያታት እናፈጠሩ ናብተን ርእሰ ሓይላን ዚብሃላ ዝኸበሩ ሃገራትን ማሕበር ሃገራት ዓለምን እናቐረቡ “ኤርትራ ንዓይ ኢያ ትግባእኒ” ዚብሉ ጀመሩ። ከምዚ ኢሎም ንጉሰ ሃይለሰላሴ ንሃገረ ምስራ ብምኻድ ምስቶም ሽቡ ፕረሲደንት አመሪካ ዝኸበሩ ፍራንክልን ሩዝቨልት ብ18 ሰኔ 1946 ዓ.ም ተራሽቦም ተዘራረቡ። በዚ ዕለትዚ ኣብ መንጎ አመሪካን ኢትዮጵያን እተገብረ ስምምዕ ንህዝቢ ኤርትራ ከም መርዚ ኮይኑ ኪላቺ ዝጸንሑ ነበረ።

ሃጺይ ሃይለሰላሴ ኣብ ኤርትራ ይነብሩ ንዝኸበሩ ኢትዮጵያውያን ዚቆጸጸር ቆንሰል ኪቐመጥ መንግስቲ እንግሊዝ ፈቐደሉ። ኮሎኔል ነጋ ሃይለሰላሴ ዚብሃል ኢትዮጵያዊ ተዳማይ ቆንሰል ኢትዮጵያ ኮይኑ አስመራ ኣትዩ ተቐመጠ። ዝበረ ጌሩ ምስቶም ኣብ ኤርትራ ዝኸበሩ ኢትዮጵያውያንን ገለ-ገለ ኤርትራውያንን እናተሓዘ። ገብ እናነሰሰ ፕሮፖጋንዳ ኮም ልቡ እናነሰሰ ማሕበር አንድነት ኤርትራ ምስ ኢትዮጵያ ንምምስራት አገሃሃረ።

በቲ ሓደ ወገን ከአ “ኤርትራ ብሃገራት ኣዕራብ እተሸበበት ስለ ዝኸነት ዕብላላ ምስልምና ንህዝብኹም ኮጥቶ ኢዩ። ሃይማኖት ክርስትና ከወድቕ ኢዩ” እናበለ ብዙሕ ገንዘብ እናፍሰሰ ሓዘ። ገለ መራሕቲ ሃይማኖት ክርስትና ረሽቡውን ከረዳድኦምን ከቐርቦምን ከአለ። ከምዚ ኢሎም ንጉሰ ሃይለሰላሴ ብ2 ጥቅምቲ 1950 ነቲ ኣብ መረብ ዝኸበረ ዶብ ፕሊሶም መራት ኤርትራ ረገጹ። “እዛ ዕለት

እዚ እ ታሪኻዊት ዕለት ኢያ እም ዓመት ዓመት እናተዘከረት ኪትገብር ኢያ” ከአ በሉ።

ብኡን ብኡን ህዝቢ ኤርትራ ንሓርነት ሃገሩ ኪቃሰሰ ብሰቲርን ብጋህድን ተበገሰ። መንግስቲ ኢትዮጵያ ከአ ካብ ጊዚ እንግሊዝ ጀግናቲ ብኣባላት ማሕበር አንድነትን ካልኣት ኣብ ኤርትራ ዝኸበሩ ኢትዮጵያውያንን እናተደገፈ ነቶም “ከንዲ ሓርነት ኤርትራ ኪቃሰሰ ኮጥፍኡ” ጀመረ።

እዚ ዕላማዚ ኣብ ግብረ ምእንቲ ከውዕል ከአ ውልቀ ኤርትራውያን ኪቐንጽልን ከሸብር ከሸክሎ ሸበልዩ እተባህሉ ፕጅላ ፈጠረ። እዚ ሸበልዩ እተባህሉ ፕጅላ ቀተልቲ ብ26 መጋቢት 1949 ንኣቶ ዓብይልቆይ ከበረ ቀንጸለ። ንኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም ከአ ሾውዓተ ጊዚ ብጥይትን ብምግባር ኢድን ሓደ ጊዚ ከአ ብመርዚ ኪቐትሎም ፈተነ። እንተኸነ ነታ ህይወት ኣቶ ወልደአብ ኣይረሸባን። እቲ ቀሰሊ ግን ስምብራት ኣብ ሰውነቶም ገዲፉ ምስእም ተቐብረ።

ካልእ ህዝቢ ኤርትራ ብዛዕባ ሃገሩ ኪመኻኸር “ዋዕላ ቤት ጊዮርጊስ” ተባሂሉ ዚፍለጥ ጉባኤ ኣብ ዚገበረሉ መዓልቲ እዚ ካብ ኣባላት ማሕበር አንድነት ተዋጺኦ እተሰርጎ ሸበልዩ እተባህሉ ፕጅላ ከምኡ እውን ካልኣት ሓገዙቲ እቲ ዋዕላ ምእንቲ ከይሰምር ውዲታዊ ብልሓታት ኪፈጥር ወዓለ።

ንጉሰ ሃይለሰላሴ ህዝቢ ኤርትራ ኣታሊሎም ሕልምታቶም ኣብ ግብረ ምእንቲ ከውዕሉ ኢሎም ብ1950 ዓ.ም ግብረ መንግስቲ ምሒረ ኣለቕኩ ኢሎም እናፍለጡ ቀጸሎም ከአ ብመርሒ ነሓስ 1952 ነቲ ብሕቡራት ሃገራት ዓለም እተዋህበ ፈደራላዊ ናጸንት ኤርትራ ተቐብሎ ሊሎም ብፈርማእም ኣረጋገጹ።

ንጉሰ ሃይለሰላሴ ቀጸሎም ብ25 መጋቢት 1953 “ኤርትራ ናይ ውሽጢ ሃገር ሚኒስተር እየድልያን ኢዩ” ኢሎም ንባይቶ ኤርትራ ጸሓፊሉ። እስኪሞድ ድማ ቋንቋ ኢትዮጵያ እምሓርኛ ስለ ዝኸነ ተግርኛን ዓረብን እየድልያን ኢዩም ኢሎም ንደጀዝማት ተደላ ባይሩ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ዝኸበሩ ጸሓፊታም። ደጃዝማች ተደላ ባይሩ ግን ነዚ ኣይተቐበልዎም እም በዚ ምክንያት ምስ ማሕበር አንድነት ዝኸበርም ዝምድኖ ተበትኩ።

ሃጺይ ሃይለሰላሴ “ንሰራዊት ኢትዮጵያ መዓሰከር ዝኸውን ሰፋሕቲ ቦታታት የድሊ ኢዩ እም ይወገበና” በሉ። በዚ ከአ ኣዝዩ ሰፊሕ ዝኸነ መዓሰከር ሰራዊት ማይ ሓርብ ተዋህቦም።

ህዝባዊ ሰራዊት ሓርነት ኤርትራ ግን ብብቐርብ ብሰቲር እናበርከተን ሰር እናተሸለጎ ይኸይድ ነበረ። ስለዚ ንጉሰ ሃይለሰላሴ በዚ ተሰኪሮም 500,000 ዶላር ዝዋጋኡ መሳርያ ውግእ ካብ ምዕራባውያን ሃገራት ገዘኡ። ብ1970 ዓ.ም ከአ “ኤርትራ መራታ እምበር ህዝባ እየድልያናን ኢዩ” በሉ።

ጸኒሎም ከአ ኣብ ከተማ ደቡን ገጠር ዚነበር ህዝቢ ኤርትራ ብጠርሃን እንተ ዚይኮይኑ ብጸልማት ከይንቀሳቐሰ ኢሎም ኣወጃ። እዚ ምክንያት ምስ ኣብዮም ከአ “ኣብ ኤርትራ ወታደራዊ ኣዋጅ” አንገሩ። እዚ ኣዋጅዚ ንወታደራት ኢትዮጵያ ንዝጠርጠር ኤርትራዊ ኪኣሰሩ እንተ ደለዩውን ኪቐትሉ ዘኸኸሎም ነበረ።

ሃጺይ ሃይለሰላሴ ብ1964 ዓ.ም ኣብ ካይሮ ኣብ እተገብረ ፋዕላ ሃገራት ኣፍሪቃ ካርታ ኤርትራ ከም ዘለ- ስለ ዚይፈለጡ “ብዛዕባ ዶብ ኤርትራ በቲ መግዛእታዊ ምምሕዳራት ኢና እንኸይድ” ስለ ዝበሉ እቲ ማሕበር ነቲ ዘቐረብም ሓሳብ ከይተወላወለ ተቐብሎ።

ኮንታት ኣብ ኤርትራ እናጸበበ ምስ ከደ ከአ ነቲ ኣብ መንገዲ ዓሰብ፣ ኣብ ቡራ ተቐብሎ ዝኸበረ ዶብ ኤርትራን ኢትዮጵያን ዚኣብር ሰሊዳ ቦንቀሮም ናብ መበል 57 ኪሎ ሚተር ከም ብሓድሽ ተሸልዎ። ነቲ “ERITREA” ዚባል ዝኸበረ ቃል ደምሲሎም ከአ “ጠቐላይ ግንዛታ ኤርትራ” ዚባል ጸሓፊሉ። መን ደፈልጥ እንተ ከፍኤ ዓሰብ ሓዘ ከተርፍ ኢሎም ግዲ ኮይኖም ከአ ንዓሰብ “ምምሕዳር ዓሰብ” ኢሎም ፈለዩዮ። እዚ ከአ ዓሰብ ቀጥታ ርክባ ምስ ኣዲስ ኣበባ ኮይኑ ባዕላ ትመሓደር ማለት ኢዩ። ፖለሊ ኮን ፋይናንስ ፖለሊ ካብ ከተማ ደሴ ከም ዚመጽኡዎ ድማ ተገብረ። እዚ እውን ከም ድላይ ሃይለሰላሴ ኣይሰርሑን እም እዚ ዚሰብ ሓድሽ ሕጊ ተአወጀ።

“ሓድሽ ሕገ አዋጅ”

“ሽብር ኤርትራዊ ብጉሎቲካ ተመራኩ አንጻር ሕገ ኢትዮጵያ ዚሰርሕ እንተ ተረክቦ ሰብ ሽቆተሉ፣ ሰብ ንምቕታል ህፊተኑ፣ ተመኪሩ ዘይተኣረመ ብግንቀጽ 2-3-6 መ ንኡብ ግንቀጽ 2/3 ዚምልከት ካብ ዕድመ ይፍታሕ ክላዕ ሞት ኪቕጽዕ ኢዩ” ዚብል ነበረ። እዚ አዋጅ ዚምምሕዳር ደርጊውን ከም ቅቡል ወሲኡ ይሰርሓሉ ነበረ።

ካብቶም ቀዳሞት ብጉዳይ ፖለቲካ ብግዝእት ኢትዮጵያ ተታሒዞም ብጊዚያዊ አዋጅ እተፈርዱ፣

1. ኣቶ ሰራጅ አሕመድ ኣብ ዕዳጋ ሓሙስ ብምሕንቕቲ እተቐተሉ፣ ልሰኦም ን24 ሰዓታት እተንጠልጠል
2. ኣቶ ያዕቆብ ኣብ ዕዳጋ ከብቲ ዕዳጋ ሓሙስ ብምሕንቕቲ እተቐተሉ
3. ኣቶ መሓመድ ዳውድ ምስ ክልተ ብጽቲ ኣብ አቕርቦት እተሓንቑ
4. ኣቶ ሃይለ ተወልደ ምስ ክልተ ብጽቲ ኣብ ከተማ ዓ ሰብ እተሓንቑ ሓርቦኛ ኤርትራዊ ኢዩ።

ንዝኸር። ኣቶ ሃይለ ተወልደ ብምሕንቕቲ ከም ዚቕተል ምስ ተነግሮ ንወላዲቲ ከምዚ ዚሰዕብ ኔሩ ጸሓፊለን።

ደብዳቤ ለበዋ ሰወእ ሃይለ ተወልደ

ሰወእ ሃይለ ተወልደ ምስ ክልተ ብጽቲ ኣብ ዓሰብ ኢዩ ብመግዛእቲ ደርጊ ብ3 ሚያዝያ 1976 ዓ.ም ሰዓት 8:00 ቅ.ቀ. ብምሕንቕቲ እተቐተሉ። እታ ኣብ መወግታ ሰዓት ንኣዲኡ ህጹሓት ደብዳቤ ከአ ከምዚ ህሰዕብ ትመስል።

ክብርቲ አደይ፣

ኣብዘን ተዘኪረን ዘለዋ ዕለትን ሰዓትን ብምት ስለ ዝፍለየኪ፣ ንኣዋሩውን ክርእኪ ስለ ዘይክእል ብእእዳወይ ህጹሓትኩም ናይ መጻኖኒዒ ቃላትን ነግሲ ውርቕን ኣሰንዮ እሰናበተኪ ኣለኹ። እን ካብዛ ዓለም ብምት ብምፍላይ ከይትሸገይ፣ ከይትሓዝኒ ደጊመ ደጋጊመ ብሰማይን ብምድርን ሓደራ እብላኪ። ብሕልፊ ጸሊም ክዳን ዚብሃል ከይትሸገይ፣ ሓደራ። እዚ ህብላኪ ዘሉኹ ከአ ጸላእትና ምእንቲ ከይሕጎሉ ኢዩ።

ሽብርን ኣሓተይን ሽብርን ቤተ-ሰብናን ንገርግን። ነንሓድሕድክን ተጸናንግ። በዚ ሕጂ በጺሒኒ ዘሉ ንልዕል ጎይታ ምስጋናይ ይብጽሓዮ። ካብዛ እኸኸ ዓለም ዝገላገላኒ። ከሉ ብፍቓዱ ኢዩ ተፈጸሙ። ከይሰረቑኹ፣ ከይሓሸኹ፣ ምእንቲ ዓደይ ኢዩ ዝመውት ዘለኹ። ዘግዕሰኒ ከአ ኣይኮነን። ንኤርትራ እን እንተ ተፈሸኹም ኣይትጠፍእን ኢዩ። እዚ ክብላኪ ክለኹ ግን ጀጋኑ ብጽቲ ኤርትራውያን ከም ዚዕወቱ፣ ሰላምን ራህዋን ክብረትን ዝርከቦ ናጽጎትን ዓ ወትን ከም ዘምጽኡ ርግጸኛ ስለ ዝኾንኩ ኢዩ።

ህፊትወኪ አደይ ወላዲተይ ሓድጊ ከይገደፈ ተፈልዩኒ ከይትብሊ ሓድገይ ከሉም ኣሕዋተይ ኣሓተይ ደቂ ሃገሪይ ተባዕትዮን ኣንስትዮን ኢዮም። ንውርባ ዚምልከት ነግሲ ከአ እዚ ዚሰዕብ ኢዩ።

ሓድገይ ደቂ ኤርትራ ሃይለ ኢዮም ሃይለ ተወልደ

ሰወእ ሃይለ ተወልደ

1. ኣብ መንገደፈራ ዝርከብ ሓሙሽተ ክፍለ ዘለዎ ገዛ ወረሲተይ አደይ ወይዘሮ ለተጽዮን ገብረንጉሰ ከም ዝኾነት ኣረጋግጽ።
2. ንክብርቲ ሕጽይተይ ወ/ት ንግስቲ ክፍለ ከምቲ ሕገ ዝብሎ ተማኸርኩም ብሰላም ኣፋንውዋ። ጽቡቕ ዕድል ኪጋጥማ ከአ እምነዮላ።

እን ሃይለ ተወልደ ምስ ክልተ ብጽቲ ብጸተይ ብ3 ሚያዝያ 1976 ዓ.ም ሰዓት 8:00 መቕጻዕትና ከም ንወሰድ ተፈሊጠሰ መሕንቕኛ ገመድ ተቐረቡ እቲ ዕንጨይቲ እውን ተቐብሉ ጉድጓድና ድማ ተሸጊዑ ይጸበየና ኣሉ። ጀጋኑ ኤርትራውያን ብድሕሪና እንተ ድኣ ሰሊጡም ግን ጸግና ተሸጊልና ኢና። አደይ ወላዲተይ ደሓን ኮኒ።

ካብ ወደብ

ሃይለ ተወልደ

(ካብ ጋዜጣ ሓዳስ ኤርትራ እተቐድሐ)

ውድቀት ሃጸይ ሃይለሰላሴ

ካብ ጦር ሰራዊት፣ ሓይሊ ባሕሪ፣ ሓይሊ አየር፣ ፖሊስ፣ እተዋጽኡ ታሕተዎት መኮንናትን ሓሰፍትን ከካብ ቦትኦም ተመሪጸም ወይ ተወከሉም ብወርሒ ሚያዝያ 1974 ዓ.ም ኣብ ከተማ ኣዲስ አበባ ብሰቲር ተኣኪቦም ንሃጸይ ሃይለሰላሴ ካብ ስልጣን ኣውራጅካ ጊዚያዊ ወታደራዊ መንግስቲ ምእዋጅ ብዚምልከት ሞላታት ገበሩ። ንሓተም ልዕሊ 100 ኮይናም ገሳ ርእሶም ደርጊ ኣሉም ብምሳግይ ንሃጸይ ሃይለሰላሴ ካብ ሰላጣን ከውርድም ተሰማምዑ።

እነም ካብ ማጅር ክሳብ ካሳብ ሓላፊ ሓሙሳ ገመግሞታት ወታደራዊ ብወርሒ ሚያዝያ 1974 ዓ.ም መሻሎክያ ኣብ ዝብሃል ሰፈር ከተማ ኣዲስ ኣበባ ብመረገታል መንግስቲ ንፃገይ ሃይለስላሴ ኣውራጃካ ጊዚያዊ ወታደራዊ መንግስቲ ንምምሕራት ብዘምልከት ምስ ዘተዩ፣ ኣብ ስምረት በጽሑ እሞ መራሕታም ጀነራል ኣማን ዓገዶም ኣተባባሰ ኣርትራዊ ኪኸውን ብምምራጽ ንቤት ጽሕፈትን ቤተ-መንግስትን ሃይለስላሴ ከቢዮም ኣገም። ማጅር ደበላ ዲጋላ ኣተባባሰ ኢትዮጵያዊ ከኣ ንፃገይላሳላ ካብ ሰልጣን ከም ዝወረዱ ነገርም። ደርጊ ብ2 መስከረም 1974 ጊዚያዊ ወታደራዊ መንግስቲ ኣወጀ። ሃይለስላሴ ከኣ ብ1975 ዓ.ም.ፌ. ብሕግም ከም ዝሞቱ ብመሪኸቢ ብዘሓን ተኣወጀ። እንተኾነ ግን ደርጊ ጉዳይ ኣርትራ ብሰላም ክኮርፍ ክንዲ ዝፍትን ብጃህራታት ተሞሒጡ

“ኣርትራ ዓዲ ዓረብ ኣይትኸውንን ኢያ ናቕፋ መቐብር ሻዕቢያ ክንገብራ ኢና ንእና ክሳብ ኣንቲ ጥይትን ኣደ ሰብን ዚተርፍ ክንዋጋኡ ኢና ወዘተ ወዘተ” እናበለ ቃልሲ

ኣርትራ ንምጭናላቕ ዝነበሮ ሕልጚ ድኣ የግህድ ነበረ። ምብር መፍትሒሲ ኣይደለየን።

ብዝኾነ ግን ኣብ ኣርትራ ኣይሊ ተጋደልቲ ኣርኒት ኣርትራ እናበርትዎን ብመንግስታዊ ደረጃ ብሰነ ስርዓትን ሃገራዊ ወኒ እናተሰርዎን ስለ ዝኾደ ዓቕሲ ደርጋውያን እናተወደኡን እናጸበዎምን ከደ። ስለዚ ከኣ ደርጊ

ብወፍሪ ራሃ ዝፍለጥ ኣዘዩ ገዢ ሰራዊት ኣርትራ ንምድምሳስ ሰደደ። ዝተፈላለዩ ሰም እናሃበ እውን ኣብዘን 17 ዓመታት ዕድመ ስልጣኑ 8 ዝፍቲ ወራራት ኣካደደ።

ኣባላት ደርጊ ኣብ ነን-ኣድኡዶም ስልጣን መን ጨበጠ ብዚብል ህልኽ ተባእሶም ተዋድኡ እሞ ንጀነራል ዓገዶም ቀቲሉም ንመንግስቲ ሃይለማርያም ሸሙ።

መንግስቲ ሃይለማርያም ብሰሻለሰት ርእዮተ ዓለም ኣያ ዚምራሕ ኢሉ እናፈከረ ኣይሉ ወልቀ መሻቪ ኮነ። ጥቡቕ ምትእስሳር እውን ምስ ሶቭየት ሕብረት መሰረተ።

ኣቶ መሓመድ ዑመር ሃኪቶ

ኣቶ መሓመድ ዑመር ሃኪቶ ኣደ ካብቶም ኣዘዮም ግዳላት ሃገራውያን ደቂ ኣርትራ ኢዮም። ቦቲ ዝነበርም ሃገራውያን ብህዝቢ ፍጥውን ህቡብን ስለ ዝነበሩ ከኣ ብህዝቢ ከባቢ ዓሰብ ንክልቲ ጊዜ ተመሪጸም ኣባል ዓይቶ ኣርትራ ኮይኖም ብምግልጋል ምእንቲ ኣርትራ ኣተቓለሱ ኢዮም።

ኣቶ መሓመድ ዑመር ሃኪቶ ኣብቲ ጽንኩር ፓለ-ቲካዊ ቃልሲ ዝካየደሉ ዝነበረ ጊዜ እውን እንተኾነ ኣባል ማሕበር ኣርትራ ንኤርትራውያን ግቡኣም ዝፈጸሙ ኣብ ርእሲ ምዃኖም፣ ካብቶም ብግሱጽ ኣርትራ ንኢትዮጵያ ዚብሉ ዝነበሩ ኣርትራውያን፣ ነቶም ኣይ ምስቲኦም ኣይምሰቶም ኣደ ብምዃን ሃገራዊ ሓላፊቶም ረሲዮም ብዛዕባ ኣርትራ ዘይግደሱ ዝነበሩ ደቂ ሃገር ይጸልኡ ነበሩ።

ኣቶ መሓመድ ዑመር ሃኪቶ ብ14 ሕዳር 1962 ናይ ኣርትራ መራሕ መንግስቲ ዝነበሩ ቢትወደድ ኣስፍሃ ወልደሚካኤል ሕጊ ፈደረሽን ተሰርዞ ኣርትራ ብኢትዮጵያ ተገብጦጣ ግንኣት ኢትዮጵያ ከም እንኸውን ዚሕብር መደረ ምስ ኣስምዑ ኣባል ዓይቶ ኣርትራ ዝነበሩ ባሻይ ፍሳኣ ወልደማርያምን (ጋንዲ) ካልኣት ኣባላትን ተጀውምኦም ምስ ኣስምዑ፣ ንሱም ብወገኖም ከኣ “እዚ እትብልምን እትሰርሕምን ዘለኹም ጽባሕ ንግሆ ኪሕተቲሉ እኹም” ብማለት ብድፍረት ነቲ ዝቐረበ ኣሳብ ነጻግም። ቀጺሉም ከኣ

“ጽባሕ ነቲ እትሕተትም መልሲ ኣይክትረከቡሉን እኹም።” ብማለት ጨደሩ።

ኣቶ መሓመድ ዑመር ሃኪቶ ብ8 ሕዳር 1985 ባንዲራ ኣርትራ ብግፍዒ ምስ ወረደት፣ ነታ ኣብ ገዝኦም ዝነበረት ናቶም ባንዲራ ኣርትራ ኣብ ጽኑዕ ዓጺፎም ሓቢኦም ክሳብ ዕለተ ኣርኒት ንኣስታት 32 ዓመታት ኣጸንሑዋ። ኣርትራ ምሉእ ብምሉእ ኣራ ኮይኖ ናጽነት ኣርትራ ምስ ተረጋገጸ ከኣ ናብቲ ቅድሚ ቤት ጽሕፈት ምምሕዳር ዝርከብ ሚዳ ከይደም ነታ ምስእም ተዓቕሩ ዝጸንሑት ባንዲራ ባዕሉም ኣብ ቦትኣ ሰቐለዋ።

ኣቶ መሓመድ ዑመር ሃኪቶ

እታ ንኣስታት 33 ዓመት ምስ ኣቶ መሓመድ ዑመር ሃኪቶ ተደበቓ እተዓተበት ሰማያዊት ባንዲራ ኣርትራ

ክፍለ ሰራዊት ናደው አብ አፍጻሚነት ተደምሰሰ

እቲ ብናደው ዚፍለጥ ዝነበረ ዝገፍ ሰራዊት ደርጊ ብመንግስቲ ሃይለማርያም ልዕሊ ክጥሑም ሰራዊት ኢትዮጵያ ከም ዝኾነ ዚእመንሉ ዚነበረ እዩ። እዚ ሰራዊት-ዚ ከእ ኢዩ ንናቕፋ ካብ ኢድ ሀ.ግ.ሓ.ኤ ናጻ ከውጻእ ተእዚዞ ብርእሰ ተአማንነት ኣተበገሰ።

እዚ ዝገፍ ሰራዊት ኢትዮጵያዊ ቅድሚ ተበገሰ ዝበል ትእዛዝ ምትሕልላቶ ብእዝዩ ስቲር ብልሓት ኣብ ከተማ አፍጻሚነት ብመንግስቲ ሃይለማርያም እናተመርሐ ናይ ላዕ ልምት ኣዘዘቲ ዋዕላ ወይ ምኽሪ ኣካዳም። ኣብ መወጻእታ ኮሎኔል መንግስቲ ሃይለማርያም ዘድሊ ምኽርን ርእይቶን ሂቡ ምስ ወድኡ ነዚ ዝሰዕብ ትእዛዝ ኣመሓላለፊ። ንሱ ነቶም ጸላእቲ ኢትዮጵያን ህዝባን ዝኾኑ ሽፍታት ሻዕቢያ ከም ሕያወይቲ ኣደ ሓቕፋ ሓዳቶም ዘላ ከተማ ናቕፋ ከም ዝኾነት ምንጋርን ምዝኸኻርን ዘድልዮኩም ኣይኮነን። ከፍልና እንገራልጦ ስለ ዝኾነ። ንዓና ከእ ከምቶም ካልእት ጸላእትና ናቕፋ ቀዳመይቲ ጸላእትና ባዳሲትናን ዘይናቕፋን ኮይና ትርከብ ኣላ በሎም። ኣሰዲቡ ከእ ብሰሙን ደርግን እዚ ዝሰዕብ ወግፃዊ ትእዛዝ ኣመሓላለፊ።

ናብ ከሎም ኣዘዘትን ኣሳሳትን ክፍለ ሰራዊት ናደው። ካብ አፍጻሚነት ተበገሰኩም ንዮማን ንጸጋም ክይበልኩም ብንሁር ጸዕሪ ሓይልኩም ክይቆጠብኩም ብሓንቲ መንገዲ ተመሪሕኩም ናቕፋ እተዉ። ንናቕፋ ካብ ኢድ ሻዕቢያ መንገደኩም ምስ ሓዝኩሙዋ ከእ ሽዑን ሽዑን ናቕፋ ዚበል ሰግ ሰራዝኩም መቓብር ሻዕቢያ ኢልኩም ሰመይዋ።

ካብ ቤት ጽሕፈት ሚኒስትሪ ምክልኻል ኢትዮጵያ ነዚ ኣዋጅ-ዚ ጀነራል ታሪኩ ላይን ኣተባህሎ ንሸሉ ሰራዊት ናደው ኣኪቡ ኣንበቦ። ዕለት 17 መጋቢት 1988 ነበረ።

ሽዑን ሽዑን ንሰራዊት ዝኸውን መግቢ ኣብ መኻይን ተጸዕነ። ንሰራዊት ዝኸውን ማይ ዝጸፃና ቦጣት ተወጠጣ። ከበድቲ ብረትን ጠያይትን ተቐረበ። ዕጠቕ ሰራዊት ከእ ተባህሎ።

እቲ መበል 29 መከፍይዝድ ብርጊድ ብሰም ብርጊድ ዘርእይ ደረሰ ዚፍለጥ ከም ፊትወራሪ ተቐረበ።

እቲ ተበገሰ ዚበል ትእዛዝ ከእ ብ17 መጋቢት 1988 ሰዓት 4:30 ወጋሕታ ተመሓላለፊ። ደርጋውያን ነዚ ተበግሶዚ ብእዋን ጸልማት ብራድናን ብተሌድንን ኣብ ዘዘለውዎ ኮይናም ሰምዕዎ።

ከም ባህሪ ጸልማት ሓሊፉ ብብርሃን ተተክሎ። ደርጋውያን ከእ ናብ ሰበርሖም ተዋራሩ። ከሉ ዕላሎም ብዛዕባ ምትሓዝ ከተማ ናቕፋ ጥራይ ኮነ። ዕላሎም “ሻዕቢያን ያኢ ኣብ ናቕፋ ኣይጸንሑን። ኤሪ ካልእስ ይትረፍ እቲ ኣላያስ ዝበሃል ተደም ዝመኸር ግዲ ሰእኑ ሕጂ ዛኡዛኡ እናበለ ድር ንሱዳን ተሳገሩ ይኸውን። ወሳዲቲ ኣይትሰግዕ። ንሱዳን እንተ ዘይሃዲሙ ከትሓዝ ኣይዩ። እንታይ ኣናሽ እንገራዶ? ድሕሪ ሕጂ ወምበደታት ከኸዝገግዑና። ንናቕፋ ኣዝዩ ንፋዕ ኣማሓዳሪ መሪጽና ኮፍ ነብላላ።” ናቕፋ ዚበል ቃል ፈጸሙ ምእንቲ ከርሳዕ “መቓብር ሻዕቢያ” ዚበል ጽሑፍ ሰለጺታት ንትኩላላ ወዘተ ወዘተ ዚበል ነበረ።

እንተኾነ ግን ብ18 መጋቢት 1988 እቲ ካብ ሩባ ፈለገት ጀሚሩ ከሳዕ ጎልጎል ናር ተዘርጊሑ ዝነበረ ህዝባዊ ሰራዊት ሓርነት ኤርትራ ሃንደበታዊ መጥቃዕቲ ናብ ልዕሊ ሰራዊት ናደው ፈንወሞ እቲ ዚፍከር ዚነበረ ሰራዊት ደርጊ ወጥሪ ኣጋጠሞ።

ሰለዚ ብ19 መጋቢት 1988 ሰራዊት ደርጊ ብታንክታትን ድርዳትን ማካይንን ካልእን ተደጊፉ ብዓዲ ሽሩም ኣበሉ ኪሓልፍ ፈተነ። በዚ ኣዋንዚ ጅግና ተጋዳላይ ግርማይ ጠፃ ሙ ነታ ነቲ ሰራዊት ናደው መሪሓ ከቢድ ብረት ጸዲና ትግስግስ ዝነበረት ብተመሳሳሊ ከቢድ ብረት ጨግቲ ደርግማ። ኣብ ክላድ ዓዲ ሽሩም ከእ ተቓጸለት። ነቲ መንገዲውን ዓገታ ዓጸወቶ።

በቲ ሓድ ወገን ከእ እቶም ብሸነሽ ምብራቕን ምዕራብን ዝነበሩ ጀጋኑ ኣሳሳት ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ ንሰራዊት ናደው ተሪር መጥቃዕቲ ፈንወሉ። ተጽጺ ዘይብሎም ከበድቲ ብረትን ብእማእት ዝፍቀድ ፈክሶ ብረትን ከእ ማረኹ። ናደው ድማ ኣብ መጻብቦ ተፃጽዮ ተፃዕ ጸጸ። ብህድማ ከእ ንኣፍጻሚነት ተመልሰ።

ድሕሪ 9 መዓልታት ከተማ አፍጻሚነት ኣብ ኢድ ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ ኣተወት። ናደው ከእ ተበታቲኑ ደብቦ ሰጊሩ ንከረን ኣበሉ ብህድማ ኣዝለቐ። ንኣሃዳታት መካናይዝድ ብርጊድ 34 ዚእዝዝ ዝነበረ ጅግና ተጋዳላይ ኪዳነ ተሰፋይ (ወዲ ሲኻራ) ብዛዕባ ምድምሳሰ ናደው ኪሃረብ ከሎ “ምድምሳሰ ናደው ማለት ሓድ ዝገፍን ብሉጽን ሰራዊት ደርጊ ምቕታል ማለት ኢዩ። ንካልኣይ ኣብቶታዊ ሰራዊት ኢትዮጵያ ኣብ ልቡ በሊሕ ከኖት ምሽካል ማለት ኢዩ” ብማለት ይገልጸ። ቀጺሉ “ነዚ ክንድ-ዚ ዝእክል ግዝፈ ዝነበር ሰራዊት ኣብ ሓድ እዋን ኪትድምሰሶ ኢልካ ምብጋስ ንርእሱ ተወፋይነትን ትብዓትን ህዝባዊ ሰራዊት ሓርነት ኤርትራ ዘጉልሕ ምንፃሩ ይገልጽ” በለ።

መንግስቲ ደርጊ እቲ ብትዕቢት ዝምከሓሉ ዝነበረ ሰራዊት ናደው ኣብ ውሽጢ 3 መዓልታት ነበረ ኮይኑ ምስ ተሓምሸሽ “ሕልሚ ድዩ ወይሲ ጋህዲ” ከም ዘበሎ ይግለጽ።

ሰለዚ ብ19 መጋቢት 1988 ሰራዊት ደርጊ ብታንክታትን ድርዳትን ማካይንን ካልእን ተደጊፉ ብዓዲ ሽሩም ኣበሉ ኪሓልፍ ፈተነ። በዚ ኣዋንዚ ጅግና ተጋዳላይ ግርማይ ጠፃ ሙ ነታ ነቲ ሰራዊት ናደው መሪሓ ከቢድ ብረት ጸዲና ትግስግስ ዝነበረት ብተመሳሳሊ ከቢድ ብረት ጨግቲ ደርግማ። ኣብ ክላድ ዓዲ ሽሩም ከእ ተቓጸለት። ነቲ መንገዲውን ዓገታ ዓጸወቶ።

በቲ ሓድ ወገን ከእ እቶም ብሸነሽ ምብራቕን ምዕራብን ዝነበሩ ጀጋኑ ኣሳሳት ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ ንሰራዊት ናደው ተሪር መጥቃዕቲ ፈንወሉ። ተጽጺ ዘይብሎም ከበድቲ ብረትን ብእማእት ዝፍቀድ ፈክሶ ብረትን ከእ ማረኹ። ናደው ድማ ኣብ መጻብቦ ተፃጽዮ ተፃዕ ጸጸ። ብህድማ ከእ ንኣፍጻሚነት ተመልሰ።

ድሕሪ 9 መዓልታት ከተማ አፍጻሚነት ኣብ ኢድ ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ ኣተወት። ናደው ከእ ተበታቲኑ ደብቦ ሰጊሩ ንከረን ኣበሉ ብህድማ ኣዝለቐ። ንኣሃዳታት መካናይዝድ ብርጊድ 34 ዚእዝዝ ዝነበረ ጅግና ተጋዳላይ ኪዳነ ተሰፋይ (ወዲ ሲኻራ) ብዛዕባ ምድምሳሰ ናደው ኪሃረብ ከሎ “ምድምሳሰ ናደው ማለት ሓድ ዝገፍን ብሉጽን ሰራዊት ደርጊ ምቕታል ማለት ኢዩ። ንካልኣይ ኣብቶታዊ ሰራዊት ኢትዮጵያ ኣብ ልቡ በሊሕ ከኖት ምሽካል ማለት ኢዩ” ብማለት ይገልጸ። ቀጺሉ “ነዚ ክንድ-ዚ ዝእክል ግዝፈ ዝነበር ሰራዊት ኣብ ሓድ እዋን ኪትድምሰሶ ኢልካ ምብጋስ ንርእሱ ተወፋይነትን ትብዓትን ህዝባዊ ሰራዊት ሓርነት ኤርትራ ዘጉልሕ ምንፃሩ ይገልጽ” በለ።

መንግስቲ ደርጊ እቲ ብትዕቢት ዝምከሓሉ ዝነበረ ሰራዊት ናደው ኣብ ውሽጢ 3 መዓልታት ነበረ ኮይኑ ምስ ተሓምሸሽ “ሕልሚ ድዩ ወይሲ ጋህዲ” ከም ዘበሎ ይግለጽ።

አዛቢ ካልኦይ ክፍለ ሰራዊት ኢትዮጵያ ተቆገጸለ

ጅንራል ተሾመ እርጉቤ ሰውራ ኤርትራ ንምጥፋእ ላዕልን ታሕትን ከወናጩኛ ክሉ፣ እብ ከባቢ ልቢ-ትግራይ ዘሱ ጥውይዋይ ኤርትራ ብ11 ሕዳር 1974 ምስ ተቆገጸለ፣ ነቲ እብ ኤርትራ ዝክበረ ሰራዊት ኢትዮጵያ ከመርሕ ጅንራል ታሪኩ ላይነ እተባህለ ኢዩ ተኪእዎ።

በዚ መሰረት-ዚ ጅንራል ታሪኩ ሰውራ ኤርትራ ንምድቋስ ዘይጸሕተሮ መሬት ዘየገጸፎ ሩባ ኤርትራ ውሑድ ኢዩ። ብዓ ዶኒ ጉባኤ ደርጋውያን ክፍለ ሰራዊት ናደው ኦቲ ዝሓየለን እተሓመንን ስለ ዝክበረ ከእ ብኩሕ ወፍርታት ፈቲኑ ዝፈሸለ ኢዩ።

በዚ ከምዚ ዝበለ ምክንያት ከእ ጅንራል ታሪኩ ካብዚ ክሉ ጸዕርታትና ዓወት እየበርከተን እዋ ምስ ሻዕቢያ ብምዝርራብ ዕርቂ እንተ ዚፍተንጎዶ ኣይምሓሸን። ኣሉ ሓሳብ ኣቐረበ። እቲ ወራር ደርጊ ግን ደው ኣይበለን። ክፍለ ሰራዊት ናደው እብ እፍንባት ብህዝባዊ ሰራዊት ሓርነት ኤርትራ ፈጸሙ እተደምሰሱ ኢዩ።

በዚ ምክንያት ክሉኣል መንግስቲ ሃይለማርያም ኮርዩ ንጅንራል ታሪኩ ላይነ ድሕሪ ሓደ ሰሙን ምድምሳስ ናደው እብ ምዕራባዊ ሰምበል ኣስመራ ኣረሸኛ። ነዚ ፍጽሚዚ ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ ብራድጥ ድምጺ ሓፋሽ ገራ ኪገልጽ ከሉ-

ደርጊሲ ንግድ እውን ኣይፈልጥን ኢዩ
ንጸጋመይቲ ኢዳሰ ብምግንባይቲ ኢዳ ኢዩ ዚቆርጸ
በለ።

ሕቶ ካሕሳ ኤርትራ

እብ ካልኦይ ውግእ ዓለም ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ እብ ኤርትራ ተሳቂሩ፣ ብሓፈሻውንቲ ውግእ እብ ሙሉእ ዓለም ተወዲኑ ጠጠው ምስ በለ፣ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ እውን ብሓገዝ እንግሊዝ ካብ ስደት ንኢትዮጵያ ተመለሶም ካብ ጅንራል ዊንገት እተባህለ እንግሊዛዊ ሰልጣን ምምሕዳር ሃገርም ምስ ተረከቡ፣ እብ ውሽጢ ሓሙሽተ ዓመታት ዘመነ ግዝእት ኢጣልያ እብ ኢትዮጵያ እተፈጸመ ዕንወት ትሕተ ቅርጽን ልዕሊ ቅርጽን ጥራይ ዘይኮነስ፣ እብ ኤርትራ እብ ውሽጢ 52 ዓመታት ዘመነ ግዝእት ኢጣልያ፣ መንገደያት ኤርትራ ብንግድን ብውድን ተደፋራሪኦም ወታዕደራት ጣልያን ኮይኖም ናብ ሃገረ ሲብያ፣ ሃገረ ሶማሊያ ከምሉውን ከሰላን ተሰዲዶም ግደ ሞትን ሰንክልናን ኮይኖም ጠፊኦም ዝተረረፉ፣ እብ ልዕሊ ኣእዋም ኤርትራ እተፈጸመ ጭፍጨፋን ምውዳእ እንሰሳታትን ወዘተ. ብበምሉኡ ተጸብጺቡ ካሕሳ ከኸፈሉም ናብ ኣህጉራዊ ቤት ፍርዲ ከሲ መሰሪቶም ጠርዑ።

ብይን ኣህጉራዊ ቤት ፍርዲ

ኣህጉራዊ ቤት ፍርዲ ከእ ነቲ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ ኤርትራን ኢትዮጵያን ከም ሓንቲ ሃገር ኣምሲሉም ዘቐረቡሉ ሕቶ ካሕሳ መበገሲ ብምግባር ብድምር 206,906,046.00 ፓውንድ (ትሽዓተ ሚሊትን ሹዱሽተን ሚሊዮንን ትሽዓተ ሚሊትን ሹዱሽተን ሺሕን ኣርብዓንን ሹዱሽተን ፓውንድ) መንግስቲ ኢጣልያ ንሃገይ ሃይለ ሰላሴ ኸሰደ ወሰነ። እብ ኣክፋፍላ ግን ቅድሚያ ኩሉ እቶም ወታዕደራት ኢጣልያ ኮይኖም ናብ ሊብያን ሶማሊያን ከሰላን ከይደም ከይተመሰሱ ዝተረረፉ ካሕሰኦም ከኸፈሉ ወሰነ። መንግስቲ ኢጣልያ ከእ ነቲ ኣህጉራዊ ውሳኔ ተቐቢሉ ዕድኡ ንሃገይ ሃይለ ሰላሴ ከፈሉም።

ሃገይ ሃይለ ሰላሴ ግን ነቶም እብ ዘይሃገርም ከይደም እብ ሚያ ውግእ ዝሞቲን ዝሰንከሉን ጠሊጦም ነቲ እተባህሩም ካሕሳ ምስ መንግስቲ ኢጣልያ ካልእ ውዲት ገርም ንመሰርሕ ድንገሳት ፍንጫን ቆቋን መዘርግሒ መስመር ኣለክትሪክን መስመር ቡምባታት ማይን ኣውዳልዎ። ኣዲስ ኣበባን ካልኣት ከተማታትን ኢትዮጵያን ከእ መስመር ማይ ረኺበን ረዕዮ። ሓይሊ ኣለክትሪክ ተዘርጊሑሉን ከእ ብርሃን ረኺባ።

- ኢትዮጵያ ዘቐረቡዎ ዝርዝር ኣርእሲተ ካሕሳ ከምዚ ዚሰፍን ነበረ።
1. እብ 52 ዓመታት ዘመነ ግዝእት ኢጣልያ ናብ ኤርትራ ናይ ዝጠፍኡ ህይወይ ሰብን ኣንስባን
 2. ናይ ዝዓነወ ንዋትን ጥሪትን ካልእ ንብረትን
 3. እብ ውሽጢ ኢትዮጵያ እብ 5 ዓመት ዘመነ ግዝእት ኢጣልያ ዝጠፍኡ ህይወትን ንብረትን ወዘተ..

ኢትዮጵያ ንመገቢ መሳርፍ ውግእ ዘውጽኦቶ	ፓውንድ 26,813,155.00
መተሳታታ እተግሕረ ጥብረ 5 ዓመት	25,402,868.00 ፓውንድ
ጠባባይነቲ ክሳራታት	132,746,023.00 "
ናይ ዝጽፉ ኣብያተ ክርሲቲያን	200,000.00 "
ናይ ዝጽፉ መንበሪ ኣባይቲ	100,500,000.00 "
ካሕሳ ዝሞቱ 275,000 ወታዕደራት	7,850,000.00 "
እብ ውሽጢ 5 ዓመት ናይ ዝሞታ 17,800 ኣንስቲ	1,780,000.00 "
ብ13 ዮካቲት ናይ ዝተቐተሉ 30,000 ሰባት	3,000,000.00 "
ናይ ዝጠፍኡ 500,000 ኩባቲ	25,000,000.00 "
ናይ ዝጠፍኡ 7,000,000 ጠላ-ብጊዕ	7,000,000.00 "
ናይ ዝጠፍኡ 700,000 ኣግግላ	7,000,000.00 "
ካሕሳ ኤርትራ	181,941,000.00 "
ጠቐላላ ድምር	338,852,460.00 ፓውንድ

ቀዳማይ ዋዕላ ደርጋውያን

ብወርሒ ሚያዝያ 1975 (ብግዕዝ 1967) ውሑዳት ጅንራላትን ንኣሳን መኩንጎናትን ምክልኻል ኢትዮጵያ፣ ንሃገይ ሃይለ ሰላሴ ንምጠሉም ካብ ዝክበርም ሰልጣን ንምውራድ ናብ ከተማ ኣዲስ ኣበባ ፍሉይ ሽሙ መሻለ-ኪዳ ኣብ እተባህለ ቦታ ተኣኪሎም ዝገበርዎ ቀዳማይ ስቲር ዋዕላ ንሃገይ ሃይለ ሰላሴ ከመይ ገርም ካብ ንግስነቶም ከውርድዎም ከም ዝኸኸሉ ምክኒ ጀመሩ። ብብቕሩብ እቲ ስቲር ዋዕላ እብ ስምምዕ እናመርሖም ስለ ዝኸይደ ከእ ብሓደ ድምጺ ንሃይለ ሰላሴ ከውርድዎም ሰመሩ።

ንግዛእ ርእሶም ደርጊ ዚብል መጸውዒ ኣመጫቸን ከእ ንቤተ መንግስቲ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ ንዕሰራን ኣርባዕተን ሰዓታት ብሰራዊት ከበደም ካብ ዝኸነ ደኹን ርብብ ዓጸውዎ። ብድሕሪኡ ከእ ብወግዒ እቲ ቤተ መንግስቲ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ እብ ትሕቲ ጽኑዕ ሓላዋ ደርጊ ወደቆ።

ኣባላት ደርጊ ንሰልጣን ምምሕዳር ኢትዮጵያ ተኸፈልዎ

በዚ ከምዚ ዝበለ ኩነታት ቤተ መንግስቲ ሃገይ ሃይለ ሰላሴ ብኣባላት ሰራዊት ምክልኻል ኢትዮጵያ ተከቢቡ ከሉ ሃይለ ሰላሴ እውን ካብ ሰልጣንኩም ወራድኩም ኢኹም ተባሂሉም ብወግዒ ከይተነግሩ፣ እነም ካብ ነፍሲ ወከፍ ብርጌድ ሰራዊት ምክልኻል ማለት ካብ ፓሊሲ፣ ሓይሊ ኣየር፣ ሓይሊ ባሕር፣ ሰራዊት ምድሪ ከክልተ ወከልቲ ተኣኪሎም ብሓዕሳ እክፋፍላ ሰልጣን ምምሕዳር ዘተዩ።

አብዮት ምርጫ፡

1. ጅነራል አማን ዓንደም ኦርትዶግክ አቦ መንበር ደርጊ
2. ጅነራል ተፈሪ ባንቲ ተዳማይ ምክትል አቦ መንበር ደርጊ
3. ኮሎኔል አጥናፋ አባቲ ካልአይ ምክትል አቦ መንበር ደርጊ

ኮይኖም ተመርጹ።

አጋጣሚ ከይኑ ጅነራል አማን ዓንደም ንሻለቃ መንግስቱ ሃይለ ማርያም ይፈልጥም ስለ ዝክሩ ናይ ደርጊ ዋና ጸሓፊ ኪኸውን መረጽ። ሻለቃ መንግስቱ ሃይለ ማርያም ከአ ንሓሰቻ ሓሙሳ ለገሰ አሰፋው ሓጋዚኡ ኪኸውን መረጹ እጸግዮ።

ሻለቃ መንግስቱ ሃይለማርያም ብኸመይ በቐለ

ሻለቃ መንግስቱ ሃይለማርያም ከምኡ እውን ሓሰቻ ሓሙሳ ለገሰ አሰፋው፣ አባላት ደርጊ ኮይኖም ኪቐርቡ ዝኸለሉሉ ምክንያት፣ አባላት ደርጊ ናይ መጀመርታ ሞዕለም ወዳጊም ዝተሰማምዑሉ ውሳኔታት ናብ ኩለን ብርጊዳት ሰራዊት ምክልኻል ኢትዮጵያ ጸብጸዎም ከመሓላልቶ ከለው፣ ሻለቃ መንግስቱ ሃይለማርያም አብ ሃረር ኢዩ ነይሩ። ነቲ እተመሓለፈ ውሳኔታት ናብ ምብራቕቲ ሃረር ንዝነብሩ ብርጊዳት ከይዱ ዝነበሮም እውን ንሱ ኢዩ። በቲ እጥንቲ ናይቲ ኣብ ምብራቕቲ ሃረር ዝኸበረ ብርጊዳዊ ምክልኻል ኢትዮጵያ ኣህዚ ዝኸበሩ ጅነራል ሃይለ ባይኮኖን፣ “እዚ ወረዚ ንዓይ ሓድሽ ኢዩ። ስለዚ ከኣ ኣነ ኣይቐበለውን ኢዩ።” ምስ በልዎ ንሱ ናብ-ቶም ብጾቱ ተመሊሱ ነቲ ጅነራል ሃይለ ዝነበሮም መልሲ ሃገርም። ሽዑ እተም ብጾቱ “እምበኣር ከምዚ ካብ ኮነ፡

1. ሻለቃ መንግስቱ ሃይለማርያም
2. ሓሰቻ ሓሙሳ ለገሰ አሰፋው

እዲስ እበባ ከድኩም መልእኽትና ናብ ቤት ጽሕፈት ደርጊ ኣመሓላልፋልና። ኢሎም ለእኹምም ክልቲኦም እዲስ እበባ ከይበጽሑ ከለው ድማ ደርጊ ነፍሲ ወከፍ ብርጊዳዊ ክክልተ ወክልቲ ኪሰደድ ብወግኝ ኣፍለጡም ሻለቃ መንግስቱን ሓሙሳ ሓሰቻ ለገሰ አሰፋውን መልእኽቲ ከበጽሑ ጥራይ እተላእኩ ከሰም ካብ ብርጊዳዊ ተላእኺኛ ዝመጸእና ኢሎም ስለ ዝነገሩ ባዕላቶም ኣባላት ደርጊ ንምዃን ከኣሉ።

ቀዳማይ ወራር ሰራዊት ደርጊ

ምምሕዳር ደርጊ ንህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራን ንህዝባዊ ወያነ ሓርነት ትግራይን ካልእት ተቆምምቲን ካብ ምድሪ ዓለም ንምጥፋእን ምድምሳኛን ን18 ዓመታት ኣብ ዝነበሮ ውግእ፣ ኣብ ኤርትራ ሃገርና ጥራይ 8 ዓበይቲ ወራራት ፈቲኑ ኢዩ።

ሓደ ካብቶም ዓበይቲ ወራራት እቲ ንመጀመርያ ጊዜ ብእገዩ ብዙሕ ፍቕዲ ከም ፍልሓ ፈለኸለኹ እናበለ እተፈነወ ወፍሪ ራዛ ወደ ዘማኝ ተሃላላ ዚፍለጥ ዝፈተኖ መጥቓዕቲ ዝኸፈልካ ከፊልካ ብዝኸነ ዓይነት ወይ መልከዕ ውግእ ኤርትራ ብዓወት ሰራዊት ደርጊ ንምዝም እተፈነወ ከበድ ጸዕሪ ኣብ ርእሲ ምንጻፍ፣ ንምእማኑ ዘጸግም ብዙሕ ዘረባታትን ፊክራን እውን ተሰግዑሉ ኢዩ።

ጅነራል ታሪኩ ላይን ዝሊ ራዛ ወይ ወደ ዘማኝ እተባህለ እኩብ ሓይሊ ህዝባዊ ሰራዊት ኢትዮጵያ ኢሉ እናሰመየ ኣብ ዛገንባላ እኪቡ “ሰማዕ ህዝባዊ ሰራዊት ኢትዮጵያ ንዘም ኣብ ኤርትራ ሰላም ከለእመና ዘለው ዝፍታት መላሳ ኣውያት ዘይብሉም ገርካ ብዝሓደረ ጊዜ ምስ ኣጥፊእካዩም ዝመንሳዕካዩ ብረት ዝሰለብካዩ ንብረት

ኮሎ ይውሓድ ይጠነክ ንግዥ ተሞሂቡ ውልቃዊ ሃብትኻ ይኹን” ኢሉ ንሰርቅን ወራርን ኣተባብዮ። እዚ ኣብ ሳዕሊ እተዘርከረ ትእዛዝ ንምድጋፍ ከኣ ሓደ ካብቶም እብቲ ወፍሪ ዝኸበሩ ዓበይቲ መራሕቲ ሰራዊት ኮሎኔል ይሕደን እተባህለ ብከምዚ ዝሰዕቡ-

- ሰማዕ ጅግና ሰራዊት ኢትዮጵያ
- ንሸኻ ዕድለኛ ኢኻ
- እዚ ሕጂ እትኸደ ዘለኻ
- ንውግእ ዘይኮነስ
- ንንግድን መኸሰብን ኢዩ

በግላት ከም ዓቢ ብሰራት ኣምሲሉ ፈኸራ ዝመልእ መደረ ኣመሓለፈሉም። እቲ ሰራዊት ወደ ዘማኝ ወይ ራዛ እተባህለ 40,000 ዝኸውን እተላከበ ዘይተመልመለ ወታዎደር ከኣ ዝሕዞን ዝድህሰሶን ጠፊኡም ብሰራዊት ሰውራ ኤርትራ ተዓባሊሉ ተወጠረ። መላሰ ወረ ዘይብሉ ኮይኑ ድማ በብዝወፈሮ ጠፍኡ።

እቲ ዘገርም ወፍሪ ሰራዊት ራዛ ወይ ወደ ዘማኝ ብኩሎኔል ይሕደን እናተመርሑ ኣብ መራት ኤርትራ ኣትዩ ካብ ተጋድሎ ሓርነት ኤርትራ ብረት መንዚዑ ኪጥቀም ብኣፈቓቕኛ ግዕዝ ብ21 ግንቦት 1976 ኢዩ ተፈንዩ ዝላተወ። እንተኾነ ግን መላሰ ወረ ዘይብሉ ድኣ ጠፊኡ ተረፈ። ምርጫ ኣይተመልሰን። ኣብ መንግስቲ ኣባላት ደርጊ ኣብ ነንሕድሕዶም ግዊት ፈጠርም ተናቑቲ እዮ።

- ሀ. ጅነራል ተፈሪ ባንቲ
- ለ. ኮሎኔል አጥናፋ አባቲ

እተባህሉ ክልተ ዓበይቲ መራሕቲም ተቐቲሎም ኮሎኔል መንግስቱ ሃይለማርያም ስልጣን ተረከበ። ሽዑ መንግስቱ ሃይለማርያም ንኢትዮጵያ ብሰላሳታዊ ርእዮተ-ዓለም ኪመርሓ ምዃኑን ምስ መንግስቲ ሕብረት ሶቭየት ጽንዕ ዝምድና ከም ዝተክልን ንህዝቢ ኢትዮጵያ ኣፍለጠ። ከምኡ ከኣ ዝበረገም መንግስቲ ሕብረት ሶቭየትን ካልእት ሰላሳትን

ሃገራትን ትካላትን ውድባትን “ክሳዕ ንሰውራ ኤርትራ ኣምበርኪኺኹም ነታ ሃገር ኣብ ትሕቲ ቍጽጽርኪም እተውዑልዎ ዘድሊ ብረትን ጥይትን ካልእ መሳርያታት ውግእን ብልቓሕ ከንህበኩም ኢና” ኢሎም ቃል ኣተውሉም ብፍላይ ምስ መንግስቲ ሕብረት ሶቭየት ፍሉይ ውዕል ተፈሪረሙ።

በዚ ከምዚ ኮሎኔል መንግስቱ ሃይለማርያም ንኤርትራን ህዝባን እንተ ብግዲ እንተ ብውዲ ኣምበርኪኺኛ ኣብ ትሕቲ ምልክና ንምእታው ዝክእል ዘበለ ኩሉ ኪገበር ኣለም ኢሉ ምስ ተበገሰ፣ ሓይሊ ህዝቢ ኤርትራ ብወገኑ ከኣ

ከም ዘይሰበር ዕንጨይቲ ተራሩ
ከም ዘይልወ ሓጺን ጸኒዑ

ስለ ዝገጠጥ

- ሓንቲ ጥይትን ሓደ ሰብን ክሳዕ ዚተርፈና
- ንኢትዮጵያ ሃገርና ደምና ከፍሰስ ኢና
- ዓጽምና ከስኪሰና ጀጋኑ ክፈልና
- ሓንቲ ኢትዮጵያ ከፍልጵል ኢና
- ኢትዮጵያዊ ይመውት እምበር ኣይሃድምን

እነበል ዚፍከር ዝኸበረ ክኮሎ ሓይሊ ሰውራ ኤርትራን ህዝቢ ኤርትራን ናይቶም ካልእት ተቆምምቲ ሓይልታት ኢትዮጵያን ምስ መዘነ ንኣባላት ደርግን ሚኒስተራቲን ጅነራላቲን ኣኪቡ “ብኹሉ ተኸቢብና ኢና ዘለና እም እንታይ ንግበር” ኢሉ ሓተቶም። መፍትሒ ግን ኣይረኸበን።

እታ ጸባብ መሊሳ ጸቢባ

ከሎኒል መንግስቱ ሃይለማርያም “ሻዕቢያ ኮን ወያኔ ከራሽር ሃገራዊ ስለ ገዥ ሕግግግ ከንድምሰሎም ኢና” ብማለት ፈሽርኡ እናቸጸለ ከሎ ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ 59 ሰዓታት ብዝወሰዱ ኢድ ብኢድ ውግእ ንወደብ ባጽዕ ሓራ ምስ አውጽኦ፣ ንከተማ ባጽዕን ህዝባን ዓይኒ ዮብላይ፣ ስኒ ዮብላይ ብዝኾነ ጭክና ንሰለሰተ መዓልታት ብዘይ ምቅራጽ ብሄርቲ ውግእ ጌሩ ሰምባታት ከላሰተር ደብደባን ኢቃጸላን። ህዝቢ ከእ አህላቸ፣ ህንጻታት አዕነው፣ እምኒ ኮን ሓጺን ከይተረፈ ተቆጸለ፣ ከተማ ባጽዕ መልክን ተደግኖ ዑና ኮነት።

ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራ ግን ቃልሱ ብምቕጻል ንከተማታት ሰንዓፈን ዓዲ ቀይሕን ድግሳን ሓራ አውጺኦ ንከተማታት እስመራን ደቀምሓረን አኸቢቡ ንሰራዊት ደርጊ አብ ሓደጋ አውደቆ።

ሓይልታት ኢ.ህ.ወ.ደ.ግ ከእ ንሳቦታት ደብረ ሲና፣ ከምር- ድንይ፣ መርሓቤቲ፣ ብምሓዝ ከሳዕ ደጀን፣ ብወገን ምብራቕ አዲስ አበባ ተቆጸጸረ። ብወገን ጎንደር ህደፍኤ ዝኾነረ ተጋዳላይ ከእ ሓሙሲት ምስ በጽሑ እቲ ሓሰፊ ጎ-ጃምን ጎንደርን ዝኾነረ ዓድ ካሃዥ እተባህለን ካልኣት አባላት ደርግን ካብ ከተማ ደብረማርቆስ ሃዲሞም አብ ቡሬ እተባህለ ከተማ ምስቲ ናይ ጎ-ጃም ወኪል ደርጊ ዝኾነረ ተራሽቦ። ከልቲሎም ሓሰፍቲ ነበር ከእ ምእንቲ ሰብ ከጸለልዮም ነእሸቲ ማኪናታቶም ጠንጠኛም ከይፈለጡ ናብታ እን ዝኾነረ ካድ ማኪናታቶም ለ.ቁ.14804 ዝኾነት ብድሕሪት ተሰቑሎም፣ በቲ ብወለጋ ዝሰራሕ ዝኾነረ ሓድሽ መገዲ ጌርና ከንኪድ ከሎና ብልዕላና ሂሊኮፕተራት እናዘምቡዎ ህደርባዳና እኸል ማይ እናተመገቡና ብከተማ ነቀምቲ ጌርና አዲስ አበባ እተና። (ናይዚ መጽሓፍዚ ደራሲ ሽዑ

አውቲስታ ዓባይ ማኪና ኢዩ ነይሩ) ህዝቢ ነቲ ከንታቶ ምስ ፈለጠ ከእ፣
እኒ ብር ትርኢሱ
ደርሆ ተርሱ
ሓሙሲት ሲገቡ
ቡሬ ደረሱ
እናበሉ ደረፈሎም።

ከንታት ከምዚ ኢሉ ከሎ፣ ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራን ሰራዊት ኢ.ህ.ወ.ደ.ግን ተሓጋጊሞ ብወለ ንሓይልታት ደርጊ እናሰዓሩን እናደፍኡም ዝበዝሑ መሬት ባኸን ብምሓዝ ተቆጸጸኦ። እንደገና አብ ምዕራባዊ እም ተራሽቦም፣ ንወገን ምዕራብ ሸዋ መጠርም ተቆጸጸዮም። በ ከምዚ ከእ እታ ንከሎኒል መንግስቱን ሰዓብቲን ሓቕ፣ ዝኾነረት ከተማ አዲስ አበባ ተኸበቡት። ንመዓዳታ ጊ አብ አምቦ ውግእ ተፈተነ። ደርጊ ግን ተሳዕረ። እዚ ውግእን ከእ ናይ መወዳእታ ሰዓትን ዕለትን ውግእ ኮነ።

አጥፊእና ንጥፋእ

ከሎኒል መንግስቱ ሃይለማርያም ሰራዊት ህዝባዊ ግንባር ሓርነት ኤርትራን ሰራዊት ኢ.ህ.ወ.ደ.ግን ተደጋጊሮም ንሓይልታት ደርጊ እናሰዓሩን እናደፍኡም ዝበዝሑ መሬት ኢትዮጵያ ምስ ተቆጸጸ፣ ከምሓውን ንምሓውን ከፋቅት ሃገር ጎንደርን ወሎን ንምሓዝ እናደፍኡ ንምሓውን ከፋቅት ኪግሎሱ ከለው፣ ካብ ዕለት ናብ ዕለት ተሰፋ እናቆረጸ ከደ እም “አጥፊእና ንጥፋእ ብዚብል ጭርሖ “ተዘራርዮም ካብ ደፍኡና፣ ንሕና ከእ ከሉ አብ ከተማታት ዚነበር ዘርእ ትግራይ ኮነ ኤርትራዊ ከኮፍኦ አሎና” ኢሉ 4500 ሓድሽ ሰራዊት አብ ሰንዓፍ እተባህለ ቦታ አሰልጠነ። ቀንዲ ዕላማ ናይዚ ብህጹጽ ዝሰልጠነ ሰራዊቲ አብ ከተማታት ዚነበሩ

ኤርትራውያን ደቂ ትግራይን ከህልቕ ኢዩ ነይሩ። ስለዚ ዕላማ እቲ ሰራዊት ብ28 ግንቦት 1991 አብ እተፈላለዩ ከተማታት ዝርከቡ ደቂ ኤርትራን ተጋሩን ኪሓርድ፣ ኪቐትል፣ ኪወርር፣ ከንድድ እኳ እንተ ነበረ፣ ጊዜ መስይዎ ከይከንሉ ተረፈ።

ከሎኒል መንግስቱ ሃይለማርያም ሃደመ

ከሎኒል መንግስቱ ሃይለማርያም አብታ መወዳእታ ዕለት ንከሎም ብጽቲ እኪቡ፣

- ዝአመንካዮ ኣይጥለምካ
- ሰራዊት ስለ ዝጠለመና
- አብ ሰዕሪት ወዲቕና አሎና
- እም እንታይ ምግባር ይሕሸና

ብማለት ሓተቶም። ንሳቶም ግን ንሕቶኡ መልሲ እይረኸቡን። ስለዚ ከሎኒል መንግስቱ ሃይለማርያም 500,000 ሰራዊት ኢትዮጵያ አጥፊኦ 11,880,000.000 (11.88 ቢልዮን) ዶላር ንሃገሩ ዕዳ እሰኪሙ ካብ አዲስ አበባ ንብላቲ ካብ ብላቲ ንናይርቢ ካብ ናይርቢ ዝምደባብዎ ከተማ ሃራሪ ሃደመ።

ብድሕሪኡ ጅነራል ተሰፋዮ ገብረኪዳን ስልጣን ተረከበ። ንሱ ከእ ብዕለቲ ውግእ ከም ዘይትጽል ንህዝቢ ኢትዮጵያ ብአዋጅ አፍለጠ።

ምህዳም አብ ኢትዮጵያ ከም ባህሊ እናተለመደ ከደ። ሌተና ጅነራል ሓሰን ሙሐመድ እውን አብ ኤርትራ ድሕሪ ጅነራል ታሪኩ ላይን ላዕለዋይ እዚ ሰራዊት ኢትዮጵያ ኮይኑ እናሰርሑ “ብሻዕቢያ ካብ ዝሰዓር ሞት ይሕሸኒ” ኢሉ ይፍክር ከም ዘይነበረ ሀ.ግ.ሓ.ኤ ንደቀምሓረ ተቆጸጸሩ ንእስመራ አቢሉ ኪግስግስ ከሎ ብ22 ግንቦት 1991 ንሃገሩ ከዲዑ ብሂሊኮፕተር ጌሩ ናብ ወጸኢ ሃገር ሃደመ።

ሓርነት ኤርትራ ተረጋገጸ 24 ግንቦት 1991

ህዝባዊ ሰራዊት ሓርነት ኤርትራ (ሀ.ግ.ሓ.ኤ) ብ24 ግንቦት 1991 አብ ሰዓታት ንግሆ ካብ ሰዓት 9:00 ቅ.ቀ. ከሳዕ ሰዓት 11:00 ቅ.ቀ. ብወገን ደቡብ ከተማ እስመራ ጸላኢ እናደምሰሰ ባዓወት ንቅድሚት መሬት አሰመራ ከም ዝረገጸ ዘበሰር ወረ ጻርጋ አብ ነፍሲ ወከፍ ኤርትራዊ በጺሑ ነበረ። ህዝቢ ከተማ እስመራን ከባቢኣን ብታሕጓስ ዓቕሎ ጸቢቡም ገሊኡ ደድሕሪ ተጋደልትን ታንክታቶምን ገሊኡ ካእ ናብ ቤት ጸሎት ብጉያ እናወደቐ እናተንሰኢ ብምኻድ ንእምሸኩ ከመስገን ገሊኡ ንመሬት ኤርትራ እናሰዓመ “ተመሰገን ተመሰገን” ኪብል ከሎ ዘይነበዐት ዓይኒ ኤርትራዊት አይነበረትን። እቲ ትርኢትን ፍጻሜን 24 ግንቦት 1991 ንርእሱ እተፈልየ ታሪኽ ዚጸሓፍ ድኡምበር ብሓደ ምዕራፍ ኪግለጽ ዝከኣል አይኮነን። ከሎ ምልምል መንእሰይ ካብ 12 ዓመት ንላዕሊ ዝኾነ ኤርትራዊ ደድሕራቲ ርእሱ አድኒኦ ንከረን አቢሉ ዘዝልቕ ዝኾነረ ሰራዊት ኢትዮጵያ እናሰዓበ ዚግብእ ኪገብር ዝወደቐ ብረትን ንብረትን ጸላኢ አርቶ ኪእርንብ ተራእየ። ንእስታት ሓደ ሰመን ከእ ታሕጓስን ዓይላን ጸሎትን ብልዕሊ ዓቕን ተራእየ።

ብድሕሪዚ ክቡር ፕረሲደንት ኢላይያስ አፈወርቂ ሽዑ ዋና ጸሓፊ ሀ.ግ.ሓ.ኤ ብ20 ሰኔ 1991 አብ ስታድዮም እስመራ አብ ቅድሚቲ ብታሕጓስ ዚግበርን ዚጭድርን ዚደርፍን ዚነበዕን ዝኾነረ ህዝቢ ኤርትራ ደው ኢሉ እዚ ዝሰዕብ ቀዳማይ መደረኡ አሰምዑ።

ዝኸበርኩም ወለዲ፣
ዝኸበርኩም አሕጥን አሓትን
ዝኸበርኩም ኢጋይሽን ዕዳማትን

አብዚ ሕልሚያምበር ጋህዲ ዘይመስል፣ ናይ ጅግና ህዝቢ ኤርትራ ፈተውቲን ናይ ፍሰህን ተስፋን ቅንያት፣ እብ መንብሎም ተረኺቦ፣ ብሰም ህ.ግ.ሓ.ኤ ደጊመ እንቋዕ አብዚ አብጽፋና ክበል ዝሰምዲ ሓሳስ ደረት የበሉን።

ዝኸበርኩምን ዝኸበርኩንን፡

ቅድሚ ናብ ሕመሪት እርእስቲ ናይቲ ዘቕርቦ ቃል ምእታወይ ብሓይ እንዳሲ ሓበሬታን መዘኸኸርን ከጅምር ኣፍቅዱለይ።

እዚ ንሓልፎ ዘለና፣ ንህዝቢ ኤርትራ ካብ ቅሳነትን ራህዋን ዝሸሰተ ከነታት፣ ፍረ መዘና ዘይብሉ ጅግንነትን ክብር መስዋእትን፣ ነቶም አብ ሚዳ ብጅግንነት ሂወቶም ወፍጽም ዝወደቁ ልዕሊ ሓምሳ ሽሕ ዜጋታት፣ እንተላይቶም አስታት ዓሰርተ ሽሕ ብሂወቶም ኣካሉም ጎዲሉም ወይ ሰንኪሉም ዝተረፉ ጀጋኑን ከእ፣ ልዑል ምስጋናን ሞራልን ይግባእ።

ህዝቢ ኤርትራ፣ ንክብሪ ጀጋኑ ሰወላቲ፣ ብሃገር ደረጃ አብ ነፍሲ ወከፍ ዓድን ነፍሲ ወከፍ ስድራ-ቤትን፣ ሓወልቲ ኪሃንጽን መዘኸርታ ኪገብርን፣ ንመዓልቲ ሰወላት ከም ሃገራዊ በዓል ከኸብር፣ ንስድራ-ቤቶምን ደቆምን ኪኸሕሰን ክፍቢን ሓፋናቲ ኪልዕል ከእ በዚ ኢጋማሚዚ ከተሓሳስብ እፊቲ።

ሂወቶም ዝወፈዩ ሰወላትና ልዕሊን ቅድሚ ኹሉን ዝሰርዑ ይኹኑምበር፣ ብግፍዒ መግብሉቲ ዝተሳቸዩ፣ ዝተመሰለን ዝተሰደን ህዝብና ዝተኸፍላ መስዋእቲውን አብ ታሪኽና መስታ ስለ ዘይርከቦ፣ ዋጋን መቐረትን ናይዚ ረኺብናዩ ዘለና ዓቢ ሓሳስ፣ አብ ኣእምሮ ነፍሲ ወከፍን መጻኢ ወለዶታትን ሰርጹ ኪነበርን ንመጻኢ ዕድልና ዝሃንጽ መንፈሳዊ መብጽዓ ኪኸውንን ዝግብኦ ኢዩ።

ዝኸበርኩምን ዝኸበርኩንን፡

ህዝቢ ኤርትራ፣ ምስናይ ተኸታታሊን ሓደልን ተጸብኦታት አብ ርእሱ ብምትእምማንን ብድሩት ዓቕምታቲን ነቲ ብዘይድልየቲ ዝተበየነሉ ዘይሕጋዊ መግዛእታዊ ኣድራጅ ንእሳታት እርብዓ ዓመታት፣ ሰላላ ካብሉ ብመሪር ብረታዊ ቃልሲ ካብ እርዑትን መቐሕን ተላቂቑ፣ ሓርነቲ ብምርግጋጽ አብ ሓድሽ ታሪኻዊ ምዕራፍ እትዩ ኣለ። ቅድሚ ሓድሽ ጎዕዞ ምጅማር፣ መቐራረብን መሰጋገርን መድረኽ ኪሕለፍ ናይ ግድን ስለገኸኑ ሽእ ህ.ግ.ሓ.ኤ ተልእኸኡ እግሊኡ ዝሸብቅዕ፣ ግዝያዊ መንግስቲ እዊኹ ቀይሱም ዘለ። ቀንዲ እዋናውን ዕማማት ኣሕጺረ ክገርዝር ኣፍቅዱለይ።

ህዝቢ ኤርትራ፣ ፍትሓዊ መሰሉ ንርእሰ ውሳኔ ብተባዕ ቃልሲ ገሊጹምን ኣረጋጊጹምን፣ እንተኸኑ ሕጋዊ መዛዘሚ ኪገብረሉ ዝግባእን፣ ጎሰሻ ዘይሕለፍ ዕማምን ኢዩ። ህ.ግ.ሓ.ኤ ነዚ ሓቲዚ ብምግንዛብ፣ ቅድሚ ዓሰርተ ዓመታት ብ1980 ዝኣወጀ ናይ ረፈረንዳም መሰርሕ ምጥቕላል ሓደ ካብ ዕማማቲ ገይሩም ኣለ። እቲ ናብ ሕጋዊ መዛዘሚ ዘበጽሕ መሰጋገሪ ግዜ፣ እቲ ዝግባእ ምቕርራብን ስራሕን ምእንቲ ኪካየድ ቦቲ ሓደ ወገን፣ አብ ኢትዮጵያ ምርግጋእን ሰላምን ዲሞክራሲን ምእንቲ ኪሰፍን ንምትሕግጋዝ፣ ንናይ ከብቢና ሰላምን ምርግጋእን ዘበርከት ምእንቲ ኪኸውንንውን ቦቲ ኻልእ ረፈረንዳም አብ ውሽጢ ክልተ ዓመታት ኪትግበር እሚሙ ኣለ።

አብ ውሽጢዚ ክልተ ዓመታትዚ፣ እቲ መሰርሕ ንክይተዓ ናቐፍን ብኸዚድ መሰዋእቲ ዝተረኸበ ሓርነት ዝሸቀብ ከእ፣ ኩሎቲ ዝድለን ዝሕተትን ምክልኻል ኪገብር፣ ህዝባዊ ግንባር ሓደ ቀንዲ መብጽዓታቲን ዕማሙን ወሲድምም ኣለ።

ዝኸበርኩምን ዝኸበርኩንን፡

አብዚ ዝሓለፈ መሪር ዘመነ ሓርነታዊ ቃልሰና፣ ብባርባራዊ መግዛእታዊ ፖሊሲታትን ተግባራትን፣ ቀናጣውን ባህላዊን ምዕባለና ዓንዩ፣ ህዝብና ተበታቲኑን ዓቕምታቲ መኪኑን ንድሕሪት ምጥታቲ፣ ሓደ ካብቲ ዘሕዝንን ዘተሓሳስብን ጥዳይ ኢዩ። መግዛእቲ ከኸተሉ ዕንወት ጥራይ ከይኣክል፣ ደርቅን ካልእ ባህርያዊ ሓደጋታትንውን ነቲ ሕሰም ኣጋዲዱም ጸኒሑ ኢዩ። ነዚ ድርብ ማህሰይትን ሰምብራቲን ንምሕዋይ፣ ዝሕተት ጸጎትን ስራሕን ግዜን፣ ብቐላል ዝግመት እኳ ተዘይኮነ፣ ህ.ግ.ሓ.ኤ ይወንዘፍ ከይበለን ከይተሓለለን፣ ዕማም ዳግመ ህንጻ ምጅማር ከም እንዳሲ ተልእኮ ኣሚሙም ኣለ።

- ተታሒዞም ዝጸንሑን መጻእትን ናይ ሕርሻ ልምዓት መደባት ምስፋሕን ምሕያልን
- ፋብሪካታትን ኢንዱስትሪታትን ብቐፍት ኮይናም ፍርያዊነቶም ኣድማዒ ከምዝኸውን ምግባር
- ናይ ጽርግያታት ምጽጋን፣ ሓደስቲ ምስራሕ፣ ዝርጋሐኦምን ብቐፍቶምን ምስፋሕ።
- ናይ ምድርን ባሕርን ኣየርን መጎዓዝያታት ምምስራትን ምስፋሕን።
- ናይ ውሽጢን ናይ ወጻኢን ንግዳዊ ንጥፈታት ብምስራሕ፣ መሰረታውያን ሃለኻቲ ብዘተእማምንን ብቐብል ዋጋታትን ከምዝቐርቡ ምግባር።
- ባህርያዊ ናይ መሬትን ባሕርን ሃብቲ ተመዝግቲዙ ንራህዋን ምዕባለን ህዝቢ ከምዝወዕል ምግባር።

- ናይ ማይን ኤለትሪክን ኣገልግሎታት ብምዕራይ ምዝርጋሕን ብዘተእማምንን መንገዲ ከምዝቐርቡን ከምዝምዕ ብሉን ምግባር።
- ድንቅርና ምስ ድሕረት ንምውጋድን ንልልዓነ ሃገርን ዓይነትን ደረጃን ትምህርቲ ኣመሓይሽካ፣ ኣብያተ ትምህርቲ ምክፋትን ምዕራይ ዝርጋሕን ዕድላትን ዝህብ ኣገልግሎት ምስፋሕ።
- ኣገልግሎት ጥዕና ናብ ከሉ ከምዝባጸሕን፣ ከም ዝምዕ ብለን ከምዝሰፍሕን ምግባር፣ ካብቶም ቀንዲ ኢዮም።

ብዘይካዞም ከብ ኣሉም ዝተዘርዘሩ፣ ኩሉ ንመንነት ህዝቢ ኤርትራ ንምህሳስ ብኣይልታት መግዛእቲ ዝተኸየደ ፈተነታት ሓጺብካን ጸራሪግካን፣ ህዝቢ ኤርትራ ናይ ሓራን ዲሞክራሲያዊን ትካላት ንምህናጽ ዘገልግሉ መሰረታት ምንጻፍውን ሓደ ካብቶም ኣገደሰቲ ዕማማት ኪኸውን ኢዩ።

ዝኸበርኩምን ዝኸበርኩንን፡

ኣቐዲመ ከምዝጠቐስኩም፣ ኩሉዚ ህ.ግ. ኣሚሙም ዘሎ ፈላሚ እዋናዊ ዕማማት ከበድ ጸዕሪ፣ ክእለት፣ ንጥታዊን ንንዘባዊን ዓቕሚ ምስ ኣኻሊ ግዜ ዝሓትት ምዃኑ ርዳኣ ኢዩ። ድልዩትን ስራሕን ጸንዓትን እንተልዩ ግን ዘይከኣል ኣይኮነን። አብ ቅድሚቲ ብታሪኽ ዘመስከረ ቆራጽን ጸዕሪኛን ህዝቢ ኤርትራ ነም እዋናውያን ብድሆታት ምምካት ዘለ። ተስፋ ሽእ ላዕሊ ኢዩ።

አብ ውሽጢ ሃገር ዘሎ ህዝቢ ነዚ ዕማምዚ ቅሩብ ኪኸውን፣ ኣብ ወጻኢ ኣብ ስደት ዝጸንሐ ህዝቢ ናብ ሃገሩን ክብረቲን ተመለሱ ኣብ ዳግመ ህንጻ ሃገሩ ብንጥፈት

ከዋሳይ፡ እብ ውሽጢን ወጸኢን ዝርከቡ ምሁራትን ክእላታትን እውራ፡ ግብ-እምን እጃምን ከልዕሉ፡ ርኽባት ሃገራዊ-ምን ብሃብቶም ኪሕግዩን ኪሳተፉን፡ ብእጠቓላሊ፡ ነፍሲ ወከፍ ዜጋ ብዓቕሙ ከበርክትን ኣድማዒ ምትሕብባር ከርኢን እዋናዊ ሃገራዊ ግብእ ኢዩ።

ሀ.ግ.ሓ.ኤ. ነዚ ብምግንባብ፡ ነቲ ብክፍትን ደርቅን ተቃኪሙ ዘሎ ዓቕሚ ህዝብና፡ ብቐፍን ኣፍራዪን ንምግባር ንጥፈታት ረድኡት ከባራትዕ፡ እብ ሰደት ዝጸንሐ ህዝቢ ተመሊሱ ተግይሱ። ንቡር ሂወት ከምዝጅምርን ኣፍራይነቱ ከምዝጻብን ምግባር እብ መቐድም ዳግመ ህንጻዊ መደባቱ ሰሪዑም ኣሉ።

ዓቕሚን ተባግሶን ህዝቢ ኤርትራ መሰረታዊ-ን ወሳኒን ይኹን-ምበር፡ ሽቡሉ ከማልእን ከዓምምን ድሩትነት ሰለዘለም፡ ናይ ወጸኢ ኩሉ ጎናዊ ደገፍን ተሳትፎን ኪገዓቕ ዘይብሉ ረጅሒ ሰለገሸና፡ ሀ.ግ.ሓ.ኤ ካብ ማሕበረ-ሰብ ዓለም እቲ ዝከእል ሓገዝ ንምርካብ ኩሉ-ቲ ዘድሊ ጸዕሪ ከካይድ ኢዩ።

ዝክበርኩምን ዝክበርኩንን፡

እብ ልዕሊ ህዝቢ ኤርትራ ዝወረደ እደራዕ፡ ብኣይልታት መግዛዲ ጥራይ ኣይነበረን። “ንሃገርምን ህዝብምን ዝበደሉ ዜጋታት ከምዝነበሩ ዘይኩሓድ ሓቂ ኢዩ። ሀ.ግ.ሓ.ኤ ምስ ህዝቢ ኤርትራ ከካይዱም ዝጸንሐ ቃልሲ ንፍትሕን ንኣርነትን ዝተባገሰ ምበር፡ ብቐርሕንትን ቂምን ዝተሰከለ ኣይነበረን። እዚ ሰብ ዝኾነ፡ ህዝባዊ ግንባርን ህዝቢ ኤርትራን፡ ጸላእቶም ሰዲርም ሓርነቶም ኣብ ዝጨበጡሉ እዋን፡ ንዝእበሱ ኣሕዋቶምን ኣሓቶምን ይቕረ ኪብሉ ባህርያዊን ሕልናዊን ኢዩ።

ካብዚ መንፈሰዚ ብምብጋስ፡ ሀ.ግ.ሓ.ኤ ብዘይካቶም ኣዝዮም ውሑዳት ከቢድ ገበን ዝፈጸሙን ካብ-ቲ ህዝቢ ዝሰረቐን

ዘጠፋፍኡን እብ ቅድሚ ሕጊ ዝቐርቡ፡ ኩሉ-ምቶም ብዝተፈላለዩ ምክንያታት ብስም ውድባት ተጋግዮምን ተዳናጊሮምን ዝጸንሐ ዜጋታት ብዘይገሉ ሰከፍታ፡ ናብ ዳግመ-ህንጻ ሃገርም ኪሳተፉ ኪጸውዕ ሓላፍነቱ ኢዩ። ዳግም ናይ ውድባት ሓሸውዩ ከምዘየለን ንህዝቢ ብቕሉዕ ይኹን ጉልባብ ናይ ምክፍፋል ስልቲታት፡ ምጥቓስ፡ ከቢድ ገበን ከም ዝቐጸር ግን ኪገንጋዕ ኣይግባእን። ብተመሳሳሊ ብዘይካቶም ብቕትሉትን ስርቅን ምጥፍፋእን እብ ቅድሚ ፍትሒ ተሓተትቲ ዝኾኑ ኩሉ-ምቶም ብጥልመት ምስ መግዛዲ ብዝተፈላለዩ መንገዲ ኪተሓባቡ ከጸንሐ ዜጋታት ይቕረ ተግሂልሎም ናብ ሃገራዊ ሂወት ተመሊሶም ኪሳተፉ፡ ኩሉ መጻኡ ተራሕዩሎም ኣሉ። ንዝናሱሉ ምፍኅሲ መቕጸዕቲ ኪግመተሎም ከምዝከእል-ውን ኪርሰዑ ኣይግባእን።

ዝክበርኩምን ዝክበርኩንን፡

ብጠንቂ መግዛዲታውያንን መስፋ-ሕፋ-ሕቲ ስርዓታት ኢትዮጵያ እብ መንጎ ህዝቢ ኤርትራን ህዝቢ ኢትዮጵያን ተተኪሉ ዝጸንሐ ደምን ጽልእን መሪር እኳ እንተኾነ፡ በስዕ ረትን ውድቀትን ናይ-ቶም ስርዓታት እቲ ጽልእን ምረትን ኣብቂዑ ኢዩ። እብ መንጎ ህዝቢ ኤርትራን ኢትዮጵያን ጽልእ የለን። እብ መንጎ ግዝያዊ መንግስቲ ኤርትራን መሰጋገሪ መንግስቲ ኢትዮጵያን ጽልእ ኣይከህሉን ኢዩ። ሀ.ግ.ሓ.ኤ ኣብዚ መሰጋገሪ እዋን ምስ ህዝቢ ኢትዮጵያን ናይ መሰጋገሪ መንግስቲን፡ ናይ ጽቡቕ ጉርብትናን ሰላምን ኩሉ መዳያዊ ምትሕግጋዝ ዝምድና ንምምዕባል ኣይ ከሰርሕ። ሰላምን ራህዋን ምዕባለን ህዝቢ ኢትዮጵያ ሰናይ ድልየት ህዝቢ ኤርትራ ሰለገሸና ኸእ ወደብ ዓሰብ ንቐጠባዊ ሂወትን ምንቅስቓስን ኢትዮጵያ ከፋት ኪኸውን ኢዩ። እብ ዝተፈላለዩ ንሓባራዊ ረብሓ ዝገልግሉ ቁጠባዊ መደባት ሰፊሕ ምትሕግጋዝ ኪህሉ ኢዩ። ንሓባራዊ ጸገታ ንምትሕብባር ኪድፍኡሉ ኢዩ። ናይ ስኒትን ምትሕግጋዝ

መንፈስ ሓቢርካ ንምክሰኳትውን ኪገንጋዕ ዘይግባእ ዕምም ኢዩ። ነምዕ ዕላማታት እዚኣቶም መበገሲ ድፍኡት ንምሃብ ከኣ ሀ.ግ.ሓ.ኤ ኣብ-ቲ ንባሕቲ ሓምላ ተወሲኑ ዘሎ ዋዕላ ኪሳተፍ ኢዩ።

ግዝያዊ መንግስቲ ኤርትራ ምስ ኩለን ጎረባብቲ፡ ሰናይ ጉርብትናን ሓድሕድ ምክብባርን ናይ ሓባር ረብሓታትን ዝተመርኮሰ ዝምድና ንምምስራትን ንምትሕብባርን ግባእ ጸዕሪ ከካይድዩ። እውራ ምስ ሰ-ዓን፡ ነቲ ዝጸንሐ ታሪኻዊን መዘና ዘይብሉ ሰብእዊ እንግዶትን ምትሕግጋዝን፡ ብክብ ዝበለ ደረጃ ንምሕያል ኣብ ዝተፈላለዩ ናይ ሓባር ረብሓ ሜዳታት ሰፊሕ ምትሕግጋዝ ኪገብር ኢዩ። ማሕበረ ሰብ ዓለም ንኣርነት ህዝቢ ኤርትራ ባሪኹ ካሕሳ ጸምኡ ከፊሉ ኣብ ዳግመ ህንጻ ሃገርና እጃሙ ከበርክት ዘሎ-ኒ ተሰፋ እናረጋገጸኩ ኸኣ ንህዝቢ ኤርትራ ደገመ እንቋዕ ደሰ በሰካ እብል።

*ነባሪ ዝኸርን ክብርን
ንሰው-ኣትና
ዓወት ንኣፍሽ!!!*

ምርጫ ረፈረንዳ-ም

ገድሊ ኤርትራ 30 ዓመታት ተጋዳሉ ዓወት ተጎናጸፉ ብ24 ግንቦት 1991 ዓ.ም ንሃገሩ ሓራ ምስ ኣውጽኦ ሀ.ግ.ሓ.ኤ ጊዚያዊ መንግስቲ ኤርትራ ኣዊጃ ብዘይ ከፍሊት ዝኾነ ይኹን ሓለፍ ከይሓተተ፤ ንክልተ ዓመታት ቢኣክል ኣገልገለ። ብድሕራኡ ሕቡራት ሃገራት ዓለምን ኣህጉራውያን ትካላትን ዓለም ብዚረልጦ ሰርዓት ህዝቢ ኤርትራ ንናጽነት-ሲ እውዶ ኣይፋል ተባሂሉ ይተሓተት እጥ ህዝቢ

ብድምጹ ዝወሰደ ውሳኔ ይፈጸም ተባሂሉ ረፈረንዳ-ም ኪካየድ ተመደበ። ሰለዚ ነቲ ረፈረንዳ-ም ዝካይዱ ወይ ዜኣልዩ እዞም ዚሰዕቡ ኤርትራውያን ተመዘኩ።

- 1. ዶክተር ኣማሪ ተኸለ ኮሚሽነር
- 2. ጣዖ ሙሓመድ ኑር ሓላፊ ምምሕዳር
- 3. ኢድሪስ ገላዊደምስ ሓላፊ ጎስጓስ ሓበሬታ
- 4. ፕሮፌሰር ባሪ ኢማም ኣባል

እዚ ኮሚሽን ከኣ ንናጽነት ኤርትራ
ሀ. እወ
ለ. ኣይፋል

ዚብል ክልተ ዓይነት ካርድ ኣዳለዎ። ንህዝቢ ኤርትራ ድማ ብመልክዕ ጎስጓስን ሓበሬታን ብመሪሻቢ ብዙ-ሓን እናተደገፈ ኣረድኡ።

ዝኾነ ኤርትራዊ ተባዕታይ ይኹን ኣንስተይቲ ብዘይ ፍልልይ ዓለት፡ ቀበላ፡ ሃይማኖት፡ ወይ ጾታ 18 ዓመት ዝመልኡ፡ እብ ውሽጢ ሃገር ዘሉ ይኹን እብ ወጸኢ ሃገር ዘሉ ኣብ ዘዘለዎ ኮይኑ ድምጹ ኪህብ መሰል ተጥሀቡ። በዚ ከምዚ እቲ ነዚ ህዝባዊ ምርጫዚ ከካይድ እተመዘዘ ኮሚሽን ብመንግስቲ እናተደገፈ ምሁራንን ሰብ ስልጣንን ግዳላት ፖለቲካውያንን ብምዝርጋሕ ኣዝዮ ጽዑቕ ጎስጓስ ኣካየደ። ነቲ ምርጫ ዚኾኑ ብሰብ ጥያ ብጥንቁቕ ብልሓት እተሰርሑ 1,014 ሳይናት ምርጫ ኣዳለዎ።

ካብ ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዓለም ብሚስተር ሰሚር ሳምባር እተባህሉ ወዲ ሊባኖስ ዚምራኑ 240 ኣባላት ዝኾበርዎ ተዓዛቢ ተላእኹ ኣሰመራ መደቡር ብምግባር ተዋፈረ። ከምኡ-ውን ካልኣት ካብ 21 ሃገራት እተላእኩ 260 ተዓዛብቲ መጸኢም ተዋፈሩ።

በቲ ወጺኡ ዝኾነ መደብ መሰረት እቲ ምርጫ ብ23 ሚያዝያ 1993 ዓ.ም ተጀሚሩ ብ25 ሚያዝያ 1993 ሰዓት 7 ድ.ቀ. ተፈጸመ። እቲ ካርድታት ብ500 ናጻ ተዓዘብቲ ተፈቐደ። ብዘይካ እቶም ብተጽጎ ኣዘኹም ወ.ሓ.ዓት ጆሆኸህ ዚበሃል ሃይማኖት ዝኾነሎም መላእ ህዝቢ ኤርትራ ኣድመጸ። ሕሙማት ከይተረፉ ብገዛእ ፍቓዶም ብቐጠላ ተጻይሮም ብምኻድ እወ ንናጽነት ኣድመጹ። ብእገዳ ርሱን ሰምዲት ከላ ህዝቢ ኤርትራ ብምሉኡ ኣብ ቅድሚ ሃለም እወ ንናጽነት በለ።

ሚስተር ሰሚር ሳምባር

ሚስተር ሰሚር ሳምባር ነቲ ኣብ ኤርትራ እተፈጸመ “እወ ንናጽነት” ውይይት “አይፋል” ዚብል ሕቶ ረፈንዳም ዚመርሖ ወኪል ማሕበር ሕቡራት ሃገራት ዓለም፣ ውጽኢት ናይቲ ረፈረንዳም ዘተግበረ እዩ።

ሚስተር ሰሚር ሳምባር ብትውልዲ ወዲ ሃገር ሊባኖስ ኪኸውን ከሎ፣ ሓደ ካብቶም ቀወምቲ ሰራሕተኛታት ማሕበር ሕቡራት ሃገራት ዓለም እዩ።

ሚስተር ሰሚር ሳምባር

ኤርትራ ኣባል ሕቡራት ሃገራት

ብድሕራዚ እቲ ንምምራሕ ምርጫ ረፈረንዳም ተመዘዙ ዝመጽኡ ሚስተር ሰሚር ሳምባር ምስ ኮሎም ኣገዛቲ ዘድሊ ጸብጻባቶም ሓንጻጸምን ጽሑፎምን ንገብኡም ተመሊሶም፣ ናብ ቤት ጽሕፈት ማሕበር ሕቡራት ሃገራት ዓለም ከተማ ኒዮርክ ተረኺቦም ብ6 ታሕሳስ 1993 ተረኺቦም “ህዝቢ ኤርትራ ብሰላማውን ብሰነ-ሰርዓት እተወደበ ኣገባብን ምርጫ (ረፈረንዳም) ብምክያድ፣ ካብቲ ህዝቢ 99.8 እወ ንናጽነት ከም ዘድመጹ ኣበሰሩ፣ ኣባላት ማሕበር ሕቡራት ሃገራት ዓለም ከእ እቲ ኣብ ሳዕ ሊ እተጠቐሰ ዕለት ተኣኪቦም፣ ሕጊ ሕቡራት ሃገራት ዓለም ዓንቐጽ፣ 47/44 ብዝእዘዞ ወይ ብዘፍቅዶ መሰረት፣ ኤርትራ ናጻ ሃገር ከም ገኸነት ብምሉእ ድምጺ ኣጽደቐዎ። ስለዚ ድማ ኤርትራ በቲ ባዕላ ዘቐረቦቶ ሕቶ ኣባልነት፣ ኤርትራ መበል 182 ኣባል ውድብ ሕቡራት ሃገራት ዓለም ኮይና ተመዝገበት። ሰንደቕ ዓላማ ኤርትራ ድማ ኣብ ቤት ጽሕፈት እቲ ውድብ ተሰቐለት።

ኤርትራ ቅልጡፍ ዓለማዊ ተፈላጥነት ረኽቦት

ኤርትራ ብግዝእት ባዕዳውያን ግህጚና፣ ኣብ መሉእ ዓለም ሓደ እኳ ይኹን ፓለቲካዊ ድጋፍ ዚህብ ከይረኽበት ምስ ጸንሖት፣ ሰውራ ኤርትራ ከም ብርሃን በርቂ ኣብ ምልእቲ ሃገሩ በሪህ ምስ ተወልዐ፣ ዓወት ሓርነት ኣወጹ ሓራ ሃገርን ናጻ ህዝብን ሰሪፊ መንግስቲ ኤርትራ ተገንጸሞ ሓዳስ ሃገራ ኤርትራ ኣብ ቀርኒ እፍቕታ ተወሊዳ ቀዳማይ ፕረዚደንት ኣመረጸት። ከሉም መራሕቲ ሃገር ነታ ርእሰ ሓዳግ ገኸነት ሃገረ ኣመሪካ ከም ቅድስቲ ኢየርሳሌምን ከም መካ መዲናን በበእዋኑ እያም ዚበጽሖም። ፕረዚደንት ሃገራ-ኤርትራ ግን ንመጀመርታ ጊዜ ምስ ሓርነት ኤርትራ እዩ ማዕዶ ሕቡራት ኣመሪካ ተኸፊተሉ።

ፕረዚደንት ኢሉላ ኣፈወርቂ ምስ ሚስተር ከሊንተን ፕረዚደንት ሕቡራት መንግስታት ኣመሪካ ዝበሩ ኪባራረብ ከሉ

**ፕረዚደንት ፊደራላዊት ጀርመን
አብ ሓዳስ ኤርትራ**

ክቡር ፕረዚደንት ሮማን ሂርማን ናይ ፊደራላዊት ጀርመን ፕረዚደንት ብላዕለዎት ሰበ ሰልጣን መንግስቲ ተጻጂቡ ወግዖ ምብጻሕ ንምፍጻም ብ31 ጥሪ 1996 ንአስመራ ኣትዩ።

ክቡር ፕረዚደንት ሮማን ሂርማን ካብተን እተፈልገዎ ዓባይቲ ሃገራት ዓለም ንመጀመርያ ጊዜ ናብ ሓራ ኤርትራ ኪበጽሕ ዝመጽእ ሰለ ዝኾነ ዑደቲ ታሪኻዊ ኣይ ነይሩ። ምስ ክቡር ፕረዚደንት ሮማን ሂርማን፡

1. ሚኒስተር ልምዓትን ምትሕግጋዝን ዝርከቦም
2. ካልኦት ዓባይቲ ሰበ ሰልጣን ጀርመን

ተሰንዩ እብ ኤርትራ ዑደት ምፍጻሙ ከኣ ንሓዳስ ኤርትራ ዓቢ ዓለማዊ ተፈላጥነት ዝፈለመ ምንጻፍ ኪዝከር ይግባእ።

- ሀ. እብ ጀርመን ዚነበሩ ናብ ሃገርም ተመዘገቦ ኪወገኑ ዚደልዩ ኤርትራውያን
- ለ. ብምትሕብባር ፊደራላዊት ጀርመን ኪግበር ኪኸኸል ልምዓታዊ መደባት ኣልዲሎም ምስ ክቡር ፕረዚደንት ኣሳያስ ኣፈወርቂ ብምዝርራብውን እብ ስምምዕ በጺሖም።

ሚኒስተር ሮማን ሂርማን ፕረዚደንት ፊደራላዊት ገዛቡ

**ባንዲራ ኤርትራ
አብ ኣዲስ አበባ**

ሸዑን-ሸዑን ኤርትራ ብመሉእ ዓለም ተፈላጥነት ረኸበት። እምባሳይራት ተቐበለት፤ ናታውን ለኸሸት። ኢትዮጵያ ከኣ ድሕራቲ ንሰላሳ ዓመታት ዝተጸለ ደግሞ ውግእ ሰላም ኮይኑ ዲፕሎማሲያዊ ርክብ ንኪህሉ ክልቲኤን ሃገራት ስለ እተሰማምዓ ንኤርትራ ከም ናጻ ሃገር ፈልገታ። እምባሳይራት ኪልኣኻ ከኣ ስምምዕ ተገብረ።

ንመጀመርያ ጊዜ ደማ እምባሳይር ሃይለ መንቄርስ ንእዲስ አበባ ከይዱ ሰንደቕ ዓላማ ኤርትራ ብ15 ግንቦት 1993 ሰኚሉ ከም “እተምበልብል ገበረጦም ዕልልታን ፍሩሓን ኮነ። ቤት ጽሕፈት እምባሳይር ኤርትራ ከፊተ። ወረቆት ሹመት ከኣ ብ4 ሰኔ 1993 ናብ ጊዜያዊ መንግስቲ ኢትዮጵያ ኣቕረበ።

ሰፖርት ከም ታሪኽ ኪዝከር

ኣርነት ኤርትራ ብ24 ግንቦት 1991 ብወግዒ ድሕሪ ምእዋጅ ከኣ መንግስትን ህዝብን እብ ወፍርታት ምዕባላ ተዋፊሩ እተመሰገነ ዓመታት ከመዝግብ ከሎ፤ ብወገን ሰፖርት ከኣ ብኩሉ ዓይነት ተልጢቶ ኣይ እተባራበረ።

ኣደ ኻብቲ ዓመታት ሰፖርት ኣብነት ንምጥቃሱ ከኣ ክልተ ጋንታት ህጻናት፡

- ጋንታ ህጻናት ማይ ተመናይ
- ጋንታ ህጻናት መንደፊራ

ንሰሚናዊ ኤውሮጳ ከይደን ዓመታት ተጻናጺፊን ምስ ተመልሶ ብታሕጓስ ኣሰራሲረንኦ ኣደን።

ናብቲ ግጥም ዝተበገላ ጋንታታት ማይተመናይ (ጸጋመይቲ) መንደፊራ (ዮማይቲ)

ናቕፋ ባጤራ ኤርትራ ብዓቢ ክብርን ዕልልታን ተጸምቦለ

ብወርሒ የካቲት 1990 ግዜያዊ ምምሕዳር ኢትዮጵያ ኣብ ኩተማ ኣስመራ ተጻጽዩ፣ ዝተረፈ መሬት ኤርትራ ግን ብህ.ግ.ሓ.አ. ኪመሓደር ከሎ፣ ናጽነት ኤርትራ ኣብ ኣፍደገ ቤቱ በጺሑ ስለ ዝነበረ፣ ድሕሪ ናጽነት ኤርትራ ናይ ዝሕርገሉ ባጤራ ኪህልዎ ጉባኤ ህዝባዊ ግንባር ኣርነት ኤርትራ ብኣደ ድምጺ ኣጽዲቐ ወሲኑ ነበረ።

በዚ መሰረት ከኣ ብ8 ሕዳር 1997 ናቕፋ ባጤራ ኤርትራ ተሓቲሙ ብዓቢ ክብርን ጽንብልን ተባሪኹ ተዘርግሑ።

ኣብቲ ዕልተ ጽምብል ድማ ክቡር ፕረሲደንት ሃገረ ኤርትራ ኣቶ ኢሳይያስ ኣፈወርቂ እዚ ዝሰዕብ መደረ ኣሰምዐ።

መደረ ክቡር ፕረሲደንት ኢሳይያስ

ኣብ ታሪኽ ኤርትራን ህዝባን ንፊለማ ጊዜ ጽባሕ ቀዳም 8 ሕዳር 1997 ናጻ ሃገራዊ ባጤራ ኣብ ዑደትን ኣገልግሎትን ዝኣተወላ ዕለት ስለ ዝኾነት ኣብ ዛጎታ ጉዕዞ ምህናጽ ሃገርና ሓደ ኣገዳሲ መሰመር ዝሰፍረላ መዓልቲ ኪትከውን ኢያ።

ቅድሚ ካልእ ቀጠባዊ ትርጉማት ባጤራና ናቕፋ ወትሩ ሃገራውነትናን ባህሊ ቃልሰናን ስለ ዝኾነ ሕሊናውን መንፈሳውን ትርጉሙ ዓቢ ኢዩ። እንታህ ከኣ ናብ ከምዚ ኣብቅዓና። ናቕፋ ትእምርቲ ሓበን ጥራይ ኣይኮነን። መቐየሲ ቀጠባዊ ዕብዮትናን ቲርሞ ሚተር ቀጠባዊናውን ስለ ዝኾነ ከም ሕልናውን መኣሳኡ መዓርጉን ሓይሉን ንምዕባይ ክንሰርሕ ኣገዳሲ ኢዩ።

ኣብ ዝተፈለገዩ ጽላታት ቀጠባዊ ዘሎ ፍርያምነት ከዕብን ባህሪያዊ ሃልኪታትና ከከወገድን፣ ናይ ሰደድ ዓቕምና ብግዝፋን ዓይነቱን ክብ እናበልና ዕዳጋታት ከሰፍኤ፣ ወፍሪ ውሽጥን ወጸእን ከዕብን ከተባብዕን ሃገራዊ ውህሉኣ ከዕብን ትካላዊ ኪንገብርን ትሕተ ቅርጻዊ መሳሰጢታት ናይ ውድድር ከኮታጥፍ፣ ዝቐባበ ለጠቕ ከኸብል፣ ፊዚካዊ ምምዛዝ ብእወንታ ከምግራርን ክንዕቅብን፣ ምሕደራ ገንዘባዊ ፖሊሲታትና ከንጻፍን ኣሰራርሓ ፈናንሲያዊ ትካላትና ከኮሓይልን ምጥፍፋእን ሰርቅን ከከወገድ፣ ፖለቲካዊ ዕላማና ከንደልድል፣ ካብ ልማናን ጽግዕተኛነትን ተላቂቕና ጸዓተኛታት ክንከሰከሰ ቀዳምነትና ብግብእ ክንሰርዕን ዝንቕን ኣከይደዳን መደባትና ከንጻፍ ጊዜ ከደባኸንና ንእንርክብም ዕድላት ባቲ ዝለዓለ ኣድማዕነት ክንጥቀሙም ይግባእ።

ናይዞም ዝጠቐስኩም ቀንድን ካልኣትን ንጥፊታት ድምር ውጺኢት ናቕፋ ንምሕያል ዓቢ ኣበርክቶ ኪህልዎም ኢዩ። ሃገራት ከሲብናዮ ዘሎና መኣዝን ልምዳትን ብኣርቫ ፈጠርናዮ ዘሎና ከባቢን ኣብ ባይታ ኣረጋጊጽናዮ ዘሎና ዕብዮትን ምዕ ባለን ንጥዑይ ባጤራ ምኽእ ከም ዝኾነን ኣመን ኢዩ። በዚ ጥራይ ከይተላግመንና ብሰምዒት ከይተጋናን ከም ወትሩ ናብ ዝደለናዮ ንምብጻሕ ዕጥቅና ሸጥ ምባልን ምብልሓትን ስለ ዘየጸግመና ከኣ ኣብ ፈለግን ጸጸኒሖምን ብዝተፈለገዩ ምክንያታት ኪቕልቀሉ ሓቕታታት ብርትዓውን ምክንያት ምትእትታው ከንግግሎም ብኣጋ ተቐሪብናሉ ዘሎና ጉዳይ ስለ ዝኾነ ብህጻዓ ጥዕና ናቕፋ ዘቐቕል ሰክፍታታት ኣይክህሉን ኢዩ። በዚ እምበኣር ናቕፋ ኣበሳሪ ሰናይ ዘመን ኪኾነልና እናተመኛኹ ደጊመ በዚ ኣጋጣሚዚ ንህዝቢ ኤርትራ የሃና እብል።

ሰማኢታትና ይዘኩሩ
ዓወት ንኣፋሽ!

(ጋዜጣ ኣዳሰ ኤርትራ)
ቀዳም 8 ሕዳር 1997 ኣሰምራ።

ክቡር ኣቶ ኣላያስ ኣፈወርቂ ፕረዚደንት ሃገረ ኤርትራ

ጉሳዕ ኣርነት ኤርትራ

ብምክንያት ኣርነት ኤርትራ ዘይተደርፈ፣ ዘይተሳዕሰዕ፣ ዘይተገጥመ ዘይተጻለሰ የልቦን። ብርግጽ ሙሉኡ ታሕጓስን ምገሰንዩ ነይሩ። እስኪ ኣንቲ ካብ ኣብ ሰደት ዚነበር ኤርትራዊ ዝነበረ ኣተላእከት ጉሳዕ ታሕጓስ ናጽነት ኤርትራ ገርኤ።

ፈጺምካዮ መብጽግኻ

ሃገር ከተድሕን ብሕብረት ምስ ወፈርካ
ኣብ ክንድኣ ኪትሰጥእ ምስ ወሰንካ
ብድሕራኻ ከይትውጋእ ምስ መሓልካ
ንዓኣ ኪትብል ኣብ ጉድጓድን በዓትን ሰፊርካ
ኣብ ደሴታት ዳህላክ ዊዒልካ
ወደብ ዓሰብ ምስ ሓደርካ
ሰለዚ ኢዩ እተፈትሑ ሕልምኻ
ኣብ ዓወት ዝበጽሑ ዕላማኻ

ብኣይልኻ ዕምሪ ጸላሊ ተደምሲሱ
ኣብ መላእ ኤርትራ ሰላም ነገሱ
ኩሉ ኤርትራዊ ኣየር ነጻነት ኣተንፊሱ
ብሰላም ተንሲኡ ብሰላም ደቂሱ
ዊንቁ ተወዲኡ ኣእምሮኡ ተሓዲሱ
ጸልማት ተቐንጢጦ ብርሃን ተሰቢሱ
ጠሊ-ዝናም ፈሰሱ መሬትና ተርኪሱ
ኣረሰታይ ብሰላም ኪነበር ሓራሱ
ሸቃላይ ኪወፍር ዝሰገሱ
ሸቃላይ ኪነግድ ተተመሳሰሱ
እንሆ የቕርብ ንጀጋኡ ሰውኣት ምንሱ
ፈጺምካዮ መብጽግኻ ኩሉ ተኣገቡ

ቃልሸካ ብዓለም ተናኢኛ
 ናጽነት ከም ዚግበኣካ ድሮ ተፈሪኛ
 ተሰዲኛ ዝበረ ኤርትራዊ ኪምሰሰ ንዓኛ
 ከምዕብል ክሰልጥን ኪሃንጸ ንዓኛ
 መብጽግካ ተፈጸመ ተጋሂኛ

እዲታት ተቐቢለናኻ ዕልል እናበላ
 አቦታት ተቐቢለሙኻ ብጨፈራ ብደበላ
 መንእሰያት ተቐቢለሙኻ ብሳዕሰዒት ብጓይላ
 ሕጻናት ተቐቢለሙኻ ብጉያ ብገላ
 ሽዑ ረኪብካያታ ሃንቀውታ ኣብ ህዝብኻ ዘላ
 ኣብ ማእከል ኣስመራ ባንዲራኻ ኣምበልቢላ
 ፈጸምካዮ መብጽግካ ተሓገጦላ ኩላ

ናይ 30 ዓመታት ብረታዊ ቃልሲ ብዓወት ተወዲኡ
 ጀጋኑ እንተ ጠፍኡ ኣሽሓት እንተ ተሰውኡ
 እንሆ ተራእዩ ፍሪኡ
 ኤርትራዊ ተሓገኹ ረኪቡ ጸምኡ

ብጽንዓት ተቃላሲካ እሽሓት ሰዊእካ
 ጽንኩር ከኣታት ሓሊፍካ
 ክምህ እንክይበልካ
 ወራራት መኪትካ እፍሺልካ
 ድሕሪ መሪር ቃልሲ ዓወትካ ዓተርካ
 ብሓቂ ጅግና ኢኻ
 ፈጸምካ ማሕሸኻ

ብርሃን ተኸላ
 ጀነቫ ሰዊሰ ዘርላንድ
 (ጋዜጣ ሓዳስ ኤርትራ)

ወግዓዊ ሃገራዊ መዝሙር ኤርትራ

ኤርትራ - ኤርትራ - ኤርትራ
 ቦዓል ደማ እናልቀሰ ተደምሲሱ
 መሰዋእታ ብሓርነት ተደቢሱ

መዋእል ኻሲስኪ ኣብ ዕላማ
 ትእምርቲ ጽንዓት ኮይኑ ሰማ
 ኤርትራካ ሓበን ውጹዓት
 ኣመስኪራ ሓቂ ከምትዕወት

ኤርትራ - ኤርትራ - ኤርትራ
 ኣብ ዓለም ጨቢጣቶ ግብእ ክበራ

ናጽነት ከምጽኢ ልዑል ኒሕ
 ንህንጸ ንልምዓት ክሰርሕ
 ስልጣን ከክልብላ ግርማ
 ሕድሪ ኣሎና ግርማ ክንሰልማ

መውጽኢ

ኣርእስቲ	ገጽ
1. ምሰጋና	..
2. መቐደም	..
3. መወከሲታት	..
4. ፍሉይ ሓበሬታ	..
5. ኤርትራን ጥንታዊ ታሪኽን	6
6. ወደባት ኤርትራ	8
7. ስለምንታይ ቀይሕ ባሕሪ (ኤርትራ)	9
8. እኩባት ደሴታት ዳህላክ ኤርትራ	10
9. ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ	12
10. ርኩብ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕን ቱርክን	16
11. ሞት ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ	18
12. ንጉሰ ግራኝ ብመሬትና ፖርቶጊዛውያን ብባሕርና	20
13. ጸረ መሓመድ ግራኝ ዝወጸ ኣዋጅ	22
14. ታሪኽ ሂወት መሓመድ ግራኝ	27
15. ድሕሪ ሞት ንጉሰ ግራኝ	30
16. ታሪኽ ኤርትራ ብእገላልጻ ፖርቶጊዛውያን	31
17. ምልቃቕ ቱርካውያን ካብ ኤርትራ	33
18. ግዝእት ግብጻውያን (ምስራ) ኣብ ኤርትራ	36
19. ኣሉላ ኣብ ኤርትራ	39
20. ኣብ ታሪኽ ባሕሪ ነጋሲ ይሰሓቕ ዚዝከሩ ዓመተ ምሕረትን ዕለትን	43
21. ፈተነ ወራራት ግብጻ	44
22. ብዝሓ ናህሪ ወራራት ባዕዳውያን ሓድሕዳዊ	45
23. ግርጭታት ኤርትራውያን ማዕረ ማዕረ	45
24. ኤርትራዊ ሓይሊኽ	45
25. ወይዘሮ ውባ	49
26. ካልኣይ ውግእ ደጃ/ዘይሉን ጎሚዳን ኣብ ማይብላ	50

27. ሰራዊት ተጋሩ ኣብ እስመራ ተደምሲሰ ሞት ራእሲ ባርያኡ	52
28. ምእሳር ራእሲ ወልደሚካኤል	55
29. ራእሲ ወልደሚካኤል ምስ ተአሰሩ እተገገገሙ ቀሃዝማ ሓዘል ግጥምታት	65
30. ጅግነት ህዝብና ነበረ ኮይኑ ከይተርፍ	66
31. ዝርዝር ዘርኢ ራእሲ ወልደሚካኤል	69
32. ዛንታ ኣብ ግፋው ሃብቲ (ቀሺ) ዛግረታይ	71
33. ደጃዝማች ባህታ ሓጎስ እምባዩ ኣርኢያ ቀተልም	72
34. ባህታ ሓጎስን-ጣልያንን	73
35. ክልተ ተወዳደርቲ መንግስታት ኣብ ወደብ ባጽዕ	75
36. ሰራዊት ውግእ ኢጣልያ ንከበላ ኤርትራ ደብ	83
37. ውዕል ውጫሊ	86
38. ውዲት ጅሰጥ ሳፔቶ	91
39. ሞላ ዓቢይቲ ከባቢ ዓሰብ ሱልጣን ኢብራኒም ኣብ ወጥሪ	97
40. ንጉሰ ቪቶሪዮ እማንኤል ንጅሰጥ ሳፔቶ ተቐቢሎ	107
41. መንግስቲ ኢጣልያ ካብ ሩባቲና መሪቲ ተረከበ ጅሰጥ ሳፔቶ ምስ መማኸርቲ ተረኸበ	109
42. ግርጭት ዓቢይቲ ዓሰብ	113
43. ወደብ ቡያ (ዓሰብ)	113
44. ወደብ ዓሰብ	114
45. ሙታን ጋንጋ	117
46. ሕልሚ ብዙሓት ሃገራት	118
47. ታሪኽ ከሰላ	121
48. ብደቂ በይሉል እተቐተሉ ኢጣልያውያን	126
49. ዚዝከር ታሪኻዊ ዕልታት	128
50. ናብ ደጃ/ባህታ ካብ ጣልያን እተመሓላለፈ ትእዛዝ	132
51. ወጥሪ ደጃዝማች ባህታ	133
52. ድሕሪ ሞት ባህታ ዝሰዓበ	139

53. ንኤርትራ ዝገረገዱ ወጻእተኛ ጀነራላት	142
54. ጥንታዊ ስርዓት ምምሕዳር ኤርትራ ኣብ ደሴታት ቃህሳክ	147
55. ራእሲ በራኺ ብሲትን ግዝእት ጣልያንን	149
56. ባዕዳዊ ምምሕዳር	191
57. ውግእ ዓድሞን ሳዕቤኑን	153
58. ገለ ቅድመ ኩነት ዝሰገገሙ ኤርትራውያን	158
59. ፋሽሽታዊ መንግስቲ ኣብ ኢጣልያ ንኢትዮጵያ ወረረታ	164
60. ዲስኩር ቦኒቶ ሙሰሊኒ	167
61. ጽልዋ ካልኣይ ውግእ ዓለም ኣብ ኤርትራ	171
62. ጨው ኤርትራን ደብዳቤ ሂሮሽማን	181
63. ዓባይቲ ፍጻሚታት ኣብ ጊዜ	
64. ካልኣይ ውግእ ዓለም	182
65. ኣገደሰቲ ዕለታት ካብ ካልኣይ ውግእ ዓለም ኣብ ኤርትራ	184
66. ምትእትታው ዘመናዊ ሕርሻ ኣብ ኤርትራ	186
67. ፈላጊ ፖለቲካዊ ቃልሲ ኣርካት ኣብ ኤርትራ	189
68. ዋዕላ ልዕላ ኣብ ዓለም መንግስታት ብዛዕባ ግዝእት ጣልያን ዝበራ ሃገራት	192
69. እታ ሰንካም ዕለት	198
70. ተጋዳላይ ኣብ ዓውደ ውግእ	199
71. ውፁል ኣመሪካን ኢትዮጵያን	201
72. ጥርዓን ኤርትራ ንኤርትራውያን	202
73. ጸብጻብ ንኡስ ኮሚሽን ጉዳይ ኤርትራ	204
74. ኤርትራ ናብ ክልል ትመቐል	208
75. ስምምዕ ብሺን ስፎርሳ	210
76. መርማሪ ኮሚሽን ኣብ ጉዳይ ኤርትራ	214
77. ኣመሰራርታ ፈደረሽን ኤርትራን ኢትዮጵያን	217
78. መንግስቲ ኤርትራ ተመስሪተ	219
79. ኣመራርጻ ሰብ መዚ ኤርትራ	220
80. ምርኽካብ ስልጣን-ምምሕዳር ኤርትራ	223

81. መልእኽቲ ባይቶ ኤርትራ ንህዝቢ ኤርትራ	223
82. ኣርበኛ ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም	228
83. መለሰይ ኣቶ ወልደአብ ወልደማርያም	229
84. ፈነወ ራድዮ ካብ ካይር	234
85. ኣቶ ዓብደልቃድር ከበረ	237
86. ካብ ዚገከሩ ጥቕሲ መደረታት	237
87. መግለጺ ራቢጣ ኤል ኢስላሚያ	240
88. ሸኽ ኢብራሂም ሱልጣን	242
89. መሬት ዘለዎ ብዕራይ ይዕድግ ባሕሪ ዘለዎ	243
90. ጥርዓን ኤርትራ ኣብ ውድብ ኣድነት ኣፍሪቃ ብውልቀ ኤርትራውያን	244
91. ንጥፈታት ግሕበር ሾውዓተ ኣርካት ኤርትራ (ኣራካ)	245
92. ንምምስራት ሰወራ ኤርትራ	247
93. ምምስራት ግሕበር ፖለቲካ	248
94. ዘይርሳዕ ውዕለት ሰማልያ	249
95. ተጋድሎ ኣርካት ኤርትራ (ተ.ኣ.ኤ)	251
96. ፍጻሚታት ዓወት	252
97. ደጃ/ተድላ ባይሩ መራሕ መንግስቲ ኤርትራ ካብ ስልጣናም ወረዱ	253
98. ድሕሪ ተድላ ባይሩኽ መን	256
99. ደጃ/ኣረጎት ኣባይ ኣይተመረጹን	259
100. ቢትወደድ ኣስፍሃ መን ንበሩ	261
101. ቢትወደድ ኣስፍሃ ወልደሚካኤል መራሕ መንግስቲ ኤርትራ	266
102. ዋዕላ ውህደት ተ.ኣ.ኤ	268
103. ምምስራት ህዝባዊ ኣይልታት ኤርትራ	270
104. ምሕዘነት ኢትዮጵያን ሱዳንን	272
105. መሳርያታት ውግእ ተጋድሎ ኣርካት ኤርትራ ብመንግስቲ ሱዳን ተገበተ	273
106. ኢድሪስ ዓወተን ብረታዊ ቃልስን	275
107. ሸኽ ኣሕመድ ኢብራሂም ፈረሰ	279

108. ምውራድ ባንዲራ ኤርትራ	280
109. ምፍራስ ፈደረሽን (ሕብረት ብጎበጣ)	282
110. ሕልምታት ሃይለስላሴ	291
111. ኣድቫ ሕጊ ኣዋጅ	296
112. ደብዳቤ ለበዎ ስወኒ ሃይለ ተወልደ	297
113. ውድቀት ሃይለስላሴ	299
114. ኣቶ መሓመድ ዑመር ሃኪቶ	301
115. ክፍለ ሰራዊት ናደው ኣብ ኣፍጻሚ ተደምሰሰ	304
116. ኣዛዚ ካልኣይ ክፍለ ሰራዊት ኢትዮጵያ ተቐንጸለ	308
117. ካሕሳ ኤርትራ ካብ ኢጣልያ	309
118. ብይን ኣህጉራዊ ቤት ፍርዲ	309
119. ቀዳማይ ዋዕላ ደርጋውያን	311
120. ኣባላት ደርጊ ንስልጣን ምምሕዳር ተገልጸዎ	311
121. ሻለቃ መንግስቲ ሃይለማርያም ብሸመይ ብቐለ	312
122. ቀዳማይ ወራር ሰራዊት ደርጊ	313
123. እታ ጸባብ መሊሳ ጸበበት	316
124. ኣጥፊእኛ ንጥፋኒ	317
125. ምህዳም መንግስቲ ሃይለማርያም	318
126. ኣርካት ኤርትራ ተረጋገጸ	319
127. ምርጫ ረፈረንዳም	326
128. ሚስተር ስፔር ሳምባር	328
129. ኤርትራ ቁልጡፍ ዓለማዊ ተፈላግነት ረኸበት	330
130. ኤርትራ ኣባል ሕቡራት ሃገራት	330
131. ፕሪዚደንት ፈደራል ጆርመን ኣብ ኣዳስ ኤርትራ	332
132. ባንዲራ ኤርትራ ኣብ ኣዳስ ኣበባ	334
133. ስፖርት ከም ታሪኽ ክገከር	334
134. ናቕፋ ባጠራ ኤርትራ	336
135. መደረ ክቡር ፕሪሲደንት ኢሊያስ	336
136. ጉሳዕ ኣርካት ኤርትራ	339
137. ወግዳዊ ሃገራዊ መዝሙር	341

አጠቃላይ መጽሐፍ 'ዘ ጥንታዊ ታሪክ
አርትራ ጸረ-ባዕዳውያን ገበያትን
ወረርትን ዘሕሰራቶ ሕልዝልዝ
ባህሪያትን ፊትናታት ምትእትታው
ወታደራዊ ፅባላታት ቆራጽ ግዛሪ
ቃልሲ አርትራውያን ምጅግር
ኣረታዊ ገድሊ አርትራ ነጻዕ ሰለት
ኣረታ ወዘተ... ተዘርዚና ይርከቡ

ድራሳ
መደብ 770